

~~VII c~~

~~L 34
180~~

m/f

16

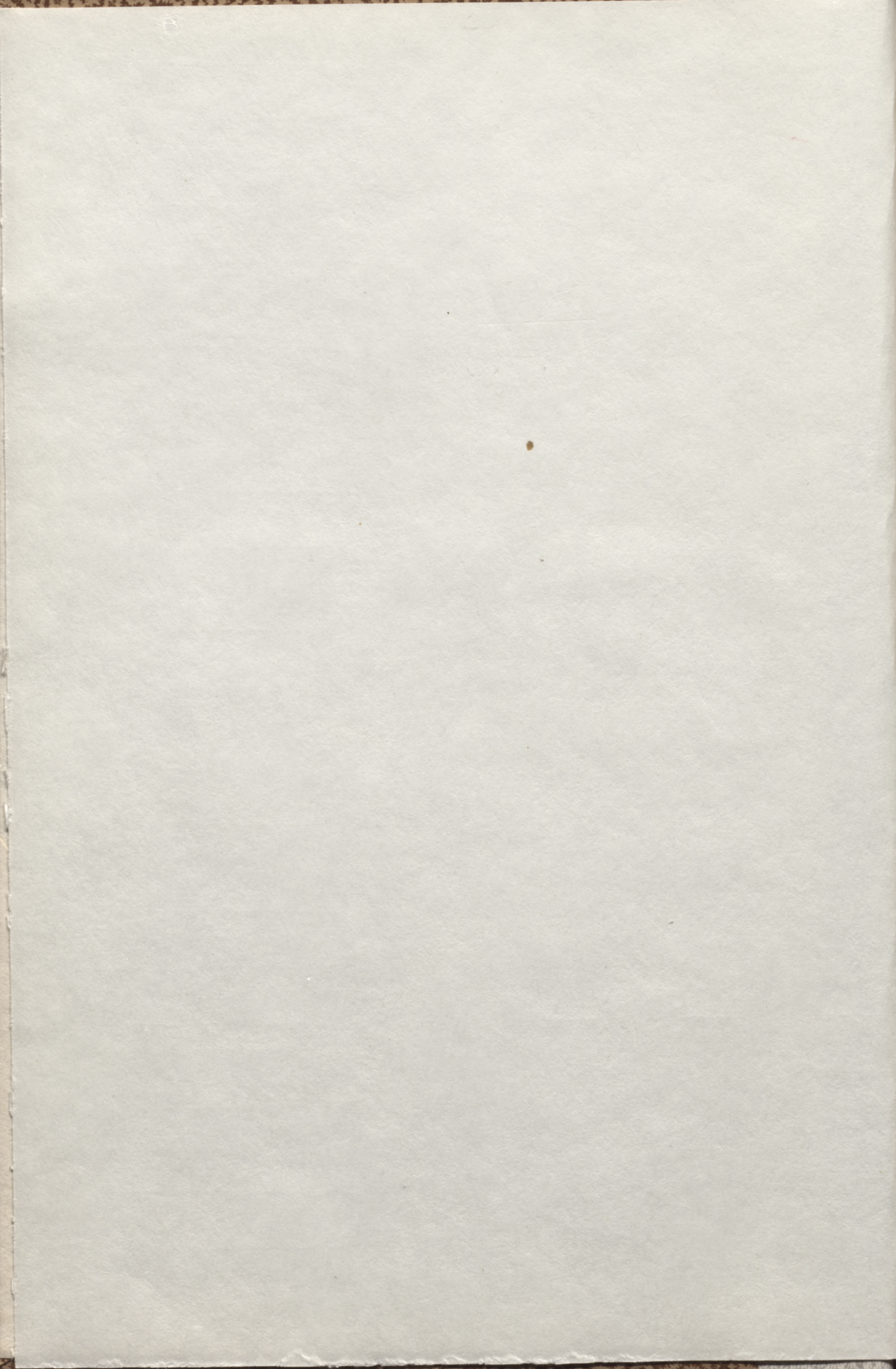
Rokraksta vietā

[^{MS} Kalniņš, Valdemārs, doc.]

ROMIEŠU TIESĪBAS

[doc. Kalniņš]

1940

VII c

~~34~~
180

m/r

16

Rokraksta vietā

[Kalniņš, Valdemārs, doc.]

ROMIEŠU TIESĪBAS [doc. Kalniņš]

1940

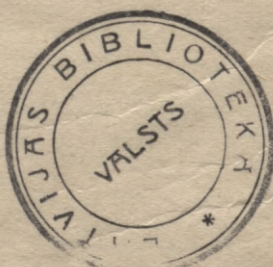
34(09)

1953

✓

L. V. B.
№ _____ ln. 373-385

0305034114

ROMIEŠU TIESĪBASI E V A D S

§ 1.

Šo priekšmetu citādi sauc vēl par "Romiešu tiesību dogma" vai "Romiešu tiesību sistema". "Dogma" ir pretstats vēsturei un te priekšmetu vairs neskata vēsturiskā skatījumā. Dogma parasti nozīmē prasību, ko vienkārši jāiekaļ bez izpratnes. Šādā nozīmē mūsu priekšmetam neatbilst dogmas nosaukums, jo te ir tīra zinātne.

ROMIEŠU TIESĪBU SISTEMA

Mēs mēģināsim skatīt romiešu tiesību sistemu, bet akcentēt mums nevajag "sistemu", ko sevišķi uzsvēru pandektisti 16-19.g.s. Ari nosaukums "Romiešu tiesības" neatbilst tīri mūsu priekšmetam, jo te skatīsim arī t.s. tagadnes romiešu tiesības. Nevaram priekšmetu nosaukt arī "Pandektu romiešu tiesības". Romiešu tiesību mērķis ir ievadīt mūs tagadnes civ. tiesībās un šai nozīmē ietilpināsim te arī dažus mūsdienu civiltiesību institutus.

ROMIEŠU TIESĪBU AVOTI

Ir jāšķir romiešu tiesību avoti un literatūra. Avoti ir romiešu tiesību dokumenti - "Pontes iuris Romanis", bet literatūra ir kādi viduslaiku autoru darbi, no kuriem smeljamies ziņas par romiešu tiesībām. Tādā nozīmē arī vācu jurists KIPS izšķir: Ersthungsquellen un Erkenntnisquellen.

(Romiešu tiesību vēsturē mācījamies plašāki par avotiem, t.i. faktoriem, kas radījuši tiesības).

Avotus dalām vairākās šķirās:

1. Tīrie romiešu tiesību avoti,
2. Biances " "
3. Kanoniskie " "

Mūs tomēr interesē romiešu augstākā tiesību attīstība, ko, kā zinām, atrodam JUSTINIANA izdotā kodeksā -

CORPUS IURIS CIVILIS, kurš dalas 4 daļās:

1. Institutiones
2. Digesta
3. Codex
4. Novellae

Vēlāk kāds autors 1583.g. izdevis šo likumu ar nosaukumu

"Corpus iuris civilis", ar kādu nosaukumu to pazīstam tagad.

INSTITUCIJAS.

Institucijas ir mācības grāmatas veidā izdots likums, kam par paraugu ņemtas GAIJA un ULPIANA institucijas. To JUSTINIANS izdod "cupide legum juvenus"-likumu alkstošai jaunātnei.

INSTITUCIJU TEKSTS.

Instituciju apzīmē ar burtu I; arī Inst. Grāmata dalas titulos un tie savukārt paragrafos. Apzīmējot kādu jautājumu no šīm institucijām, to parasti dara tā:

principium de legatis I 2, 20 vai - I, 2; 20

Otrā C.J.C. sastāvdaļa ir DIGESTUM - DIGESTA. Tā ir svarīgākā C.J.C. sastāvdaļa, jo te ir svarīgākie klasisko autoru darbi, attiecībā uz dažādiem jautājumiem. Te bijuši salasīti 2000 apcerējumu, no kuriem izmeklētie arti-kuļi ievietoti C.J.C. Te ievietoti 39 autoru darbi ar ULPIANU priekšgalā. Tomēr klasiskos tekstus pārveido Tribonians, šos iespraudumus sauc - Emblema Triboniani.

Labākais šī iespaiduma rokraksts ir Florentinos'a (Florence), no kura citi norakstīti.

Digestā ir 50 grāmatu, kas dalītas titulos, tituli - likumos un tie savukārt paragrafos. Kādu jautājumu apzīmē tā:

De rei vindicatione - D. 6. 1

D. 6 1 - 23 - 2
liber titulus lex §

Jaunākais Digestu izdevums, ko caurlūkojis vēsturnieks MOMZENS iznācis 1928.gadā.

Trešā C.J.C. sastāvdaļa ir K O D E X.

Pirmais JUSTINIANA kodeks tika pārstrādāts kā - Repetitae pre-lectionis un šis ir C.J.Civilis - ievietotais.

Cordinovis est - ir vārdi, kas pasludina

kodeka spēkā stāšanos.

Kodeka izdevumi ir uzglabājušies vairākos eksemplaros. Slave-nākie ir Parīzes, Bernštates u.c. izdevumi.

Kodeka pieņemtais apzīmējums ir C. Kodekam 12 grāmatas.

Apzīmē: piem. De fugitivis servis C. 6 1 4 2
liber titulus lex §

Jaunākais te ir KRIGERA 1928.g.izdevums.

Ceturrtā C.J.C. sastāvdaļa ir N O V E L L A E-jaunie likumi. JUSTINIANS izdeva tikai 3 daļas, bet dzīve spieda izdot jaunas noveles.

Mūsu kopojumā ir 168 nouvelles.

Daļu apzīmē ar N - Nov. 118 - (neatraidāmie mantinieki).

Novelle dalās: profatio = ievadā

ius caput = vidus daļā.

Pēdējo izdevumu caurlūkojis Rudolfs SCHOMLS. Šis darbs C.J.C. ir galvenais Romiešu tiesību avots un šo C.J.C. savā laikā bija recipejusi - Vācija. Tagad nav svarīga šī receptija, bet gan romiešu tiesību principi un tāpēc mums svarīgi arī citi darbi, kur atslogojas šie principi. Kā tādi būtu minami: GAIJA INSTITUCIJA. (Jaunākais izdev. Koehler - Leipciģā), ULPIANA REGULAS, PAULUS JULIANI - Sentencijas.

Vatikanā uzglabājušies fragmenti no Mozus un romiešu likumu kopojumiem.

Visi minētie fragmenti ārpus C.J.C. sakopoti GIRARA tekstos, bet tie mums var spēlēt pie C.J.C. tikai papildlomu.

Romiešu tiesības attīstījās arī Bicancē. Tur tos izdevis imperatoris LEO t.s. Bazilikās. Bazilikas mūsu tiesības neiespaido.

TAGADNES ROMIEŠU TIESĪBU AVOTI.

(Usus modernus pandectārum)

Vācu sv. Romas ķeizārvalstī bija spēkā Romiešu tiesības un tālāk veidojoties attīstījās Pandektu romiešu tiesības. Te kā avotus varētu minēt konkrētus vācu lik.došanas aktus. Tomēr tās pastāvējušas tikai ieradumu tiesībās, no kurienes pārgājušās mācību grāmatās.

KANONISKO TIESĪBU AVOTI.

Lielākais avots te ir "C o r p u s i u r i s c a n o n i c i", tomēr te mūs interesē tikai daži panti, piem., par "bona fide" un procentu likumi. Šīs tiesības mūs interesē tikai tiktālu, cik tās iespaidojušas mūsu tiesības.

ROMIEŠU TIESĪBU LITERĀTŪRA

Romiešu tiesību literatūra jāšķir no avotiem. Avoti ir pirmteksti, bet literatūra ir avotu iztirzājumi. Par Romiešu tiesībām sarakstītas veselas bibliotēkas, un tai ziņā tiesību zinātnē par šo tiesību disciplīnu ir visplašākā literatūra. Romiešu tiesības ar savu pastāvošo ilgumu ir mūsu dienām kaut kas grandiozs, jo to veidošanās periods no 7.g.s. pr. Kr. līdz 6.g.s. pēc Kr. aptver veselu gadu tūkstoši.

Literatūras virzieni, pēc kuriem orientēties plašajā literatūrā -

Glosatoru skola Bolonā.

13.g.s. Bolonas universitāte sāka lasīt Romiešu tiesības un sniegt paskaidrojumus - "g l o s a s". Šos paskaidrojumus rakstīja blakus likuma tekstam uz malas, t.s. "Glossae marginālis". Glosas ir tekstu izskaidrojumi. Bet tūlīt parādās arī SUMMA un BROKARDA - raksturīgāko jurid. kopojumu izskaidrojumi

"Glossa Ordinaria" 1250.g.,

kas aptver it kā glosatoru darbības pārskatu. Kā ievērojamākie glosatori minami: BULGARUS, MARTINUS, HUGO, JACOBUS u.c.

13 - 15.g.s. vērojams jauns virziens - P o s t - g l o s a t o r i j e b k o m e n t a t o r i .

Ari viņi komentē tekstu, bet ar prātu un rada savas tezes - tā izveidojot t.s. s h o l a s t i k u.

Glosas sāk izveidot jau veselus darbus:

BALDUS - Ars de jure un
Ars juris particularis.
(Ars - māksla = mākas nozīmē)

Scholastiskā metode ar savu dalīšanu nonāk līdz smieklīgumam, jo komentatori sāka komentēt glosas. Tā radās teiciens: "Glosarum glosam scribam".

Viens pozitīvs sasniegums šim virzienam ir -- proti patstāvīga domāšana un atgriešanās pie dabiskām tiesībām, jeb kā izsakās BALDUS: Lex positivum ad ius naturales reducat."

No ievērojamākiem komentatoriem minami:

BARTOLUS	BALDUS
1400.g.	1435 - 1519.g. u.c.

Pēc Postglosatoru laika sākas jauns virziens -- HUMANISMS. Humanisms nav tikai jurisprud. virziens, bet vispār izglītotājs. Rodas sauciens "atpakaļ pie avotiem", it īpaši to uzsver ALCIATUS, CASSIUS, (vācu jur.) un HUJACIUS. DONELLUS un DONNA (Donā) parādās kā sistematīki. Pēdējā ievērojamākais darbs saucās: "Commentarii iuris civilis", ar kuru vēl sastapsimies vēlāk pie īpašuma tiesībām. Viņš devis materialo īpašuma tiesību definīciju.

P ē c h u m a n i s t u l a i k m e t a n ā k

K A M E R A L I S T U v i r z i e n s v a i p r a k s e.

Šai laikmetā raksta par Romiešu tiesībām, kas noder tiesai. Šo rakstu autori ir juristi praktiķi, kā:

MINSINGER, GAIL, STRYCK u.c.

STRYCK 1690.gadā savā darbā "Usus modernus pandectarum" jau konstatē, ka Romiešu tiesības pārveidojas un šīm pārveidotām tiesībām viņš liek virsrakstu "Usus modernus pandectarum".

Kameralistu virzienam sekoja

D a b i s k o t i e s ī b u s k o l a.

Šīs skolas pārstāvji ir:

TOMAZIJS	HUGO GROCIJS.	PUFFENDORFS
1655 - 1725.g.	1583 - 1645.g.	1707 - 1785.g.

Šī skola domāja par vienām, ar prātu radītām tiesībām. No šī viedokļa tā sāka arī skatīties uz Romiešu tiesībām. Šai laikā sarakstītie darbi par Romiešu tiesībām ir šīs skolas iespaidoti. Dabisko tiesību skolai ir metodologiski nopelni; bet kā jau vispār arī dabisko tiesību skola nonāca vienpusībā, atstājot novārtā vēsturi. Kā reakcija tāpēc nāca jauns virziens --

V ē s t u r i s k ā s k o l a, kas uzsver tautas garu kā galveno tiesību radītāju motivu. Šai skolai ļoti liela nozīme Romiešu tiesību pētīšanā. Dabīgi, ka uzplauka Romiešu tiesību, vēstures zinātne un te daudz darijis SAVINJI. Šīs skolas iespaidā ir arī PUCHTA. Šī skola tomēr atkal nonāca pretrunā; runājot par tautas garu, viņa nonāca filozofijas valgā, jo nevarēja noskaidrot, kas ir šīs tautas gars. IHERINGS jau aiziet no šīs skolas un tam seko arī citi rakstnieki.

IETEICAMĀS MĀCĪBAS GRĀMATAS:

DERNBURG: "Das System des Roemischen Rechts". Ļoti laba grāmata kursa sagatavošanai. Pandektu klasiska grāmata ir:

VINDSCHEIDT: "Lehrbuch des Pandektenrechts"

SOHM: "Das System und Geschichte des Römischen Rechts".

ROMIEŠU TIESĪBU RECEPCIJA 16 - 19.g.s.

Romas valstij izbeidzoties 6.g.s., likās, viņas tiesības aizmirsis. Tomēr uzplaukstot kulturai, rodas tāda interese par romiešu tiesībām, ka norisinājas process, - ko tagad nosaucam par romiešu tiesību recepciju.

R e c e p c i j a ir parādība, kur kāda valsts pārņem otras valsts tiesības par valstī spēkā esošām tiesībām.

Par recepciju plašākā nozīmē sauc arī procesu, kad romiešu tiesību institutus pārņem vai pārveido pēc šo tiesību parauga; tā tomēr nav īstā recepcija. Recepcijas lielākais process norisinājās tieši germanu zemēs un Vācijā, kur prāvnieki tiesās bieži atsaucās uz C.J.C. un tiesa izšķīra arī strīdus pēc šī kodeka.

Romanu zemēs šī romiešu tiesību recepcija bija labi saprotama un jau sen iespiedusies. Recepcijas vilnis neaprobežojās tikai ar Eiropu, bet pārsviedās arī uz Ameriku un Angliju. Vācijā romiešu tiesību recepcija tomēr izpaudās visspilgtāki, jo vācu sv. Romas ķeizarvalsts bija tiešs Romas ķeizarvalsts turpinājums, bet vācu ķeizari Romas ķeizaru pēcnācēji. Rodas jautājums vai Vācijā C.J.C. bija pilnīgi pārņemts, jo C.J.C. paredzēja arī vērdzību?

Valda ieskaits, ka šis kodeks pārņemts visā visumā - in complexu, tomēr dažu institutu še trūkst. Praktiski tomēr vairāk cilāja glosatoru darbus un faktiski radās uzskats, ka to, ko nepazīst glosa, nepazīst arī tiesa.

Stāvoklis Vācijas sīkajās valstīs.

Vācijas sīkajām valstīm bija savas zemes tiesības - Landrecht. Pastāvēja princips - "Landricht bricht Reichricht", t.i. nozīmēja, ka šie priekšroka bija šo valstiņu tiesībām. Tomēr, ja prāvnieks aizrādīja uz ierašām un šīs zemes tiesībām, tam vajadzēja arī pierādīt šo tiesību pastāvēšanu. Tas norāda, ka Vācijā romiešu tiesības pastāvēja kā subsidiārs tiesību avots, bet faktiskie apstākļi norāda, ka tām bija priekšrocība.

Vācijā bija noteikums, sakarā ar daudzu likumu spēkā būšanu, ka jaunākais likums atceļ vecāko - "lex posterior derogat legi priori". Romiešu C.J.C. bija visvecākais un tajā jaunākā nodaļa bija Noveles, bet pārējas nodaļas uzskatīja par vienā laikā izdotām. Vācijā šī romiešu tiesību recepcija izbeidzās 1900.g. ar B.G.B. izdošanu, Bavārijā - 1756.g.
Prūsijā - 1779.g.
Austrijā - 1811.g., ar īpašu civillikumu izdošanu.

Materiali romiešu tiesības tomēr pārgāja Vācijas civillikumos.

Romiešu tiesību recepcijas izpausme Latvijā.

Kronikās atrodama ziņa, ka 1544.g. Līmbažu mantāgā iztiesāta prāva pēc romiešu tiesībām. Te kādā injūrijas gadījumā piemērots lex Aquilia (piemērots nepareizi). Tomēr tas ir spilgts recepcijas gadījums. Visvairāk romiešu tiesību recepcija izpaudās Kurzemē, ne tikai muižnieku, bet arī zemnieku tiesībās.

Formāli romiešu tiesību recepciju Latvijā izbeidza "Vietējo civillikumu kopoījums" 1864.g., ko bija sastādījis romiešu tiesību prof. B u n g e un to sastādot vadījās no vācu pandektistu mācības grāmatām (Gluecka, Muehlenbacha u.c.). Rezultāts no tam bija pāri par 4000.p., un 2882.p. bija romiešu tiesību panti. Zem katra panta apakšā bija piezīmes, ko atrodām C.J.C. Šo likumu izsludināja ķeizars un tam vajadzēja formāli atcelt romiešu tiesību iespaidu. Tomēr šaubas rada atsauces zem pantiem uz avotiem. Zinātnieks GRIMS aizrāda, ka spēkā noteikti romiešu tiesības kā subsidiārs (papildus).

Ari jaunais Latvijas civillikums stāv uz romiešu tiesību pamata, jo daudzi panti negrozīti pārņemti no 1864.g. civillikuma.. Tomēr šo atsauču nav un tas norāda, ka romiešu tiesības kā subsidiārs nav spēkā. Tā tad tagadnes tiesībās spēkā romiešu un kanonisko tiesību pārstrādātie principi. Izejot no tā, ir skaidra romiešu tiesību nozīme mūsu dienās.

ROMIEŠU TIESĪBU SISTĒMA

Ja apskatām romiešu tiesības, jābūt skaidrībā par kārtību, kādā šīs tiesības apskatīt. Zinām, ka romiešu tiesības izaugušas no prakses - kāzusiem un nav te kādas ar prātu radītas sistēmas. Bet atceroties viņu vēsturi, redzam, ka romiešu tiesībās vērojama sava sistēma, sevišķi apskatot vecās romiešu institūcijas-mācības grāmatas.

Parastā sistēma te ir t r e j d a l i j u m s:

p e r s o n a, r e s u n a c t i o

No šīm institūcijām šī sistēma ieguvusi nosaukumu - i n s t i t u c i j u s i s t e m a.

Pēc šāda plāna un sistēmas arī Justinians izveidoja savu darbu "Institutiones Justinianii". Šādā kārtībā veidotas arī Ulpiana regulas un institūcijas.

"Omne ius, quod utimur, vel ad personas, vel ad res,
vel ad actiones pertinet".

Vēsturiski patiesībā tas bija tikai divdalījums: p e r s o n a - r e s. Actio ir res iudicata (iztiesāta lieta) un tā tad ietilpst lietu tiesībās. Tomēr procesu no lietām izdalīja kā īpatnēju un Romā ļoti svarīgu.

Institūciju sistēma varētu attēlot šādā šēmā:

I. Ius quod ad p e r s o n a s pertinet

1. personu tiesības, piem., De conditione hominum
2. ģimenes tiesības
(Romā ģimene tieši saistās ar personu tiesībām, tāpēc skaidrs, ka tās ietilpināmas nedaļā par personu).

II. Ius quod ad r e s pertinet

1. lietu tiesības
2. mantošanas tiesības.
Kā romiešu mantošanas tiesības ietilpina lietu tiesībās? Romiešu arguments te bija hereditas - mantojums ir res incorporales un nevis tāpēc, ka mantojumā ietilpst dažādas

lietas (ķermeniskas lietas ir tās, ko var tvert, bezķermeniskās tās, ko nevar tvert, t.i. tās, kas pastāv tiesībās). Mantojums ir lietu tiesību iegūšanas veids, blakus citiem lietu tiesību iegūšanas veidiem, kā occupatio, usu capio - modus rerum acquisitionis.

3. saistību tiesības.

Aripamats šai klasifikacijai bija res incorporales.

III. Jus quod ad actiones pertinet

Te pieder, kā paskaidro Gaijus savu instituciju 4.grāmatā:

1. Prasības (a c t i o n e s)
2. Ierunas (e x c e p t i o n e s)
3. Interdiktī (i n t e r d i c t a).

PANDEKTU SISTEMA.

6.g.s., kad izbeidzas Romas valsts, rodas jauna sistema, ko izveidoja glosatori pilnīgi ievērodama avotu kārtību. Glosatoru skola nebija nekāds cits, kā avotu eksegeze. Tādā pat garā darbojas arī komentatori.

Drīz tomēr radās zinātnieki, kas seko legalajiem avotiem (ordo legalis). Viņi pilnīgi turas titulu rāņjos. Digesta titulu kārtībai pilnīgi seko GLUECKA darbs. 17 un 18.g.s. šī kārtība izrādījās neparočīga un vairums darbu par romiešu tiesībām atgriežas atkal pie instituciju sistēmas - trejdaļīguma.

Raksturīgi, ka šie autori šai sistēmā ievēd zināmus apakšnodalījumus, tā tad mazliet atkāpjas no instituciju kārtības. Šai laikmetā pēc instituciju atplūdiem, tomēr radās jauni meklējumi un rezultātā izveidojas pandektu sistēmas pamati.

Pirmais autors, kas radīja šo sistēmu, bija HUGO ar darbu "Institutiones des heutigen roemischen Rechts". "Erberecht" viņš vēl atstāj vecā vietā, tomēr pārējo klasificē citādi.

Otrs autors HEISE - darbā: "Grundriss eines Systems des Roemischen Rechts" - liek mazu ievadu un tad tūlīt lietu, ģimenes, saistību un beidzot mantošanas tiesības. Tā tad Hugo un Heise ir likuši pamatu p a n d e k t u sistēmai, kāpēc to vēl bieži sauc par H u g o - H e i s e s sistēmu.

Trūka vēl šīs sistēmas zinātniskā pamatojuma, kuru tai dod SAVINJI darbā: "Das System des heutigen Roemischen Rechts". Dodot šīs sistēmas sakārtojuma zinātnisko pamatojumu, viņš uzsver, ka lietu tiesības noskaidro lietu un personu attiecības, kāpēc saistību tiesībām jāseko pēc lietu tiesībām.

Pandektu sistēmas šema.

1. vispārējā daļa
(te ietilpst jautājumi, kas attiecas uz visām daļām, pier., tiesību subjekts, tiesību objekts u.c.)
2. lietu tiesības,
3. saistību tiesības
4. ģimenes tiesības
5. mantošanas tiesības.

Pandektistu sistemu izstrādāja arī šo daļu sīkus sadalījumus. Tos pagaidam neapskatīsim, jo pandektu sistēmas kārtībā mēs izņemsim visas romiešu tiesības un šīs sistēmas sīkākie dalījumi būs redzami no mūsu kursa. Šī sistēma patlaban ir valdošā un tai seko arī mūsdienu civilkodeksi. Lai gan pandektu sistēma ir uzvarējusi institūciju sistēmu, tomēr vēl bieži mūsu dienās atrodam institūciju sistēmas atliekas, jo tai vēl ir savas priekšrocības. Bieži pat likumdošanā atrodam jauktas sistēmas, piem., Latvijas civ.lik. kārtība ir šāda:

1. Ievads.
2. Ģimenes tiesības
3. Mantošanas tiesības
4. Lietu tiesības
5. Saistību tiesības

(Te tieši redzam institūciju sistēmas atliekas).

Pandektu sistēmas liels trūkums ir tas, ka viņas ir aizmirsušas **p e r s o n u**, ko sevišķi izcēla institūciju sistēma.

§ 2.

V I S T Ā R Ē J Ā D A Ļ A

PERSONAS jeb TIESĪBU SUBJEKTI

Tīrajās romiešu tiesībās persona izteic juridisku īpašību un tā nav jāucama ar cilvēku. Cilvēks var būt arī lieta - vergs. Persona tē jāsaprot stingrā juridiskā nozīmē. Vēlāks laiks arī vergam sāk pierakstīt vārdu "persona", bet pirmos laikus valdija uzskats, ka vergi ir lietas (servi res sunt - nullum caput habent). Vergs nevar celt sūdzību un nevar slēgt darījumus, personai, turpretī, ir visas tiesības, kas nav vergam. Vārds "persona" stāv sakarā ar senču kultu, kur vīrs uzliek senču masku un tad tam pa muti skan "persona" (šo masku var uzlikt tikai kviriti).

Persona jau Romā ir stingri juridisks jēdziens un kā tāds jāatdala no fiziskās personas kriterija. Romiešu tiesībās tāpēc nerunā par tiesību subjektiem, bet tikai personu juridiskā nozīmē.

Izšķir 3 personas stāvokļus:

1. brīvā cilvēka,
2. pilsoņa,
3. ģimenes jeb piederību pie ģimenes.

Ja romiešu tiesībās iztika bez tiesību subjekta jēdziena, tad to jau pilnīgi izveidotu atrodam pandektu doktrinā. Pandektisti mēģina arī formulēt šo tiesību subjekta jēdzienu.

Tiesību subjekts ir, tas, kam var piederēt tiesības, vai kam uzlikti pienākumi.

Jāsaka, ka tiesību subjekta jēdziens jurisprudencē ir vajadzīgs, bet viņš ir mākslots. Līdz ar tiesību subjektu izgudrošanu, vairs nelietā romiešu terminu "c a p u t", bet sāk lietot terminus: **t i e s ī b u s p ē j a** un **t e s i s k a d a r b ī b a s s p ē j a**

TIESĪBU SPĒJA UN DARBĪBAS SPĒJA.

Ne visām personām ir tiesiskā darbības spēja, kaut arī tām būtu tiesību spēja. Darbības spēja var būt arī aprobežota. Prof. SINAISKIS uzsver: "Vārds darbības spēja un tiesību spēja aptumšo pašu jēdzienu, jo parasti ar "spēju" saprotam fizisku spēju. Tāpēc labāki teikt - tiesību iespēja un tiesiskā darbības iespēja".

Mums jāizšķir divas personu kategorijas:

1. fiziskās personas un
2. juridiskās personas.

Šīm kategorijām jāpieiet ļoti uzmanīgi; mūsu laikos nav vairs vērgu, bet visas personas ir juridiski pilnvērtīgas, kaut arī fiziska persona jāsaprot tīri juridiski. Jēdziens "juridiska persona" ir pandektu doktrīnas radīts un sakarā ar to mums jāšķir šie fiziskās un juridiskās personas.

FIZISKAS PERSONAS KĀ TIESĪBU SUBJEKTS

PERSONAS SĀKUMS.

Pandektu doktrīna kā par faktu, ar kuru persona kļūst par tiesību subjektu, runā par dzimšanu. Lai kļūtu par tiesību subjektu, jā-apmierina šādi 3 noteikumi:

1. jābūt atdalītam no mātes miesām,
2. bērnam jābūt dzīvam dzimušam,
3. jāpiedzimst cilvēka izskatā.

Daži autori prasa arī kā

4. lai bērns būtu dzīvot spējīgs.

Šo ceturto pazīmi Justiniana laikā vairs neprasa. Bērns, jeb pilsonis, pirms dzimšanas vēl nav tiesību subjekts, bet ir t.s. "nasciturus". Piedzimstot šis pilsonis tad var realizēt tās tiesības, kas viņam piekritušas kā nasciturus, tomēr ar noteikumu, ka šīm tiesībām jārunā viņam par labu, bet ja tās runā viņam par ļaunu - ir viņam nelabvēlīgas, tās vienkārši nav spēkā.

FIZISKAS PERSONAS IZBEIGŠANĀS.

Romiešu tiesībās atrodam vairākus momentus ar kuriem izbeidzas fiziska persona:

1. Nāve izbeidz subjekta eksistenci. Nāve šie jāsaprot juridiski, lai gan lielāko tiesu personas fiziska nāve sakrīt ar juridisko nāvi. Par personas juridisko nāvi LEGIS CORNELIUS nosaka, ka romietis kļūst gūstā ir miris. ULPĪANS paskaidro, ka argūstā krišanu romietis ir "quasi tum necessisse" līdzīgi kā miris.
2. Kopējās briesmās bojā gājušie - commorientes skaitās miruši. Piem., kugiem ejot bojā visi skaitījās par reizē bojā gājušiem, ja viņi nav radinieki. Ja viņi ir radinieki, tad lejupejais pilngadīgais mirst vēlāk (fizisks kritērijs), ja lejupejais nav pilngadīgs, tad viņš skaitās pirmais bojā gājis. Šim jautājumam ir nozīme romiešu mantošanas tiesībās.

3. Bezvēsts prombūtne.

Jautājumu par bezvēsts prombūtni romiešu tiesības piemin, bet nedod atrisinājumu. Ar šo jautājumu mums nākas saskārties tad, kad persona ir projām, bet nav zinams, kur viņa atrodas un vai viņa ir dzīva. Šo jautājumu atrisināja vēlākās - pandektu romiešu tiesības. Pandektisti pieņēma, ka ja persona pazudusi pirms 70 gadu vecuma sasniegšanas, tad viņa ir mirusi no 70 gadu iestāšanās brīža, bet ja pazudusi pēc 70 gadu vecuma, tad ar 100 gadu iestāšanos.

Faktori, kas iespaido personas tiesību spēju.

Kā šādi faktori minami 3 statusi:

1. Status libertatis

Šis statuss romiešu tiesībās ir diezgan sarežģīts, kur sastopamies ar jēdzieniem

ingenui un libertini;

ingenus - dzimis romietis,

libertinus - brīvā laists vergs (ar manu missio).

Vergi varēja kļūt brīvi arī uz likuma pamata, piem., ja romietis izdzina slimu vergu uz ielas.

Kā citi personas stāvokļi-status libertatis jāmin:

auctorati - personas, kas stājušās sakarā ar gladiatorisko spēļu sarīkotāju, tās patur gan savu personisko brīvību, bet ir saistītas gladiatorisko ciņu laikā, reductus ad hostibus - atpirktais no gūsta; šīs personas bija brīvas, bet atkarīgas no izpircēja līdz parāda samaksai,

colonus pl. coloni - personas līdzīgas mūsu dzimtļaudīm. Šos 3 jēdzienus atrodam tikai romiešu tiesībās

Status libertatis jeb brīvību zaudēja ar:

gūstā krišanu,

nāves sodu,

parādot nepateicību brīvā laidējam un sevis pārdošanu.

2. Status civitatis

Pilnīgs Romas pilsonis saucās civis un šai statusā ietilpa 3 tiesības, ko apzīmēja ar:

ius conubii ^{laulības}

ius commercii ^{tiesību}

ius suffragii u.t.t. ^{voles}

latini bija nedaudz zemāka šķira par civis, tomēr piederēja Romas pilsoņiem; peregrini - svešinieki nebija Romas pilsoņi.

212.g. ar ķeizara Karakallas likumu visas šķiras, iegūdamas vienādas Romas pilsoņu tiesības, sakusa vienā šķirā - civis. Līdz ar civitas zaudēšanu, pilsonis zaudēja arī pilsonisko aizsardzību.

3. STATUS familiae arī iespaidoja pilsoņa stāvokli.

Gimenes galva Romā bija persona sui iuris, bet pārējie - dēli, meitas un c. personae alieni iuris.

Ģimenes stāvokli persona varēja mainīt ar arrogatio et adoptio, bet ar emantipatio persona atbrīvojās no cita varas. Šie jēdzieni izzuda Justiniana laikos.

Bez minētajiem statusiem personas stāvokli iespaidoja arī:

D z i m u m s.

Sievietes ne tikai pēc romiešu, bet arī pandektistu tiesībām bija ierobežotas tiesībās. Pēc romiešu tiesībām sievietes stāvoklis ir nebrīvs (Filia est res). Sieviete bija ierobežota līgumu slēgšanā, galvojumu došanā, tā nevarēja ieņemt publiskus un civilus amatus, nevarēja būt tiesnesis, vest lietas kā magistrāts u.c. Romieši vispār uz sievieti skatās savādi un kā motivācija tam ir levitas animi vai infirmitas sexus.

Otrs jautājums sakarā ar dzimumu ir hermofrodita tiesiskais stāvoklis. Kādam dzimumam to pieskaitīt? Romiešu atbilde te bija atkarībā no tā, kāda dzimuma pazīmes ir pārsvarā.

V e c u m s.

Šis faktors spēlēja ievērojamu lomu ne tikai romiešu, bet arī mūsdienu civiltiesībās. Romā izšķīra

- 1) infantes - līdz 7 gadu vecumam, kam nebija nekādu rīcības spēju,
- 2) impuberes infantia majores 7 - 14 gadu vecumā. Impuberes infantia majores ir jau zināmā mērā darbības spējīgi;
- 3) impuberes.

Pilngadības atzīšanai vajadzēja konstatēt zinamas pazīmes, kas liecinātu par personas nobriedumu vai arī zināma vecuma sasniegšanu. Prokuljani pilngadības noteikšanai prasīja numeres annorus (noteiktu gadu skaitu), Sabiniani runā par habitas corporis t.i. dažām ķermeņa īpašībām. Ar laiku radās arī trešais uzskats, ko liek priekšā jurists Tristus, kurā apvieno abus iepriekšējos.

Impuberes dalās: a) impuberes minores līdz 25 g. vecumam, b) impuberes quinque et vigintia annus (XXV.g.).

Tā tad istā pilngadība sākās ar 25 g. vecumu, bet no 14 - 25 gadiem ir ierobežota darbības spēja. Impuberes minores iecel nevis

c u r a (personisko aizbildni), bet tutor (mantisko aizbildni). Bez šiem jēdzieniem avoti runā vēl par pubertati proximi, t.i., kam ir deliktu spējas un kas var izdarīt noziegumus, un

infantia proximi - kas to nevar.

Ar Romā pastāvēja institūts - venia aetatis, kas atļauj dažām impuberes minores personām sasniegt svarīgu iemeslu dēļ ātrāki pilngadību. Tomēr šī pilngadība nevar iestāties ātrāk par 18 gadiem sievietei un 20 gadu - vīrietim.

Arī Latvijas civillikums 220. un 221.p. paredz pilngadības iegūšanu pirms 21 gada sasniegšanas.

V e s e l ī b a.

Veselība var būt divejāda - miesīga un garīga.

Miesīgās slimības pēc vispārīgā principa neatstāj iespaidu uz cilvēka darbības spēju. Bet ir slimības, kas tomēr ierobežo cilvēka darbības spējas; tā mūsu civillikums nosaka, ka kurlmēmie nevar būt par lieciniekiem testamentu lietās.

Romiešu tiesības fiziskās slimības šķiro:

vitium - ilgstošs trūkums - piem., stomišanās,

morbus - uz laiku pastāvošs ķermeņa vājums, jeb pārejoša slimība, piem., drudzis.

Avoti runā par morbus sontibus - slimībām, kas iespaido rīcības spēju, piem., neauglība.

Garīgās kaites, kā jau aizrādīts XII.tabulu likumos iespaido

personas darbības spēju. No garīgām kaitēm jāmin:

furiosi - trakie; tie nevar noslēgt līgumus, bet gaišajos brīžos lucida intervāla, to tomēr var.

dementes - bezprātīgie.

Furiosi un dementes kā ārprātīgos varam nostādīt pretī garīgi aprobežotiem: - mente capti un fatuus - vientiesīgiem.

I z š ķ ē r d ī b a.

Doktrinā ir izteiktas domas, it kā izšķērdība būtu slimība, tomēr šis uzskats nav pieņemts un izšķērdība atzīstama kā faktors par sevi, kas ierobežo personas rīcības spēju. Motīvs kādēļ izšķērdētājam šī darbības spēja ņemta ir tas, ka viņš ar savu darbību draud savus tuviniekus iegāst nebadzībā. Šis motīvs ir noteicošais arī mūsu likumdošanā, kur izšķērdētājiem ņemta rīcības spēja.

P i l s o ņ a g o d s.

ari ir faktors, kas ierobežo pilsoņa rīcības spēju. Jau KALISTRATS runā par kādu goda novēstījumu - existimatio (existimāre = vērtēt). Izšķir: existimatio miniatur - goda stāvokļa mazināšanu, existimatio consumitur - " " izbeigšanās. Piem., intestabilites - persona, kurai nav liecības spēju. Kā goda stāvokļa mazināšanās veidi minami

- a) infamia iuris
- b) infamia facti jeb turpitude.

Ar infamia iuris saprot goda stāvokļa mazinājumu vai izbeigšanu, ko nosaka likums. Infamia iuris var iestāties ar starpniecību (infamia iuris mediata) vai arī bez starpniecības. Infamia facti ir faktiskā neslava sabiedrībā, kam nekādu juridisku sekū nav un tāpēc to nosauc t u r p i t u d o. Izejot no tā, varam teikt, ka personai ir vienalga, ko par viņu sabiedrībā domā. Tā romiešiem bija slikti ieskatī par aktieriem, ko izsaka vārdi - "acrobata persona turpis".

T i c ī b a - r e l i g i j a.

Romā šis jautājums bija sarežģīts, jo šē pa vidu iet kristietības laikmets. Sākumā ius sacrum bija arī ius publicum un ja persona neizpildīja kādu sakrālū pienākumu, tā bija pārkāpusī publisku normu. Stāvoklis mainījās, kad kristīga ticība kļuva par valsts ticību. Tagad o r t h o d o x i ieguva pilnu rīcības spēju, bet p a g ā n i bija ierobežoti savā rīcības spējā.

Vidus laikos ticības loma personas tiesībās vēl pieauga, bet jaunajos laikos ticības loma mazinās.

R a d n i e c ī b a.

Par radniecību tuvāki runāsim gīmenes un mantošanas tiesībās, bet tā kā nāk priekšā arī citās daļās, tad šo jautājumu apskata arī vispārējā daļā.

Jāizšķir divejādas radniecības a g n a t i s k ā (agnatio) un k o g n a t i s k ā (cognatio).

A g n a t i s k ā radniecība ir radniecība, kas balstās uz tēva varu gīmenē; personas kas pakļautas tēva varai atrodas agnatiskā radniecībā. Te mums nav darīšana ar asins radniecību,

jo, piem., emancipējies dēls ir gan asinsradnieks, bet nav agnātiskā radniecībā. Izejot no tā varam teikt, ka

agnātiskā radniecība ir civilā radniecība,
kognātiskā " " asins radniecība.

Jaunajā mūsu civillikumā "radnieki" nozīmē asinsradniekus, kāds termins atrodams 1864.g. civillikumā.

Svainība - affinitas, affinitas.

Kas šī ir par radniecību? Par svainiem skaitās otra laulātā kognāti (asins radnieki). Romiešu tiesībās svainība nodibinās ar laulību, bet citādi - proti ar konkubinātu - tā nodibinās pēc kanoniskām tiesībām.

Dzīves vieta - domicilium.

Izšķir: domicilium voluntarium,
domicilium necessarium.

Domicilium necessarium ir pretstats domicilium voluntarium un nozīmē jau zināmu tiesību ierobežojumu. (Dzīves vietai svarīga nozīme pie partikulariem likumiem).

§ 3.

JURIDISKĀ PERSONA

Tiesību subjekti, kā jau aizrādīts ir fiziskas un juridiskas personas. Ļoti bieži šo terminu sajaukšana (šis dalījums terminoloģiski ļoti neizdevīgs) rada lielas grūtības. Runājot par fiziskām personām jurisprudencē, mēs tūlīt domājam par personām juridiskā nozīmē. Romā visas personas nebija personas juridiskā nozīmē - tiesību subjekti. Izejot no tā skaidrs, ka tiesību subjekts bija juridiska konstrukcija.

Par juridiskās personas jēdzienu ir daudz teoriju, kas mēģina noskaidrot šīs personas jēdzienu. Lai izprastu šo jēdzienu, mēs vispirms griežisimies pie tīrām romiešu tiesībām.

Romiešu tiesības, kā nupat minējām, personas jēdzienu no vienas puses sašaurināja, piešķirot tiesību subjekta īpašību tikai nedaudziem romiešiem, bet no otras puses paplašināja, piešķirot to pašvaldībām, dekūrijām u.c. institūtiem. Šo tiesību subjekta īpašību dažādiem institūtiem deva prētors, piešķirot tiem actio un līdz ar to nostādot tos vienādā stāvoklī ar kviritiem. Kā raksturīgākos juridisko personu veidus Romā jāmin: municipium, decuria, collegium, fiscus, hereditas u.c. nodibinājumus.

JURIDISKĀS PERSONAS ROMĀ.

No atsevišķu juridisku personu veidiem jāmin:

Universitas - t.i. personu savienība, jeb korporācija, kas uz ārieni vienmēr neatkarīgi no personu skaita vairšanās vai mazināšanās, reprezentējas vienādi, un proti kā korporācija, bet nekad atsevišķi biedri. Ja arī biedrībā šie paliek tikai viens biedrs, juridiskā persona paliek kā universitas, bet ne šis atsevišķais cilvēks.

Šī personu savienība - korporācija stingri jāšķir no societas. Societas nav juridiska persona, bet tikai biedrība, kuras pamats ir līgums, un uz ārieni societas reprezentējas

katrs biedrs - dalībnieks.

Romā juridiskā persona bija fiscus, kas nodibinājas principāta laikā. Fiscus sākumā bija principāta privāta kase, jeb "res privata principis". Tomēr, tā kā princeps atbalstīja labdarīgus mērķus, tad visi labprāt tam nodeva savus ziedojumus. Tā radās princepa kases kā tiesību subjekta jēdziens.

Pamazām arī baznīca - ecclesia piešķīra juridiskas personas tiesības. Vēlāk arī labdarības iestādēm (bāriņu kasēm) un pie causae dibinātām iestādēm vai pie corpore dēļ piešķīra tiesību subjekta tiesības.

Arī atsevišķs mantojums - hereditas ieguva personas tiesības. Mantojumu formulēja kā personu līdzīgi dekurījai vai pašvaldībai. Juridiska persona ir hereditas iacens - atklājies mantojums, t.i. līdz tam momentam, kamēr to pārņem mantinieki.

PANDEKTISTU TEORIJA PAR JURIDISKO PERSONU

Romiešu tiesības nedod praktisku teoriju par juridisko personu, bet praktiski paplašina personas jēdzienu. Uz šī pamata, tad pandektisti izveido dažādas teorijas par juridisko personu, kuras īsumā aplūkosim.

1. FIKCIJU TEORIJA (WINDSCHEID)

Šīs teorijas piekritēji juridisko personu izskaidro kā fiziski neeksistējošu, bet juridiski eksistējošu, kam pie raksta tiesību spēju, Windscheids izsakās: "Eine juristische Person ist ^{erst} nicht wirklich existierende, aber nur in Gedanken Jurist". *... sondern nur eine vorgestellte Person, die als ... behandelt wird.*

Teorijas aizstāvji pamatojas uz to, ka arī romieši, to tā izpratuši. Teorijas pretinieki tomēr aizrāda, ka nevarot teikt, ka valsts vai pašvaldība esot fikcija; šie tomēr esot kaut kas reāls. Nevar būt neeksistējošu subjektu. Tas ir galvenais šīs teorijas trūkums.

2. MĒRĶA MANTAS TEORIJA (BRINZ).

Teorijas galvenais pārstāvis Brinzs uzsver, ka nevajag šķirt personas, bet gan mantu - Personalvermögen jāšķir no Zweckvermögen.

Par juridiskām personām mēs runājam tur, kur darīšana ar mērķa mantu (Zweckvermögen).

Šīs teorijas trūkums tur, ka subjekts pilnīgi zudis, un zinātnieks, klasificēdams mantas, personu aizmirsis. Bet vai mantu var uzskatīt par tiesību subjektu? - Juridiska persona tā tad ir mērķim lemta manta. Bet ir juridiskas personas, kurām mantu nav. Tā tad šī teorija ir gan konstruktīvi interesanta, bet neko neizšķir.

3. IHERINGA TEORIJA.

Pazīstamais tiesībnieks Iherings iziet no priekšstata, ka visas tiesības kalpo cilvēkam, dodamas tam labumus. Ja pastāv uz tiesībām balstīta juridiska persona, tad līdz ar to, juridiska persona ir cilvēkiem - destinatoriem kalpotāja juridiska forma. Kritizējot šo teoriju Grimms saka, ja tas tā, tad cietumā ieslodzītie esot personas - tiesību subjekti un nevis cietums kā juridiska persona. Tāpat slimnīcā, istie tiesību subjekti esot slimnieki. Arī šī teorija nedod izskaidrojumu un atšķirību starp fizisku un juridisku personu. Šī teorija ir tikai tīrā konstrukcija.

4. SOCIALO ORGANISMU TEORIJA (Girke, Beseler, Regelsberger).

Šīs teorijas piekritēji iziet no uzskata, ka ja fiziskas personas ir organismi, tad arī juridiskas personas ir organismi, bet s o c i a l i. Valdes, padomes un sapulces ir šī organisma orgāni. Šīs teorijas izspaidā arī mūsu terminoloģijā iespiedies apzīmējums "juridiskas personas orgāni". Socialo organismu un Mērķa mantas teorija ir galējības, kur viena izceļ, otra noliedz personu. Ja juridisko personu pielīdzinām organismam, tad atkal esam nonākuši pie fikciju teorijas.

5. KOLEKTĪVĀS MANTAS TEORIJA (PLANIOL).

Šai teorijā akcents atkal likts uz mantas. Tas atkal nozīmē konstrukciju, ar kuru šī teorija tuvinas Brinca Mērķa mantas teorijai.

Šādu līdzīgu teoriju ir daudz un galā visas ir tīrās konstrukcijas, kādas nepazīna romieši. Jāsaka, ka pats tiesību subjekts ir izdoma un tāda ir arī juridiskā persona.

6. PROF.SINAISKA UZSKATS - ANALOĢIJAS TEORIJA.

Prof.Sinaiskis juridisko personu izskaidro ar analogijas palīdzību. Romieši centušies abstraktus jēdzienus konkretizēt pēc analogijas, pielīdzinot tos konkrētām lietām un parādībām un pirmā kārtā pašam cilvēkam. Tādā kārtā arī juridiskā persona nosaukta par personu. Sakarā ar to, juridiskā persona ir tiesību subjekta plašāks tulkojums, kam pamatā a n t r o p o m o r f i s m s.

Visas apskatītās konstrukcijas ir tikai pandektistu izdomājums un ar to pilns B.G.B., par kuru Regelsbergers izsakās, ka tā esot konstrukciju un abstrakciju grāmata. Protams, arī romiešu tiesībās atrodam savas konstrukcijas.

Kā saprast juridisko personu?

Mēģināsim šo jēdzienu paskaidrot un nevis definēt:

Juridiska persona ir tāda tiesiska vienība, ko kāda tiesiska iekārta atzīst par tiesisku personu - tiesību subjektu.

Pie šāda uzskata turās arī ar Latvijas civ.lik. 1407.p.nosakot:

"Par juridiskām personām atzīstamas valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība".

JURIDISKO PERSONU VEIDI.

Parasti izšķir: 1. publiskās juridiskās personas, kur ietilpina:

- a) valsti - fiscus,
- b) pašvaldības-municipium, decuria, ecclesia etc. Šie instituti ir gan publiski, gan reizē arī privāti-tiesiski tiesību subjekti.

2. privatas (privāti-tiesiskas) juridiskas personas:

- a) personu apvienības - collegium, universitas, kādreiz arī - societas. Parasti societas nav tiesību subjekts, bet gan uz līguma pamata noslēgta personu apvienība.

- b) nodibinājumi-piae causae vai piae corpore. Nodibinājumu mirušā persona atstāj kādam mērķim; piem., mantu, kam pēc iecerē pārvaldi un tā kļūst par juridisku personu. Nodibinājums, ko nodod citai juridiskai personai ar zinamu mērķi, neiegūst juridiskas personas statusu.
- c) Lietu kopības - piem., mantojums (hereditas iacens).

JURIDISKAS PERSONAS TIESĪBU UN DARBĪBAS SPĒJAS

Ja juridiskai personai piešķirts personas statuss, neviens viņai nevar noliegt tiesību spēju. Ir tikai jautājums, kur velkamas juridiskas personas tiesību spējas robežas. Juridiskas personas tiesību spējas ir ļoti īpatnas un parasti tas norobežojas ar tiesībām mantiskā laukā. Reizēm juridiskai personai tiesība aizsargāt arī savu vārdu.

Attiecībā uz juridiskas personas mantošanas tiesībām, jāizšķir romiešu un mūsu tiesību jēdzieni. Sākumā no juridiskām personām kā mantinieks varēja būt vienīgi valsts un baznīca, bet mūsu dienās šis mantošanas instituts paplašināts un juridiskās personas mantošanas tiesības nav aprobežotas.

Vispārējais princips par juridiskās personas darbības spēju ir noliedzošs, t.i. juridiskai personai nav darbības spēju, bet tā darbojas ar saviem organiem vai pārstāvjiem. Atkarībā no tā vai šos juridiskās personas pārstāvjus uzskatam par pārstāvjiem vai organiem, dabūjam divus rezultātus.

P Ā R S T Ā V J I.

Juridiskā persona neatbild par deliktiem. Prasību, sakarā ar juridiskas personas izdarītiem deliktiem, tad var celt tikai pret šiem pārstāvjiem. Prasību pret juridisko personu mantu var celt, ja juridiska persona ar pārstāvja deliktisko rīcību ieguvusi kādu mantu. Vidus laikos gan pielaida iespēju, ka arī par pārstāvju izdarīto deliktu atbild juridiskā persona. Šie divi viedokļi cīnās arī mūsu dienās.

O R G A N I.

Še iepriekš minētas juridiskas personas pārstāvjus uzskata par organiem; šai gadījumā par deliktiem jāatbild juridiskai personai.

Sakarā ar juridisko personu darbību jau Romā izstrādājās daži juridiskās personas pārvaldes principi: Piem., grozījumi statutos jāpieņem ar balsu vairākumu; sapulce ir pilntiesīga ar 2/3 biedru klātbūtni.

JURIDISKĀS PERSONAS IZCEĻŠANĀS UN IZBEIGŠANĀS

Korporāciju izcelšanās. Ir jautājums, ar kuru momentu izceļās juridiskā persona - ar gribas momentu vai atzišanu. Šie divi viedokļi cīnās arī mūsu dienās, kā senajā Romā.

Avotos atrodamie termini licet, non licet, concessa sunt, confirmatum est etc., liecina par atļaujas momenta svarīgumu. Tas ir gluži saprotami, jo arī Romā bija s-bas, kur notika netikumīgas sanāksmes sapulces un tamlīdzīgi!

No Gaija vārdiem: "Concessa sunt eus modi corpora, ut vectigallium publicorum, auri fodinarum, argenti fodinarum", varam spriest, ka šo biedrību dibināšanai (nodokļu vācēju, zelta un sudraba vācēju) vajaga c o n c e s s a - koncesiju.

Ir arī sabiedrības, kam prasa tikai apstiprinājumu - c o n f i r - m a t a. Sakarā ar to, jaunlaiku dogma runā par:

1. koncesiju sistemu,
2. apstiprinājumu, tagad registrācijas sistemu,
3. pašrašanās sistemu (jaunāko laiku veidoj.).

Pēdējā laikā tomēr vērojam koncesiju sistēmas pastiprināšanos. Vispārī juridiskas personas dibināšanai nepieciešamas 3 personas - (tres partium collegium faciunt).

Iestāžu dibināšana. Lai dibinātu iestādi, svarīgi ir divi momenti:

1. kad rodas līdzekļi,
2. kad rodas līdzekļu pārvalde.

Pēc viena uzskata iestāde ir nodibināta ar līdzekļu rašanos, pēc otra - ar pārvaldes rašanos.

Bieži redzam, ka testators - mirušais paredz, ka pēc viņa nāves jādibina tāda un tāda iestāde, kas līdz ar to ir viņa mantinieks. So apstākli kā argumenti min pirmā uzskata pierādīšanai. Tam pretī tomēr jānostāda vispārējais princips, ka mantot var tikai pastāvošas personas. Parasti arī iestādi par nodibinātu uzskata ar administrācijas iecelšanu.

Iestādes dibināšanas aktā jābūt:

1. iestādes mērķim,
2. līdzekļiem un
3. nolūkiem.

Ir strīdīgs jautājums vai iestādes dibināšanai vajadzīga valsts atļauja. Šī jautājuma atrisināšana atkaras no faktiskiem apstākļiem.

B. Juridiskās personas izbeigšanās.

Korporācija izbeidzās:

1. ar visu biedru nāvi vai izstāšanos (Romiešu tiesības tomēr atzīst korporāciju ar vienu personu),
2. ar valsts aizliegumu,
3. ar laika notecēšanu, uz kādu korporācija dibināta vai ar sprautā mērķa sasniegšanu,
4. ar visu biedru vienbalsīgu lēmumu.

Iestāde izbeidzās:

1. kad tās mērķis kļūst nerasniedzams vai neiespējams,
2. ar likuma aizliegumu,
3. kad manta iztērēta un nav avotu, kur to iegūt.

Ar mantu pēc korporācijas vai iestādes slēgšanas vispirms jāapmierina visi pasīvi un atlikums jāizlieto pēc statutu noteikumiem. Ja statutos par to nekas nav minēts, manta pāriet fiska rīcībā. To pašu nosaka arī mūsu Civ.lik. 417.p.

"Manta, kas paliek pēc juridisku personu izbeigšanās, izņemot peļņas sabiedrības, pielīdzinama bezmantinieku mantai un piekrīt valstij, ja likums, viņu dibināšanas akts vai statuti nenosaka citādi".

Nobeidzot nodaļu par tiesību subjektu, redzam, ka pandektu sistēmā nav personas, bet personas jēdzienu aizēno tiesību subjekts.

LIETAS JEB TIESĪBU OBJEKTI

Tīrās romiešu tiesības nepazīst tiesību objekta terminu šai nozīmē. Šo terminu radījuši pandektisti kā pretī tiesību subjekta terminam. Tomēr šai jēdzienā pandektistiem rodas grūtības, jo tiesību objekts

lietu tiesībās ir lietas
 saistību tiesībās - (citu personu) darbība
 ģimenes tiesības - ģimene
 mantošanas tiesības - mantojums.

Nu iznāk tik objektu veidu, cik tiesību daļu - objekts ir sadalījies un nav viena visu aptveroša jēdziena. Tomēr tādu pandektisti atrod reducējot to uz lietu. Lietu tiesībās tiesību objekts jau ir lieta, saistību tiesībās, izejot no institūta kā res incorporales (t.i. jau vēsturisks termins) un arī no tā, ka galu galā darījumu slēdz lietu dēļ, objektu arī pārvērš par lietu. Ģimenes tiesībās vēsturiski ģimenes locekļi bijuši res, un pandektisti atrod, ka ģimenes tiesībās arī runājot par mantu, kādēļ viņu objektu reducē uz res. Mantošanas tiesības, vēsturiski ius successio nis ietilpa res incorporales, kādēļ pandektisti atrod, ka mantojums satur arī res. Tā nu galā iznāk, ka tiesību objekts ir tikai lietas - res.

Tomēr pandektu literatūrā vērojām strāvas, kas ceļ iebildumus pret pirmo uzskatu. Te blakus lietu jēdzienam izveido labuma jēdzienu, ko apzīmē ar romiešu vārdu b o n a. No šī izaug pazīstamais termins - regulēt labumus "Labumos" var ietilpt personiskie pakalpojumi, lietas u.c. Tā nonākam pie dažādiem labumiem, atkarībā no tiesību sistēmas un veida; Labums te atbilst katras tiesību grupas objektam.

Pandektu uztverē

t i e s ī b u o b j e k t s ir viss tas (labumi),
 ko regulē tiesības cilvēku interešu dēļ.

Protams, tiesības nevar regulēt labumus, kas nav pieņemams cilvēku varai. Piemēram, romiešu tiesībās nav interešu saskares, runājot par gaisu; bet ne tā tas tagad. tāpat tekošais ūdens nebija normēts romiešu tiesībās, bet tagad tas jau neregulēts. Romiešu tiesībās neatrodam arī regulatīvu normu par jūras krastiem, bet mūsu dienās tas tā vairs nav.

Tā tad jaunos laikos stipri mainījies jēdziens par tiesību objektu, un lietu - objektu skaitam klāt nākusi arī elektriskā strāva.

Pandektisti par tiesību objektu uzskatīja tikai tās lietas un priekšmetus, no kurām izrietēja mantiskas attiecības un sakarā ar to radīja jēdzienu "m a n t a". Šeit gan ietilpa vēlāk res incorporales, tomēr tikai tiesības ar mantisku nokrāsu. Tomēr romiešu tiesībās, tāpat kā jaunlaiku tiesībās, šie nesaprot tikai tiesības ar mantisku nokrāsu. Tiesību subjektam ir zināms stāvoklis katrās tiesībās, tāpat arī objektam ir zināms stāvoklis tiesiskā iekārtā. Pandektu doktrīna neievēro tomēr šo stāvokli un tā radītas attiecības, bet skatās uz tiesību objektu kā tikai uz lietu.

LIETAS JĒDZIENS

Kas ir lieta, ir katram skaidrs, tomēr jurisprudencē lietas jāsaprot tīri juridiskā nozīmē. Ne katra fiziska lieta, ir arī juridiska lieta. Juridiska lieta ir tā, ko par tādu atzīst tiesības.

Tā tad: lieta pati par sevi ir stingri juridisks jēdziens, kas bieži, bet ne vienmēr sakrīt ar lietu fizisko jēdzienu.

LIETU IEDALIJUMS

(Galvenas juridisko lietu grupas)

I. ĶĒRMENISKAS un BEZĶĒRMENISKAS LIETAS.

Res corporales un res incorporales.

Romiešu tiesibnieks Gaijus saka, ka pie res corporales var pieskaitīt - fundus, homo, vestis, aurum, argentum u.d.c. lietas, ko varam rokām tvert, bet pie res incorporales tās, ko nevar skārt, bet kuras pastāv tiesībās (quae in iure consistunt), t.i. dažādas personiskas, lietu un saistību tiesības. Šis iedalījums ļoti svarīgs arī mūsdienu tiesībās, (skat. Civ.lik. 841.p.).

II. MANCIPEJAMAS un NEMANCIPEJAMAS LIETAS.

Res mancipii un res necmancipii

Res mancipii bija lietas, ko nodeva otram ar mancipācijas aktu. Ulpjans aizrāda, ka res mancipii ir zemes gabali Apenīnu pussalā (praedia). Parasti izšķīra lauku un pilsētu zemes gabalus. Pie res mancipii piederēja arī dažādas tiesības: tiesības uz lauku zemēm, tiesības par ceļiem, kājceļiņiem, pār kuriem var ūdeni nest u.c., ar vārdu sakot - dažādi sērvituti. No kustamām lietām jāmin - vergi un četrkājainie, kā zirgi, ēzeļi, vērsi, mūļi u.c.

Res necmancipii ir - ziloni, kamieli, meža zvēri (lāči, lauvas u.c.). Šis dalījums izzūd Romas vēlākos laikos, kad mancipācijas aktu aizvieto "traditio" akts.

III. KUSTAMAS un NEKUSTAMAS LIETAS.

Res mobiles un Res immobiles.

Res mobiles ir lietas, ko iespējams pārvietot vai kas pašas pārvietojas - res se moventes; no pēdējiem minami zirgi, vērsi, ēzeļi u.c.

Res immobiles ir tās, ko nav iespējams pārvietot ārēji nebojājot. Pie tādām pieder: zeme (solum) kā lauku, tā pilsētu. Tā kā pastāv princips: "superficies solo cedit" - virs-būve seko galvenai lietai, tad viss, kas uzbūvēts uz zemes saistas kā nekustama lieta ar zemi.

IV. ATVIETOJAMAS un NEATVIETOJAMAS LIETAS.

Res fungibiles un Res non fungibiles.

Res non fungibiles ir lietas, ko nevar atvietot, piem., vergs Ursus, zirgs Lucifers, kas gājuši bojā; modernos laikos tādas ir arī dārgas piemiņas lietas.

Res fungibiles - ir atvietojamas lietas un tādas ir visur, kur runā genus un quantitas, t.i., ko izteic ar mēru, svaru vai skaitu un labumu. Tāds mūsu laikos ir, piem., cukurs. Šo šķirojumu atrodam mūsu Civ.lik. 844.p.

V. PATĒRĒJAMĀS un NEPATĒRĒJAMĀS LIETAS.

Res quae usu consumuntur - res quae usu non consumuntur.

Parasti patērējamās lietas sakrīt ar atvietojamām lietām, bet tās var arī nesakrist.

Šķir arī res quae usu minuntur - lietas, kas maziņas, resp. novalkājas, piem., drēbes - vestis. Dalīšanas kritērijs arī te ir fizisks un ar to arī parasti sakrīt, tomēr juridiski svarīgs ir tikai juridiskais kritērijs. Skat. mūsu Civ.lik. 845.p.

VI. DALĀMAS un NEDALĀMAS LIETAS.

Res, quae divisionem recipiunt un res, quae divisionem non recipiunt.

Dalāmas ir visas tās lietas, ko var dalīt neiznīcinot vai jūtami nesamazinot to vērtību. Principā var dalīt katru lietu, tāpat arī fiziski gandrīz vienmēr tas iespējams, tomēr mūs galvenokārt interesē juridiskais viedoklis.

Dalāmās lietas romiešu tiesības bija zemes gabali un atvietojamās lietas, jeb šo lietu daudzumi.

Ja lietu sadala, tad runā par daļām - parte pro diviso, pretstatā partes pro indiviso, kas nozīmē, ka lietas sadala tikai domās, bet ne faktiski. Pēdējā piemērs ir kopīpašumā atrodošās māja, ko var dalīt tikai domās - in intellectu partes habere".

(Skat. Civ.lik. 847.p.)

VII. ATSEVIŠKAS LIETAS un LIETU KOPĪBAS.

Res singularis (unitae) un universitas rerum.

Atsevišķas lietas ir itkā lietas ar "vienotu garu" (avotos - uno spirito), piem.: homo - vergs, tignum-balķis, lapis - akmens, kam ir kāda iekšēja vienība. Tādi ir visi dabas priekšmeti.

Runājot par lietu kopībām, mums jāizšķir:

- a) universitas rerum coherentium t.i. lietu kopība, kur lietas saliktas tādā sakarībā, ka sastāda vienu fizisku priekšmetu, piem.: ēka, kugis, pulkstenis;
- b) universitas rerum distantium.
Lietas var būt sakopotas arī tā, ka starp tām var būt distance, jeb pilnīga atšķirība, piem., ganāmpulkā, tomēr visa šī lieta kalpo kādam saimnieciskam nolūkam. Ganāmpulkā, tāpat bibliotēkā, veikalā, atsevišķi ķermeņi pilnīgi nesaistīti veido kopējo lietu.

- c) Pandektisti, izejot no pēdējā - universitas rerum distantium, veido jaunu jēdzienu - universitas iuris (iurium) kā pretstatu - "universitas facti" jēdzienam.

Ja pēdējā sakopotas lietas tīri fiziskā vienībā - ganāmpulks, tad universitas iuris sastāv no tiesību un mantu kopas (res corporales un res incorporales). Šos jēdzienus pandektisti saista ar diviem romiešu tiesību institūtiem - dos (pūrs) un peculium (dēla manta). Peculium jēdziēnā ietilpa kā aktīvs, tā pasīvs, tā tad arī res incorporales. Pandektisti te paskaidro, ka peculium samazinoties, pats institūts savu tiesību nemaina. Peculium saturot arī prasības, to romieši jau esot domājuši, tikai neesot vēl skaidri izteikuši. Arī hereditas - mantojums ir šāds universitas iuris.

VIII. GALVENĀS un BLAKUS LIETAS

Res principales un res accesoriae

Dalījums galvenās un blakus lietās sastopams bieži un aizrāda, ka

blakus lietām jābūt kaut kādā atkarībā no galvenās lietas.

Blakus lietu veidi ir:

A. piederumi,

B. augļi.

A. PIEDERUMI.

Pērkot lietu vai slēdzot darijumu, visi piederumi nāk līdz, tāpēc ir svarīgi noskaidrot, ko īsti uzskatīt par piederumiem.

Piederums ir tāda blakus lieta, kas kalpo un seko galvenai lietai, bet nav viņas sastāvdaļa.

Pēc tīrā romiešu tiesību viedokļa, piederumi bija lietas, kas ilgstoši lietotas kopā ar galveno lietu, piem., mājas atslēga vai ziemas logi. Papinians min, ka mājas piederumi ir tie, kas ilgstoši kalpo pie mājas, bet nav īsu laiku kalpotāji - pieslietas kāpnes. Tā tad romiešu tiesībās noteicošais ir ilgstošas lietošanas princips. Pandektisti neapmierinājas ar šo "ilgstošo lietošanu", bet izveidoja jaunu terminu - "Pertinentzbegriff". Šo jēdzienu nodibina pandektists Funke, darbā: "Die Lehre von der Pertinentzen".

Lai lieta piederētu galvenai lietai, pandektisti prasa trīs īpašības, kas sastāda šo jēdzienu:

1. īpašnieka gribu,
2. jāievēro ārējās attiecības, kas neprasa tomēr fizisku savienojumu,
3. jāievēro apgrozības uzskati, t.i., ko tirdzniecībā parasti uzskata par piederību.

Tomēr arī šie trīs jēdzieni daudz lielāku skaidrību nedod. Dernburgs šo jēdzienu nosauc vienkārši par naivu- "die naiv sinnliche Rechtsanschauung".

B. AUGĻI. - FRUCTUS.

Augļi ir saimnieciskie labumi, ko dod lieta, nekaitējot savai būtībai. Izšķir:

I. D a b i s k o s a u g ļ u s - fructus naturales.

Dabiskie augļi ir kādas lietas organiskie produkti, ko lieta dod atbilstoši savam uzdevumam.

Augļus dod koki utl., bet verdzeņu bērni nav augļi, jo tie nav atbilstoši verdzenes uzdevumam (verdzenes uzdevums nav dzemdēt bērnus).

Gaijus saka - "būtu absurds iedomāties cilvēku par augli, jo daba augļus sagatavo cilvēku dēļ".

Dabiskos augļus varam iedalīt:

1. fructus pendentes aut stantes - karājušies augļi (kā mēr augļi atrodas in pendentes aut stantes, tie nav patstāvīgi tiesību objekti);
2. fructus separati - atdalijušies augļi.

Atdalījušies augļi top patstāvīgi tiesību objekti ar perceptio. Perceptio ir moments jeb akts, kad atdalījušos augļi paņem kāds savā ziņā. Sakarā ar to šķir: fructus percepti - paņemti augļi
fructus percipiendi - augļus, ko varēja uzlasīt-paņemt.

3. fructus consumpti - patērēti augļi
4. fructus extantes - nepatērēti
5. fructus mere naturae - augļi, kas rodas bez cilvēku līdzdalības - rieksti mežā.

I Rūpnieciskie augļi - fructus industriales - tie ir augļi, kur pielikts cilvēku darbs, piem., kultivēta dārza augļi.

II. Fructus civiles - nostāda pretstatā fructus naturales.

Civillie augļi ir augļi vārda visplašākā nozīmē. Pirmajā jēdzienā augļi bija organisks produkts, bet šie augļu jēdzienā ietelp arī naudas procentes un nama īre. Paulus civilājiem pieskaita arī koku ciršanu mežā dabīgā pieauguma robežās.

Galvenais fructus civiles tomēr ir ienākumi no kapitāla. Romiešu jurists Pomponius gan noliedz, ka ienākumi no kapitāla būtu augļi, jo viņi nenāk no tā paša ķermeņa. Tomēr avoti rāda, ka romieši procentus pāzinuši kā civilos augļus. Petražickis darbā "Die Lehre vom Einkommen" savu civilo augļu teoriju veidojis pilnīgi uz romiešu tiesībām (Scaevola rakstiem).

Scaevola min piemēru: mazgadīgajam - impuberes pienākas kapitāls 1000asu. Tā kā viņam nav rīcības spēju, tad līdz viņa pilngadībai par to iecel aizgādni. Šis kapitāls tomēr nes augļus 100 asu apmērā. Rodas jautājums, kur pieskaitīt tos augļus - vai kapitālam? Scaevola tos pieskaita kapitālam. Petražickis nu uz šī kapitāla pieauguma, tāpat verdoņu bērnu u.c. pieauguma pamata būvē savu civilo augļu teoriju, uzsverot, ka nav svarīgs organiskais process, bet gan periodiski ienākumi.

IX. APGROZĀMAS UN NEAPGROZĀMAS LIETAS

Res in commercio un res extra commercium

Lietas, par kurām runājām līdz šim bija res commercio, t.i. lietas, kas padotas subjektu brīvai rīcībai.

Res extra commercium - no apgrozības izņemtās lietas dalijās:

1. Res divini iuris - dievišķās lietās
 - a) res sacrae - kas pēc rituala vai no pontifiķiem ir iesvētītas un dievnami.
 - b) res religiosae - lietas, ko par svētām var padarīt katrs romietis savā mājā.
 - c) res sanctae - lietas, ko bez svētīšanas akta jau pašas par sevi uzskata par svētām - pilsētas mūri un vārti.
2. Res omnium communes - visu kopīgās lietas. Te ietilpst lietu kategorijas, ko neregulē tiesības - ūdens, gaiss vai aqua profluens, tāpat littora maris.
3. Res publicae - publiskas lietas, lietas kas atrodas publiskā lietošanā: ceļi, upes, jeb, kā saka, avoti: "Res publica est, quae in publico usu habeatur; id est - campus, viae consulares aut militares, flumina perennia (neizžūstoša upe) etc". Visas šīs lietas nevar būt par tiesību objekt.

§ 5.

JURIDISKI FAKTI
(Die juristischen Tatsachen)

Juridisks fakts ir tāds apstāklis, kas izsauc tiesiskās sekas - subjektīvo tiesību izcelšanos, pārgrozīšanos vai izbeigšanos.

Tā juridisku faktū saprata pandektisti. Izejot no tā, varam teikt, ka katra cilvēka dzimšana, miršana, laulību noslēgšana, tāpat parādnieka nokavējums (mora) ir juridiski fakti.

Juridiskos faktus grupē šādi:

I. No cilvēka darbības atkarīgi fakti - laulība, pirkums, testaments u.c.

1. tiesiska darbība - atļauta darbība jeb tiesībām atbilstoša darbība.
2. Prettiesiska darbība - neatļauta darbība jeb notiesībām neatļauta darbība. Pirmās grupas aktus sauc par tiesiskiem darījumiem (Rechtsgeschäfte), bet prettiesīgās darbības aktus par prettiesiskiem aktiem.

II. No cilvēka neatkarīgi fakti - notikumi - (Ereignisse).

Šos notikumus varam grupēt:

1. mors - nāve; nāve gan izbeidz personiskās tiesības, bet mantiskās tiesības pāriet uz mantiniekiem.
2. lietas bojā eja. - Kuga bojā eja vai lietas iznīkšana,
3. Notiesāšana ar tiesību zaudēšanu,
4. izsūtīšana.

TIESĪBU IZCELŠANĀS, PĀRGROZĪŠANĀS UN IZBEIGŠANĀS.

Juridiska fakta sekas, kā jau minējam ir:

- I. tiesību izcelšanās
- II. tiesību pārgrozīšanās
- III. tiesību izbeigšanās.

I Varam izšķirt diva veida tiesību iegūšanu jeb izcelšanos.

1. Sākotnējo jeb pirmatnējo tiesību iegūšanu - acquisitio originaria. Piem., ja mednieks nošauj kādu zvēru, zvejnieks noķer kādu zivi, tad viņi kā pirmie iegūst tiesības uz šo, t.i., occupatio. Zeltkalim izgatavojot gredzenu, ar šo darbu rodas tiesības uz to, šo tiesību iegūšanas veidu romieši nosauc par specificatio.
2. Derivatīvo tiesību iegūšanu - acquisitio derivativa. Šis iegūšanas veids nozīmē, ka tiesības uz lietu kādam subjektam jau ir bijušas, bet tagad tās pāriet no auctor iuris uz sucesor; tāda ir īpašuma tiesību pāriešana ar pārdošanu, dāvināšanu utl.

461214

Šajā tiesību pārejā tomēr valda princips, ko labi formulējis Ulpians:

Nemo plus iuris in aliam transferre potest, quam ipse habet,

tas nozīmē, ka neviens nevar vairāk tiesību nodot, kā viņam pašam ir.

Mums jāizšķir vairāki sukcesijas (derivatīvās iegūšanas) veidi:

- a) successio translativa - īpašuma tiesību pāreja no
- b) successio constitutiva - daļas īpašumtiesību pāreja ar kā jauna (servitūta) radīšanu. Īpašnieks te ir ko jaunu radījis - konstituejis.
- c) successio singularis vienas vai vairāku atsevišķu tiesību pāreja; atšķirībā no
- d) successio universalis (avotos arī - successio in universum ius), kas nozīmē tiesību un pienākumu, resp. aktīva un pasīva pāreju.

Lai labāki saprastu starpību starp successio singularis un universalis, minēsim piemēru.

Aulus Agelius pārnes Lucijam Negidijam zemes gabalu un citas lietas:

aktīvs +	{	XX iugera fundus
	{	XX boves
	{	X asini
	{	I equus
pasīvs -	{	1000 sestircijas parāda vienam un
	{	500 " " otram kreditoram.

Jāpaskaidro vēl vārda "universus" etimologija. Vārds ir saliktenis no uni - versus - vertere un nozīmē "virzīt uz vienu". Izejot no tā, skaidrs, ka universalā sukcesija redzama tikai vienā lietā - īpašumā, kurā var ietilpt gan zeme, verši u.c., kas viss tomēr reprezentē universae ius. Mūsu piemērā atsevišķās daļas uzskaitītas un tam ir atsevišķa patstāvība. Universalā sukcesijā pāriet īpašums ar tiesībām un pienākumiem, par kuriem sukcesors var arī nezināt.

Tā tad svarīga pazīme singularā sukcesijā ir lietu patstāvība, kas zūd universalajā sukcesijā.

II. TIESĪBU PĀRGROZĪŠANĀS. Juridiski fakti var arī tiesības pārgrozīt, piem., mora debitoris - debitora nokavējums. Ja debitors ir pielaidis nokavējumu, tad viņa atbildība paaugstinas un viņš atbild arī par gadījumu, ja aizdota lieta iet bojā bez viņa vainas. Ja agrāk viņš atbildēja tikai par culpa lata, tad tagad arī par culpa levis, culpa levissima un casus. Tā tad arī ar nokavējuma iestāšanos debitora un kreditora starpā tiesības ir pārgrozījušās. Tāpat, piem., ja mākslinieks apņemas noteiktā laikā pagatavot kādu statuju, ko tomēr aiz inspirācijas trūkuma neizdara, tad iestājas viņa mantiskā atbildība, iekams līdz noliktam termiņam viņš atbildēja tikai ar savu darbu.

III. TIESĪBU IZBEIGŠANĀS. Tiesības vienai personai izbeidzās, ja otra tās iegūst, piem., sukcesijas gadījumā. Vispārī tiesību izbeigšanās notiek ar subjekta gribu -

1. alienatio - atsavināšanu un
2. renuntiatio atteikšanos, piem., lietas pamešanu.

§ 6.

TIESISKAIS DARIJUMS (Rechtsgeschaef)

Prof. Sinaiskis ieteic lietot nosaukumu "tiesisks akts" - tiesiskā darījuma vietā, jo vārds "darījums" norādot uz tirdzniecisku raksturu, kuru izveidojusi pandektu doktrīna. Romā tiešām atrodam jau dažādus aktus un šai ziņā šim vārdam priekšroka, bet trūkumi tam tomēr lielāki:

1. Vārdam "akts" ir plašāka nozīme.
2. Ar "aktu" parasti saprotam rakstisku aktu.

JĒDZIENS. Romiešu tiesības, kā jau minējām, nepazīna šādu tiesiska darījuma jēdzienu, bet šis termins ir pandektu doktrīnas radījums.

Tiesiskais darījums ir atlauts gribas izteikums ar nolūku radīt tiesiskas sekas ar subjektīvo tiesību izcelšanos, pārgrozīšanos vai izbeigšanos.

Tiesiskā darījuma jēdzienā neiederas tāds gribas izteikums, kas nerada juridiskas sekas; tā tad darbība, kas nerada tiesību izcelšanos, pārgrozīšanos vai izbeigšanos, nav tiesisks darījums.

Ir strīds vai arī tiesas spriedums ir uzskatāms par tiesisku darījumu vai ne. Vācu jurists Arnold to atzīst, bet Foersters - noliedz. Tiesiskā darījuma jēdzienā tomēr neietelp arī darbības, kuru nolūks nav izsaukt juridiskas sekas, bet tādas tomēr izsauc, piem., specificatio. Ja mākslinieks no sveša metāla izveido vāzi, tam nebija nolūka iegūt šo vāzi īpašumā, bet vienīgi strādāt. Šāda darbība pēc pandektu doktrīnas nav tiesisks darījums.

Pandektu doktrīna tiesiska darījuma jēdzienā raksturojas kā mantiska doktrīna, jo personiskus darījumus kā laulību un adopciju tā neatzīst par tiesiskiem darījumiem. Šis jautājums ir strīdīgs; mūsu dienās tiesisko darījumu atrodam visās tiesību daļās - kā gīmenes, mantošanas, lietu un saistību tiesībās.

Romiešu tiesības nepazīna šo mūsu dienās izveidoto abstraktu tiesiskā darījuma jēdzienu, bet pazina konkrētus veidus - emptio venditio, locatio conductio. Vēlākā laikā tomēr atrodam jau mēģinājumus generalizēt šo jēdzienu: Tā Justiniana kodekā atrodam šādas frāzes:

1. "Furiosus nullum negotium ferere potest." Tā tad "negotium" te lietots vispārējā nozīmē.
2. Otrs izteiciens, kas norāda uz generalizāciju ir: "...quod gestum erit", par kuru Ulpians saka - "haec verba generalia sum".
3. "Actus legitimi".

Visi šie trīs generalizācijas mēģinājumi tomēr nav izveidojuši tiesiska darījuma jēdzienu, bet to 18.g.s. pilnīgi izveido pandektisti. Tomēr arī 18.g.s. "Rechtsgeschaef" apzīmēšanai atrodam arī terminu "actus iudici".

Kā šī jēdziena priekšrocības jāmin itkā aiz iekavām iznestās ko-
pējās pazīmes, bet neertības tās, kā jēdziens top pārāk abstrakts
un no dzīves atrauts.

TEORIJAS PAR TIESISKO DARIJUMU.

Pandektisti pacēl problemu, kādēļ ar tiesisko darījumu iestājas
tiesiskas sekas. Uz to mēģina atbildēt vispirms Vindšēida un
Savinji uzstādītā G r i b a s t e o r i j a, pēc kuras tiesis-
kās sekas iestājas tāpēc, ka personas to grib. Izšķirošais te
ir g r i b a.

Pēc n o r m a t ī v ā s t e o r i j a s (Schossman u. Sohm),
kas kritizē pirmo, galvenais nav personu griba, bet gan likuma
noteikumi. Galējie kritiķi uzver, ka tiesības jeb likumu nor-
mas ir tās, kas nosaka visu lietu būtību.

Tomēr ir skaidrs, ka cik svarīga ir partu griba, tikpat svarīgas
ir arī normas. Tā tad griba kopā ar juridiskām normām ir tā, kas
rada tiesiskā darījuma tiesiskās sekas. Šo uzskatu, ko veidoju-
ši Brintz's un Tambarovs, nosauc par n o r m a t ī v o g r i -
b a s t e o r i j u.

TIESISKO DARIJUMU VEIDI.

Tiesiskos darījumus parasti grupē:

1. VIENPUSĒJIE UN DIVPUSĒJIE TIESISKIE DARIJUMI.

Negotio unilateralia - negotia bilateralia.

Vienpusējie ir tādi darījumi, kur piedalās viena perso-
na - testamentum, pollicitatio (apsēlijums), divpusējie-
visi līgumi.

(Svarīgi ievērot, ka vienpusējie un divpusējie tiesiskie
darījumi nav vienpusējie un divpusējie līgumi. Tāpat
līgumi nav tas pats, kas kontrakti, līgumu izveido
kontrakti un pakti, bet līgums nebūt neaptver visus
tiesiskos darījumus, kāpēc mums jāievēro un jārunā
še par vienpusējiem un divpusējiem darījumiem).

2. ATLĪDZINAMI UN NEATLĪDZINAMI JEB MAKSAS UN BEZMAKSAS TIESISKIE DARIJUMI.

Negotia onerosa - negotia gratuita

Atlīdzinams tiesisks darījums ir - emptio vendito, bet
neatlīdzinami - depositum, mandatum, donatio.

3. TIESISKIE DARIJUMI STARP DZĪVIEM UN NĀVES GADIJUMĀ.

Negotiae inter vivos - negotia mortis causa

mutuum - angellimus testamentum, donatio mortis causa.

4. ABSTRAKTIE UN KAUZALIE DARIJUMI.

Kauzalie darījumi ir tādi, kuru pamatā ir objektīvs,
redzams, konstatējams darījuma iemesls jeb causa. Ro-
miešu tiesībās izšķir trīs causa's.

a) solvendi causa - kad izpilda kādu pastāvošu
pienākumu;

b) credendi causa - kad kaut ko dod, lai vēlāk sa-
ņemtu atpakaļ,

c) donandi causa - kad ko dod kā dāvanu, bez tiesības
saņemt to atpakaļ.

Konkrēta darījuma pamatā tad jābūt vienam vai vairākiem
no šiem causa. Abstraktie darījumi ir atraisījušies no
sava causa's un apgrozības intereses ir tā regulētas,
lai viņš būtu spēkā bez atsaukšanās uz pamatu.

Pirmajo darijuma iemesls, piem., pie stipulato, nav redzams, otrajos - mutuum, to redzam.

TIESISKĀ DARIJUMA NOSACIJUMI

Lai tiesiskais darijums būtu spēkā, tam jāatbilst sekojošiem nosacījumiem:

I. Tiesiskā darijuma slēdzējām personām jābūt darbības spējīgām, t.i. jābūt no tiesībām atzītām spējām, jeb iespējai izteikt savu gribu. Te jāmin gadījumi:

1. Kad darbības spējas nemaz nav - t.i.,
 - a) bērniem līdz 7 gadu vecumam - infantes,
 - b) garā slimiem - furiosi dementes, izņemot viņu gaišos prāta starpbrīžus - lucida intervalae,
 - c) piedzērušiem un bezsamaņas stāvoklī atrodošām personām.
 - d) Darbības spējas nav arī juridiskām personām. Pēc organiskas skolas mācības šai gadījumā rīcības spēja piekristu juridiskās personas orgāniem. Uz šīs teorijas balstās arī mūsu modernās tiesības, piem., Sveices kodeks.
2. Kad darbības spējas ierobežotas -
 - a) 7 - 14 g. veci zēni un 7 - 12 g. vecas meitenes jau var slēgt zinamus darijumus, proti, tādus, kas runā viņiem par labu.
 - b) 14 (resp. 12) - 25 g. vecām personām jau ir plašākas darbības spējas un tās var taisīt testamentus, bet tās, kas vēl atrodas tēva varā, arī aizņemties naudu. Pēc šo 25 gadu vecuma pārsniegšanas personas ieguva pilnīgu rīcības brīvību.
 - c) sievietes vispār nevar būt galvotājas - tām aizliegta intercesija,
 - d) personām, kam ir miesīgi trūkumi, piem., kurlmēmie, nevar taisīt mutisku testamentu,
 - e) izšķērdētāji ir aprobežoti mantiskās attiecībās, bet pilnīga rīcības brīvība tiem atstāta personīgās tiesībās.

II. Tiesiskā darijuma slēdzēju personu g r i b a i jā b ū t ī s t a i, t.i. labprātīgai, bez m a l d ī b a s, v i l t u s vai s p a i d i e m.

1 MALDĪBA - e r r o r.

No maldības mums jāšķir nezināšana - i g n o r a n t ī a. Maldība nozīmē nepareizu priekšstatu par tiesībām vai apstākļiem, bet pie nezināšanas šī priekšstata nemaz nav. Neskatoties uz to, abiem tomēr ir vienādas sekas.

Izšķir parasti divējādas maldības:

- a) e r r o r i u r i s - maldīšanos par tiesībām
- b) e r r o r f a c t i - maldīšanos " apstākļiem.

Pie e r r o r i u r i s persona domā, ka var slēgt darijumu neatkarīgi no tā vai pastāv tiesiskie noteikumi vai ne.

Vispārējais princips ir tāds, ka uz error iuris neviens nevar atsaukties, jo tiesības jāzina visiem (neviens nevar aizbildināties ar likumu nezināšanu). Romiešu tiesības tomēr error iuris dažām privileģētām personu kategorijām ņēma vērā, proti - sievietēm, nepilngadīgiem, karavīriem (bet ne vienmēr) un zemniekiem.

Error facti - maldīšanos par apstākļiem parasti atvainoja un sakārā ar to, darījums zaudēja spēku, izņemot, ja nebija pielaista rupja nolaidība.

Lai error facti attaisnotu, maldībai jābūt svarīgai - error essentialis (Vārds "svarīgs" te īsti neder). Pretī svarīgai maldībai - error essentialis, jānostāda nesvarīga maldība - error non essentialis.

Svarīgās maldības - error essentialis veidi.
No šiem veidiem jāmin:

1. Error in negotio - kur kļūdās par pašu darījumu, piem., cilvēks domā, ka viņš slēdzis pirkšanas pārdošanas līgumu, bet noslēdzis dāvinājuma līgumu.
2. Error in persona - kļūdās par personu un noslēdz darījumu ar citu personu.
3. Error in corpore - kļūdās par pašu lietu - darījuma objektu, vērša vietā nopērk ēzeli.
4. Error in substantia - maldība vielā vai lietas īpašībās - zelta vietā nopirkts varš. Daži autori - šo uzskata par iepriekšējās maldības paveidu, bet citi to šķir.

Nesvarīgā maldība - error non essentialis
darījumu neatceļ, un kā tās veidi minami:

1. Maldība motivos, kas darījumam nekaitē - falsa causa non nocet. Piemēram, kāds romietis atgrieždamies no kara, kur atradis svešus tekstus un domādams, ka tie ir grieķu valodā nopērk grieķu vērgu, kas šos tekstus iztulkotu. Izrādas tomēr, ka teksti ir ebreju un grieķu vergs ir lieks. Uz darījumutas tomēr iespaidu neatstās.
2. Falsa demonstratio non nocet. Piemēram, ja kāds sīrietis grib nopirkt lietu no sava tautieša, bet izrādās, ka tas nav bijis viņa tautietis. Darījums tomēr paliek spēkā.

2 VILTUS - DOLUS.

Pandektu doktrinā atrodam šādu viltus definīciju:

V i l t u s ir prettiesīgs maldinājums, nolūkā piedabūt
otru personu izdarīt viņas interesēm kaitīgu (pretēju)
darbību.

Parasti šim viltum jābūt domātam ļaunā nolūkā - d o l u s m a l u s. Avotos atrodam arī jēdzienu - d o l u s b o n u s, piem., karā viltus attaisnojams, turpretī, mūsdienu civiltiesiskos darījumos šī dolus bonus nav. Lai ar viltu noslēgtam darījumam atņemtu spēku, tas ir jāapstrīd, ja to neapstrīd, tas paliek spēkā.

Pandektu doktrinā ir 2 dolus veidi:

- a) dolus generalis, kur viltus jeb ļaunais nolūks iestājas tikai vēlāk, piem., actio brīdī, kāmēr darījuma sākumā to neatrodam.

b) dolus specialis, kur jau darijuma slēgšanas brīdī persona darbojas ļaunā nolūkā.

3. Spaidi un bailes - vis et metus.

Spaidi un bailes (ari draudi) uz tiesisko darijumu atstāj vienādas sekas, kāpēc parasti tos apvieno.

Jāizšķir fiziskie spaidi - vis absoluta un
psichiskie " - vis compulsiva.

Pie fiziskiem spaidiem personu iespaido tieši ar fizisko spēku, piem., paņem otra roku un ar to paraksta kādu aktu. Tā tad pie vis absoluta ar individa gribu nemaz nesastopamies.

Pie psichiskiem spaidiem iespaido ar draudiem. Te cilvēks ir gan gribējis, bet bailu ietekmē. Lai šo draudu, resp. bailu ietekmē radītos tiesiskos darijumus anulētu, tad:

1. draudiem bija jābūt nopietniem - nāvē;
2. draudiem bija jābūt no "stipras" personas (Romietis ir karavīrs un tāpēc tam nav jābaidās no kāda nieka); modernās tiesības no šī principa atkāpjas,
3. draudiem jābūt nenovēršamiem - tūlītējiem - metus praesens; nav svarīgi draudi, kur briesmas draudēs rīt vai vēlāk,
4. draudiem jābūt prettiesīgiem - metus in iustus.

Ja šie noteikumi pie draudiem ir bijuši, tiesisko darijumu var neatzīt.

III. Gribas saskaņa ar izteikumu.

Lai tiesiskais darijums būtu spēkā, gribai ir jāsaskan ar izteikumu. Normali gan griba vienmēr saskan ar izteikumu, tomēr iespējami ari gadījumi, kur gribas izteikums nesaskan ar īsto gribu. Kā šādi gadījumi minami:

1. Izteikums pa jokām - i o c u s

Darijuma pa jokām - demonstrāci intelektu causa, t.i. darijuma demonstrēšanas nolūkā, griba nesaskan ar īsto gribu un tāpēc darijums nav vairs spēkā.

2. Noklusējums - r e s e r v a t i o m e n t a l i s.

Noklusējums ir tāds tiesisks darijums, kad darītājs izteic ārēju gribu, bet iekšēji to

atceļ un pārgroza. (piem.: pieņemas aizņēmums)

Šis raksturīgs piemērs ir Napoleona laulības šķiršanas piemērs. Katoliņu baznīcā laulība nav šķirama, bet Napoleonam to vajadzēja šķirt. Juristi viņa laulību izskaidroja ar reservatiō mentalis, pēc kura tad laulība nebija spēkā.

Ja tiešām izrādās, ka darijums ir bez īstas gribas, tad tas nav spēkā.

3. S i m u l a c i j a - s i m u l a t i o.

Simulācijas gadījumā mums ir darīšana ar 2 darijumiem:

S i m u l ē t o darijumu un d i s i m u l ē t o darijumu jeb slēpto darijumu. Tāds slēpts darijums bieži ir pārdevums dāvinājuma formā. Simulēta darijuma tiesiskās sekas ir, ka simulētais darijums nav spēkā, bet disimulētais darijums spēkā, par cik tas uz āru izteicās pazīmēs.

4. F i k t i v s d a r i j u m s.

F i k t i v s d a r i j u m s ir darijums izskata pēc,

kur puses negrib radīt ne izbeigt, ne tiesiski pārgrozīt kādas iekšējas attiecības.

Tāds fiktīvs darījums ir, kad parādnieks fiktīvi pārdod savu mantu sievai, lai izbēgtu no kreditoriem. Tā tad no simulatio viņš atšķiras ar to, ka te nav nekādu tiesisku attiecību pārgrozīšanās. Fiktīvs darījums pēc pandaktu doktrīnas nav spēkā.

5. F i d u c i a r s darījums.

Darījuma nosaukums atvasināts no latīņu vārda fiducia = uzticība. Te izdara gan ārēju aktu, bet ar īpašu nolūku, piem., pie kļūdas nodod gan kreditoram lietu īpašumā, bet uzticēdamies, ka kreditors to atdos pēc parāda dzēšanas. Kreditors pēc īpašuma iegūšanas varēja arī lietu neatdot, bet to prasa atdot fiducia kras laušana nozīmēja negodu in famia. Izejot no minēta, varam teikt, ka

fiduciars darījums ir tāds darījums, kur ārējā izteiksme ir plašāka par iekšējo gribu (tiesiskās sekas iet pāri mērķiem).

Avotos min 2 fiducijas:

fiducia cum creditore un

fiducia cum amico.

Pēdēja ir glabājama pirmformā, kur kāds draugam aizceļojot nodod lietu īpašumā, bet atgriežoties atgūst izdarot remanti-patio. Līdzīgu jēdzienu atrodam mūsdienās Šveices civilkodekā - "Kauf auf Wiederverkauf".

IV. Gribas izteikuma forma.

Lai darījums būtu spēkā, tad nav vienalga kā griba izteicas uz āru. Vispirms mums jāšķir forma un formalisms.

Formalisms ir sevišķa forma, kas ir darījuma būtisks elements un iztrūkstot šim elementam, darījums nav spēkā; piem., ja testamenta liecinieku skaits mazāks, testaments nav spēkā. Romiešu tiesības ir sevišķi formālas un tāpēc arī te ļoti stingras formalisma prasības. Būtībā gan katram darījumam, lai tas būtu kāds būdams, ir sava forma, bet tā nav "sevišķa forma".

Gribas izteikums var būt:

- a) tieši izteikta griba,
- b) netieši izteikta, jeb klusējot izteikta griba; te tikai no faktiem - facta concludentia var slēgt par tiesiskā darījuma gribu, piem., pro herede gestio, t.i., mantinieks valda par mantojumu; tas rāda, ka viņš grib mantojumu pieņemt.

Šo principu romieši izsaka: - "qui tacet, consentire videtur - ubi loquitur potuit atque debuit": Principis domāts gadījumiem, kur kontrahents varējies un kur tam būtu vajadzējis runāt.

Tā uzskata, ka ar saimnieka klusēšanu atjaunojas nomas līgums; tāpat, ja tēvs klusē, meitai saderinoties. Turpretī, klusēšana uz oferti nav iztulkojama par piekrišanu.

Pretēja forma klusēšanai ir protests - protestatio, kur kontrahents ne dzirdēt negrib par līgumu.

§ 7.

TIESISKĀ DARIJUMA SASTĀVDAĻAS

TIESISKĀ DARIJUMA BŪTISKĀS SASTĀVDAĻAS. (Esencialia negotia).

Tiesiskā darījuma būtiskās sastāvdaļas ir tādas, bez kurām tiesiskā darījuma tips neeksistē;

tā, piemēram, pirkuma darījuma būtiskās sastāvdaļas ir

- 1) vienošanās par objektu, 2) vienošanās par maksu.

No tiesiskā darījuma slēdzējiem nav tiesību izslēgt šīs darījuma būtiskās sastāvdaļas.

TIESISKĀ DARIJUMA DABISKĀS SASTĀVDAĻAS (Naturalia negotia).

Tiesiska darījuma dabiskās sastāvdaļas ir tās, kas darījuma parasti sastopamas un prezumejamas (piem., - pirkuma gadījuma pārdevējam jāatbild par preču īpašībām un trūkumiem); bet atšķirībā no esencialiī negotiī kontrahenti var vienoties slēgt darījumu bez šīm sastāvdaļām.

TIESISKĀ DARIJUMA NEJAUŠĀS SASTĀVDAĻAS (Accidentalia negotia).

Šīs darījuma nejaušās sastāvdaļas nav nepieciešamas un nav prezumejamas, bet pilnīgi atkarīgas no kontrahentu vienošanās. Kā šādas sastāvdaļas jāmin:

I. Nosacījums - c o n d i c i o.

II Laika apzīmējums jeb termiņš - d i e s.

III Uzlikums - m o d u s.

I. N O S A C I J U M S - c o n d i c i o.

N o s a c i j u m s ir tāds labprātīgi pievienots blakus noteikums, kas tiesiskā darījumā sekas dara atkarīgas no kāda notikuma iestāšanās vai neiestāšanās nākotnē,

piem.; "Si Titius consul factus erit..." - te darījuma sekas grib nostādīt atkarībā no nākotnes fakta - notikuma. Te svarīgi 3 momenti:

- 1) darījuma spēka atkarība no notikuma,
- 2) notikuma nezināmība,
- 3) nākotne.

Vispāri, nosacījumi dalāmi:

1. Īstos nosacījumos
2. Neīstos nosacījumos.

Atšķirība te tā, ka pēdējiem trūkst nosacījuma būtiskās pazīmes.

NEĪSTIE NOSACIJUMI.

No neīstiem nosacījumiem jāmin:

1. Conditio in praesens vel in praeteritum relata - nosacījums, kas pastāv tagadnē vai noticis jau pagātnē. Piem., "Si Titius consul fuit", vai "Si Melius vivit" etc. Te atliek noskaidrot vienīgi faktu, lai spriestu par darījuma spēku. Ja šis fakts pastāv darījums ir spēkā, pretējā gadījumā - nav.
2. Conditio omni moda existuro est - nosacījums, kas katrā gadījumā iestāsies. Piem., ja Ticijs mirs, tad mūsu darījums būs spēkā.
3. Conditio impossibilis - nosacījums, kas nekad neiestāsies. Piem., ja es ar pirkstu aizsniegšu mēnesi, tad Tev simtu apsolu". Spēka ziņā nosacījumi, kas nav iespējami iznīcina pašu darījumu starp dzīvjiem, bet nāves gadījumos neiespējamo nosacījumu strīpo un darījums iegūst spēku.
4. Conditio tacita (que tacite in est). Piem., kāds apsola pūru, ja otrs iestāsies laulībā. Šai gadījumā nosacījums ir lieks, bet tas jau klusu atrodas darījumā.

ĪSTIE NOSACIJUMI.

Īstos nosacījumus grupē:

1. Apstiprinošie un noliedzošie nosacījumi jeb - conditio affirmativa un conditio negativa.
Conditio affirmativa nozīmē, ka kādam nosacījumam jānotiek pozitīvi, piem., kāds romietis apsola dēlam kaut ko, ja viņš iemācīsies retoriku,
conditio negativa - ja kāds notikums nenotiks.
2.
 - a) no personas atkarīgie nosacījumi - conditio potestativa,
 - b) no personas neatkarīgie nosacījumi conditio causale un
 - c) pa daļai no personas atkarīgie nosacījumi - conditio mixta

- Paskaidrosim šos nosacījumus ar piemēriem:

 - a) ja uzkāpsi Kapitola kalnā, dabūsi to un to - (no cilvēka atkarīgs notikums).
 - b) Ja Ticijs kļūs konsuls, -(no cilvēka neatkarīgs notikums).
 - c) Ja Ticijs apprecēsies - (pa daļai no cilvēka atkarīgs, pa daļai neatkarīgs notikums).
3. Nosacījumus dala arī: atliekošos nosacījumos - conditio suspensiva un atceļošos nosacījumos - conditio resoliativa.
Pie atliekošā nosacījuma (conditio suspensiva) darījums nav spēkā līdz zināma nosacījuma iestāšanās; darījuma spēks ir suspendēts, piem., - nav spēka, kāmēr dēls iemācīsies retoriku.

NOSACIJUMU IESPAIDS UZ DARIJUMU.

Sakarā ar to tad varam runāt par nosacījumu iestāšanos laiku, ko varam dalīt vairākās fāzēs:

- a) pendente conditione - fāze, kad darījums nav spēkā, bet ir cerības (spēs), ka nosacījumi un darījuma spēks iestāsies. Te saka - condicione pendet.
- b) deficiente conditione (conditione deficit), kad notikums neiestājas - Ticijs nekļūst konsuls, līdz ar to cerība zūd un darījums nekādā gadījumā nevar spēkā stāties.
- c) existente conditione (conditione existit) - notikums iestājas - Ticijs kļuvis konsuls un darījums gūst spēku.

Pie atcelošā - rezultatīvā nosacījuma darījums tūlīt gūst spēku, tomēr paliek cerība, ja iestāsies noteikums p e n d e t, darījums zaudēs spēku; piem., tēvs iedāvina dēlam lietu ar noteikumu, ka viņam jāiemācās retoriku, ja viņš to neizdara, darījums zaudē spēku. Ja atceļošais noteikums neiestājas - deficit, zūd nepatīkamā cerība - dēis retoriku iemācās un tēvam nav tiesība atcelt darījumu. Ja atceļošais noteikums iestājas e x i s t i t, darījums zaudē spēku. (Šis izstrādājums ir tīrs romiešu tiesību darinājums). *adherens n. - condicio imperativa*

Nosacījumu pieņem par iestājušos, kad nosacījums faktiski nav iestājies. Tas, piemēram, ir gadījumā, kad otra puse tieši kavē darījuma iestāšanos.

Pie visiem tiesiskiem darījumiem nosacījumus tomēr nevar pievienot un kā šādi darījumi būtu minami: veluti amantipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, jo šie - (pie pēdējā) valda principsemel heres, semper heres. Tāpat arī aizbildni nevar iecelt ar nosacījumu.

§ 8.

II LAIKA APZĪMĒJUMS - TERMIŅŠ (dies)

T e r m i ņ š ir tāds labprātīgi pievienots blakus noteikums, kas tiesiskā darījuma sekas dara atkarīgas no zināma laika momenta (nākotnē). sastāvdaļa

Termins ir tiesiskā darījuma otra nejausa un tāpēc pacēlas jautājums, ar ko termins atšķiras no nosacījuma. Pie nosacījuma darījuma spēku stāda atkarībā no kāda notikuma - nezinama, bet pie termiņa darījums atkarīgs no zināma laika momenta. Ka šī zināmā diena nāks, par to nevar būt šaubu. Terminiņu ar savu griebru nosaka darījuma dalībnieki.

Runā par sākuma un beigu termiņu. Pandektisti sākumā termiņu apzīmē - dies a quo, bet romieši ex die; beigu termiņu - dies ad quem - ad diem.

Četru termiņu kombinācija.

Pandektisti, kam bija tieksmes uz sholastiku, tabelēs ir devuši pilnīgu pārskatamību par termiņiem, tādēļ mēģināsim arī mēs atēlot šīs tabeles:

1. Dies certus an et certus quando
(zināms vai) (zināms kad)

Piem., 1875.g.5.februārī. Tā kā šie ir zināms "kad" un "vai", tad šo jāapzīmē par vistīrāko termiņu.

2. Dies certus an et incertus quando
(zināms vai) (nezināms kad)

Piem., Ticija nāves dienā; te ir gan zināms (certus an), ka Ticijs mirs, tomēr nav zināms (incertus quando), kad Ticijs mirs.

3. Dies i n c e r t u s a n et c e r t u s q u a n d o
(nezināms vai) (zināms kad)

Piem., Ticija pilngadības dienā; nav zināms (incertus an) vai Ticijs pilngadību sasniegs, bet zināma (certus quando) ir šī pilngadības diena.

4. Dies i n c e r t u s a n et i n c e r t u s q u a n d o
(nezināms vai) (nezināms kad)

Piem., Ticija kāzu dienā; mēs nezinām vai Ticijs apprecēsies un kad tas notiks, kāpēc to varam atzīt par istu nosacījumu. Še redzam, ka galvenais terminā tā tad ir certus an.

Lai nupat minēto tabeli skaidrāk pārredzētu, mēģināsim to vēlreiz attēlot bez paskaidrojumiem:

1. Dies certus an et certus quando.
2. Dies certus an et incertus quando.
3. Dies incertus an et certus quando.
4. Dies incertus an et incertus quando.

III UZLIKUMS - m o d u s.

U z l i k u m s ir tāds blakus noteikums bez atlīdzības darījums (kā dāvinājumā, mantojumā, piešķirumā), kur labuma saņēmējam uzlikts kaut kāds pienākums.

Piem., gleznotājs dāvina draugam gleznu ar uzdevumu izdarīt kopiju vai rādīt to citām personām. Tiesiskais darījums te saistīts ar pienākumu un parasti tas notiek bezatlīdzības darījumos.

UZLIKUMA UN NOSACIJUMA ATŠKIRĪBA

Ja nosacījumā kā redzējām, darījuma spēks pilnīgi atkarājas no nosacījumu iestāšanās vai neiestāšanās, tad uzlikums jeb modus's iespaidu uz darījuma spēku neatstāj. Uzlikuma nepildīšanas gadījumā personu gan var piespiest to pildīt, bet ne darījumu atcelt. Pandektisti tāpēc izsakās: "Modus zwingt, aber suspendiert nicht". Starpību starp modus'u un nosacījumu labi raksturo arī teiciens:

Si monumentum fecerit (nosacījums)

Ut monumentum faciat (uzlikums, modus's)

Modus'i var būt ļoti dažādi, gan mantiski, gan arī personiski. Modus'u bieži jauc arī ar l e g a t u. Lai gan atšķirība šē ļoti vienkārša, proti, formāla, tomēr par šo jautājumu debatē pandektisti. Legatu parasti formulē testamentos, kāmēr modusu bezatlīdzības tiesiskos darījumos.

Tā parku var nodot, lai to nenocirstu - uzlikums un parku var nodot nelaiķa atraitnes uzturēšanai - legats.

Bet kā var piespiest uzlikumu pildīt mirušie? Šai gadījumā to var darīt mirušā mantinieki, trešās ieinteresētās personas un valsts.

TIESISKU DARIJUMU IZTULKOŠANA

Lai cik labi arī tiesiskais darījums nebūtu formulēts, cilvēku formulējumu spējas tomēr ir ierobežotas, kādēļ mums jāaskaras ar tiesisko darījumu iztulkošanu. Tiesisko darījumu iztulkošanā

jāievēro tie paši principi, kas likumu tulkošanā, tomēr pandektisti to vēl izveidojuši 3 teorijās:

1. G r i b a s t e o r i j u (Willenstheorie) izveidoja Savinji.

Šī teorija no darījuma mēģina izlobīt, ko subjekti slēdzot darījumu īsti gribējuši - īsto gribu. Lai to panāktu, jāņem papildu pierādījumi un liecinieki, sevišķi iztulkojot testatora pēdējās gribas izteikumus. Īstās gribas iztulkošanai ir gan savas priekšrocības, bet tā novestu galējībā, un nozīmi zaudētu pats gribas akts, jeb izteiksme. Lai to novērstu, radās

2. G r i b a s i z t e i k u m ā teorija, kuru izveidoja Iherings un Lenels.

Tā mēģina atrast to gribu, kas izriet no paša akta darītāju - slēdzēju izteicieniem. Ari šī teorija nonāk galējībās un te vidus mēģina iet

3. U z t i c ī b a s j e b a p g r o z ī b a s teorija (Vetrauenstheorie).

Te iztulko darījuma īsto gribu, bet te iztulkojot nedrīkst ciest trešo personu intereses, kas ir ar šo gribu rēķinājušās. Šīs teorijas pārstāvis ir Hermans.

Romiešu tiesību avotos, iztulkojot tiesiskos darījumus, redzam autentisko iztulkošanu, kur tiesiskos darījumus tulko paši to slēdzēji. Tāpēc: divpusīgo aktu iztulkošanā jāpiedalās abām pusēm.

Tiesas iztulkošanā Romā vispirms vēribu griež v ā r d i e m (gramatikalā iztulkošana). Ja ar gramatikalā iztulkošanu nepietiek, tad darījumu tulko brīvāki, tomēr, lai darījuma raksturs paliktu negrozīts. Ja arī tagad rodas šaubas, tad romieši labvēlīgāko iztulkojumu piešķir aktivās darbības nesējam - debitoram.

Sakarā ar to ir izstrādājušies dažī tulkošanas iemesli - causa favorabilis. Tā vergu atļaušanas gadījumā darījumu tulko par labu brīvā laistajam - manumissio, bet testamenta gadījumā, testamentā gribu par labu tulko testamentā saņēmējam - favor testamentī. Ja tiesiskais darījums ir tik neskaidrs, ka to nevar iztulkot, vai kādā savā daļā tik neskaidrs, tad to atstāj bez spēka.

VINDŠEIDA PIENĒMUMS (Voraussetzung)

Vindšheids savā pieņēmumā runā par vēl neattīstījušies nosacījumiem, ar ko apzīmē dažādu apstākļu maiņu tiesiskā darījumā. Piem., kā tulkot testamentu, mainītīes apstākļiem, kuri pieņemti tiesiskā darījuma noslēgšanas momentā. Šo apstākļu maiņu Vindšheids nosauc par neattīstījušamies nosacījumiem, un atzīst, ka šie neattīstījušies nosacījumi tiesisko aktu nedara atkarīgu no viņiem.

Lenels kritizē Vindšeida pieņēmumu, aizrādīdams, ka šie darīšana ar motīviem, kas šai gadījumā neitralizē darījumu. Vindšheids tā tad iedomājas apstākļus, kurus tiesiskā darījuma subjekti ir pieņēmuši, par neattīstījušamies nosacījumiem.

VIETNIECĪBA TIESISKOS DARIJUMOS

Parasti tiesiskos darījumus slēdz personas tieši, bet darījumus ar noslēgt arī ar trešās personas starpniecību, jeb vietniecību. Vietnieks darbojas tās personas vietā, kuras vārdā viņš slēdz

līgumu:

Izšķir diva veida vietniecības: atklāto vietniecību
klusā "

Atklātā vietniecībā vietnieks darijumu slēdz citas personas vārdā un interesēs, un te starpnieks slēdzot līgumu atklāti pasaka, ka viņš to dara cita vārdā un interesēs. Klusajā vietniecībā vietnieks darijumu, resp. līgumu slēdz savā vārdā, bet citas personas interesēs, pie kam otrs kontrahents nezina, ka šis darbojas cita uzdevumā. Mēģināsim to attēlot grafiski:

Aulus Lucius Ticius
Principala prokuratora
interesēs vārdā

Lucijs te pilnīgi darbojas Aulā vietā, slēgdams darijumu savā vārdā. Abos gadījumos tiesiskās attiecības būs dažādas: - Pirmajā gadījumā - atklātā vietniecībā visas tiesības un pienākumi un tiesības piekrīt Aulam. Agelījam, kura vārdā darijumu slēdzis vietnieks; klusajā vietniecībā, turpretī, visas tiesības un pienākumi paliek vietniekam.

Īstās romiešu tiesības atklāto vietniecību nepazīst, jo te valda princips, ka neviens neko nevar iegūt otra labā. Izņēmumi pastāv uz tēva varā atrodošām personām. Vēlākās romiešu tiesībās pielaiž arī izņēmumu uz personām, kas neatrodas cita varā, proti, ar vietnieku pieļauj iegūt valdījumā.

Tomēr, ne visos tiesiskos darijumos iespējama vietniecība: tā emancipācija aktā - atlaist dēlu nevar ar vietnieku, tāpat vietnieku nepielaiž adopcijas un laulības nodibināšanas gadījumos. Iherings, turpretī, par īsto vietniecību atzīst vienīgi atklāto vietniecību.

ATKLĀTĀS VIETNIECĪBAS PAMATI

Atklātās pārstāvniecības pamati ir: likums un līgums - tā aizgādā un aizbildnis ir likumiskie vietnieki jeb pārstāvji. Juridiskām personām gan vietnieki paredzēti statutos, bet šādas prasības statutiem uzstāda likums. Protams, ir izņēmumi un piem., Girkese organiskā teorija juridiskās personas pārstāvju uzskata par pašiem subjektiem. Avoti šķiro vietnieku, kas pārstāv visu mantu - procurator generalis, un kas pārstāv kādu atsevišķu lietu - procurator specialis.

PILNVAROJUMS - mandato domini.

Šī jēdziena noskaidrošanai mums jāatšķir pilnvarojums un uzdevums. Uzdevums - mandatum ir konsensuāls kontrakts, ar kuru mandators vēl nebūt nav saņēmis pilnvarojumu un tāpēc pandektu doktrīna šē izveido jaunu - pilnvarojuma jēdzienu. Pilnvaras izdošana un uzdevuma došana juridiski ir divas lietas. Uzdevums - mandatum ir divpusējs akts, bet pilnvarojums vienpusējs. Vācu jurists SLOSSMANS prokuratoru, kam bez uzdevuma ir arī pilnvara, sauc - procurator verus, bet prokuratoru, kam ir uzdevums bez pilnvaras - procurator falsus.

APSTIPRINĀJUMS - RATIHABITIO

Ar apstiprinājumu te mums jāsaprot ar vietnieku noslēgtā tiesiskā darījuma apstiprinājums. Apstiprinājums pēc Ulpiana ir tas fakts, ka dominus atzīst, ka vietniekam bijis mandats. Apstiprinājuma tiesiskās sekas ir tās, ka darījums iegūst atpakaļejošu spēku. Tomēr, tā kā tādā kārtā var ciest trešās personas, tad ar izņēmumu, ka nedrīkst skārt šo trešo personu intereses.

TIESISKĀ DARIJUMA SPĒKĀ NEESAMĪBA UN APSTRĪDAMĪBA

Negotium nullum et negotium rescisodile.

(Pēdējais ir pandektu radīts apstrīdamības jēdziens)

Vai testaments, kam mazāk ieteicamākā likums prasa, ir spēkā? Atbildot šim jautājumam jāsaka, ka tiesiskais darījums, lai tam būtu kādi trūkumi būdami (viltus, maldība) ir spēkā kamēr viņu neapstrīd. Galvenais pie spēkā neesošiem darījumiem - trešo personu intereses neievēro, bet pie apstrīdamiem darījumiem trešo personu intereses ievēro. Tā tad, ja darījumu atzīst par neesošu, nekādu personu intereses neievēro. Tomēr, ja darījums noslēgts ar viltu, bet pieviltais sākumā negrib atzīties, darījums stājas pilnā spēkā, bet ja darījumu apstrīd vēlāk, tad darījumā jāievēro trešo personu intereses.

Augšā teikto labi sapratīsim, ja ievērosim, ka neesošs akts nav spēkā jau no tā dzimšanas.

Pandektu doktrīna un arī romiešu tiesības pielaiž daļēju akta apstrīdamību vai spēkā neesamību. Sakarā ar to pastāv princips, ka pārējās daļas necieš no vienas daļas apstrīdamības vai spēkā neesamības.

Konvalescence un konversija.

Konvalescence latviski varētu tulkot kā tiesiskā darījuma izveseļošanos, bet konversiju - tiesiskā darījuma pārvēršanos.

Tiesiskais darījums, ja tas no sava pirmsākuma ir ar trūkumiem, nevar izveseļoties; jeb kā saka Paulus: "quod ab initio vitiosum est tracto temporis non potuit convalescere."

Iznēmums ir dāvinājums starp laulātiem. Vispārējais princips ir, ka dāvinājums laulāto starpā nav spēkā, tomēr, ja viens laulātais mirst, dāvinājumu neatsaucis, tad interpretatori šim darījumam piešķir spēku.

Konversija (conversio)

Konversija ir kāda spēkā neesoša tiesiska darījuma pārvēršanās par citu-spēkā esošu darījumu.

Tā testators var ielikt testamentā galvenos institutus, bet aizmirst mantinieku. Ja akts nav spēkā tagad kā testaments, tad tomēr būs spēkā kā novēlējums. Tāpat, ja stipulatio (verbalais kontr.) nav spēkā kā kontrakts, tad var pārvērsties par paktu. 462/6
Te ir notikusi tiesiskā darījuma pārvēršanās - conversio.

NEATĻAUTĀ DARBĪBA

Delikts.

Juridiskie fakti, kā jau redzējām bija notikumi, kas notiek ar cilvēka gribu -

- a) atļautā kārtā - tiesiskie darījumi
- b) neatļautā kārtā - delikti un no cilvēka gribas neatkarīgi notikumi.

Še tā tad mēs runāsim par juridiskiem faktiem, kas notiek ar cilvēka gribu - apzinīgi, bet ejot pret sabiedrībā pastāvošām tiesību normām. Mūsu aplūkojamā prettiesīga darbība tomēr būs civiltiesību - tā tad privats delikts - delictum privatum.

JĒDZIENS UN NOTEIKUMI.

Civiltiesiskā nozīmē delikts raksturojas ar šādiem 4 elementiem:

1. objektīvo tiesību pārkāpumu,
2. subjektīvo tiesību pārkāpumu,
3. darbība izraisa zaudējumu - damnum,
4. izdarītājs ir vainojams - jābūt vainai.

Bojājot kādu mantu, ir jau pārkāptas objektīvās tiesības, bet lai izdarītu deliktu, lietu sasiņot, tad lietai kādam jāpieder un sakarā ar to, jābūt subjektīvo tiesību aizskarumam. Romiešu tiesībās par bojājumiem vispārīgs likums ir lex Aquilia, kas sastāvēja no vairākām (3) daļām un paredzēja, ka

a) bojājot kādu dzīvnieku - (četrkājaino), jāatlīdzina par to augstākā cena gada laikā,

b) bojājot kādu kustamo lietu, jāatlīdzina lietas augstākā maksa 30 dienu laikā.

Ja nu kāds bojāja lietu, tas bija pārkāpis 1) lex Aquilia - objektīvās tiesības; tomēr, lai konstatētu deliktu, tad jābūt arī 2) kādam cietušam - lai varētu konstruēt subjektīvo tiesību pārkāpumu; 3) Ar dzīvnieka aizskarumu vien nepietiek, jābūt nodarītai kaitēi, t.i. zaudējumam-damno. 4) Vaina. Ja dabas spēki mechaniski cilvēku uzgāž, piem., svētam priekšmetam vai taml., tad te nav konstatējama vaina. Ja neatrodam tiešu vainu, tad vismaz deliktā prasa vainas prezūmciju.

Lex Aquilia paredz, ka culpa levissima jau ir pietiekoša, lai būtu vaina. Tā ja vergs, kungam zinot, sabojā lietu, tad šī zināšana (sciento) ir kunga vaina.

V A I N A S V E I D I

I Augstākais vainas veids ir d o l u s m a l u s. Zaudējumus var nodarīt negribot - nejauši, bet šai gadījumā konebūt bojā ar (ļāunu) nolūku.

II Nākošais vainas veids ir bez nolūka nodarīts zaudējums - culpa. Culpa ir nepietiekoša uzmanība jeb to seku neparedzēšana, ko katrs cilvēks varēja paredzēt. Šādā gadījumā persona ir vainīga.

Izšķir: culpa in faciendo - persona izdara zaudējumus ar darbību.

culpa in non faciendo - persona nodara zaudējumus ar atturēšanos no darbības.

Culpas pakāpes:

1. culpa lata - rūpības neievērošana, kādu ievēro katrs cilvēks; tā ir, ka raksturo Ulpians, "pārāk liela nolaidība".

2. Culpa levis.

Tā kā romiešu tiesībās ir daudz levis culpa gadījumu, tad pandektu doktrīna šos gadījumus grupē -

a) culpa levis in abstracto - tā ir tādas rūpības neievērošana, kādu ievēro rūpīgs nama tēvs savās darīšanās (que diligens pater familias in suas reibus praestant).

Paulus te min piemēru, ka kreditoram, ka paņēmis ķīlu parāda nodrošināšanai, ķīla jāglabā kā sava lieta.

- b) Culpa levis in concreto - ir tādas rūpības neievērošana, kādu ievēro konkrēta persona savās darbībās. Te neievēro eksakto rūpību, bet meklē konkrēto rūpību; societas - biedriem kopīgās biedrības lietās jāievēro tā pati rūpība, kā savās lietās.

3. Culpa levissima.

Tā ir prezumējama vaina, kur vaina sarežģītu apstākļu dēļ nav pierādama, bet vienīgi prezumējama.

III. C a s u s - gadījums.

Gadījumā nav vainas, to nevar arī prezumēt un tāpēc te nav arī atbildības. Ļoti bieži tomēr casus sedzas ar culpa levissima.

Parastākie gadījumi, kur vaina nemaz nav prezumējama ir v i s m a i o r. Casus ir arī nāves gadījums (morte), un tas ir casus sine culpa. Tāpat casus ir verga aizbēgšana, ja nevienam nav bijis uzdots to uzraudzīt, vai: rapina, incendia, aquarum magnitudine etc.

Vēsturē delikta jēdziens bija daudz plašāks kā pretora tiesībās; sākumā arī zaudējumi no kontrakta, sakarā ar pēdējo sakrālo raksturu, bija delikts. Vēlāk tie tomēr izveidoja sevišķu atbildības jēdzienu; sakarā ar to radās - deliktiskās atbildības un no tiesiskiem aktiem radušās atbildības jēdzieni.

§ 9.

NO CILVĒKA DARBĪBAS NEATKARĪGI JURIDISKI FAKTI

Apskatījuši juridisko faktu grupu, kas atkarīgi no cilvēku darbības, pievērsisimies juridiskajiem faktiem, kas ir neatkarīgi no cilvēku gribas. Te mināmi tādi gadījumi, kā: piedzimšana, nāve, lietu bojā eja, šķidru vielu saliešana, laika tecējums utl.

LAIKA NOTECĒJUMS

Laiks kā tiesisks noteikums rada tiesiskas sekas. Pie šādām laika tecējuma radītām tiesiskām sekām, jāpieskaita ieilgums un noilgums.

Ar ieilgumu iegūst tiesības (usucapio).

Tiesību iegūšanai ar laiku lieto apzīmējumu - praescriptio acquisitiva.

Praescriptio extinctiva.

Laika moments, ar ko tiesības iegūst vai zaudē var būt:

1. ar skaitļiem noteikts - definēts praescriptio definitiva.
2. ar skaitļiem nenoteikts - (vetustas) praescriptio indefinita.

Ja kāda persona valda lietu un nevar vairs noteikt, no kura laika viņa lietu valda, tad pieņem, ka viņa lietu ieguvusi uz tiesiska pamata. Tas ir neatminams ieilgums.

Tomēr, ka visas, arī šī presumcija ir apgāzama.

LAIKA IEDALĪJUMS UN APRĒKINS

Pie laika iedalījuma mums jāizšķir nekustīgais un kustīgais laiks. Nekustīgais laiks ir laiks ar noteiktu - fiksētu sākumu un beigām, piem., kalendara gads.

Nekustīgā laika gads sakrīt ar kalendara gadu un sākas 1.janvarī, bet izbeidzas 31.decembrī; mēnesis (mensis) - piem., die februāris sākas 1., bet izbeidzas 28.februārī. Diena kā nekustīgā laika jēdziens sākas no pusnakts un turpinās līdz nākošai pusnaktij. (Dies a media nocte incipit et noctis media finit). Garajā gadā mūsu dienās februārim skaita 29 dienas, bet Romā lieko dienu skaitīja starp 24 un 25. mēneša dienu; īsā gadā dienu apzīmējot 24 (25) - "bidium pro uno diu habentur", jeb nākošo dienu pie-skaitīja iepriekšējai.

Kustīgajā laikā laika sākumu un beigas var skaitīt kaut kurā vietā, tas nebūt nav saistīts ar kalendāru. Tāpat kā runājam par nekustīgo gadu, mēnesi un dienu; varam runāt arī par kustīgo gadu mēnesi un dienu. Lex Aquilia paredzētas "...in diebus XXX proximi" ir kustīgais laiks, kuru skaitīšanas sākums nebūt nav fiksēts.

Dabiskā un civilā laika aprēķināšana.

(Computatio naturalis un computatio civilis)

Naturālajā laikā ievēro vissīkākos notikumus un laiku rēķina a momenti ad momentum.

Civilā laikā momentus neievēro, bet skaita tikai veselās dienas - ad dies numeramus. Laiks romiešu tiesībās sāk tecēt jau ar pirmo, t.i. notikuma dienu, kamēr mūsu tiesībās tikai ar nākošo pēc šīs.

Tiesības iegūstot pietiek ar pēdējās dienas sākšanos, turpretim tiesības zaudējot (prasības noilgumam) vajag notecēt pilnai jeb visai pēdējai dienai.

Izšķir: t e m p u s c o n t i n u u m un t e m p u s u t i l e.

Ar tempus utile jāsaprot laika sprīži vai dienas, kas derīgas kādam tiesiskam darījumam, t.i. dienas, kurās var izdarīt vajadzīgos tiesiskos darījumus. Tā gads, kuru pretors deva prasības celšanai bija annus utilis - gada laiks (365.diena), kurā tikai tās dienas tika ierēķinātas, kad prasības celšana faktiski bija iespējama. Kā pretstats t e m p u s u t i l e jāmin t e m p u s c c o n t i n u u m - laika sprīdis, kurā principā skaita visas dienas, neizskaitot pārtraukums.

§ 10.

TIESĪBU IZLIETOŠANA (Ausuebung der Rechte)

Katram tiesību subjektam ir dota iespēja izlietot tiesības (par tiesību izlietošanu runā arī mūsu C.L. 1.p.).

Pandektisti šķīrā:

ilgstošu tiesību izlietošanu - īpašuma lietošanu
un vienreizēju " " - kreditora tiesību izlietošanu.

Raksturīgs piemērs tiesību izlietošanai ir īpašuma tiesību neaprobežota lietošana: tā kaimiņš savā īpašuma daļā var rakt aku cik dziļu tas vēlās, kaut vai tik dziļu, ka kaimiņam izkalst visi

lauki, tomēr romiešu tiesības, neskatoties uz to, ka ir viskonsekventākās tiesības šē liek izņēmumus un atļauj aku rakt cik dziļi vēlās, ja tikai viņam nav nolūka otram kaitēt - si non animo nocendi. Te atrodam jau pirmos īpašuma tiesību aprobežojuma dīgļus.

Tiesību sadursme. Tiesības izlietojot bieži rodas arī kolizijas, piem., kīlas iekīlāšana vairākiem kreditoriem. Ja šai gadījumā parādnieks savas saistības nekārto, tad rodas jautājums, kuram kreditoram ir priekšrocības uz prasības apmierināšanu, kīlu pārdodot. Te romiešu tiesībās valda princips: Qui prior tempore, potior iure. Vai: vienu un to pašu lietu pārdodot vairākām personām, romiešu tiesības šo gadījumu izšķir pēc principa - occupandi est melior condicio, t.i., ka labākā stāvoklī ir lietas turētājs. Konkursa gadījumā jau romiešu tiesības pazina visu kreditoru prasības daļas zaudējumu, resp. proporcionālas daļas apmierinājumu. Romiešu tiesībās tiesiskās iespējas persona var izlietot vai nu pati vai arī ar vietnieku, tā tad tiesības var izlietot tieši vai netieši.

TIESĪBU NODROŠINĀŠANA

C a u t i o n e s.

Lai novērstu dažādus, no tiesisko aktu nepildīšanas cēlušos, zaudējumus, pastāv tiesību nodrošinājums. Pie nodrošinājumiem pieder c a u t i o n e s (sing. cautio).

Cautiones plašā nozīmē ir katrs tiesību nodrošinājums, šaurākā nozīmē nodrošinājums, ko persona izved ar privattiesiskiem aktiem.

Ir jāatšķir: a) cautio voluntaria
b) cautio necessaria.

Cautio voluntaria notiek ar privattiesisku vienošanos, ko personas noslēdz papildus pie līguma (piem., kīlas līguma).

Cautio necessaria ir tiesas noteikts specials nodrošinājums, piem., lietas nodošana trešai personai glabājumā.

Pandektu doktrīna šķir:

personiskos nodrošinājumus - galvojums. (šādus nodrošinājumus Romā izdarīja ar verbāliem kontraktiem) un

reālnodrošinājumus; te atbild nevis persona, bet manta; līguma slēdzējs kā līguma nodrošinājumu dod kādu lietu.

Ja parādniekam nododamu lietu nav, reālnodrošinājums ir neiespējams. Kā procesuala rakstura nodrošinājumu jāmin pretora ieviešana valdījumā.

PAŠAIZSTĀVĪBA UN PAŠPALĪDZĪBA

Ja runājam par tiesību aizsardzību, tad vispirms jāizšķir gadījumi, kad tiesības aizsargā:

1. Pati persona
2. Tiesa.

PERSONAS PAŠAS tiesību aizsardzība ir visai šaurā, un tā nevar

pārkāpt likumā noteiktas robežas. Ir divi gadījumi, kad persona pati aizsargā savas intereses: a) paš aizstāvība
b) pašpalīdzība.

PAŠAIZSTĀVĪBA (die Selbstverteidigung) ir prettiesīgas vardarbības atvairīšana. Tā kā viņa ir likumīgi atļauta, tad arī bezvainīga - inculpata tutela. Cik plaša var būt pašpalīdzības piemērošana? Ja viens bojā otra sētu, bet tas aizstāvēdamies no galina zirgu, tad skaidrs, ka tā vairs nav paš aizstāvēšanās. Paš aizstāvēšanai jābūt ierobežotai - te jābūt samēram. Spēkam var atbildēt ar spēku (vim vi repellere licet), bet ar to nedrīkst pārsniegt paš aizstāvēšanās robežas. Smaguma punkts te galu galā ir šo robežu konstatēšana.

PAŠPALĪDZĪBA (die Selbsthilfe) ir savu tiesību realizēšana saviem spēkiem, negriežoties tiesā.

Pašpalīdzība principā ir aizliegta, izņemot galīgās nepieciešamības gadījumus, piem., ja divas lietas apdraud viena otru, tad atļauts iznīcināt otra mazsvarīgāko lietu. Ja paša lieta ir mazsvarīgāka vai līdzīgas vērtības, tad pašpalīdzība ir noliegta

Decretum divi Marci.

Pašpalīdzība Romā pamatojas uz decretum divi Marci (no Marka Aurelija), pēc kura persona, kas patvarīgi realizē savas tiesības, tās zaudē. Tā piem., ja kreditors ņem savā parādnieka lietu tāpēc, ka tas nemaksā viņam savu parādu, zaudē savu prasību. Tāpat īpašnieks, kas patvarīgi atņēmis savu, otra valdījumā esošu lietu, zaudē īpašuma tiesības valdītājam par labu, bet ja kāds ņem svešu, cita valdījumā atrodošos lietu, tad viņam draud atbildība divkārsā lietas vērtības apmērā jeb lieta jāatdod un vēl jāatlīdzina lietas vērtība.

Tā tad savas tiesības neviens bez tiesas sprieduma nedrīkst realizēt, bet ja kāds to dara, tad kā sankcija draud savu tiesību zaudēšana.

§ 11.

TIESĪBU AIZSARDZĪBA TIESAS CEĻĀ

Tiesību aizsardzība tiesas ceļā ir normālais tiesību aizsardzības veids, bet tas jau ietilpst jautājumā par civilprocesu.

Prasības jēdziens.

Tiesa sākās ar prasību - a c t i o (no agere = darīt). "Actio" prof. Bumanis tulkoja ar "sūdzību". Šis sūdzības jēdziens gan ir vēsturiski actio jēdzienam atbilstošs, bet mūsu dienās labāki tai atbilst tulkojums "prasība", jo "sūdzību" nevar cedēt.

Starp mūsdienu un romiešu "prasību" ir liela starpība. Mūsu dienās ja personai ir prasība, tai ir arī automatiski tiesība celt prasību tiesā. Romā prasības tiesība bija jāiegūst no pretora. Se personai gan bija materiālā prasība, bet procesuālo deva pretors. Sakarā ar to romiešu process dalījās divi stadijās:

in iure
in iudicio.

Lietas Romā iztiesāja tautas sapulce un lai sapulce iztiesātu kādu tiesību konfliktu, tad vispirms bija jāgriežas pie sapulces vadītāja - pretora. Pretors bija tas, kas personai piešķīra procesuālo prasību. Piešķirot prasību, pretors noskaidroja, vai persona ir kvirits, t.i. tāda persona, par kuru varēja lēmt

tautas sapulce, jeb persona ar procesualām tiesībām. Procesualās tiesības tā tad piederēja tikai kvirītiem un ne citiem, bet pretors taisnības labā ar saviem rīkojumiem aizsargāja arī nekvirītus. Šī īpatnējā actio piešķiršana Romā uzglabājās līdz imperatora laikiem, kad lietas sāk izspriest iudex.

Actio popularis

Romiešu procesā bija īpatnēja parādība, kur katrs pilsonis, kas novērojis kādu prettiesīgu darbību, varēja celt apsūdzību tiesā, neatkarīgi no tā vai viņa personiskās intereses ar šo rīcību ir skārtas vai nē.

Šo īpatnēju prasības jeb sūdzības iespēju Romā nosauca par **a c t i o p o p u l a r i s**. Mūsu dienās krimināltiesībās vēl saglabājies actio popularis elements.

SŪDZĪBA PROCESUALĀ UN MATERIALĀ NOZĪMĒ

Vārdam "actio" ir divējāda nozīme:

1. Sūdzība procesualā nozīmē, ir tā darbība, ar kuru viena persona (sūdzētājs jeb prasītājs - avtor) prasa no tiesas aizsardzību pret noteiktu otru personu (atbildētāju - reus) un ar to uzsāk prāvu pret pēdējo.

2. Sūdzība materialā nozīmē ir tiesība sūdzēt jeb tiesiskā iespēja realizēt tiesas ceļā savu tiesību pret otru personu.

LIETIŠKĀS UN PERSONISKĀS SŪDZĪBAS

Pie romiešu jurīstiem sasopam sekojošu sūdzību pamatdali-
jumu divos veidos:

- 1. Actio in rem (lietišķas sūdzības).
- 2. Actio in personam (personiskās tiesības).

(R.T. avoti piemin, ka:

1) actio in rem būtu rei vindicatio un servitutu sūdzības, tā tad tādas sūdzības, kas neizriet no saistību tiesību rakstura.

2) actio in personam būtu
actio empti
actio venditi u.c.

t.i. sūdzības, kas ceļas no saistībām).

Grimms saka, ka starplība starp actio in rem un actio in personam šāskatāma tikai sūdzības procesualā uztverē.

ad 1) Actio in rem ir sūdzība, ko var vērst pret ikkuru personu, kuras rokās atrodas sūdzētāja lieta.

ad 2) Actio in personam ir sūdzība, ko var vērst tikai pret noteiktu personu.

ACTIONES IN REM SCRIPTAE

Actiones in rem scriptae ir tādas personiskas sūdzības veids, kas uzreiz nenorāda atbildētāja personību.

Piem., Actiones noxales, uz kā pamata dominus atbild par savu kalpotāju izdarītām pretlikumībām, kaut arī noziedzīgas darbības momentā viņš vēl nebija vainīgs (piem., kunga A vergs nozaga no B lietu, un pēc tam šo vergus nopirka C, actio furti noxalis vērsams pret C). Šis sūdzības veids atšķirībā no actio in personam tad nu saucams par actiones in rem scriptae.

ACTIONES REI PERSECUTORIAE, POENALES UN MIXTAE.

Skatoties pēc sūdzības objekta mērķa, sūdzības sadalas sekojoši:

- 1) Actiones rei persecutoriae - sūdzības par zaudējumu atlīdzību. Šeit sūdzētāja mērķis ir panākt to, kas viņam pienāktos, ja nenotiktu viņa tiesību aizskāršana, t.i. atlīdzināt tikai zaudējumus.
- 2) Actiones poenales - sūdzības pēc soda, dod sūdzētājam tiesību pieprasīt zinamas naudas sumas samaksu soda veidā, kas pārsniedz zaudējuma apmērus.
- 3) Actiones mixtae - jaukta veida sūdzība - dod tiesību sūdzētājam pieprasīt:
 - a) zaudējumu atlīdzību,
 - b) soda samaksu no atbildētāja puses sev par labu.

2. un 3. sūdzību veidi modernās tiesības tagad izzūd. Civiltiesībās vairs nepastāv privati sodi. *m. stiklins*

VIEPUSĒJĀS UN DIVPUSĒJĀS SŪDZĪBAS.

Sūdzības lielāko tiesu ir:

vienpusējas sūdzības - actiones simplices, kad sūdzētāja un atbildētāja lomas ir pretī nostādītas, kur viena puse sūdz un otra atbild.

Bet izņēmuma gadījumos nāk priekšā

divpusējas sūdzības - actiones duplices, kad abas puses vienā laikā ir sūdzētājas un atbildētājas. Te mināmas trīs dalīšanas sūdzību veidi:

- a) actio communi dividendo - kopīpašuma dalīšanas sūdzība,
- b) actio familiae erciscundae - mantojuma dalīšanas sūdzība,
- c) actio finium regundorum - sajukušo robežu dalīšanas sūdzība.

CITI SŪDZĪBU VEIDI, (vēsturiski pamatotie sūdzību veidi.)

1) Actiones civiles un actiones honorariae, t.i. sūdzības, kas pamatotas uz civilām tiesībām un sūdzības kuras deva magistrati, konkrēti pretori, kuruliskie aediļi (actiones praetoriae un actiones aediliciae - actiones honorariae).

2) Actiones stricti juris un bonae fidei - sūdzības, kas ceļas no kontraktu saistībām. Actiones stricti juris gadījumos, apspriežot lietu, tiesnesim bija jāturas stingri pie kontraktu burtiskā jēguma, actio bonae fidei gadījumos tika pieļauta brīvāka kontrakta saistības apspriešana, piemērojoties taisnības prasībai. Actiones bonae fidei piemēroja pie:

- a) emptio et venditio, b) locatio-conductio, c) mandatum, d) tutellum u.c.

Tagadējās tiesības šis dalījums zaudē savu nozīmi, jo kā Ucl. 1.pants noteic "Tiesības izlietojamas un pienākumi pilndami pēc labas ticības" (bonae fidei).

IERUNA, - E x c e p t i o .

Ieruna ir atbildētāja aizstāvēšanās līdzeklis pret sūdzību. Kā sūdzētāja līdzeklis ir "actio", tā atbildētāja līdzeklis ir "exceptio" (ieruna).

Romiešu tiesībās exceptio izveidojās tādējādi, ka atbildētājs ieradās pie pretora ar ierunu (exceptio), lai pretors nedotu sūdzētājam actio. Ar laiku izveidojās veselā sistēma ar gadījumiem, kuros exceptio ievēroja.

Jāizšķir:

1. exceptiones perpetua, kas uz visiem laikiem iznīcina sūdzētāja tiesības.
2. Exceptiones temporales, kas sūdzētāja tiesības atliek līdz zināmajam laikam.
Piem., Atbildētājs ierodas pie pretora un paskaidro, ka noruna maksāt gan bijusi, bet vēl nav iestājies tās termiņš.

IERUNA PROCESUALĀ UN MATERIALĀ NOZĪMĒ.

1) Ieruna procesualā nozīmē ir tā darbība, ar kuru atbildētājs uz onus probandi pamata tiesā pieved ierunas (kā, piem., viņam lieta nodota ķīlā, vai kā usus fructus u.t.)

2) Ieruna materialā nozīmē ir atbildētāja tiesība noraidīt (t.i. celt ierunas) sūdzētāja sūdzību (actio) uz laiku (kā exceptio temporalis) vai uz visiem laikiem (exceptio perpetua), norādot uz apstākļiem, kas novērš šīs sūdzības iespēju.
(Šeit analogija ar actio procesualā un materialā nozīmē).

REPLICATIO.

Atbildētāja ierunu savukārt atkal var apgāzt sūdzētājs ar replikāciju, kam var sekot atbildētāja duplicatio u.t.t.
(Replicatio, duplicatio u.t.t. būtība ir kombinējums no exceptio).

INTERDICTUM.

Interdicti Romiešu tiesībās bija administratīvās personas pavēles, rīkojumi (dekreti); ciktāl šādi rīkojumi aizliedza kaut ko darīt, tos sauca par aizliegumiem jeb interdektiem. Tādā kārtā interdekti pēc savas izcelšanās bija cieši saistīti ar pārvaldes, nevis tiesas vai likumdošanas varu. Tāpēc ir saprotams, ka interdekti bija spēkā, kamēr attiecīgā administratīvā persona izpildīja savu amatu, un lai tie paliktu spēkā arī turpmāk, bija nepieciešams šīs personas pēcnācēja apstiprinājums. Ar interdiktiem tad nu šaurākā nozīmē saprata pretora rīkojumus tajos novados, kur pilsonis vai nu pavisam nevarēja dabūt tiesas aizsardzību, vai kur šī aizsardzība nebija pieejama ātri. Tādā kārtā interdikti kārtēja pilsoņu privatās lietas un līdz ar to visu sabiedrisko dzīvi.

Piem. Ja kāds atņem otram īpašuma tiesības, pretors ar interdiktū var atjaunot šīs tiesības.

PRASIJUMU (SŪDZĪBU) IZBEIGŠANĀS.

Jau romiešu juristi šķiroja tiesību izbeigšanos no prasību izbeigšanos. Praktiski šī atšķirtība izpaudās tādējādi, ka tiesību izbeigšanās materialā nozīmē vienmēr izbeidz arī prasību iespējas, kas stāv sakarā ar tām, bet ne otrādi. Jo līdz ar prasības celšanas iespējas izbeigšanos, ne vienmēr iestājas pilnīga materialās tiesības izbeigšanās, kuru aizsargāja šī prasības tiesība.

Svarīgākie prasības patstāvīgie izbeigšanas veidi ir sekojošie:

- 1) vienas puses nāve (t.i. prasītāja vai atbildētāja),
- 2) prasību konkurence,
- 3) noilgums.

VIENAS PUSES NĀVE.

Pēc vispārīgā noteikuma prasītāja vai atbildētāja nāve neizbeidz prasības tiesības, jo mantiskās prasībās pastāv vispārējs noteikums, "actiones heredi et in heredem competunt", t.i. ka visas mantiskās prasības pāriet uz mantiniekiem. Tomēr no šī vispārējā noteikuma pielaižami divi izņēmumi:

1) Prasītāja nāve izbeidz prasības, kuru mērķis ir sniegt mantisku atlīdzību par prasītājam personīgi izdarīto apvainojumu, t.s. actiones vindictam spirantes. Šeit pieskaitāmi actio injuriarum u.c.

2) Atbildētāja nāve izbeidz actiones poenales ex delicto, jo heres in poenam non succedit.

Tīrās R.T. gāja tālāk, noteicot, ka vainīgās personas mantinieki pret katru prasību atbildīgi tikai mantojuma masas bagātības pieauguma apmērā, t.i. par cik mantojuma masa palika bagātāka, sakarā ar attiecīgu deliktu (quatenus ad eos pervenit temporae aditae hereditatis).

Kanoniskās tiesības noteica pretējo, un proti, ka vainīgās personas mantinieki atbild iuxta facultates suas, t.i. pat ar savu personīgo mantu.

Modernās tiesības mazliet mīkstina kanonisko tiesību principu, un proti, ka vainīgās personas mantinieki atbild tikai iuxta facultates hereditatis, t.i. tikai mantojuma masas apmērā.

PRASĪBU (SŪDZĪBU) KONKURENCE.

Jautājums par prasību konkurenci nāk priekšā, kad vairākas prasības vērstas sasniegt vienu un to pašu objektīvu rezultātu. Tādos gadījumos, ciktālu šis objektīvais rezultāts sasniegts ar vienu no konkurējošām prasībām, pārējās prasības atkrīt, saskaņā ar principu: bona fides non patitur, ut bis idem exigatur (laba ticība necieš, ka vienu un to pašu prasību piedzen divreiz), bet tomēr, ja ar pirmo prasību nav viss sasniegts, tad ar pārējām prasībām var prasīt iztrūkumu.

Piem., ja kādam nozagta lieta, tad īpašnieks pret zagli var vērst rei vindicatio un condictio furtiva, un cik tālu viņš savu prasību apmierinājis ar pirmo prasību, t.i. rei vindicatio, atkrīt jeb izbeidzas otra, t.i. condictio furtiva prasība.

IERUNU IZBEIGŠANĀS.

Kas attiecas uz ierunām (exceptio), tad arī tās ar tiesīgās personas nāvi izbeidzas tikai izņēmuma gadījumos, un tieši tikai exceptiones personae cohaerentes un exceptiones in personam.

PROCESA SĀKUMS.

Procesa pirmā stadija notiek "in iure". Te parādas preto-riskā darbība. Un te blakus tiesiskai sistēmai izveidojas

pretoriskā sistēma, lai gan būtībā pretors nevarēja radīt likumus. Pretors nekvirītiem radīja līdzīgas iespējas, kādas bija kvirītiem. "In iure" process pretora priekšā izbeidzas ar l i t i s c o n t e s t a t i o.

LITIS CONTESTATIO.

Šis ir nosaukums beigu aktam romiešu procesā pretora priekšā (in iure), kas nozīmē strīda apliecinājumu.

Pēc tam process pāriet jau otrā stadijā - tiesneša priekšā (in iudicio).

PIERĀDIJUMI.

Pierādījuma būtība ir tā, ka abām pusēm jāpārlicina tiesneši par savu tiesību. Jāpierāda tikai fakti, bet ne tiesības, jo tiesības jāzin pašai tiesai pēc principa, ka: "iura novit curia".

Bet ir izņēmumi un proti:

- 1) ja kāds atsaucas uz svešas zemes likumiem, tad tam jāpierāda, ka attiecīgā zemē pastāv šādi likumi;
- 2) tāpat, ja kāds atsaucas uz ieradumiem, viņam jāpierāda tie.

ONUS PROBANDI, (pierādījuma nasta).

Jau Romiešu tiesībās izveidojies princips, ka jāpierāda tam, kurš apgalvo, bet nevis tam, kurš noliedz. Tas arī saprotams, jo citādi katrs var pieiet pie cita, teikdams, pierādi, ka tā lieta ir tava. "Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat".

PIERĀDIJUMU VEIDI.

Šeit ir divas prezumcijas:

1. Praesumptio iuris et de iure - kas ir prezumcija, kuru neviens nevar ar pretpierādījumiem apgāzt.

Piem.: neviens nevar atrunāties ar likumu nezināšanu.

2. Praesumptio iuris in praesentem, kuru var ar pretpierādījumiem apgāzt.

Piem.: ar pretpierādījumiem var pierādīt, ka bērns dzimis ārļaulībā.

Ar prezumciju pārceļama onus probandi (pierādījuma nasta), pie kam notiek apgāšana ar pretpierādījumu.

Piem., pie Romiešiem prezumcija, ka vīra valdījumā atrodošā manta ir vīra īpašums, bet to ar pretpierādījumu varēja apgāzt.

TIESAS SPRIEDUMS, RES IUDICATA.

Tiesas spriedums ietekmē materialās tiesības tikai tad, kad tas stāties likumīgā spēkā, t.i. tad, kad to vairs nevar pārsūdzēt. Un R.T. bija princips, ka:

1) tiesas spriedums, kas stāties likumīgā spēkā vienmēr uzskatams par patiesību "res iudicata pro veritate accipitur" vai arī "res iudicata ius facit inter partes". Tāpēc tiesas spriedums pēc tā spēkā stāšanās kļūst par materialām tiesībām.

2) Par to pašu lietu nevar celt otrreiz sūdzību. Ja tādu sūdzību celtu, atbildētājam ir sevišķa ieruna "exceptio rei iudicatae".

AGRĀKĀ STĀVOKĻA ATJAUNOŠANA.

(In integrum restitutio.)

Romā šis instituts izauga no pretora tiesībām, kas bieži ar savu varu apturēja likuma spēku. Tādējādi ar savu varu pretors atjaunoja agrāko stāvokli, sākumā izņēmuma kā tā kā "auxilium extra ordinaria", bet tā kā ar laiku arī nākošie pretori ievēroja sava priekšgājēja rīcību, tad izveidojās īpašas pretoriskās tiesības.

AGRĀKĀ STĀVOKĻA ATJAUNOŠANAS NOTEIKUMI.

Pie restitūcijas jeb agrākā stāvokļa atjaunošanas no pretora puses nepieciešams, ka:

1) jābūt ievērojamam svarīgam zaudējumam (materiali lielam), jo ar maziem zaudējumiem pretors nenodarbojas. "Minima non curat praetor", t.i. pretors nerūpējas par sīkumiem. Šo tiesību vai zaudējumu aizskarumu materialī lielā apmērā sauc par laesio (zaudējums).

2) Jābūt iusta causa - restitūcijas pamatam, kas var būt sekošs:

Piem.: a) minor aetas - mazgadība. Ja kāda persona slēgusi līgumu ar mazgadīgu un pēdējais cietis, pretors varēja to aizsargāt.

Tad vēl:

- b) gribas trūkums,
- c) svarīga maldība (error essentialis),
- d) capitis deminutio, u.c.

3) Lūgums par agrākā stāvokļa atjaunošanu jāiesniedz noteikti paredzētā laikā.

RESTITUCIJAS PROCESS UN SEKAS.

1) Restitūcijas process līdzīgs citiem procesiem.

2) Restitūcijas sekas ir agrākā stāvokļa atjaunošana. Cietušo nostāda tādā tiesiskā stāvoklī, kādā tas atradies priekš tā apstākļa, kura dēļ cietis zaudējumu.

§ 14.

L I E T U T I E S Ī B A S .

LIETU TIESĪBU JĒDZIENS.

Pandektisti runājot par lietu tiesībām uzsver, ka lietu tiesības ir tiešas varas tiesības par lietu. Skaidrības labā, lai raksturotu lietu tiesības īpatnību, ņemsim piemēru no lietu tiesībām un no saistību tiesībām. Piem.: īpašnieks un īrnieks. Ar ko īpašnieka tiesības, kā lietu tiesības, atšķiras no īrnieka tiesībām, kā saistību tiesībām uz māju.

Pirmā pazīme - īpašnieka tiesības uz māju (lietu) ir tiešās, bez kādas citas personas starpniecības. Bet īrniekam, lai gan arī sakars ar māju, ko viņš irē kā lietu, tomēr šis sakars nav tiešs, bet gan ar šīs lietas (mājas) īpašnieka starpniecību.

Lietu tiesībās lietu tiesīgā persona vienmēr atrodas tiesis-

kā kontaktā ar lietu, bet saistību tiesībās ir starpnieks.

Otrā pazīme, - lietu tiesības ir absolūtas tiesības, pretēji saistību tiesībām, kas ir relatīvas tiesības. Katram jārespektē īpašnieka īpašums. Īpašnieks var pieprasīt savu lietu no katra, bet saistību tiesībās tiesīgā persona var pieprasīt lietu tikai no otra kontrahenta, bet ne no trašām personām. Šīs lietu tiesību absolūtas tiesības ir efektīvas attiecībā uz visām personām (citi autori vēl saka, ka lietu tiesības ir izslēdzošas, ekskluzīvas tiesības).

Trešā pazīme - lietu tiesības savā sistēmas daļā ir noslēgtas. Konkrētai personai uz savas vēlēšanās pamata nav tiesības radīt nekādus citus lietu tiesību veidus. Nevar radīt ko vidēju starp īpašumu un servitutu; Var tikai to, ko paredz tiesības.

Te parādās lietu tiesību "numerus clausus" (noslēgtība savā sistēmā). Vienojoties nevar radīt jaunus lietu tiesību tipus. Saistību tiesībās turpretīm pieļaujama zināma dispozitivitāte.

Ar to lietu tiesībās parādās vairāk publiskā elementa.

Uzskati par lietu tiesību atšķirību no citām tiesībām.

1. Dernburgs, Puchta u.c. saka, ka tiesiskās attiecības pastāv starp personu un lietu. Bet šeit tūlīt paceļas kontradikcija, jo attiecības var būt tikai starp subjektiem. Nevar taču subjekts strīdēties ar lietu.

2. Vindšēids u.c. runā tikai par attiecībām starp personām uz lietu vai par lietu (Rechtsverhältnisse an Sachen). Strīdus var pastāvēt tikai starp personām, kurai no viņām ir tiesība uz lietu.

3. Grimms u.c. saka, ka nav nekādas starpības starp lietu un saistību tiesiskām attiecībām materialās tiesībās, bet gan tikai procesualās tiesībās. Lietu tiesības aizsargā pret ikkuru personu, bet saistību tiesības tikai pret kontrahentu. Bet ar šādu atzinumu var nonākt pie tā, ka nav starpības starp lietu un saistību tiesībām materialā nozīmē.

4. Sinaiskis runā par lietu tiesisko titulu, atšķirībā no saistību tiesību titula. Šeit parādās formāla atšķirība. Lietu tiesībās iegūtam titulam ir citas sekas, nekā ja ir iegūts saistību tiesību tituls.

Tālāk Sinaiskis saka, ka lietu tiesībām piemīt vairāk publiskā elementa, saistību tiesībām - privattiesiskā. Piem.: Noma pēc koroborācijas kā lietu tiesība iegūst lielāku spēku (parādās publiski tiesiskais efekts); tā tad ar nomas koroborāciju iegūst lietu tiesību titulu. Un šīs lietu tiesības saglabā vairāk publicitātes.

Novērtējums.

No šīm teorijām jūtams, ka lietu tiesībām ir vairāk stingrības un noteiktības, kas tās atšķir no saistību tiesībām.

LIETU TIESĪBU VIETA TIESĪBU SISTĒMĀ.

Institūcijas sistēmā, kā redzējām, lietu tiesības bija 2-rā dalījumā (persona, res, actio). Bet pēc tīrām R. Tiesībām res - tiesības bija plašākas nekā tagad, jo tur ietilpa

a) res corporales un

b) res incorporales (kur ietilpa saistības, jo pēc

R.t. tās bija res incorporales, un atsevišķas saistību tiesības R.t. sistēmā nebija).

Pandektu sistēmā: Mēs savu kursu apskatīsim pēc pandektu sis-

temas. Arī Pandektu tiesībās lietu tiesību daļā ietilpst res corporales un res incorporales, bet hereditas, kas R.t. ietilpa lietu tiesībās, Pandektu tiesībās jau ietilpst mantojumu daļā. Pandektiski Romiešu lietu tiesību daļu sašaurināja tādējādi, ka divas lielas daļas, kā saistību un mantojumu tiesības atdalīja īpašās daļās.

LIETU TIESĪBU VEIDI.

Lietu tiesības vispirms daļa divos veidos:

1. Īpašuma tiesības (tiesības uz paša lietu).
Seit ietilpst tikai īpašuma tiesības.
2. Tiesība uz svešu lietu - (iura in re aliena).

Pandektu tiesībās ir daudzas dažādas lietu tiesības uz svešu lietu, kā:

servituts,
~~superficius~~, emphyteusis,
ķīlas tiesības u.t.t.

VALDIJUMS (P o s s e s s i o).

Pandektu tiesības stāda jautājumu, vai valdījumu apskatīt lietu tiesībās vai saistību tiesībās. Tāpēc daži autori valdījumu apskata vispārējā daļā. Tomēr vairums un arī mēs valdījumu apskatīsim spacialā lietu tiesību daļā. Valdījumu var uzskatīt kā ko vidēju starp īpašuma tiesībām un tiesībām uz cita lietu. Valdošais uzskats, ka valdījums ir personas faktiskā vara par lietu.

POSSESSIO UN DETENTIO VĒSTURISKĀ IZCELSĀNĀS.

Pirmatnējā Romas kviritarā organizācijā visas lietas atradās kopīgā lietošanā, un katram kviritam no kopējās mantas bija tiesība ņemt savām vajadzībām. Bet ar laiku nāca klāt iekarotie apgabali "ageri occupandi". No šiem laukiem kviriti, varēja ņemt sev un valdīt tos pēc savas patikas. Pēc Romiskā izteiciena: aiziet uz brīvajiem zemes gabaliem un tur apsēsties (possessio). Seit parādas katra pilsoņa publiskās tiesības ņemt zemi, kas nav vēl aizņemta, un valdīt to.

Bet Romā sākumā nekvirītiem, kā plebejiem u.c., kam nebija pilsoņu tiesības, nebija arī tiesības līdzīgi kviritiem ņemt savā valdījumā neaizņemtos "ageri occupandi". Tiem nebija publiskās tiesības. Bet viņi varēja "ageri occupandi" ņemt un lietot kāda kvirita vārdā. Tādējādi ar turējumu (detentio) nekvirīti tika pie zemes apstrādāšanas, bet īstais valdījums bija tikai kviritiem.

Vēlāk valdījumu un turējumu sāka pielietot plašāki. Un pēc gadu simteņiem atšķirība starp possessio un detentio kļuva neskaidra pašiem Romiešiem.

Tā pašu Romiešu juristi sāk šaubīties vai valdījums ir fakts vai tiesības. (Paulus domā, ka valdījums ir vairāk fakts nekā tiesības.)

Tas pats strīdus turpinās arī P.tiesībās.

AVOTU TERMINOLOGIJA.

R.tiesību avotos sastopamies tikai ar terminiem possessio un teneo, pie kam vēlākā pandektu doktrīna vārdu teneo pārveidoja par detentio.

VALDIJUMA TEORIJAS.

Pastāv vairākas teorijas, kas lūko noskaidrot, vai valdijums ir fakts vai tiesības.

Teorijas:

1. Valdijums ir fakts.

Vindšeins saka "Eine Sache besitzen, heisst sie tatsächlich in seine Gewalt haben".

Dernburgs vēl pārliecinošāk: "Besitzpossessio ist eine Herrschaft".

2. Valdijums ir tiesības.

Jerings saka, ka valdijuma pamats ir īpašuma prezumcija. Īpašnieks ir reizē arī valdītājs un tāpēc to aizsargā ar interdiktēm. Atzīst arī tomēr, ka ne visos gadījumos valdijumam ir īpašuma prezumcija. Bet visumā, ka īpašuma tiesību aizsardzības dēļ pastāv šīs valdijuma tiesības.

Prof. Sinaiskis izsakās līdzīgi, bet aizrāda, ka tagad valdijuma ideja mainījusies. Vēsturiski valdijums ir tiesības, bet nevis fakts.

3. Valdijums reizē tiesības un fakts.

Savigny, Brinz u.c. saka, ka valdijumu nevar labi atšķirt no turējuma. Viņi runā par faktisko, bet tiesībām atbilstošu varu.

Sajās teorijās izteiktā neskaidrība izpaužas neviens Romiešu un Pamaktu tiesībās, bet arī moderno laiku civillikumos, jo nedod atrisinājumu jautājumam, vai valdijums ir fakts vai tiesības.

VALDIJUMA FORMULĒJUMS MŪSU CIVILLIKUMĀ.

Ucl.875.p. "Valdijums ir tiesībām atbilstoša faktiska vara.

Valdijuma priekšmets var būt kā lietas šaurākā nozīmē, t.i. ķermeniskās, tā arī bezķermeniskās lietas, t.i. tiesības".

Ucl.876.p. "Lietas valdijums ir īpašuma tiesībai atbilstoša faktiska vara par lietu. Tas pastāv, kad ķermeniska lieta faktiski atrodas kādas personas pilsnīgā varā un kad pie tam šī persona uzrāda gribu rīkoties ar lietu līdzīgi īpašniekam.

Tas, kā varā lieta faktiski atrodas, bet kas atzīst par tās īpašnieku kādu citu, uzskatams, kaut arī viņam būtu tiesība turēt to savā varā, nevis par šās lietas tiesisku valdītāju, bet tikai par tās turētāju jeb faktisku valdītāju un īpašnieka vietnieku valdījumā."

VALDIJUMA AIZSARDZĪBAS PAMATS.

Tā kā pie Romiešiem valdijums bija kviritu publiskā tiesība, tad to aizsargāja ar interdiktēm (publiska līdzdalības tiesība kviritu kopējā mantā). Pretora interdikts sākās šādiem vārdiem: "vim fieri veto" -- aizliedzu notikt vardarbībai. Ar sūdzību pie Romiešiem nevarēja aizsargāt šo publisko tiesību ar "ager publicus". Turējumu pēc R.t. neaizsargāja ar interdiktēm. Avoti saka: vergs kunga lietu tur savās rokās (turētājs).

VALDIJUMA SUBJEKTI.

Pēc Romiešu tiesībām nevarēja valdīt vergi, tāpat coloni un vispār nekviriti, tiem bija tikai turējuma (detentio) tie-

§ 14.

sības.

Modernais tiesību princips atzīst, ka katrs, kam var piedē-
rēt kaut kas īpašumā, var arī valdīt (arī bērni un garā slimie).

VALDIJUMA PRIEKŠMETS.

Valdijuma priekšmets var būt jebkura ķermeniska lieta, kā
arī ideālā daļa, bet lietu kopībās valdijuma priekšmets ir at-
sevišķas lietas, no kurām kopība pastāv.

Jau Gaius runā par quasi possessio, kas attiecinams uz res
incorporales. Te ir valdijums par tiesībām, kas kā juridiskā
konstrukcija pāriet arī modernās tiesībās.

VALDIJUMA VEIDI.

Juridiski valdijums var būt tiesisks vai netiesisks.

1) Tiesiskais valdijums - possessio iusta, piem., īpašnie-
ka valdijums par savu māju.

2) Netiesiskais valdijums - possessio iniusta - ir tāds,
kuram pretors nedeva savu aizsardzību, jo tā pamatā ir kāds
no sekojošiem trūkumiem:

- a) vi (spēks) - ja piem.kāds ar spēku ielauzies valdījumā,
vai
- b) clam (slepeni) - ja kāds ielauzies valdījumā ar vil-
tu, vai
- c) praecario (atvēlējums) - ja kāds ar atvēlējumu
sācis valdīt, bet tiesīgai personai, pieprasot valdīju-
mu atpakaļ, negrib atgriezt.

Šajos trīs gadījumos (vi, clam, praecario ab altero) pre-
tors tiesīgo personu aizsargās.

Vēl iedala valdījumus kā
possessio bonae fidei (labticīgs valdijums),
possessio malae fidei (ļaunticīgs valdijums), u.t.t.

§ 15.

VALDIJUMA ELEMENTI.

Dogmatiski possessio (valdijuma) būtībā ir divi elementi:

- 1) corpus possessionis un
- 2) animus possidendi.

Ja šie divi elementi ir, tad darīšana ar valdījumu.

Corpus ir faktiskā vara par lietu, iespēja rīkoties
ar to. Bet ar corpus vien nepietiek, vajadzīgs vēl animus -
mus, t.i. nodoms valdīt lietu kā savu. (Vēsturiski kvīri-
tu organizācijā sākumā nepieciešams bija tikai corpus, t.i.
ņemšana savā varā, kam vēlāk pievienoja vēl "animus rem si-
bi habendi", ko Savigny nosauc par "animus domini".)

Paulus saka "et animo et corpore possidere".

Bet jau R.t. vēlāk nāca trīs izņēmumi, kuros animus, t.i.
lietu valdīt ar nolūku un apziņu kā savu - izpalika, un tie
ir:

1. Kālas kreditors, jo iekārtātās mantas kreditors taču
skaidri apzinas, ka viņš nav lietas īpašnieks (tā tad valdi-
jums bez animus).

2
TI
c VI
perf
i nu
kai

2) Superficies et 3) Emphyteusis

Arī šinīs gadījumos ir valdījums, bet bez animus.

TURĒJUMS.

c vispārējā principa visos gadījumos (izņemot kīlas kreditoru, superficies un emphyteusis), kur kāds no valdījuma elementiem, i nu corpus vai animus, iztrūkst, nav vairs valdījums, bet kai detentio. - turējums.

VALDIJUMA IEGŪŠANA.

Reiz nu valdījums ir tāds tiesiskais instituts, kur neiztrūkstoti (izņemot 3 minētos) jābūt šiem abiem elementiem, tad iegūstot valdījumu, jāiegūst kā corpus, tā animus, tas ir ķermenis (lieta) jāņem savā varā, kā savs *for uoclonu kā savu.*

Paulus paskaidro: Ja kāds grib iegūt kādu zemes gabalu savā valdījumā, tad viņam bez nodoma iegūt to vajadzīgs vēl ieiet kādā šī zemes gabala daļā. Nav nepieciešams visu šo zemes gabalu apiet, bet pietiek, ja tas iegājis šinī zemes gabalā, prātā redz robežas, kādu persona grib valdīt, *un tā* būs zemes gabala ņemšana savā varā - valdījumā - apprehensio.

VALDIJUMA IEGŪŠANAS VEIDI.

NODOŠANA - Traditio.

Valdījuma iegūšana pār lietu ar nodošanu jeb traditio notiek ar agrākā valdītāja piekrišanu, nododot ķermeni tā, ka otrs var ņemt savā valdījumā. Šis ir vienkāršākais valdījuma iegūšanas veids. (Nodošana no rokas rokā.)

LONGA MANU TRADITIO.

Avotos Celsus min piemēru: "Kāds pārdevis zemesgabalu un grib to nodot jaunam pircējam valdījumā. Sai nolūkā tie uzkāpj tornī un ar roku (kā ar garu roku) - norāda pircējam pārdodamā zemes gabalu robežas. Un ar šo norādīšanu (demonstratio), zemes gabals tiek nodots otram valdījumā".

Longa manu traditio atšķiras no vienkāršas traditio ar to, ka pirmā gadījumā nodošana notiek ar rokas norādīšanu, bet pie vienkāršas nodošanas (ķermenis) tiek nodota no rokas rokā.

Pie longa manu traditio ķermeniski nemaz lietai klāt nepieskaras, bet lietu nodod ar norādīšanu.

BREVI MANU TRADITIO.

Lietas nodošana otra valdījumā ar brevi manu traditio notiek tad, kad šī lieta jau jaunā ieguvēja valdījumā atradusies kā turējums - detentio. Nodod otram valdīt lietu, kas jau atrodas saņēmēja rokās. Šeit pietiek ar nodevēja piekrišanu, lai lieta būtu nodota.

Pandektisti min piemēru: "Titius-līdzšinējais Agerija īrnieks, nopērk no pēdējā māju. Lai iegūtu no Agerija māju, jaunam ieguvējam nevajaga nekā cita, ka tikai animus jo corpus viņam jau ir".

CONSTITUTUM POSSESSORIUM.

Tas ir pretējs gadījums "brevis manu traditio". Constitutum possessorium ir valdīšanas iegūšana tādā kārtā, ka līdzšinējais valdītājs noteikti vai klusējot, izteikdams savu gribu, pārvēršās par turētāju ieguvēja vārdā.

Piemērs: Nama īpašnieks Ticijs pārdod māju Agerijam, bet pats paliek tur par īrnieku. Ticijs paliek par detentoru, sagādājot valdījumu Agerijam - constituere possessorium.

Apskatītos četros gadījumos:

- 1) Nodošana,
- 2) Longa manu traditio
- 3) Brevi manu traditio
- 4) Constitutum possessorium - valdījuma iegūšana notiek ar agrākā valditāja gribu, bet valdījumu var iegūt caur vietnieku; *nesi ai valdījuma iegūšana gribu bet valdījumu var iegūt arī caur vietnieku.*

VALDĪJUMA IEGŪŠANA CAUR VIETNIEKU.

Arī iegūstot lietu valdījumā caur vietnieku, principā jāiegūst kā corpus tā animus.

Principā corpus var iegūt caur vietnieku, turpretim animus caur vietnieku nevar iegūt. Tomēr ir izņēmumi, kad iespējama valdījuma iegūšana bez animus, t.i. bez savas personīgās gribas.

Sādi izņēmumi ir:

1. mazgadīgiem,
2. gara slimiem,
3. juridiskām personām.

Šeit notiek "possessio per procuratore", valdījumu iegūst uz "animus alieno nomine possidendi".

VALDIJUMA IZBEIGŠANĀS - ZAUDĒŠANA.

Izšķir:

1. tiešo valdījumu izbeigšanos un
2. valdījuma izbeigšanos caur vietnieku.

1. Tā kā valdījums sastāv no diviem elementiem, corpus un animus, tad zudot vienam elementam, izbeidzas arī valdījums.

Ja zūd animus, tas nozīmē, ka negrib valdīt kā savu, ja zūd corpus - izbeidzas personas faktiskā vara par lietu, kas var notikt:

- a) gan personai gribot,
- b) gan personai negribot, t.i. neatkarīgi no paša gribas, piem., kādam iekrīt gredzens jūrā - vairs nav valdījuma;
- c) valditāja nāve izbeidz valdījumu, jo viņš vairs nevar realizēt ne animus, ne corpus;
- d) ja lieta kļūst "res extra commercium". Tāds gadījums var būt, ja būvējot ceļu atsavina kādu zemes strēmeli - valdījums šinī gadījumā strēmeles valditājam izbeidzas;
- e) lietas bojā ejas gadījumā, ja tā sadeg, vai kā citādi iznīkst, izbeidzas arī valdījums par to.

2. Valdījuma izbeigšanās caur vietnieku. Ja vietnieks - pārstāvis, lietu nevalda vairs kā "animus alieno nomine possidendi", bet gan kā "animus rem sibi habendi" jeb "animus domini, t.i. vietnieks kļūst pats par valditāju - attiecīgai personai izbeidzas valdījums caur vietnieku.

VALDIJUMA AIZSARDZĪBA.

Valdijums vēsturiski izveidojies kā publiskās tiesības uz "ageri occupatorii". Kviritiem, kā kopas atsevišķiem locekļiem, bija tiesība ņemt savā valdījumā zemes gabalus no kopējiem laukiem. Bet tā zemes gabals nebija privatīpašums, tad varēja rasties strīdi par labākiem zemes gabaliem, kā arī domstarpības par robežām. Tādēļ radās nepieciešamība aizsargāt valdījumus administratīvā kārtā ar pretora interdiktiem.

Īpašumu vienmēr aizsargā actio ceļā, bet valdījumu ar interdictu kā ātrāku aizsardzības līdzekli. Pretors uzliekot interdictu teica "vīm fieri veto" (aizliedzu pielietot vardarbību). Tādā kārtā Romā izveidojās vesela interdictu sistēma jeb valdījumu interdiktārā aizsardzība.

INTERDICTUS VEIDI.

- 1) Interdicta retinendae possessionis - interdikti pastāvošā valdījuma aizsardzībai.
 - a) interdictum uti possidetis (attiecas uz nekust.mantu),
 - b) interdictum utruhi possidetis (attiec.uz kustamu mantu).
- 2) Interdicta recuperandae possessionis (zaudēta valdījuma aizsardzība).
 - a) interdictum unde vi (no nekustama īpašuma izdzīta valdītāja aizsardzība),
 - b) interdictum de praecario (aiz atvēlējuma zaudēta valdījuma aizsardzība).

INTERDICTA RETINENDAE POSSESSIONIS.

Interdicta retinendae possessionis ir interdikts pastāvošā valdījuma aizsardzībai. Pretors dodot šo interdiktus skatās tikai uz to, lai neviens netraucētu valdītāju, nenoskaidrojot ne maz, vai tas ir īpašnieks, vainē.

Ir šī interdikta apakšveidi:

- a) Interdicta uti possidetis aizsargā nekustamo lietas: ēkas, zemes gabalus u.c.

Ja kas valda nekustamu īpašumu, pie kam valda bez trūkumiem, tas ir valdījuma pamatā nav ne spēks ne slepenība, ne atvēlējums - (nec vi, nec clam, nec praecarium) - tad pretors tādu valdījumu vienmēr aizsargā kaut arī uz šo valdījumu pretendētu pati īpašnieks (Pretors pārbaudīs tikai šos trīs trūkumus).

- b) Interdicta utruhi possidetis attiecas uz kustamām lietām. Arī šinī gadījumā pastāv tie paši noteikumi. Valdijums vienmēr tiks aizsargāts, ja tikai nav nec vi, nec clam, nec praecario.

Justiniana laikā interdicta uti un utruhi savā būtībā apvienojās, atšķirdamies vienīgi vārdu starpā.

INTERDICTA RECUPERANDAE POSSESSIONIS.

Interdicta recuperandae possessionis ir zaudēta valdījuma atsvabināšanas interdikts, kas kalpo zaudēta, atņemta vai "no rokas izslīdējuša" valdījuma atdabūšanai.

Arī šeit ir divi apakšveidi:

- a) Interdictum unde vi, ir interdikts nekustama īpašuma valdījuma aizsargāšanai, ja kāds tiek izdzīts ar spēku no

nekustamo īpašuma valdījuma. Pretors ar interdiktu aizsargā izdzīto.

b) Interdictum de praecario. Ja kāds izdevis jeb atvēlējis valdījumu uz kādu lietu, bet vēlāk nevar to atdabūt atpakaļ, tad cietēju pretors aizsargā ar interdictum de praecario.

ŠO INTERDIKTU TĀLĀKĀ ATTĪSTĪBA VIDUS LAKOS.

Interdiktur turpmākā attīstība notiek kanoniskās tiesībās. Kanonisko tiesību kopojumā ievietots arī garīdznieka Graciarā privatdarbs:

"Decretum Gratiani". Kopojuma pirmā daļā ietverti likumi, kurus izdomāja paši garīdznieki. Sie ir tā saucamie "viltotie likumi", kurus neizdeva likumdevējs, bet gan garīdznieki, lai šie likumi kalpotu pēdējo interesēm. Starp šiem viltotiem likumiem atzīmējams "Canon Redintegranda", kas attiecas tikai uz garīdzniekiem un noteica, ka bīskapam, kam atņemta manta vai amats (vispār bīskapa kompetence) nav jāatbild ne par kādu civiltiesisku prasību līdz tam laikam, kamēr neatjauno viņa iepriekšējās tiesības.

Pēc šī "Canon Redintegranda" parauga, kas attiecās tikai uz garīdzniekiem, izveidojās "exceptio spolii" - princips, kas noteica, ka katrs, kam bija atņemts valdījums (t.i. dejectus jeb spoliatus), varēja norādīt katru spolianta prasību, kamēr nebija atjaunots viņa valdījums.

ACTIO SPOLII.

Sakarā ar exceptio spolii izveidojās sevišķa sūdzība "actio spolii".

Zīmīgi, ka sākumā interdikturo aizsardzību baudīja tikai īstais valdītājs, bet ne "detentor" (turētājs). Bet actio spolii gadījumā šī prasība (sūdzība) tiek piešķirta kā juridiskam (possessor), tā faktiskam valdītājam (detentor). Tas jau bija solis tālākai attīstībai. Un zīmīgi, ka Ucl.876. panta piezīme nosaka, ka "Turētājam jeb faktiskam valdītājam ir tiesība prasīt traucēta valdījuma atjaunošanu".

Par cik skatāma "actio spolii" ietekme, ir jautājums.

TIESĪBU VALDIJUMS. (Iuris quasi possessio).

Ja valdījums ir faktiskā vara, rodas jautājums, kā gan tiesību var ņemt faktiskā varā. Te pandektisti paši nonāk pretrunā. Sākumā romieši principā varēja valdīt tikai ķermeniskās lietas, bet II g.s.pēc Kristus radies arī tiesību valdījuma jēdziens - iuris quasi possessio.

Romiešiem tiesību valdījums izveidojies tikai uz servitutiem, bet uz citām tiesībām netika attiecināts. Tas alogiski, jo principā, kam pieder servituts, tas nav valdītājs, jo servituts ir tiesība uz svešu lietu (ius in re aliena). Ar servitutu bija tā, ka šie zem corpus Romieši saprata tiesību faktiski izlietošanu (faktiski izlieto savas tiesības), bet animus bija griba izlietot šīs tiesības (uz servitutu) kā savas (corpus, kad persona faktiski realizē savas tiesības,) bet animus, kad viņa tās grib realizēt kā savas).

Celsus saka: Tam, kuram būtu servitutu tiesības uz kādu zemes gabalu, var piešķirt interdikturo tiesības, t.i. aizsargāt zemes gabala tiesības, jo servituta gadījumā nevalda vis "fundum possedissee oportet", bet gan "ius fundi possedissee oportet".

Pirmā fraze "fundum possedissee oportet" ir skaidra, jo te ir runa par "valdišanu par zemi", bet otrā, kas sākas ar "ius",

norāda, ka šeit ir konstrukcija. Tāpat arī Ucl.875.p.

VALDĪTĀJA AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻI.

Valdītājs var aizstāvēties ar varu tikai atļautas paš aizsargāšanās robežās (vim vi repellere licet).

§ 17.

ĪPAŠUMA TIESĪBA.

Īpašuma jēdzienam romiešu tiesībās ir trīs termini:

- 1) dominium ex jure Quiritium,
- 2) dominium in bonis esse,
- 3) proprietas.

ĪPAŠUMA JĒDZIENA VĒSTURE.

Apskatot īpašuma jēdziena izcelšanos pie Romiešiem, jāsāk ar kviritu organizāciju.

Ir daudz un dažādi uzskati par to, kā cēlies īpašums. Bet visiem ir kopējs atzinums, ka sākumā tas eksistējis kā dzimtas ģimenes u.taml. īpašums.

Romiešu kurijām visas lietas (arī īpašuma jēdziens) piederēja kopīgi. Katrs kvirts varēja ņemt sev lietu tikai valdījumā, bet ne īpašumā.

Ar laiku, dzīves procesam turpinoties, dažas lietas atļāva ņemt īpašumā, ko tādā gadījumā noteica ar kviritu sapulces lēmumu. Un tad lietas ieguvējs varēja atsaukties, ka viņam ir kviritarais ius (ar kviritu atļauju) - Fundus meus est ex iure quiritium.

Bet šajos gadījumos saskatāma tā īpašība un atšķirība no modernā īpašuma jēdziena, ka Romiešu īpašums bija saistīts ar noteiktu personu (personiskā tiesība). Tikai tam var piederēt īpašuma tiesības uz lietu, kam tā publiskā kārtā atvēlēta no kviritu kopas. Tas nozīmē, ka īpašnieks to nevar atsavināt citam - ne pārdot, ne atstāt mantojumā, izņemot, ja no jauna kviritu sapulce ar vēlreizēju ius to atļauj. Pie īpašuma atsavināšanas vajadzēja kviritu kopas publiskas atļaujas.

Vēlāk šo kviritaro īpašumu varēja nodot mancipācijas ceļā. Mancipācijas akts tā tad bija agrākās tautas sapulces ^{formā} samazinājums. Tāpēc arī kļūst saprotami termini:

- 1) res Mancipi, kā lietas, kas bija sākumā piešķirtas no kviritu kopas, bet
- 2) res nec Mancipi tādās lietas, ko nepiešķīra tautas sapulce, bet ko ieguva provincēs citādā ceļā.

DOMINIUM EX IURE QUIRITIUM UN DOMINIUM IN BONIS ESSE.

Kā noskaidrojām, tad pirmsākumā Romā katreizējam īpašuma piešķiršanas gadījumam personai vajadzēja ius (vaillex), kādēļ tādā kārtā piešķirtu īpašumu arī sauca par "dominium ex iure Quiritium", atšķirībā no "dominium in bonis esse", kas bija tāds īpašums, kas netika aizsargāts uz "ex iure quiritium" pamata, bet gan no pretora. Dominium in bonis esse pamatā ir valdījums un juridiski tā īpašnieks nav īpašnieks, bet valdi-

§ 17.

tājs. Taisnības labā tomēr pretors viņu aizsargāja savās tiesībās līdzīgi kā īpašnieku. Ar laiku dominium in bonis esse pielīdzinājies dominium ex iure Quiritium, tā kā R.T. šos jēdzienus lieto pamīšus.

PROPRIETAS.

Dominium ex iure Quiritium bija ar kviritu atļauju nodota lieta kvirita privatā īpašumā uz publisku tiesību pamata, un tāpēc to sauca par res privata. Vispār Romiešu privattiesības radušās no publiskām tiesībām, sevišķi lietu un mantojumu tiesības. Un vārds "privata" atvasināts no vārda privatio - atņemšana, kas pārnestā nozīmē būtu - publiskās tiesības atdalīšana (privatio) atsevišķai personai. Tā kā dominium in bonis esse nebija privata lieta, tad to sauca par res pro privatio - vēlāk par res pro privata, no kā tad beidzot izveidojies termins proprietās. Šim terminoloģiskam izskaidrojumam piekrīt arī prof. Sinaiskis.

KOPEJĀ ĪPAŠUMA JĒDZIENA IZVEIDOŠANĀS.

Neskatoties uz tradicionālu šķirojumu dominium ex iure Quiritium un dominium in bonis esse, jau Romā vēlākos laikos praktiski nepastāvēja šo veidu juridiska atšķirība. Justinians atrod par nevajadzīgu šādu divējādu šķirojumu un ar dekretu "De nudo ex iure Quiritium tollendo" pasludina šo kailo kviritu tiesību par kritušu (atceltu). Pats Justinians to formulē tādējādi, ka "dominium ex iure Quiritium" ir tāds izsmalcināts senātnes izsmiekls, kas no tagadējā viedokļa neizprotams, jo nav vairs izšķirības starp kviritiskiem īpašumiem un tādēm, kas atrodas valdījuma stāvoklī (in bonis esse). Šī tumšā mīkla par dominium ex iure Quiritium, kā saka Justinians, tikai bīdē studentus, jo jaunekļu garam grūti izprotama. Tāpēc Justinians šiem dažādiem īpašumu veidiem radīja kopēju jēdzienu, noteicot, ka katrs īpašnieks ir: plenissimus et legitimus dominus.

Tomēr šī vēsturiskā divu īpašumu izšķirība saglabājusies līdz jaunajiem laikiem.

ĪPAŠUMA MATERIALĀS DEFINĪCIJAS.

Viduslaikos īpašumu mēģināja definēt tīri materialī, uzskaitot visas īpašnieka tiesības pret īpašumu.

- 1) Donellus, kura iespaids saglabājies līdz jaunajiem laikiem, uzskaita šādas īpašnieka tiesības:
 - a) ius possidendi
(tiesība savu lietu valdīt),
 - b) ius rei in columinis habendi ac tenendi
(tiesība turēt savu lietu, ka neviens cits to nevar aizkārt),
 - c) ius alios ab uso rei excludendi
(tiesība izslēgt visus citus no savas lietas,
 - d) ius aliendi sive deminuendi
(tiesība savu lietu atsavināt un samazināt to daļās).

Tagad pacelas jautājums, vai visas iespējamības ar šo definīciju uzskaitītas? Tomēr jāatzīst, ka nav iespējams visu to uzskaitīt, ko īpašnieks var, bet tā kā definīcijas uzdevums visu aptvert, tad jāslēdz, ka īpašuma materialā definīcija būtībā nav iespējama. Šāda uzskaitījumu definīcija ir pretrunīga tī-

rām Romiešu tiesībām, jo Romiešiem bija uzskats, ka ja kāda atsevišķa lietas tiesība atgriežas atpakaļ pie šīs lietas īpašniekā, tad tā saplūst ar visu šo lietu tiesību. Pie.: ja kāds aizdo lietū kā usus fructus un vēlāk dabū to atpakaļ, tad pēc R.t. tiklīdz usus fructus atgriežas atpakaļ, tā saplūst ar īpašuma vispārējo jēdzienā. Usus fructus var pastāvēt atsevišķi kā "ius in re aliena", bet tiklīdz lieta atgriežas atpakaļ īpašniekam, usus fructus tiesības atsevišķi lietas īpašnieks paturēt sev nevar. Tā izbeidzas, tiklīdz ar usus fructus saistītā lieta atgriežas atpakaļ pie īpašnieka.

Modernās tiesības ir pretējas šim principam. Tā, ja īpašnieks dzēš parādu pret hipoteku, tad īpašnieks var paturēt sev hipotekas obligāciju (ķīlasrakstu) kā atsevišķu tiesību. (Vēlāktaisot aizņēmumu viņam nebūs jāizgatavo jauna obligācija).

2) G l ü c k un T h i b a n t s .

Ja uzskaitījuma ceļā nevarēja uzskaitīt visas īpašuma jēdzienā ietilpstošās īpašnieka tiesības un iespējas, tad mēģināja grupējuma ceļā noteikt īpašnieka īpašuma tiesiskās iespējas. Un tā Glück un Thibant pieved sekošu īpašnieka tiesiskās iespējas uz īpašumu grupējumu:

- a) Proprietasrecht - tīras īpašuma tiesības.
- b) Nutzungsrecht - īpašuma izlietošanas tiesības.

3) V i n d š e i d s un A r n d t s .

Arī šo zinātnieku īpašuma definējums pamatojas uz materialām tiesībām. Viņi runā par īpašuma tiesībām -

- a) pozitivā nozīmē, t.i. visas tās tiesības, kas piešķir tiesību rīkoties ar īpašumu, un
- b) negativā nozīmē - kas sastāv no īpašnieka tiesībām aizliegt citiem rīkoties ar savu īpašumu. Tā tad šis uzskats nosaka, ka īpašnieks ar savu lietu var rīkoties pozitīvi un negatīvi.

ĪPAŠUMA FORMALAS DEFINICIJAS.

Tā kā ar materialām definīcijām pašiem pandektistiem iznāca pretrunas un šaubas, tad sāka mēģināt uzstādīt īpašuma formālo definīciju, pēc kuras īpašums ir varas tiesība pār lietu (pie valdījuma tikai faktiskā vara par lietu).

Teorijas par īpašuma jēdzienu. Pār īpašumu kā varas ^{tiesības} uzskatu radās divas formālas teorijas:

1. Īpašums ir absolūta vara pār lietu (Savigny, Puchta u.c.). Pēc šīs vecākās teorijas īpašums ir pilnīgākā un neaprobežotā tiesiskā vara par ^{lietu} lietu.

2) Īpašums ir visplašākā un vispilnīgākā vara par lietu, bet tomēr aprobežota vara (Jering, Dernburg u.c.). Šis uzskats ir pretējs pirmai teorijai, jo saskata, ka īpašnieka vara par lietu nevar būt pilnīgi absolūta. Aizrāda, ka arī R.t. avotos bija atzīmētas dažas aprobežojošās puses.

Dernburgs pie tam aizrāda, ka īpašnieka varai pār lietu jā-saskan ar tiesībām. Pēdējās teorijas ieskats ir iespaidīgāks, kāpēc tas radija lielāko ietekmi uz moderno īpašuma jēdzienu.

(Šīs divas teorijas uzskata par formālām, jo tās raksturo varas ^{neaprobežotā} apjomu, bet ne saturu).

Īpašuma definīcija Ucl.

Ucl. 927.p. "Īpašums ir pilnīgas varas tiesība par lietu, t.i.

§ 17.

tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārātā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību".

Ucl.928.p. "Kaut gan īpašums var kā pēc privatas gribas, tā arī pēc likuma būt dažādi aprobežots, tomēr visi šādi aprobežojumi iztulkojami to šaurākā nozīmē, un šaubu gadījumā arvien pieņemams, ka īpašums ir neaprobežots".

Šajos pantos ietverti abā veida definējumi: formālais un materialais.

ĪPAŠUMA VISPĀRĒJĀ DEFINICIJA.

Pēc visa sacītā varam uzstādīt sekošu īpašuma jēdziena definīciju:

Īpašums ir pilnīgākā varas tiesība par lietu, cik tālu šī vara nav aprobežota ar likumiem un nav sašaurināta ar paša īpašnieka gribu (t.i. ar tiesiskiem darījumiem).

No šīs definīcijas redzam, ka īpašuma tiesības ir personas autonomijas izpausme mantiskā sfērā, ciktāl to pieļauj likumi un ierobežojošie tiesiskie darījumi.

"Vispilnīgākās varas tiesības" ir tikai prezumejamas, jo ir noteikumi, kas šo varu ierobežo, it īpaši mūsu modernos laikos pastāv daudz dažādu īpašnieka tiesību regulējošu un saistošu noteikumu.

ĪPAŠNIEKA IEROBEŽOJUMI PĒC ROMIEŠU TIESĪBĀM.

Jau R.t-bas pazina īpašnieka tiesību ierobežojumus, gan ar likumu, gan ar tiesiskiem darījumiem, kad īpašnieks ar paša gribu sevi ierobežo, piem., servituts, kīlas tiesība u.t.t. Likums īpašnieka tiesības ierobežo gan 1) kaimiņu, gan 2) vispārības interesēs.

1) Ierobežojumi kaimiņu interesēs ir publiska rakstura. Daži autori šos ierobežojumu veidus nosauc par legalservitutiem, t.i. tādi servituti, kurus nosaka likums. (Seit nedrīkst sajaukt tos ar vispārējo servitutu jēdzienu, kam nav nekā kopējs ar šo autoru uzstādīto legalservitutu jēdzienu). Un pēc R.t-bām

a) Īpašnieks nedrīkst ar no savas ēkas skursteņa izejošiem dūmiem traucēt kaimiņus. Bet ja dūmu laidēja īpašuma īpašniekam attiecīgo kaimiņu pastāv servituts, t.i. nolīgums, kas ļauj dūmus laist uz svešo ēku, tad to var darīt.

b) Īpašniekam kaimiņa ēkas sienas izliekums jācieš ne vairāk par 1/2 pēdu. Pārī par 1/2 pēdu sniedzošo sienas izliekumu kaimiņš var apcirst.

c) Īpašniekam jāļauj katru trešo dienu uzlasīt no kaimiņa koka nokritušos augļus, kas iekrita īpašnieka pagalmā.

d) Kaimiņa koka zari augstumā līdz 15 pēdām no zemes nedrīkst pārkārties par svešo zemi.

2) Visas sabiedrības interesēs pastāvošie ierobežojumi ir sekojoši:

a) publiskās upes krasta īpašniekam jāļauj lietot zināma zemes daļa gar krastu, t.i. tauvas josla. Un gar šo joslu augošus kokus nedrīkst izcirst.

b) Īpašniekam jāļauj savā zemē svešām personām rakt minerāļus pret 1/10 daļu atlīdzības no izraktu minerāļu vērtības.

ĪPAŠUMA ELASCITATES PRINCIPS parādas-tanī apstākļi, ka, ja no īpašuma atšķirtas kādas tiesības, vienalga vai ar likumu vai ar paša gribu, tad pa to laiku tas samazinas savā apjomā (tiekierobežots), bet līdz ko šie ierobežojumi atkrīt, īpašums palielinas savā apjomā.

NUDUM IUS PROPRIETATIS UN PLENUM IUS PROPRIETATIS.

Kailas īpašuma tiesības un pilnas īpašuma tiesības.)

Ja īpašnieks ar savu gribu (var būt arī publiskā vai likuma ceļā) sāk sevi aprobežot, piem., nododot lietu kā "usus fructus", tad īpašnieks par šo lietu paliek par tādu arī uz priekšu, bet viņam ir tikai nudum ius uz savu īpašumu. Līdz ko usus fructus izbeidzas, īpašniekam rodas pilnas tiesības uz lietu - plenum ius proprietatis.

Tāpat mūsu modernos laikos. Ja kāds savu māju apgrūtina parādiem pārmērīgi (pāri vērtībai), tad viņam paliek tikai kailas tiesības uz savu īpašumu. Atmaksājot parādus īpašuma tiesību apjoms paplašinas - rodas plenum ius proprietatis.

(ĪPAŠUMA VEIDI)

KOPĪPAŠUMS (CONDOMINIUM).

Pēc vispārējā principa uz katru īpašumu var būt ne vairāk kā viens īpašnieks.

Iedomāsimies kādu zemes gabalu. Tā īstenībā ir lieta, uz kuru var būt īpašuma tiesība (ius proprietatis). Bet kas šo īpašuma tiesību (ius proprietatis) var reprezentēt? Teiksim Ticijs. Bet tikpat labi var būt arī vairāki reprezentanti. Tā tad uz vienu īpašuma tiesību var reprezentēt vairākas personas. Schematiski kopīpašums šāds:

Ticius
ius proprietatis Aulus
Augerius.

Šeit viena pati lieta, viens pats īpašums, viena pati īpašuma tiesība (ius proprietatis), bet to reprezentē vairākas personas.

Bet kā kopīpašnieki dalas savās īpašuma tiesībās?
Īpašumu pirmkārt var dalīt:

Realās daļās; šinī gadījumā zemes gabalu sadala dabā, bet tad nebūs vairs kopīpašuma, jo būtībā viens ius (proprietatis) tiks sadalīts vairākās atsevišķās tiesībās; trīs personas ne-representēs vienu ius. Otrkārt -

Idealās daļās, kad ķermenis paliek nedalīts, bet katram kopīpašniekam piešķir ideālu domājamu daļu. Un šinī gadījumā būs kopīpašums: condominium.

Tā tad par kopīpašumu varam saukt tādas īpašuma tiesības, kas uz vienu lietu pieder vairākam personam, ne noteiktas ķermeniskās, bet tikai domājamās (idealās) daļās.

Pēc Vindšēida un Brinca uzskata katram kopīpašniekam ir tiesība uz ideālo daļu no katra lietas atoma. (Avoti nemin tieši nosaukumu idealās daļās). Kopīpašumu nedrīkst sajaukt ar sabiedriskiem un valsts īpašumiem, kur ir tikai viens īpašnieks - juridiskā persona.

KOPĪPAŠNIEKU TIESĪBAS.

Rīkoties ar kopīpašumu kā visumā, tā arī realās daļās, var tikai

§ 17.

visi kopīpašnieki kopīgi. Vienmēr jāprasa citu piekrišana. R.t. princips, ja kopīpašnieki nevienojas, tad priekšroka tam, kas ko aizliedz. Bet ar savu ideālo daļu katrs atsevišķs kopīpašnieks var rīkoties patstāvīgi, pat atsavināt, jo te notiektikai tiesība uz ideālās daļas atsavināšanu.

Beidzot katram no kopīpašniekiem ir tiesības katrā laikā prasīt kopīpašuma dalīšanu reālās daļās - actio communi dividundo - un šinī gadījumā kopīpašums izbeidzas.

LATVIJAS UCL.NOTEIKUMI PAR KOPIPAŠUMU.

Ucl.1067.p. "Īpašuma tiesības, kas pieder uz vienu un to pašu nedalītu lietu vairākām personām nevis reālās, bet tikai domājamās daļās, tā ka sadalīts vienīgi tiesību saturs, ir kopīpašuma tiesības. Ja lieta pieder vairākām personām tādā kārtā, ka katrai no tām ir sava noteikta reālā daļa, tad tas nav kopīpašums šā panta izpratnē; šajā gadījumā katra daļa atzīstama par patstāvīgu veselu un par katra atsevišķa dalībnieka patstāvīgu īpašuma tiesības priekšmetu. Tādām vairāku personu īpašuma tiesībām uz vienu un to pašu lietu, pēc kurām tā piederētu katram no viņiem visā tās visumā, nav likumīga spēka."

DOMINIUM DIRECTUM-UTILE.

Dominium directum - Obereigentum - virsīpašums.

Dominium utile - Untereigentum - apakš jeb zemīpašums.

Justinians abus R.t. izveidojušos īpašuma jēdzienus ex iure Quiritium un in bonis esse apvienoja vienā kopējā jēdzienā. Bet avotos vēl palika seno Romiešu īpašumu iedalījums, un viduslaikos sāka izveidoties jauni īpašumu veidu jēdzieni.

Tā kā R.t. bija divi īpašumu iegūšanas veidi:

usucapio un
praescriptio,

tad Martinus un Bulgarus sāka debatēt, kādā veidā var iegūt īpašumu. Glosatori apgalvoja, ka tikai ar usucapio var iegūt īpašumu.

Basianus sāk lietot nosaukumu dominium utile un tam pretīm stādīt dominium directum. Un šis divstāvu izveidojums bija parocīgs 16.g.simtenim.

Tā Azo un Akurzijs zem dominium utile apzīmē R.T.atrodamos Emphytensis un Superficies. Piem.: ja kāds uzbūvē uz svešas zemes Superficies, tas ir zemīpašnieks.

Baldus sāk šo konstrukciju attiecināt uz lēņiem. Tādējādi dominium directum bija virsīpašnieks, bet dominium utile tiešais zemes turētājs. Šeit parādas raksturīgais moments feodalismam.

Latvijā līdz 1938.g. pastāvēja virsīpašuma tiesības, bet ar jauno civillikumu tās atceltas.

DOMINIUM REVOCABILE--IRREVOCABILE.

(Abi nosaukumi ir jaunlaiku veidojumi).

Īpašuma tiesības pēc vispārējā principa vienmēr reprezentē mūžīgumu. Tā ja kāds pērk nekustamu īpašumu, tad domā, ka pērk to mūžīgiem laikiem. Bet dažreiz jau sākumā var būt ziņams, ka īpašums nākotnē, sakarā ar kādu apstākli, izbeigsies, t.i. īpašums, kas iegūts ar nosacījumu vai kas piešķirts ar nosacījumu (legats). Tādēļ izšķir:

- 1) Dominium irrevocabile - neatceļamais jeb neatsaucamais īpašums un
- 2) Dominium revocabile - atceļamais jeb atsaucamais īpašums.

DOMINIUM LIMITATUM-ILLIMITATUM.

Ja runājam par īpašuma tiesību ierobežojumiem vai neierobežojumiem, tad šķirojam:

- 1) Dominium limitatum - aprobežotu īpašumu
 - 2) Dominium illimitatum - neaprobežotu īpašumu
- (Arī šis iedalījums ir jaunāko laiku veidojums.)

ĪPAŠUMA IEGŪŠANAS VEIDI.

Ar īpašuma iegūšanu saprotam tiesiskas varas iegūšanu par konkrētu lietu.

Jāizšķir:

- 1) Aquisitio originaria - pirmatnēja īpašuma tiesības iegūšana.
Šinī gadījumā uz īpašuma ieguvēja lietu līdz šim nevienam citam īpašuma tiesības nav bijušas.
- 2) Aquisitio derivativa - atvasināta īpašuma tiesības iegūšana, kad kādam īpašniekam šī lieta jau bija īpašumā.

§ 18.

ATVASINĀTIE ĪPAŠUMA IEGŪŠANAS VEIDI

var būt:

- 1) traditio un
- 2) tiesas spriedums (adiudicatio).

TRADITIO.

Traditio ir īpašuma tiesības atdošanas un iegūšanas veids. Ja lietas atsavinātājs un tās ieguvējs vienojas par īpašuma tiesības pārēju, tad šī vienošanās vien šim nolūkam nav pietiekoša, bet ir vajadzīgs, lai tiesības pāreja tiktu arī ārēji parādīta: tas notiek atsavināto lietu nododot ieguvējam ar tradīcijas aktu.

(Gadījumā ja lieta tiek pārdota vairākām personām, pēc R.T. šīs lietas īpašnieks ir tas, kam pirmam tā nodota).

Traditio pamatā sekošas trīs būtiskas sastāvdaļas:

- 1) Faktiskā darbība - nodošana.

Senās R.T. traditio aktu saistīja ar īpašiem simboliskiem aktiem, kā mancipaciju un in iure cessio, bet Justiniana laikā pietika ar traditio vien.

Apmērā lielākām lietām nevajadzēja nodošanas no rokas rokā, pietika, ka tikai norādīja ar roku.

Tāpat avotos runā, ka nododot vīnu pietika, ka nodeva pagraba atslēgas u.t.t.

- 2) Animus tradendi et accipiendi.

Atsavinātājam vajadzēja griba atdot, ieguvējam - iegūt lietu par savu īpašumu.

Ja nodošanā notikusi maldība par pašu nododamo lietu vai nodevēja īpašuma tiesību uz to, tad īpašuma tiesība nepāriet.

- 3) Causa traditionis - nodošanas pamats, kas var būt iepriekšējs pirkums, dāvinājums u.t.t.

R.T. nodošanā arvien nepieciešams zinams mērķis vai pamats

(causa traditionis).

Latvijas Ucl. 989.p.: "lai nodošana būtu spēkā, tai vajadzīgs tiesisks pamats, kas tieši vērsts uz īpašuma atdošanu, bet tiesisks darījums, uz kuru īpašuma pāreja dibinās, nedrīkst būt ar likumu aizliegts." (Te manāms R.T.iespaids.)

Modernās tiesībās ir mēģinājumi pāriet uz abstrkto tradīciju.

TIESAS SPRIEDUMS (PIESPRIEDUMS).

Principā tiesas spriedums nevar būt par pamatu īpašuma tiesības iegūšanai, jo tiesa tikai konstatē tiesības. Tomēr bez deklarativiem spriedumiem var būt arī konstitutīvi tiesas spriedumi.

Romiešu tiesībās bija trīs gadījumi, kad ar tiesas spriedumu tika piešķirtas īpašuma tiesības un proti:

1) Actio familiae (h)erciscundae kad mantojumu sadalot mantnieki dabū savas daļas, vai arī, ja īpašumu realās daļās sadalīt nav iespējams, piešķir visu īpašumu vienam ar pienākumu izmaksāt pārējiem atlīdzību.

2) Actio finium regundorum -- ja strīdū par robežām, griežas pie tiesas un tiesas spriedums noteic, kādām robežām jābūt.

3) Actio communi dividundo -- gadījums, kad ar tiesas spriedumu sadala kopīpašumu.

No šiem piemēriem redzam, ka tiesas spriedums var būt modus rerum acquisitionem.

ORIGINARIE (PIRMĒJIE) ĪPAŠUMA IEGŪŠANAS VEIDI.

Kā pirmie ^{īpašuma} iegūšanas veidi mināmi;

- 1) okupācija,
- 2) apslēptas mantas atrašana,
- 3) nozaudētu lietu atrašana,
- 4) augļu iegūšana,
- 5) akcesija - pieaugums
- 6) specificatio - apstrādājums,
- 7) commixtio - sajaukšana,
- 8) adiunctio - saskaitīšana,
- 9) confusio - saliešana. - sakausēšana.

OKUPACIJA.

Okupācija ir īpašuma tiesību iegūšana uz bezīpašnieka lietam, pie kam

- 1) nevar okupēt ar spēku (pretlikumīgi),
- 2) var okupēt tikai nevienam nepiederošas lietas.

Gaius saka: "Tikai to, kas ir res nullius, atļauts okupantam okupēt."

Pastāv princips, ka visas okupētās lietas pieder to pirmam okupantam: "Res nullius cedit primo occupandi".

Par okupējamām lietām var būt:

1) S a v v a l a s d z ī v n i e k i. Okupētām dzīvniekam jābūt no kāda satvertam un tādējādi tas kļūst par satvērēja īpašumu.

Var okupēt kā uz savas, tā uz svešas zemes. Un cik ilgi tur tās savā varā, tikmēr tās pieder okupantam.

Bet ja šī okupētā lieta zūd no okupanda uzraudzības, tad dzīvnieks atkal atgriežas "dabas brīvībā".

Un te romiešiem raksturīgais moments (kas pārgājis arī mūsu civillikumos), ka ja savvaļas okupētais dzīvnieks izsprūk - aizlaižas, tad tas tik ilgi skaitas okupanda īpašumā, kamēr pazūd no tā redzes aploka.

2) Bez dzīvniekiem okupēt var arī citas lietas, ja tikai tās ir res nullius. Te jāmin arī pamestas lietas - res derelictae, kuras īpašnieks pametis, un tās tam vairs nepieder. Bet šinī gadījumā jābūt animus derelinquendi, t.i. ar nodomu pamestas lietas. Piem.: vētras laikā no kuga izmestas lietas nevar okupēt, jo to izmešana notikusi briesmu brīdī kuga atvieglošanas dēļ. Ja kāds okupē tādos apstākļos no kuga izmestas mantas, tās izdara zādzību.

3) Iactus missilium - gadījums, kad kāds sviež naudu pūlī. No vienas puses te ir pamestas lietas, bet citi pandektisti šeit konstruē traditio in incertam personam.

(Nesajaukt pamestas lietas ar pazaudētām lietām).

APSLĒPTAS MANTAS ATRAŠANA (thesaurus).

Apslēptas mantas ir visas zemē apraktās, sienā iemūrētās vai kā citādi apslēptas mantas, kuru īpašnieks laika notecējuma ilguma dēļ nav zinams.

Paulus avotos definē: "Thesaurus est vetus quedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habent".

Ja apslēptu mantu atrod paša vai nevienam nepieņerošā zemē, tad tā visa pieder atradējam. Ja svešā zemē - 1/2 atradējam, 1/2 zemes īpašniekam. tāpat ja mantu atrod valsts zemē, tad pieder - 1/2 atradējam, bet 1/2 - valstij.

NOZAUDĒTU LIETU ATRAŠANA.

Lieta ir nozaudēta, kad tās nozaudētājs nezina, kur to meklēt, no kā prasīt, un kā to vispār atdabūt.

Pēc R.T. nozaudētās lietas atradējs nevar to okupēt, tā jānodod īpašniekam. Tikai tad, ja pazaudētās lietas īpašnieku nevar atrast, tā paliek atradējam.

Vēlākā pandektu doktrinā radās noteikumi par atradējam pienākošo pateicības algu (R.T. tas nav).

AUGĻU IEGŪŠANA.

Kamēr augļi atrodas pie galvenās lietas, tie vēl nav augļi. Karājoties pie koka augļi vēl ir galvenās lietas sastāvdaļas. Pēc to atdalīšanās no galvenās lietas tie pārvēršas juridiski par augļiem.

Romiešiem bija princips, ka viena grupa personu iegūst augļus savā īpašumā ar to

1) atdalīšanās (separatio) - nokrišanas brīdī, un tas ir

- a) īpašnieks,
- b) labticīgs valdītājs,
- c) emphyteusis, bet ar augļu

2) ņemšanu savā valdījumā (perceptio) augļus iegūst

- a) usufructuars,
- b) nomnieks,
- c) antichresis.

Jaunā civillikumā ir atkāpšanās no šī principa. (R.T. par augļiem uzskatīja arī kustoņu vilnu).

AKCESIJA - p i e a u g u m s .

Īpašnieks iegūst to, kas galvenai lietai pieaug vai pievienojas klāt. Galvenās lietas īpašnieks kļūst arī par blakus lietas īpašnieku. Pastāv princips, ka: "res accesorias sequuntur rem principalem", t.i. galvenās lietas īpašnieks kļūst par visu to lietu īpašnieku, kas pievienojas galvenai lietai.

Aksesijai ir sekoši veidi:

1. Pieaugums pie upju krastiem,

- a) aluvio - pieskalojums krastam,
- b) avulsio - no krasta norauta zemes gabala savienošanās ar krastu.

Avulsio gadījumā no viena krasta upes straume zemes gabalu pieskalo otram krastam. Īpašuma tiesības uz atrauto zemes gabalu pieder vecam īpašniekam, bet no tā laika, kad uz šī zemes gabala sāk augt koki un krūmi, tas sāk piederēt pievienotā zemes gabala īpašniekam

c) Alveus derelictus - pamesta upes gultne. Ja upe mainot virzienu atstāj sausu gultni - pieder attiecīgā krasta īpašniekam.

d) Insula in flumine nata.

Gadījumā, ja upes vidū izceļas sala, tad upes vidū jāvelk līnija, un īpašums uz tādu salu ir piekrastu īpašniekiem pēc upes vidus līnijas.

2. Pieaugums zemes virsmai.

Te valda princips - superficies solo cedit, t.i. viss, kas ar zemi kaut kā savienots (koki, ēkas u.c.), uzskatams par zemes sastāvdaļu un pieder šīs zemes īpašniekam.

Ir sekoši pieauguma veidi:

a) Aedificatio.

Ēkas, kaut arī sveša materiāla, kļūst par zemes īpašnieka īpašumu. Iebūvēto materiālu tā īpašnieks nevar atprasīt uz īpašumu tiesību pamata. Bet, saka avoti, ja ēka sagraust, tad materiālu īpašnieki var celt īpašuma prasības uz atsevišķiem balkiem, dēļiem u.c.

b) Satio et plantatio (sēšana un stādīšana).

Divi institūti, bet tiesisku seku ziņā līdzīgi, jo augs, kas svešā zemē laidis saknes, kļūst par zemes īpašnieka īpašumu uz visiem laikiem.

Avoti piemin gadījumu, kad kādam īpašniekam izrauts koks un pārņemts citā īpašumā; kamēr koks nelaiž saknes, tas skaitas agrākā īpašnieka īpašums, pēc - jaunā īpašnieka.

Tā tad izšķirošais moments pie satio et plantatio, ir auga iesakņošanās.

CONFUSIO.

Confusio ir šķidro vielu saliešana vai arī metālu sakausēšana.

R.t. avoti pieved piemēru, kad vergi salej vīnu ar medu, vai arī sakausē sudrābu ar zeltu. Tāda šķidruma saliešana vai metāla sakausēšana var notikt gan

- 1) ar viena īpašnieka mantu
- 2) ar vairāku īpašnieku mantām.

Pacēlas jautājums, kam rodas īpašuma tiesības uz confusio ceļā radušos lietu. R.T. saka, ka te iestājas kopīpašums (condominium)

uz jauno vielu.

COMMIXTIO.

Commixtio ir cietu vielu sabēršana, sajaukšana (īpaši graudu vai citu tamlīdzīgu). Piem., viena īpašnieka miežus sajauc ar otra īpašnieka auzām. Juridiski patiesībā katram paliek īpašuma tiesības uz savu īpašumu. Bet tākā faktiski nav iespējams atdalīt graudus, tad tomēr arī šinī gadījumā iestājas *condominium*, un tiesisku seku ziņā R.T. to pielīdzina *confusio* gadījumam.

ADIUNCTIO.

Adiunctio ir divu vai vairāku kustamu lietu sasaistīšana. R.T. avoti min piem.: statujai, kurai trūkst viena roka, pieliek to klāt, noņemot roku no kādas citas statujas. Te pievienotā roka skaitīsies tās lietas īpašnieka īpašums, kurai tā pievienota. Bet ar noteikumu, ja tikai šī pievienotā lieta galvenai lietai piederas - ir nepieciešama. Ja statujai pieliek klāt krēslu vai apsedz ar mēteli, nav adiunctio sekas. Principis: ut pars, eius fierit (ka tā kļūst daļa tās lietas, pie kuras tā pievienota).

Tāpat, ja kausam pievieno dibenu, vai galdam trūkstošo kāju u.c., dibena vai kājas īpašnieks nevar tos vairs atprasīt uz īpašuma tiesību pamata (nevar raut nost no svešā lietas).

SPECIFICATIO (apstrādājums).

Specificatio ir kustamas lietas apstrādājums, ar ko rada jaunu lietu.

Piem.: meistars paņem svešu materiālu un no tā iztaisa vāzi. Rodas jauna lieta - nova species.

Te R.t-bās izveidojas trīs uzskati, par to, kam piederēs jaunā lieta:

1) Pēc prokuljāņu skolas uzskata jaunā lieta pieder apstrādātājam. To motivēja ar to, ka līdz izgatavošanai jaunā lieta vēl neeksistēja. Tā kļūst par tādu tikai ar tās izveidojumu.

2) Sabiniešu skola par jaunās lietas īpašnieku uzskata materiāla īpašnieku

3) Justinians pieņem *sententia media* - vidējo uzskatu; izšķirot strīdu lietiski, atkarībā no tā, vai var apstrādāto lietu atgriezt agrākā stāvoklī:

a) ja var - tad jaunā lieta paliek materiāla īpašniekam, piem., no kausējuma iztaisa vāzi - vāzi var pārvērst atpakaļ kausējumā, tā tad lieta piederēs kausējuma īpašniekam,

b) ja nevar - tad specifikatoram - lietas apstrādātājam. Piem., apģērbu nevar pārvērst audumā, kugi nevar pārvērst balķos u.c.

Jaunos laikos paceļas iebildumi pret jaundarītās vērtības atgriešanu iepriekšējā stāvoklī, sevišķi pret mākslas darbu iznīcināšanu.

IEILGUMS.

Ar ieilgumu jāsaprot iegūstamais ieilgums, kā prestats noilgumam. Ar ieilgumu iegūst tiesības, pretēji noilgumam, ar ko zaudē tiesības.

IEILGUMA VEIDI ROMIEŠU TIESĪBĀS.

Romiešu ieilgumam bija divi paveidi:

- 1) usucapio,
- 2) praescriptio.

Starpība starp šiem diviem paveidiem ir tā, ka usucapio kā ieilgums bija noteikts jau 12 tabulu likumos un paredzēja,

- a) nekustāmu īpašumu iegūšanai divu gadu valdījumu,
- b) kustāmām lietām vienu gadu,

(ar šādu usucapio varēja iegūt tieši kviritaro īpašumu, bez kādām mancipacijām, vienīgi uz ieilguma pamata,) bet praescriptio sākumā saucās par longa temporis praescriptio, pēc kura nekustāmu īpašumu iegūšanai vajadzēja valdīt 10 gadus ja to agrākais un jaunais īpašnieks dzīvoja vienā provincē, un 20 gadus, ja dažādās provincēs.

Ar šo ieilguma veidu tieši īpašumu iegūt nevarēja, bet jaunais īpašnieks varēja iegūt exceptio tiesības uz praescriptio pamata, t.i. tiesības celt ierunas, ka valdījis pietiekoši ilgi īpašumu, lai to iegūtu uz ieilguma pamata. Būt ja tādos gadījumos atrodas īstais īpašnieks un jaunais īpašnieks procesualā ceļā nevar ar exceptio pierādīt savas īpašuma tiesības, tad tā tiesības uz īpašumu atkrita.

USUCAPIO ORDINARIA ET EXTRAORDINARIA.

Justinians abus iepriekšējos ieilguma veidus (usucapio un praescriptio) apvienoja zem viena termina, ko vēlākie zinātnieki nosauca par usucapio ordinaria. Pēc tā

a) nekustamiem īpašumiem vajadzēja 10 g. ilgu ieilgumu, ja to īpašnieki dzīvoja vienā un tai pašā provincē, un 20 g. ja dažādās provincēs, un

b) kustāmām lietām 3 gadi ilgu ieilgumu.

Pie tam usucapio ordinaria prasija vairāk nepieciešamus nosacījumus.

Bez tam Justinians radīja otro ieilguma veidu: nosaucot to par longissima temporis praescriptio, ko vēlākie zinātnieki nosauca par usucapio extraordinaria (ārkārtējs ieilgums).

Šis Justiniana radītais ieilguma veids:

- 1) neprasija iustus titulus, bet toties
- 2) ilgāku lietas valdījumu
 - a) valstij, ķeizaram, labdarības un baznīcas iestādēm 30 gadu, bet
 - b) pārējiem 40 gadu.

Usucapio extraordinaria uz jaunlaiku likumdošanu neatstāja iespaidu.

USUCAPIO ORDINARIA(PARASTĀIEILGUMA) NOTEIKUMI.

Katrai personai, kas uz usucapio ordinaria pamata vēlas iegūt īpašuma tiesības uz kādu lietu, jāizpilda attiecīgi noteikumi. Jau viduslaikos juristi heksamentros formulēja sekojošu rindu, kas paredz šos noteikumus:

Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus.

Turpmāk apskatīsim atsevišķi šos momentus (noteikumus).

LIETAS IEGŪSTAMĪBA AR IEILGUMU (Res habilis).

Iai lietu iegūtu ar ieilgumu, vispirms jāzina, vai lieta vispār ar ieilgumu iegūstama.

Pēc Romiešu tiesībām ar ieilgumu nevarēja iegūt:

- 1) res fiscales,
- 2) res dominices - imperatora lieta,
- 3) baznīcu, labdarības iestāžu lietas,
- 4) nepilngadīgo bērnu lietas,
- 5) zagtas lietas,
- 6) valdījumā ar varu iegūtas lietas,
- 7) ierēdņa piekukuļošanai dotās lietas,
- 8) res extra commercium.

TIESISKAIS PAMATS (Titulus). (Ucl. 1006 - 1012)

(Valdījuma tiesiskais pamats.) Valdījumam jābūt iegūtam uz tāda pamata, kas pats par sevi būtu varējis piešķirt īpašuma tiesību, bet kas atsevišķā gadījumā sevišķu šķēršļu dēļ to nav piešķīris. Šādi pamati jeb tituli ir:

- titulus pro emptore - kā pirkums,
- " " dote - pūrs no vienas puses,
- " " donato - kā dāvinājums,
- " " legato - novēlējums, u.t.t.

Valdījuma tiesiskais pamats var būt nevien patiens (titulus verus), bet arī šķietams (titulus putativus), gadījumos, kad valdītāja maldība par šo pamatu ir atvainojama (tāda pēc Ucl.-faktiska maldība un maldība par tiesiska pamata veidu).

IEGUVĒJA LABĀ TICĪBA (fides) - bona fides.

Labā ticība nozīmē, ka ieguvējam jābūt pārliecībā, ka nav šķēršļu, kuri traucētu lietas iegūšanu.

- 1) Pēc tīrām R.T. pietika, ka labā ticība bija tikai sākumā, vēlāk iegūtas ziņas valdītājam nekaitēja, jo pieturējās pie principa: "mala fides superveniens non nocet", bet
- 2) kanoniskās tiesības prasa bona fides visu laiku, pēc pretējā principa "mala fides superveniens nocet".

Mūsu civillikums 1015 p. nostājas uz kanonisko tiesību viedokļa.

VALDIJUMS (possessio).

Jābūt nepārtraukti turpinātam valdījumam. Ieguvējam vajag iegūstamo lietu pa visu ieilguma laiku valdīt nepārtraukti un

§ 19.

netraucēti; ja ieilgums bijis apturēts, tad šī apturējuma sekām jābūt izlīdzinātām.

LAIKA NOTECĒJUMS (tempus).

Laika notecējums jeb ieilguma termiņš R. tiesībās bija

1) nekustamiem īpašumiem:

- a) vienā provincē dzīvojošiem - inter praesentes 10 gadu,
- b) dažādās provincēs-inter absentes dzīvojošiem 20 gadu,

2) kustamām lietām 3 gadi.

Paceļas jautājums, kas notiek, ja kāds novaldījis kādu nekustamu īpašumu 7 gadus un nomirst; vai mantinieks var, turpinot valdīt vēl atlikušos 3 gadus, iegūt šo nekustamu īpašumu ieilguma ceļā? Pēc R.T. to varēja un to sauca par accessio possessionis, (accessio temporis).

LAIKA PĀRTRAUKUMS UN APSTĀŠANĀS (ieilguma pārtraukums un apturējums).

1) Pārtraukuma (usurpatio) gadījumā, līdz ieilguma pārtraukuma brīžam viss notecējušais laiks aiziet pazušānā. Tas var notikt divi gadījumos:

- a) usurpatio naturalis - kad īpašnieks savu valdījumā esošo lietu pamet ar nodomu (ar animus),
- b) usurpatio civilis (prasības celšana) - ja agrākais lietās īpašnieks ceļ prasību pret ieguvēju. Tā ja kāds novaldījis nepilnus 10 gadus, tad agrākais lietās īpašnieks ceļot prasību var pārtraukt ieilgumu.

2) Apturējums jeb ieilguma apstāšanās neiznīcina agrāk notecējušo laiku, un, pēc apturējuma izbeigšanās, jauno laika tecējumu pieskaita klāt.

Parastākais apturējuma iemesls ir kādi šķēršļi, kas liedz īpašniekam celt prasību (piem., nedarbojas tiesas).

ĪPAŠUMA TIESĪBAS IZBEIGŠANĀS.

Īpašumtiesības parasti izbeidzas, īpašumam pārejot no vienas persona īpašuma otrai.

Ulpians saka, ka daudzos gadījumos, kur īpašuma tiesības vienam izbeidzas, otrs iegūst. Bet var būt arī citi gadījumi, piem., nodeg māja.

Īpašuma tiesības var izbeigties: ar īpašnieka gribu un pret īpašnieka gribu:

1) ar īpašnieka gribu īpašuma tiesības izbeidzas pie

- a) alienatio (atsavināšana),
- b) derelictio (pamešana), kad kāds kādu lietu pamet un cits to iegūst, *īpašuma tiesības*

2) pret īpašnieka gribu lieta izbeidzas

- a) lietas bojā ejas gadījumā, sadegšana,
- b) lieta kļūst *res extra commercium*,
- c) *at* savvaļas dzīvnieka aizbēgšanu jeb izzušanu no īpašnieka acu skata.

§ 20.

ĪPAŠUMA AIZSARDZĪBA.

Īpašuma aizsardzības nolūkā kalpo trīs lietišķās prasības.

- 1) Rei vindicatio - prasība, ar ko īpašnieks atprasa savu lietu no citas personas valdījuma.
- 2) Negatoria in rem actio - ja lieta atrodas īpašnieka valdījumā, bet viņš grib atbrīvoties no citu personu pretenzijām uz to.
- 3) Actio Publiciana - ar ko persona, kurai lielākas tiesības valdīt lietu, var celt šo prasību pret personu, kas valda lietu ar mazākām tiesībām. Šis valdījuma aizsardzības veids iespējams tikai lietas valdītāju starpā, bet pret lietas īpašnieku to izlietot nevar.

ĪPAŠUMA PRASĪBA JEB SŪDZĪBA (REI VINDICATIO).

Īpašuma prasība ir nevaldoša īpašnieka prasība pret lietas valdītāju, kas vērsta uz īpašuma tiesību atzīšanu un lietas atdošanu ar visiem augļiem un piederumiem (res cum omni causa).

Šī ir viena no svarīgākām īpašnieka tiesībām sava īpašuma aizsardzībai.

(Ucl. īpašuma prasība apskatīta pantos 1044.-1066.)

Kā no iepriekšējās definīcijas izriet:

- 1) prasītājs ir nevaldošais īpašnieks, bet
- 2) atbildētājs ir valdošais neīpašnieks.

PRASĪBAS NOTEIKUMI.

Pret ko var vērst prasību? Principā īpašuma prasību var vērst tikai pret

- 1) valdītāju (possessoru), bet var arī pret
- 2) turētāju (detentoru), t.i. pret ikkuru personu, kuras rokās atrodas lieta.

Turētājs var norādīt uz valdītāju un šādu atsaukšanos sauc par laudatio jeb nominatio auctoris - pret kuru tad būtu jāvērs īpašuma prasība.

(Arī Ucl. 1045.p. paredz, ka "prasību var celt pret katru lietas turētāju, neizņemot arī to, kas lietu tur cita vārdā, bet pēdējais var atbrīvoties no prasības, ja viņš uzdod personu, kuras vārdā lietu tur).

Tāpat īpašuma prasību var vērst pret:

- 3) fictus possessor; te ir gadījums, kur nav ne valdītāja, ne turētāja.

FICTUS POSSESSOR ir persona, kura neskatoties uz to, ka nav lietas valdītāja, uzskatama par tādu. Fictus possessor iespējams divos gadījumos:

- a) qui liti sese obtulit, t.i. tas, kas nebūdams valdītājs, ielaižas ar prasītāju prāvā. Ja prāva ar fictus possessor iesākta, tad tā arī turpināma.

- b) Qui dolo malo possidere desit, t.i. ja kāds būdams valdītājs, bet paredzēdams, ka īpašnieks cels prasību pret viņu, valdījumu par lietu nodod citam. (Kāds būdams valdītājs izziēt no valdījuma ļaunā nolūkā). Arī pret tādu fictus possessor'u prāva turpinās līdz galam.

(Ucl. 1046.p. uzņemti abi (a,b) gadījumi: "Kas, nevaldīdams atprasamo lietu, tomēr formāli atbild uz prasību, pret to var taisīt spriedumu itkā pret īsto valdītāju.

Ja atbildētājs, lai novērstu prasību no sevis, lietu pirms prāvas sākuma ļaunprātīgi atsavina, tad pret viņu šajā prasībā tāpat var taisīt spriedumu, it kā viņš šo lietu vēl valdītu.")

ĪPAŠNIEKA ONUS PROBANDI.

Prasītājam vispirms jāpierāda, ka viņš ir īpašnieks. Tāpat prasītājam, ja tas ir mantinieks, jāpierāda, ka mantojuma atstājējs (un tā priekšgājēji) bija īpašnieki, t.i. t.s. probatio diaboli-ca.

(Ucl. 1060.p. "Prasītājam jāpierāda sava īpašuma tiesība. Šim nolūkam pietiek, ja viņš pierāda, ka patiesi ieguvis šo tiesību tiesīgā kārtā; pēc tam jau atbildētājam jāpierāda, ka prasītājs vairs nav īpašnieks.

Ja prasītājs apgalvo, ka lietu ieguvis kā nodotu vai mantotu no cita, tad viņam arī jāpierāda, ka viņa priekšgājējs bijis tās īpašnieks.")

ĪPAŠUMA PRASĪBAS PRIEKŠMETS var būt katrā ķermeniska lieta.

(Ucl. 1050.p. "Par prasības priekšmetu var būt kā atsevišķa lieta, tā arī lietu kopība, kas pastāv vienīgi no ķermeniskām lietām, bet ne tāda manta, kuras sastāvā ietilpst gan ķermeniskas, gan bezķermeniskas lietas.")

ĪPAŠUMA PRASĪBAS MĒRKIS ir iegūt res cum omni causa (lietu ar visiem tās augļiem un piederumiem), t.i. ja lietai pa to laiku, kamēr tā atradās neīpašnieka rokās, nāca klāt augļi un piederumi, tad arī tos; tāpat pieskalojumu upes krastam vai arī verdzenes bērņus u.c.

Bet no atrasta thesaurus (apslēptas mantas) zemes īpašniekam nākas tikai puse.

ATBILDĒTĀJA ATBILDĪBAS APMĒRS.

Bieži gadās, ka lieta, atrazdamies pie neīpašnieka pamazinājusies savā vērtībā, vai arī otrādi. Sakarā ar to paceļas jautājums par atbildētāja atbildības apmēru. Te jāizšķir:

- a) bona fide possessor - labticīgs valdītājs,
- b) mala fide possessor - ļaunticīgs valdītājs.

Gadījumā, ja lieta atrazdamies pie neīpašnieka, pamazinājusies savā vērtībā, tad

- a) labticīgais valdītājs neatbild par lietas zaudējumiem, kas radušies ^{pirms} prasības celšanas, bet pēc prasības celšanas (post litis-contestatio) atbild arī par culpa;
- b) ļaunticīgais valdītājs atbild par jebkuru zaudējumu (vainu) jau pirms prasības celšanas (per omnis culpa), bet pēc litis-contestatio arī par casus, izņemot gadījumu, ja šis ļaunticīgs valdītājs var pierādīt, ka lieta tā kā tā būtu gājusi bojā, ja arī atrastos pie īpašnieka. Gadījumā, ja pa to laiku lieta pieaugusi vai

tai bija jāpieaug savā vērtībā (augļi, pieskalojumi u.t.t.), tad:

- a) labticīgs valdītājs atrodas labākā stāvoklī, jo viņš var droši patērēt visus augļus. Patērētie (un tikai patērētie), augļi pārvēršas par viņa īpašumu un nav jāatdod, bet pēc īpašuma prasības celšanas vairs nedrīkst augļus u.c. patērēt, jo viņa pienākums tagad tos atdot lietas īpašniekam.
- b) ļaunticīgs valdītājs turpretim atbild par visiem augļiem, kā ante, tā post litiscontestatio Ucl. 1056.p.

ATBILDĒTĀJA IERUNAS UN AIZTURĒJUMA TIESĪBA.

Zinamos gadījumos valdītājs var celt ierunas (exceptio) pret īpašnieka prasībām (rei vindicatio).

Visbiežāk šīs ierunas parādas pie:

- 1) Izdevumiem (impensae), kuras valdītājs izdevis lietas labā. Atbildētājs aizrāda, ka uzlabojis lietu un prasa atlīdzību. Šī ieruna dod pat tiesības aizturēt lietu šo izdevumu nodrošināšanai (ius retentionis).

Ir svarīgi, kas tie par izdevumiem lietas labā (impensae) un cik tie ir nozīmīgi atbildētāja ierunām un aizturējuma tiesībai.

Izšķir: nepieciešamos (impensae necessariae),
derīgos (impensae utiles) un
greznuma (impensae voluptariae) izdevumus.

- a) Nepieciešamie izdevumi ir tie, kuriem izpaliekot lieta kļūtu mazvērtīgāka vai ietu bojā. Tā kā šie izdevumi nepieciešami bija jāizdara, tad katram valdītājam, arī ļaunticīgam (izņemot zagli) tiesība pieprasīt atlīdzinājumu un tā saņemšanas nodrošināšanai viņš var pat lietu aizturēt.
- b) Derīgie izdevumi nav nepieciešami un tādi derīgi izdevumi jāatlīdzina tikai labticīgam valdītājam, bet ne ļaunticīgam.

Paulus min piemēru: koka aprakšana vairāk nekā nepieciešami - ir derīgi izdevumi, jo tādēļ koks labāk audzis.

- c) Greznuma izdevumi ir tādi, kas pārsniedz derīgumu.

R.T. apspriežot greznuma izdevumus noteic, ka par to atlīdzību jāvienojas, bet ja nevar vienoties, tad šos greznuma izdevumus valdītājs var ņemt nost - ius tollendī (zinams cik tāku tas nekaitē galvenai lietai).

Paulus par greznuma izdevumiem uzskata lietas, kas pušķo priekšmetu - ierīkotas strūklakas, baseini, izgleznotas sienas u.t.t. Bez tam atbildētājs var celt ierunas un paturēt lietu uz ius retentionis pamata, aizrādot, ka viņam ir:

- 2) usus fructus
- 3) pignus - atbildētājs atsaucas, ka lieta viņam nodota ķīlā, u.t.t.

NEGATORIA IN REM ACTIO.

Arī šī lietišķā rakstura īpašuma prasība kalpo īpašnieka aizsardzībai pret īpašuma tiesību traucējumiem no trešo personu puses, kas apgalvo, ka īpašums aprobežots viņiem par labu.

Piem.: visbiežāk trešās personas apgalvo, ka viņiem pieder servituta tiesības uz īpašnieka lietu (jāievēro, kā šis ir īpašuma

prasības veids, kur īpašnieks nezaudē valdījumu, jo lieta bija un paliek viņa rokās).

Īpašnieks tādos gadījumos var celt prasību pret pretendentu, un pretendents ir atbildētājs.

Īpašniekam jāpierāda:

- a) ka viņš ir īpašnieks,
- b) ka atbildētājs traucējis viņa tiesības.

Uz atbildētāju gulstas viss pierādījumu smagums (onus probandi), jo tam jāpierāda, ka: aprobežojums ir viņam par labu (piem. servituts), ja nepierādīs prasību zaudēs.

Šis īpašnieka īpašuma prasības mērķis ir

- 1) atzīt īpašumu par neierobežotu,
- 2) atlīdzināt zaudējumus,
- 3) novērst traucējumus un,
- 4) ja vajadzīgs pieprasīt nodrošinājumu, ka trešās personas uz priekšu neatkārtos savas prettiesiskās pretenzijas - cautio de non amplius turbando.

ACTIO PUBLICIANA jeb Publiciana in rem actio.

Šo lietišķo prasības veidu ieveda republikas laika beigās pretors Publicijs. Ar to pretori Romā aizsargāja bonitāro īpašnieku, kas formāli bija valdītājs un ko tad pretors aizsargāja līdzīgi kviritāram īpašniekam.

Vēlākos laikos ar Actio Publiciana saprata prasības veidu, kas pieder usukapiendam, kurš sācis lietu valdīt ieilguma ceļā (ad usucapionem), bet pirms iegūšanas zaudējis valdījumu un tāpēc var atprasīt šo lietu no ikkatras personas, kas valda šo lietu ar mazākām tiesībām.

Te kāda persona sākusi valdīt kādu lietu labā ticībā kā savu un ja būtu to novaldījusi likumā paredzēto laiku, varētu to iegūt īpašumā, bet pa to laiku tā viņam izslīd un pāriet cita valdījumā. Pēc Actio Publiciana viņš var to atprasīt no tā, kas valda šo lietu ar mazākām tiesībām.

Bet ja lieta nonākusi īpašnieka rokās, tad to atprasīt nevar, jo īpašniekam kā tādām vienmēr lielākas tiesības. Tā tad šī prasība var būt tikai valdītāju starpā, bet ne pret pašu īpašnieku, kādēļ to dēvē arī par rei vindicatio utilis.

Šī prasība konstruēta uz izpildījušās ieilguma prezumcijas.

PERSONISKĀS PRASĪBAS ĪPAŠUMA AIZSARDZĪBAI.

- 1) Interdictum quod vi aut clam.

Īpašnieks var aizliegt, lai slepeni vai ar varu netraucē viņa īpašumu. (Piem. lai necel ēku uz viņa zemes). Šīs prasības mērķis panākt "status quo" un zaudējumu atlīdzību.

- 2) Operis novi nuntiatio.

Šī prasība vēršas pret "onus novum in solo factum", kuru necel tieši pret šī darba darītāju, bet īpašnieks vispirms izsaka protestu (piem., kaimiņos būvē ēku, kura var sagāzties). Ja protests nepalīdz, tad īpašniekam tiek dots interdictum demolitorium, pēc kura tam ir tiesības pieprasīt, lai bīstamo ēku nojauc.

- 3) Actio aquae pluviae arcendae.

Nedrīkst aizkavēt lietus ūdens noteku, ja pretējā gadījumā tā appludinātu īpašnieka zemi. Prasības mērķis nodibināt "status quo ante" (iepriekšējo stāvokli).

4) Cautio damni infecti.

Te ir nodrošinājums vēl nenodarītam zaudējumam. Šo nodrošinājumu var prasīt no kaimiņa, kura ēka draud nodarīt zaudējumus. Pretors prasa nodrošinājumu, ja to nedod, tad pretors lūdzēju pagaidām ievēd apdraudošās ēkas valdījumā - missio in possessionem damni infecti. Ja arī pēc tam kaimiņš nedod nodrošinājumu, tad lūdzēju ievēd galīgi ēkas valdījumā - missio in possessionem ex secundo decreto.

§ 21.

LIETU TIESĪBA UZ SVEŠU LIETU.

(I u r a i n r e a l i e n a).

Iura in re aliena ir neīpašnieka lietu tiesība uz kādu svešu lietu.

Īpašuma tiesības ir tiešas un principā prezumējamas, kā vispilnīgākās varas tiesības par kādu lietu, bet neīpašniekam - iura in re aliena gadījumā - ir tiešas, bet nepilnīgas varas tiesības uz īpašnieka pilnīgām īpašuma tiesībām.

Ar to iura in re aliena kā tiešas varas tiesības par lietu ir lietu tiesības, atšķirībā no saistību tiesībām (piem., noma, līgums u.t.t.), kas ir netiešas varas tiesības par lietu.

Pastāv sekojoši četri iura in re aliena veidi:

- 1) servitutes - servituti,
- 2) superficies,
- 3) emphyteusis,
- 4) kālas tiesības, kuru paveidi ir:
 - a) fiducia cum creditore,
 - b) pignus,
 - c) hypotheka.

S E R V I T U T I .

Servituts ir tiesība uz svešu lietu (ius in re aliena), ar kuru lietošanas ziņā ir aprobežots īpašums kādai noteiktai personai vai noteiktam zemes gabalam par labu.

SERVITUTA EKONOMISKĀ NOZĪME.

Pēc Kolera servitutu mērķis ir novērst trūkumus, kas ceļas sadalot zemi starp privatīpašniekiem. Bieži kāda saimniecība var eksistēt tikai tad, ja tai ļauj aprobežoti lietot kaimiņa zemes gabala labumus, pie., brūkt pa kaimiņa zemi vai smelt ūdeni kaimiņa avotā. Protams, šādus labumus varētu piešķirt arī kā saistību tiesības, bet pēdējo izpildījums ir atkarīgs no parādnieka gribas, kas ar laiku var mainīties. Bez tam saduroties saistību tiesībām ar lietu tiesībām priekšroka dodama pēdējām. Šos trūkumus tad novērš servituta tiesības.

SERVITUTU BŪTĪBA.

Vārds servituts izveidojies no vārda servire, kas nozīmē kalpot. Arī vārds servus stāv ar to sakarā (vāciski - Dienstbarkeit). Jāpiezīmē, ka Senās R. tiesībās nesastopam vārdu servituts, - tas radies vēlākās tiesībās. (Senās R. t-bās servitutu kā ius in re aliena specificēja atsevišķos tiesību veidos, kā:

- ususfructus,
- usus,
- habitatio,
- operaservorum vel animalium u.t.t.

(Katrā ziņā kopēja plašāka jēdziena - kā servituts - nebija). No iepriekšējās definīcijas redzam, ka servitutam sekoši momenti:

- 1) servituts ir ius in re aliena, ar kuru ierobežotās īpašnieka tiesības šīs lietas lietošanā
- 2) un šie ierobežojumi ir kādai noteiktai personai vai lietai par labu.

Principā servituta ieguvēji nav valdītāji, jo pēc pandektu tiesībām valdījums ir faktiskā vara un kā gan var būt faktiskā vara par tiesībām? (Jāpiezīmē, ka tas ir strīdīgs jautājums pandektu doktrinā).

SERVITUTU VISPĀRĪGIE PRINCIPI.

Jāzin sekoši pieci principi, kas raksturo servitutu būtību:

1) Servitus in faciendo consistere non potest - servituts nevar pastāvēt darbībā, jo servituts nesaista pašu īpašnieku, bet gan lietu. Ja servituts saistītu pašu lietas īpašnieku, tad tā būtu saistību tiesība. Lietas īpašniekam tikai mierīgi jāpacieš, ka ar viņa lietu rīkojas saskaņā ar servituta noteikumiem.

Piem.: kādam ir skata tiesību servituts, t.i. kaimiņam nav tiesības aizbūvēt tā ēkai kaut ko priekšā. Bet kaimiņam no savas puses nav nekādu pienākumu uzturēt ēkas priekšā krāšņumu u.t.t.

Iznēmums: servitus oneris ferendi - atbalsta tiesību servituts. Šinī gadījumā kalpojošās lietas īpašniekam ir pienākums rūpēties, lai viņa siena būtu kārtībā un nesagrūtu un līdz ar to nesagrūtu kaimiņa sienu. Bet paši Romieši šaubas par šī servituta juridisko dabu, jo: "kā gan var pastāvēt tāds servituts, kas izpaužas darbībā"?

2) N ulli res sua servit - nevienam nevar būt servituts uz savu lietu, jo pirmkārt servituts ir ius in re aliena un otrkārt Romiešiem bija princips, ka reiz kāda tiesība pastāvēt atdalīt atsevišķi kādam citam, tad atgriežoties pie īpašnieka, tā saplūst īpašuma tiesībaskopībā, un īpašuma tiesība kā pilnīgākā tiesība aptver servitutu.

3) Servitus utilis esse debet - servitutam jādod kāds labums attiecīgai personai

vai lietai. Šeit izpaužas servituta kā lietošanastiesību ideja; un reiz labumu nav no tā, nav servituta.

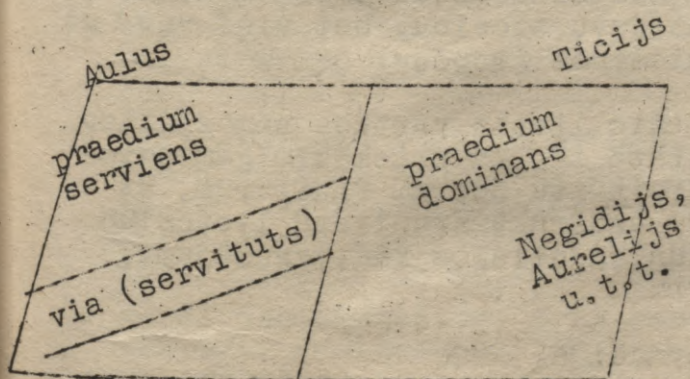
- 4) *Servitus servitutis esse non potest* - nevar konstruēt tiesību uz tiesību, jo servituts ir *res incorporalis* - kā tiesība.
- 5) *Servituti nav dala mi.* Piem.: ja ceļu servitutu izlieto tikai kāju ceļam, nav teikts, ka to nevar izlietot arī braukšanai. Izņēmums. *Ususfructus* - ko var sadalīt. To var piešķirt pa daļām, piem., vairākām personām salasīt augļus.

SERVITUTU IEDALIJUMS.

Visi iedalījumi, kas bija R.t-bās, pārgāja arī mūsu tiesībās. Servitutus iedala (*Ucl. šķiro personal- un realservitutos*):

- 1) *Servitutes personarum* - personal-servituts, kas nodibināts par labu noteiktai personai, piem., Ticijam. Ja Ticijs mirst, servituts izbeidzas, jo personalservituts saistas ar noteiktu personu.
- 2) *Servitutes rerum*, jeb *praediorum* (*praediales*) sadalas:
 - a) servitutes *rusticorum* - lauku servituti,
 - b) servitutes *urbanorum* - pilsētas (ēku) servituti.

Pie realservituta personas paliek neredzamas, bet ir tikai divi nekustami īpašumi, kas kalpo viens otram; kalpojošais zemes gabals - praedium serviens un valdošais zemes gabals - praedium dominans.

Piem. Ja Aula zemes gabalā nodibināts ceļa servituts Ticija zemes gabalam par labu, tad to var izlietot katrreizējais šī valdošā zemes gabala (*praedium dominans*) īpašnieks. Kam arī nepārdotu Ticijs savu zemes īpašumu, Negidijam, Aurelijam vai citam, ceļa servituts vienmēr, neatkarīgi no personas, kalpos attiecīga zemes gabala īpašniekam.

SERVITUTES IRREGULARES.

Bez iepriekš apskatītiem diviem (personal- un real) servitutu veidiem, realservitutam var piedot personīga rakstura veidu, nodibinot to par labu tikai noteiktai personai, piem., zemes gabala īpašniekam (mūsu piemērā Ticijam). Tādā gadījumā ar nekustama īpašuma pāreju citās rokās servituts izbeidzas. Šo servituta veidu iedala atsevišķā kategorijā zem nosaukuma *servitutes irregulares*.

PERSONALSERVITUTI.

Atsevišķi personalservituti tiek nodibināti noteiktai personai par labu vai nu uz visu mūžu vai uz noteiktu laiku. Visbiežāk tas notiek ar testamentiem, bet iespējami arī dzīvo starpā. Raksturīgi personalservitutu veidi ir:

- 1) ususfructus,
- 2) usus,
- 3) habitatio un
- 4) operae servorum vel animalium.

USUSFRUCTUS.

Ususfructus tulkojumā būtu tiesība svešo lietu lietot, ņemt no tās augļus, nekaitējot lietas būtībai (labāk gan šo vārdu netulkot). "Ususfructus est ius alienis rebus utendi, fruendi salva rerum substantia".

Par ususfructus priekšmetu var būt arī kustamas lietas - braucamie lopi, servi u.c., izņemot tās, kas ar lietošanu ir patērējamas, jo te parādās kontrasts ar principu "salva rerum substantia" (nekaitējot lietas būtībai).

Kamēr pastāv uzufrukta tiesība uz kādu lietu, lietas īpašniekam ir tikai nuda proprietāris uz tās (kaila lietu tiesība), jo ususfructus ir visplašākais servituts - tas izsmēļ lietas ekonomisko saturu - usque compendium.

Pie ususfructus tā lietošanas tiesības var sadalīt, ko pie citiem servitutiem nevar.

UZUFUKTUĀRA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI.

Persona, kam ir servituta tiesības uz ususfructus, saucas par uzufuktuāru (arī fruktuāriju).

Uzufuktuārs augļus ņem tikai ar perceptiju, jo nokrītot no koka, augļi vēl skaitas lietas (zemes gabala) īpašnieka, bet par uzufuktuāra īpašumu tie paliek tikai tad, kad uzufuktuārs paņēmis.

Uzufuktuāram nav tiesības atsavināt savu tiesību, bet viņš varamot tālāk ususfructus ekonomiskās izmantošanas iespēju.

Uzufuktuāram jāvalda lieta tā, lai šīs lietas vērtība nemazinātos. uzlabojumus gan var pielikt; un jālieto tā, kā priekšzīmīgām saimniekam pēc formulas "Se boni viri arbitrato usurum fruiturum, et quod inde exstabit restitutum", t.i. uzufuktuārs lietu lieto un saņems augļus kā gādīgs saimnieks, un ja celsies kādi zaudējumi, viņš tos atlīdzinās.

QUASIUSUSFRUCTUS ir iepriekšējā anormalija.

Pēc iepriekšējā noskaidrojuma ususfructus objekts varēja būt tikai ķermeniska un pie tam nepatērējama lieta. Bet Romas republikas beigās ar senatus consultum, pārkāpjot principu - salva rerum substantia - tika noteikts, ka par ususfructus var būt arī patērējamas lietas, t.i. tās lietas, kas ar lietošanu var tikt samazinātas vai izlietotas. Un šo "servituta" veidu sāka saukt par q u a s i u s u s f r u c t u s .

Ucl. 1225.p. nodalījumā "Ārkārtēja lietojuma tiesība" paredz šo institutu, noteicot, ka "Ja lietojumā dotas patērējamas lietas, tad lietotājs no to saņemšanas brīža kļūst par šo lietu īpašnieku un viņam tikai ir pienākums pēc lietojuma izbeigšanās atdot atpakaļ tajā pašā daudzumā tās pašas šķiras un tā pašā labuma lietas vai arī atlīdzināt to vērtību".

USUS burtiskā nozīmē ir lietošanas tiesība, bez tiesībām ievākt augļus jeb kā izsakās romiešu juristi -

Gaius: kailas lietošanas tiesības, bez augļu ievākšanas.

Paulus: lietot var, bet augļus ievākt nevar.

Tā kā šeit ir tikai ius utendi, tad te ir sašaurināts servituts.

HABITATIO ir dzīvokļa servituts. Te kādai personai piešķirta tiesība dzīvot otra mājā vai nu uz laiku, un ja nav noteikts, tad uz visu mūžu.

Ucl. 1227.p. nodalījumā "Dzīvokļa tiesība" noteic, ka "Dzīvokļa tiesība ir lietu tiesība lietot par dzīvokli svešu māju, tomēr nekaitējot pašai mājai".

OPERAE SERVORUM VEL ANIMALIUM ir svešu dzīvnieku un vergu darbu tiesības servituts. Ar to piešķirts servituts izlietot vergu vai dzīvnieku darba spēku. Mūsu tiesības tādu institutu nepazīst.

REAL JEB PREDIALSERVITUTI.

Realservituts nav vairs kādai noteiktai personai, bet kādam nekustamam īpašumam par labu piešķirta tiesība. Raksturīgi aizrāda arī avotos, ka tam, kam nav īpašuma, nevar būt arī realservituts. Realservituta tiesības pāriet uz katru sukcesoru. Celsus saka, ka realservituts raksturojas kā zemes gabala īpašība; tā zemes gabala ceļa servituts ir tā īpašība.

REALSERVITUTU VISPĀRĪGIE PRINCIPI.

Realservituti raksturojas ar šādām pazīmēm:

- 1) Realservitutam, kā vispār servitutam jābūt derīgam. Nav nozīmes tādām servitutam, kas nenes nekādu labumu, bet ir tikai apgrūtinājums.
- 2) Realservituta nesējam un apgrūtinātam zemes gabaliem jābūt blakus; tas ir R.T. princips. Jaunlaiku dogma mēģina arī starp nepieskarošiem īpašumiem nodibināt ^{real} servitutus.
- 3) Realservituta radītam labumam jābūt ilgstošam. Ja kādā zemes īpašumā no lietus pie kaimiņa robežas rodas dīķis (peļķe) un kaimiņš priecīgs vēlas nodibināt uz to lopu dzirdīšanas servitutu, viņš to nevar, jo lietus radītais ūdens baseins ir uz laiku radies. Tā tad jābūt perpetua causa.
- 4) Jāizlieto civiliter, t.i. servituta tiesība jāizlieto taisnprātīgi, saudzot pēc iespējas kalpojoša zemes gabala īpašnieka intereses. Pie kam arī pats kalpojošā zemesgabala īpašnieks var baudīt tos pašus labumus, ko servituta īpašnieks, tikai nekaitējot no savas puses servituta īpašniekam.
- 5) Realservituti ir nedalami.
- 6) Kopīpašuma gadījumā kopīpašnieks nevar ar servitutu apgrūtināt kopīpašumu vai iegūt tādu kopīpašuma labā. Servituts nevar kalpot kāda īpašuma idealai daļai, kā arī nodibināt servitutu uz ideālu daļu.

LAUKU SERVITUTI - SERVITUTES PRAEDIORUM RUSTICORUM.

Lauku servituti var būt šādi:

- 1) Iter - kāju ceļš (Ucl. 1150.p.).
- 2) Actus - lopu ceļš: tiesība lopus pārdzīt caur svešu zemes gabalu.
- 3) Via - tas jau ir īsts braucamais ceļš. Avotos teikts, ka tas ietver iepriekšējos divus. Te iespējama visāda veida pārvietošanās "Ius eundi agendi et ambulandi".
- 4) Aquae ductus - ūdensvada servituts. Avotos teikts: "Ius aquam ducendo per fundum alienum" - tiesība vest ūdeni pāri svešai zemei.
- 5) Aquae haustus - ūdens smelšanas servituts, kas dod tiesību smēlt ūdeni no svešas ūdens krātuves.
- 6) Pecoris ad aquam adpulsus - lopu dzirdīšanas servituts. (Par ūdens lietošanas servitutiem Ucl. 1162.p. noteic: "Ūdens lietošanas servituti ir: 1) ūdensvada, 2) ūdens smelšanas, 3) lopu dzirdīšanas tiesība).
- 7) Ius pascendi - ganīšanas tiesības uz sveša zemes īpašuma.
- 8) Calcis coquendi - kaļķu dedzināšanas servituts.
- 9) Harenae fodiendae - tiesība ņemt smilti no sveša zemes gabala.

PILSĒTU (ĒKU) SERVITUTU var būt sekojoši:

- 1) Servitus oneris ferendi (kas kā izņēmums liek lietas īpašniekam kaut ko darīt). Šis servituts piešķir tiesības kaimiņam, būvējot savu māju, izlietot otra ēkas sienu atbalstam, pie kam kalpojošā īpašuma īpašniekam pienākums uzturēt savas ēkas sienu kārtībā. (Ucl. Atbalsta tiesība).
- 2) Servituts tigni immittendi - iebūves tiesība otra sienā, piem., otra sienā izkalt robu un tur iestiprināt sijas. (Ucl. Iebūves tiesība 1179.p.)
- 3) Servitus proiciendi (Ucl. Pārkaru būves tiesība). Šis servituts dod tiesību pietaisīt savai ēkai izbūvi vai piebūvi, kas pārkaras pār kaimiņu zemes gabalu, t.i. balkonus, nojumes u.t.t.
- 4) Servitus stillicidii avertendi et fluminis immitendi - dod tiesību novadīt ūdeni nosava zemes gabala kaimiņa daļā, gan nopilējuma, gan notecējuma veidā. (Ucl. Notekas tie
- 5) Servitus cloacae (Ucl. Izlejas tiesība) - dod tiesību novadīt neviro ūdeni svešās robežās vai caur tām.
- 6) Servitus altius non tollendi (Ucl. Augstākas būves tiesība) - dod tiesību aizliegt kaimiņam būvēt ēku augstāk par servitutu noteiktu augstumu. Šo servitutu nedrīkst sajaukt ar publiskiem noteikumiem - cik augstu attiecīgā vietā var būvēt kādu ēku.
- 7) Servitus ne luminibus officiatur (Ucl. Gaismas tiesība) - tiesība aizliegt kaimiņam būvēt ēkai priekšā ēku, kas sedz gaismu.
- 8) Servitus ne prospectui officiatur (Ucl. Skata tiesība) - līdzīgs iepriekšējam. Te piem., kādas ēkas īpašniekam

priekšā ir skaists skats; un lai nu kaimiņš kaut kā ne-
bojātu skaistu skatu, nodibina šo servitutu. Šis
servituts dod tiesību aizliegt ar servitutu saistītāmvī-
su to; kas servituta izlietotājam atņem brīvu skatu.

Visus šos iepriekš minētos servitutus rada tikai privātā vieno-
šanās ceļā paši zemes gabalu īpašnieki.
(Ucl. servituti uzņemti pantos 1172.-1189.)

§ 22.

SERVITUTU NODIBINĀŠANĀS.

Servitutus var nodibināt ar:

1. tiesisku darijumu,
2. tiesas spriedumu,
3. ieilgumu un
4. likumu.

TIESISKAIS DARIJUMS.

Servituts vispirms var būt nodibināts uz

- 1) abpusēja līguma pamata,
- 2) kā rīkojums nāves gadījumam un
- 3) var arī būt gadījumi, kad pie īpašuma atsavināšanas īpaš-
nieks patur sev kādu servitutu no atsavinātā īpašuma, ko
sauc par deductio servitutis. Piem., pārdod māju, bet at-
stāj sev kāju ceļa lietošanu (deductio itineris).

SERVITUTA IEGŪŠANAS JURIDISKĀS FORMAS IZVEIDOŠANĀS R.T-ĀS.

Pēc seno romiešu civilām normām, servituti Itālijā (solum Itali-
cum) tika nodibināti ar mancipatio vai in iure cessio, bet attie-
cībā uz provincēm šīs formas nebija nepieciešams. Tur servitu-
tus nodibināja pactum ceļā, un lai tādām pactum būtu tiesisks
spēks, tad šos pactus papildināja ar stipulācijām. Tādējādi pro-
vincēs izveidojās īpaša forma servitutu nodibināšanai un proti -
pactiones et stipulationes. (Pactum kā neformāls līgums un stipu-
lāto kā atbildības apsoliņums darijuma nepildīšanas gadījumā).
Vēlāk stipulācijas atkrita; un servituta nodibināšanai pietika
ar vienkāršu neformālu līgumu.

TIESAS SPRIEDUMS.

Tiesa var nodibināt servitutu adiudicatio ceļā īpašuma dalīšanas
gadījumā (actio finium regundorum). Piem.: vienai personai var
piešķirt īpašuma tiesības uz lietu, bet otrai piešķirt usus fruc-
tus.

IEILGUMS.

Senās Romiešu tiesībās pielaida ar usucapio iegūt servitutus. Šī
kārtība izrādījās nepiemērota, kādēļ Lex Scribonia aizliedza ie-
ilguma ceļā iegūt servitutus. Bet Justiniana likumdošana atkal
atjaunoja servitutu nodibināšanu ieilguma ceļā. Bija nepiecie-
šams, lai persona izlietotu tos labumus, kuri raksturīgi attiecī-
gam servitutam 10 gadus inter praesentes vai 20 g. inter absentes.
(inter praesentes - vienā provincē vai tiesas apgabalā dzīvojošie;
inter absentes - dažādās provincēs vai tiesas apgabalos dzīvojo-
šie).

Justus: titulus nebija vajadzīgs, bet vēlāk prasija bona fides. Modernās tiesības un mūsu Ucl. nepazīst servitutu iegūšanu ieilguma ceļā.

LIKUMS.

(Runājot par servitutu nodibināšanu likuma ceļā, nedrīkst sajaukt tos ar legāliem servitutiem, kas ir publisko tiesību novādu jautājums).

Likumā ceļā R.T.-ās varēja iegūt tikai vienu servitutu: ususfructus, un tieši ģimenes tiesībās, sekojošos divos gadījumos:

- a) ja dēlam rodas bona adventicia - tēvam ir ususfructus tiesība uz to;
- b) parens binubus iegūst ususfructus attiecībā uz lucra nuptialia no pirmās laulības. Ja vīrs stājas otrā laulībā, tad mirušās sievas manta pāriet mirušās bērniem, bet vīrs iegūst servituta ususfructustiesības uz šo mantu.

Tādos veidos (a un b) rodas personiskie servituti uz likuma pamata.

SERVITUTU IZBEIGŠANAS VEIDI:

Servituti izbeidzas:

- 1) ar kalpojošās vai valdošās lietas bojā eju. Piem.: nodeg māja - servituts starp ēkām izbeidzas, vienalga vai nodega kalpojošā vai valdošā māja. Tāpat, ja vecuma dēļ māja sagraust u.t.t.
- 2) ar sakritumu, kad servituta tiesība sakrīt ar īpašuma tiesību uz vienu un to pašu lietu vienā personā. Pie personiskiem servitutiem tādus gadījumus sauc par consolidatio, piem., pie ususfructus. Ja apvienojas vienā īpašumā divi zemes gabali - realservituta gadījumā, t.i. no diviem fundus iznāk viens fundus - romieši saka, ka šie zemes gabali confunduntur (confusio),
- 3) ar atteikšanos no servituta t.i. no valdošās lietas īpašnieka puses. Atteikšanās var notikt arī klusējot, piem., ja ususfructuārs bez ierunām piekrīt kalpojošās lietas atsavināšanai, kas padara neiespējamu servituta tālāku pastāvēšanu
- 4) ar noilgumu,
 - a) parastais gadījums ar nonusus, t.i. ja tiesības uz servitutu ilgāku laiku neizlieto, servituts izbeidzas;
 - b) ar usucapio libertatis, t.i. ja kalpojošās lietas īpašnieks izdara darbību, kas ir pretēja attiecīga servituta būtībai un valdošās lietas īpašnieks neceļ iebildumus. Piem.: skata servituta īpašnieks aizsit savai ēkai logus, tā ka krāšņais skats faktiski netiek izlietots, kalpojošās lietas īpašnieks izcērt krāšņus kokus, un tā kā kaimiņš (skata servituta īpašnieks) neceļ iebildumus, tad servituts izbeidzās. Abiem gadījumiem - a un b - nepieciešams 10 (20) g. ilgs noilgums.

- 5) ar tiesīgas personas nāvi izbeidzas tikai personālservituti, jo realservituti, vismaz idejā ir "mūžīgi".
- 6) Juridiskai personai par labu nodibināts personīgs servituts izbeidzas pēc 100 gadiem. Pēdējais noteikums radies pandektu doktrinā.

SERVITUTU AIZSARDZĪBA.

Servituta īpašnieks bauda aizsardzību pret visāda veida servituta tiesības aizskārumiem, neatkarīgi no aizskāruma raksturā un personas (izņemot valsti). Tāpēc attiecīga prasība saucas confessoria in rem actio jeb vindicatio servitutis (vārds - in rem actio - nozīmē, ka te ir lietīška prasība, kuru var vērst pret ikkuru personu).

SERVITUTU VALDIJUMS.

Termins "servituta valdijums" īstenībā nav pareizs, jo servituts kā tāds ir tiesība uz svešu lietu. Tāpēc arī Romiešu juristi neatzina servitutu kā valdījumu - possessio, t.i. servituta īpašniekam nebija possessio rei, bet gan tikai valdijums pār tiesību, t.i. quasi possessio iuris jeb vienkārši possessio iuris. Lai gan juridiski te ir anormala parādība (valdijums par tiesību), bet ņemot vērā apgrozības intereses, sāka atkāpties no stingras juridiskas konstrukcijas.

SERVITUTA VALDIJUMA AIZSARDZĪBA.

Ja bija radīts servituta valdijuma jēdziens, tad izveidoja arī aizsardzības veidus, un proti - servitutu aizsardzību interdiktū ceļā.

- 1) Personālservitutu aizsargā ar parastiem valdījumu aizsargājošiem interdiktīem, pieliekot klāt vārdu utile, tā
 - a) interdictum uti possidetis utile; (ja Romieši piešķir kādam pastāvošam institutam līdzīgu aizsardzību, tad šī interdikta nosaukumam pievieno vārdu "utile".)
 - b) Interdictum unde vi utile (Zīmīgi, ka parastos valdījumā aizsardzības veidos interdiktū ceļā runā par lietas valdījumu, te par tiesību).
- 2) Realservitutu aizsardzībai bija ievesti īpaši interdikti, un proti:
 - a) interdictum de itinere,
 - b) interdictum de aqua,
 - c) interdictum de fonte (līdzīgs iepriekšējam),
 - d) interdictum de cloacis.

SUPERFICIES.

Superficies (vāc. Platzrecht vai Erbbaurecht) ir īpatnēja apbūves tiesība, kādu mūsu tiesībās īsti neatrodam.

Te piem.: Ticijs uz kāda sveša zemes gabala ar tās īpašnieka atļauju no saviem materiāliem uzbūvē ēku, bet tā kā pastāv princips "superficies solo cedit", tad iznāk, ka Ticija uzbūvētā ēka pieder šīs zemes īpašniekam. Tomēr Ticijam šeit būs ius in re aliena, jo superficiāram nomirstot, tā mantinieks manto superficies

§ 22.

ēku. Kamēr materiāli, no kā uzbūvēta superficies posito solo -
piestiprināti pie zemes - ēka skaitas zemes gabala īpašnieka īpa-
šums, bet ja superficies sabrūk, materiāli pāriet superficiāram.
Definējot var teikt kā:

Superficies ir lietiska, mantojama un atsavinama tiesība
pilnīgi lietot (arī valdīt) ēku, kas uzcelta uz svešas
zemes ar īpašnieka atļauju.

Tā tad superficies būtībā ir sekoši momenti, tā ir:

1. lietiska tiesība,
2. mantojama
- 3) atsavinama,
- 4) visas lietošanas tiesības no tās piekrīt superficiāram.

Definīcijā iekavās vārds valdīt nozīmē, ka superficiārs ir nevis
tiesību valdītājs, bet gan īsts valdītājs. Šī uzskata pamatā ir
doma, ka R.T-ās nekur neatrodam normu, kas noteiktu, ka zemes ga-
bala īpašnieks ~~ne~~ valdīt superficiju. Tāpēc valdošais ir uz-
skats, ka superficiārs ir arī valdītājs.

SUPERFICIARA TIESĪBAS.

Superficiārs ar savu ēku var rīkoties līdzīgi kā īpašnieks, jo avo-
tos vienā vietā atzīmēts - quasi dominus. To var pat apgrūtināt
ar parādiem un servitūtiem, bet tikai uz superficies tiesību pa-
stāvēšanas laiku.

Par aizņemto vietu (Platzrecht) jāmaksā zemes īpašniekam īpašaren-
te - solarium un jānes uz to krītošās nastas.

SUPERFICIES NODIBINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA.

Superficies nodibina līdzīgi citiem ius in re aliena - tiesiskiem
darījumiem, *t.i. tiesisku darījumu, tiesas spried, vēl gūst un veļam*
Superficies baudpilnīgu īpašumtiesību aizsardzību, tikai visiem
aktiem blakus iet "utile". Bez "utile" prasībām superficies bauda
arī pilnīgu interdiktāro aizsardzību.

EMPHYTEUSIS.

Emphyteusis izveidojās no kāda grieķu instituta (provincēs), bet
Itālijā tam līdzīgs instituts bija "ius in agro vectigalii", Justi-
niāna laikā abi jēdzieni saplūda savā juridiskā būtībā, tāpēc iz-
šķirībai tikai vēsturiska nozīme.
Definējot jāsaka, ka:

Emphyteusis ir lietiska mantojama un atsavinama tiesība
pilnīgi lietot un augļus iegūt (kā arī valdīt) svešu ze-
mes gabalu pret ikgadējo nomas maksu, ko sauc par canon
(pie emphyteusis) vai vectigal (pie ius in agro vectiga-
lii).

Kā redzams, šē ir īpatnējs nomas veids, jo šī tiesība ir:

- 1) lietiska tiesība (jo tiesīga persona savu tiesību aiz-
skārumu gadījumā iegūst nevien actio in personam, bet
arī actio in rem),
- 2) mantojama,
- 3) atsavinama un

4) pilnīgi izlietojama (kā ususfructus).

Valdošā doktrīna emphyteusisā īpašnieku atzīst arī par īsto valdītāju. Tā tad emphyteusis savā ziņā īpatnēja romiešu dzimtsnoma, līdzīga mūsdienu korborētai nomai. Gaius saka, ka emphyteusis ir tas, qui in perpetuum locantur.

EMPHYTEUTA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI.

Emphyteusis tiesīgā persona saucas par emphyteuta (jeb emphyteuticarius), bet šī zemes gabala īpašnieks ir dominus emphyteusos.

Ja emphyteuta nemaksā kanonu (jeb vectigal) - baznīcas emphyteusis gadījumā - 2 gadus un pie citiem (privātiem) emphyteusis - 3 gadus, viņš zaudē emphyteusisatiesības, un zemes īpašnieks tādu emphyteutu var izlikt.

Ja emphyteuta vēlas pārdot savu emphyteusisatiesību, viņš var to darīt ne citādi kā ar zemes īpašnieka piekrišanu, pie kam pēdējam ir pirmpirkuma tiesības. Ja zemes gabala īpašnieks piekrīt emphyteusisaatsavināšanai, tad viņam ir tiesība saņemt 2% no pirkšanas-pārdošanas sumas, ko sauc laudemium (krieviski otstupnoje).

EMPHYTEUSISA NODIBINĀŠANA, IZBEIGŠANĀS UN AIZSARDZĪBA.

Emphyteusis nodibinās ar contractus emphyteuticarius. Izbeidzas līdzīgi citām tiesībām uz svešām lietām, tāpat 2 (3)g. rentes nemaksas dēļ u.c.

Aizsargājams līdzīgi īpašniekam, t.i. tikai utilis veidā, kā arī īsto interdiktu ceļā.

SUPERFICIES UN EMPHYTEUSISA NOZĪME MŪSU DIENĀS.

Mūsu laikos superficies un emphyteusis aizgāja aizmirstībā, kam atrodam vēl ko līdzīgu; mums tie ir paraugi. Tā kā nodibināt institutus iure in re aliena bija ļoti vajadzīgs, tad izpalīdzējās ar minētiem institūtiem.

§ 23.

KĪLAS TIESĪBA.

Viens no svarīgākiem apgrozības faktoriem ir kredits. Visiem zināms, ka daudzi pērk-pārdod, aizņemas u.t.t. uz kredita. Izšķir personīgo un reālo kreditu, pie kam drošākais ir reālais kredits, kura pamatā ir ķīlas tiesība. Ķīlas tiesības mērķis ir nodrošināt kādas saistības izpildījumu, un proti lietiski (lietu tiesības veidā), bet nevis personīgi. Saistību nodrošina ar parādnieka lietu un saistības nepildīšanas gadījumā, kreditoram ir tiesības vērst prasību pret iekļātu lietu (actio in rem) uz ius in re aliena pamata.

ĶĪLAS TIESĪBAS DEFINĪCIJA:

Ķīlas tiesība ir kreditora lietiskā tiesība uz kādu parādnieka lietu (res), kuru parāda nesamaksas gadījumā viņš var pārdot un no iegūtās vērtības dabūt sava prasījuma samaksu.

Šajā definīcijā ir divas ķīlas tiesībai raksturīgas pazīmes, un proti:

- 1) lietu tiesība un
- 2) aksesora (jeb blakus) tiesība.

ĶĪLAS TIESĪBA KĀ LIETU TIESĪBA.

Ķīlas tiesība, vārda šaurākā nozīmē, ir lietu tiesība uz svešu lietu, kas kalpo saistības nodrošinājumam un kuru kreditors var pārdot saistības nepildīšanas gadījumā, lai realizētu savu prasījumu.

Kā sekas no ķīlas tiesības lietu tiesiskā rakstura ir tās, ka lieta skaitas iekļāto (saistība), ja arī tā pārietu no parādnieka rokām kādās trešās rokās, vai arī vēl tālāk tiktu apgrūtināta. Un uz šī pamata prasījuma piedziņu kreditors var vērst tieši uz iekļāto lietu. Tā tad ķīlas tiesība, kā tiesība uz svešu lietu, vienmēr sekos lietai līdz un personu maiņa neatstāj iespaidu uz ķīlas tiesības spēku.

Saistību tiesību saistība ir personiska un kreditors tādā gadījumā var vērsties tikai pret parādnieku, bet ne pret lietu.

Pandektisti, debatējot par ķīlas tiesības juridisko raksturu, dod tai saistību tiesības raksturu, norādot, ka īstais parādnieks pie ķīlas tiesības ir pati lieta, piedodot lietai (t.i. objektam) tādejādi subjekta lomu (Büchels u.c.). Šī ir mākslota juridiska konstrukcija, kas tikai aptumšo ķīlas tiesības jēdziena izpratni. Modernās tiesības pieturas pie ieskata, kas bija izteikts jau R.T. avotos un proti, ka ķīlas tiesība ir ius in re aliena. (Sk. Ucl. 1287.p., kas nostājas pilnīgi uz romiskā viedokļa).

ĶĪLAS TIESĪBA KĀ AKCESSORA (BLAKUS) TIESĪBA.

Ķīlas tiesība kā aksesora tiesība nozīmē to, ka tā ir blakus tiesība tai saistībai, kuru tā nodrošina. Vārdu "accessora" lietoja jau Ulpians, apzīmējot visus ķīlas tiesības veidus par accessoriem. Accessora pazīme raksturojas ar to, ka tik līdz izbeidzas pamat saistība, kuras dēļ ķīlas tiesība nodibināta, izbeidzas arī ķīlas tiesība kā aksesora tiesība.

Tā, piem., kamēr nav samaksāts pēdējais santims no sumas, par kuru nodibināta ķīlas tiesība, visa ķīla vēl turpina palikt kā nodrošinājums galvenai saistībai. Ucl. 1286.p. nosaka: "Ķīlas tiesība paliek spēkā tik ilgi, kamēr pilnīgi apmierināts kreditors, kuram tā dēļ ķīla atbild pēc daļas samaksas arī par vēl nesamaksāto parāda daļu". Arī šis princips pārgājis mūsu tiesībās romiskā garā.

Atšķirībā no romiešu ķīlas tiesībām, mūsu tiesībās pazīstam arī ķīlas tiesības, kam šis accessorais raksturs zudis, t.i., kad ķīlas tiesības ir neatkarīgas no nodrošinājuma objekta, piem., vācu "Grundschuld", blanko cedētās obligācijas u.t.t.

ĶĪLAS TIESĪBAS ATŠKIRĪBA NO CITĀM (LIETU) TIESĪBĀM UZ SVEŠU LIETU.

Ķīlas tiesības no citām (lietu) tiesībām uz svešu lietu atšķiras ar to, ka pēc vispārējā principa ķīlas tiesības:

- 1) nedod lietošanas un augļu iegūšanas tiesības no iekļātās lietas, bet
- 2) dod tiešu rīcības iespēju par lietu pie zinamiem apstākļiem, un proti-pārdot iekļāto lietu gadījumā, ja parādnieks nepilda galveno saistību.

Tā piem., servituta būtiskā pazīme ir lietošanas tiesība, un pie ususfructus vēl nāk klāt augļu ievākšanas tiesības, bet atsavināt

servitutu tā īpašniekam nav tiesības. Iekļāto lietu kreditors turpretim, ja par to nav sevišķas norunas, nevar lietot, bet gadījumā, ja parādnieks parādu nemaksā, var pārdot.

KĪLAS TIESĪBU VEIDI.

Romieši pazina sekojošus trīs ķīlas tiesību veidus:

1. fiducia cum creditore,
2. pignus,
3. hypotheca.

FIDUCIA CUM CREDITORE.

Tā kā R.T.-bu vēstures pirmsākumos nebija ķīlas tiesībām līdzīgu institutu, tad parādniekam vajadzēja izlīdzēties ar citām atvietojošām normām un tās bija-mancipācija vai in iure cessio. Parādnieks mancipēja lietu kreditoram un pēc parāda samaksas, kreditors šo lietu remancipēja atpakaļ parādniekam. Juridiski svarīgs moments te ir, ka kreditors paliek par lietas īpašnieku, kādēļ šis instituts bija neparocīgs.

Šis, tā saucamais, fiducia cum creditore instituts, ar kura palīdzību iekļājuma vietā lietu nodeva īpašumā, uzliekot ieguvējam pienākumu, pēc parāda samaksas, atdot lietu atpakaļ, vēlākās tiesības aizgāja aizmirstībā, lai gan tomēr jaunlaiku tiesībās radās tam līdzīgi instituti, ka Sicherungskauf, Kauf auf Widerkauf u.c. (Sveices civillikums tādus veidus noliedz). Juridiski fiducia cum creditore nav nekāda ķīlas tiesība, jo parādnieks, gadījumā, ja kreditors nevēlējās lietu, pēc parāda atmaksas, atdot atpakaļ, pret pēdējo varēja vērst tikai personiska rakstura prasību.

PIGNUS.

Ar laiku līdzās fiducia cum creditore institutam izveidojās pignus.

Pignus gadījumā parādnieks, parāda samaksas nodrošināšanai nodod savu lietu kreditoram valdījumā, pats paturot īpašumā. (Uzsvērts vārds "tikai valdījumā" (possessio)).

Vārds "pignus" atpazīnāts no "pugnus", kas nozīmē dūri; uz to aizrāda arī Gaius, jo lietu, kuru nodod kā pignus, nodod ar roku. Tāpēc termins "pignus" devis nosaukumu "rokas ķīlai" (krieviski ručnoj zaklad, vāciski Faustpfand).

Savā izcelšanās pirmā stadijā pignus R.T. bija lietu tiesība un tika noslēgta reāla kontrakta veidā, kāpēc pastāvēja arī lietišķas prasības veids - actio pigneraticia in rem. Šis prasības mērķis bija atzīt kreditora ķīlas tiesības uz ķīlas objektu, kā arī vajadzības gadījumā nodot ķīlu viņa valdījumā (līdzīga actio bija arī pie hypotheca).

Kā jau minēts, pirmsākumos pignus nodibināšanai bija nepieciešama nodošana (traditio) valdījumā, bet vēlāk to nodibināja ar vienkāršu vienošanos.

Ulpianus saka, ka pignus nodibināšana iespējama vienošanās ceļā, bet kā jurists viņš piebilst, ka te tomēr notiek quasi traditio. No tā mēs redzam, ka pirmatnējā stingrā Romiešu pignus nodibināšana, rokas ķīlas veidā, pārveidojas par vienkāršu vienošanos, tuvojamās ar to hipotēkas jēdzienam.

Sematiski tas parādas kā

Faustpfand → Vertragspfand → Hypotheca.

Hipotekas institūts, kā redzējām stingri līdzīgs pārveidotājam ķīlas institūtam.

Hipotekas būtība ir tā, ka parādnieks (lietas īpašnieks) patur lietu ne tikai savā īpašumā, bet arī valdījumā (t.i. nenodod lietu ar traditio), un no otras puses tās nodibināšanai vajadzīga tikai vienkārša vienošanās. Jāpiezīmē, ka pie romiešiem hipoteku un ķīlu varēja nodibināt kā uz kustamām, tā nekustamām lietām. Bet tā kā senā Romā nepazīna zemes grāmatu principu, tad, lai novērstu launprātības, ar imperatora ediktu 472.g. noteica, ja īpašums apgrūtināts ar vairākām hipotekām, tad prioritātes tiesības tās baudas kārtībā, kādā tās ievestas īpašā rakstiskā dokumentā, t.s. instrumenta publice confecta (oficiālā) vai arī instrumenta quasi publice confecta (vienkāršs dokuments ar trīs liecinieku parakstiem).

Bet šis noteikums tomēr neatcēla iespēju hipoteku nodibināt ar vienkāršu vienošanos (nuda conventione).

Par hipotekas jēdziena izcelšanos arī pastāv strīdus, skaidrs tomēr, ka hipotekas jēdziens, mazākais no terminoloģijas viedokļa, uzskatams par grieķisku.

IZŠKIRĪBA STARP PIGNUS UN HIPOTEKU.

Tā kā pārveidotais pignus pēc sava rakstura kļuva līdzīgs hipotekai, tad Romiešu jurists Marcianus saka, ka "inter pignus et hypothecam tantum nominis sonus differt", t.i. ka nav starpības starp pignus un hipoteku, šī starpība ir tikai nosaukumu skaņās. Bet, lai dogmatiski ķīlas tiesībās šos divus veidus atšķirtu, tad

- zem 1) pignus sapratīsim šī jēdziena pirmatnējo nepārveidojušos stadiju, kurai bija sekojošas pazīmes:
- a) lietas nodošana kreditoram un
 - b) valdījuma pārņemšana uz kreditoru, bet pie
- 2) Hypotheca's - tās būtiski momenti ir:
- a) vienkārša vienošanās par tās nodibināšanu (t.i. bez nodošanas kreditoram) un
 - b) valdījuma nepārņemšana uz kreditoru.

ĶĪLAS TIESĪBAS NODIBINĀŠANAS PRIEKŠNOTEIKUMI.

Lai nodibinātu ķīlas tiesību, nepieciešami sekojoši priekšnoteikumi:

- 1) prasījums, t.i. galvenā saistība, kuras dēļ ķīlas tiesība, kā accessorā tiesība, tiek nodibināta. Piem., A aizņemas no B Ls 100,- (prasījums) un kā drošību iekļilā tam galdu (ķīlas tiesība kā accessorā tiesība).
- 2) ķīlas priekšmets, t.i. objekts, kuru iekļilā,
- 3) ķīlas tiesības izcelšanās akts, t.i. juridisks akts, uz kā pamata izceļas ķīlas tiesība.

ĶĪLAS PRIEKŠMETS.

Pēc vispārējā principa par iekļilātas lietas priekšmetu var būt visas atsavināmās lietas.

(Ucl. 1294.p. "Par ķīlas tiesības priekšmetu var būt visas lietas, kuras atsavināt nav noteikti aizliegts, nevien jau pastāvošās, bet arī nākamās lietas, kā ķermeniskās (kustamas vai nekustamas), tā arī bezķermeniskas.

Tā tad par ķīlas priekšmetu var būt:

1. res corporales,
2. lietu ideālās daļas,

3. lietu kopības (grex, biblioteka u.c.),
4. res futurae - nākošās lietas,
5. ius in re aliena,
6. prasījumi - pignus nominis,
7. ķīlas tiesība - pignus pignoris (pārķīlāšanas gadījumā),
8. visas mantas ķīla.

IUS IN RE ALIENA KĀ KĪLAS PRIEKŠMETS.

- 1) Ususfructus gadījumā, kā jau teikts, servituta tiesīgā persona nevar šo servitutu atsavināt, bet gan atsavināt ususfructus'a izlietošanas iespēju. Saprotams, šādā gadījumā ususfructus'a tiesīgā persona var arī šīs izlietošanas tiesības iekļāt.
- 2) Emphyteuta un superficiars, kā jau agrāk teikts, var savas tiesības uz emphyteusis un superficies atsavināt un arī iekļāt, bet tikai uz laiku, kamēr viņiem pastāv šīs tiesības.

PRASIJUMS KĀ KĪLAS PRIEKŠMETS.

Arī prasījumi var būt par ķīlas priekšmetu, bet tikai tādi, kurus var cedēt.

Šī instituta juridiskā daba ir strīdīga.

Tā kā prasījumi pēc R.T. bija res incorporales, tad šai gadījumā ķīla saucas par pignus nominis.

Pēc valdošā uzskata, ja kāds iegūst cita prasījumus, tad tā ir īpatneja cesija. Un ja nu uz cesijas pamata kreditors iegūvis cita prasījumu, tad kreditors var vai nu pats, termiņam iestājoties, piedzīt (ius exigendi) vai arī pārdot citam tās iekasēšanas tiesību.

KĪLAS TIESĪBA KĀ KĪLAS PRIEKŠMETS (PĀRKĪLĀŠANA).

Te ir gadījums, kad iekļā pašu ķīlas tiesību un to sauc par pignus pignoris jeb subpignus.

Juridiskā daba šim ķīlas priekšmetam ļoti strīdīga, it sevišķi, ko saprast ^{zem ķīlas} priekšmeta. Te ir sekoši trīs dažādi uzskati, kas jāuzskata pignus pignoris gadījumā par ķīlas priekšmetu (objektu):

- a) pašu lietu,
- b) ķīlas tiesību kā tādu,
- c) prasījumu, kas nodrošināts ar šo ķīlu.

Svarīgs moments pie pignus pignoris ir tas, ka jaunam kreditoram (pie ķīlas pārķīlāšanas) jārēķinas, ka viņš var zaudēt ķīlas tiesību gadījumā, ja tā izbeigtos pirmam kreditoram; ķīlas tiesības akcesora daba izslēdz tās pastāvēšanu pēc saistības (t.i. pamatsaistības) izbeigšanās, piem., kad parādnieks samaksā savu parādu, ķīlas tiesība uz viņa lietu izbeidzas. Tāpēc jaunais kreditors būs vienādi ieinteresēts, lai šī ķīlas tiesības akcesoritāte nekristu, līdz nav apmierinātas viņa prasības kā pignus pignoris kreditoram. Un jau Romā tādos gadījumos pretors deva aizsardzību.

VISA MANTA KĀ KĪLAS PRIEKŠMETS.

(Visas mantas ķīla jeb universabona). Attiecībā uz visas mantas ķīlu, Justinians noteica, ka tā attiecas uz visu tagadējo un nākošo parādnieka mantu, izņemot dažas lietas, kā piem., parādnieka

§ 23.

apgērbu, mājturības piederumus un tamlīdzīgu. Kīlas tiesība paliek kreditoram arī uz tām lietām, kuras parādnieks vēlāk atsavinā.

KĪLAS TIESĪBAS APJOMS.

- 1) Kīlas tiesības apjoms attiecībā uz kīlas priekšmetu ir sekojošs:
 - a) kīlas tiesība uz atsevišķu lietu aptver bez pašas lietas arī tās piederumus un pieaugumus, kā arī augļus. Tā piem., ja iekļilāts kāds gruntsgabals un vēlāk uz tā uzbūvēta kāda būve, tad arī pēdējo aptver kreditora kīlas tiesība. Ja lietu daļa, tad kīlas tiesība attiecas uz visām tās daļām.
 - b) Ja iekļilāta lietu kopība, tad pieņemams, ka atsavinātās daļas atbrīvojas no kīlas tiesības, bet klātpienākušās daļas tiek pakļautas tai.
 - c) Ja iekļilāta visa manta, tad kīlas tiesība attiecas uz visu parādnieka tagadējo un nākošo mantu.
- 2) Kīlas priekšmets atbild par visu prasījumu un tā daļām, arī par prasījumu piederumiem, procentiem un izdevumiem.

KĪLAS TIESĪBAS NODIBINĀŠANA (IZCELŠANĀS).

(Labāk teikt nodibināšana, nevis izcelšanās).

Kīlas tiesību var nodibināt trejādi:

- 1) ar privattiesisku aktu (tiesisku darijumu) - pignus voluntarium.
- 2) ar tiesas rīkojumu (tiesneša, magistrata pavēli) - pignus necessarium.
- 3) ar likumu - pignus legale vai pignus tacite (klusā kīla).

AR PRIVATTIESISKU AKTU NODIBINĀTA KĪLAS TIESĪBA.

Šeit divi apakšveidi:

- a) pignus conventionale - gadījums, kad par kīlas tiesības nodibināšanu ir vienošanās starp kīlas devēju un kīlasņēmēju, t.i. parādnieku un kreditoru (pietiek ar vienkāršu neformālu līgumu);
- b) pignus testamentarium - te testators nosakot savas mantas likteni nodibina starp savas mantas mantojuma atsevišķām daļām kīlas tiesības.

AR TIESAS RĪKOJUMU NODIBINĀTA KĪLAS TIESĪBA.

Kīlu zināma akta nodrošināšanai var noteikt tiesa. Tā kā šie kīla neatkarajas no pašu gribas, tad to nosauc par pignus necessarium. Ir šādi ar tiesas spriedumu dibināti kīlas veidi:

- a) missio in possessionem - kad kāda prasījuma legalizējumam, pretors kreditoram nodibina kīlas tiesību uz parādnieka lietu, ievadot pēdējo kreditora valdījumā;
- b) pignus iudiciale - ja tiesas spriedumā gadījumā tiesas izpildītājs atņem kādu lietu no parādnieka un uz to nodibina kīlas tiesību kreditoram par labu;

- c) Īpašuma dalīšanas prāvās tiesnesis var vienai pusei piešķirt īpašuma tiesības, bet otrai pusei kīlas tiesību uz to.

AR LIKUMU NODIBINĀTA KĪLAS TIESĪBA (pignus legale jeb pignus tacite - klusa kīla).

Šeit ir tādi prasījumi, kuri nodrošinami kīlas prasības veidā bez kāda privattiesiskā akta vai tiesas rīkojuma starpniecības. Kīlas tiesības šajos gadījumos iestājas ipso iure, ja tikai ir prasījums un pastāv attiecīgs objekts, kas pēc likuma padots šai likumīgai jeb klusai kīlas tiesībai.

Likumīgas kīlas tiesības var būt uz visu parādnieka mantu (universales), piem.:

- a) fiskam nodokļu lietās uz nodokļu parādnieka visu mantu;
- b) aizbildnībā un aizgādībā atrodošamies personām ir likumīgas kīlas tiesības uz savu aizbildņu un aizgādņu visu mantu (prasījumu nodrošināšanai ex tutela vel cura;)
- c) sievietei ir likumīgas kīlas tiesības uz vīra mantu: pūra un bona parapherna nodrošināšanai.

Vēl var būt specialas likumīgas kīlas tiesības, piem.:

- d) nomnieka ievestas lietas nomas mājā uzskatamas par kīlu, kā nodrošinājums, iznomātājam; - tos sauc par illata un inducta;
- e) ja kāds aizdevis otram naudu, lai atjaunotu sagrautu ēku, tad pēc ēkas atjaunošanas aizdevējam rodas likumīgas kīlas tiesības uz atjaunoto ēku.

§ 24.

KĪLAS NĒMĒJA UN DEVEĒJA TIESISKAIS STĀVOKLIS.

Šeit jāapskata sekojoši jautājumi:

- 1) Kreditora tiesība pārdot iekīlāto lietu, ja parādnieks nemaksā parādu.
- 2) Parādnieka tiesība uz pārpalikumu (hyperocha).
- 3) Piesituma tiesības, t.i. kreditora tiesība paturēt iekīlāto lietu, ja neatrodas pircējs.
- 4) Kreditora aizturējuma tiesības.
- 5) Kīlas lietošana - Antichresis.
- 6) Kīlas tiesības aizsardzība.

KREDITORA TIESĪBA PĀRDOT IEKĪLĀTO LIETU.

Senā Romā savā laikā bija spēkā lex Commissoria, pēc kura kreditoram bija tiesība iegūt iekīlāto lietu īpašumā, ja parādnieks laikā nesamaksāja parādu. Tāda kārtība bija ļoti bīstama parādniekam, jo iekīlātā lieta taču parasti pārsniedz uz tās gulošā parāda sumu. Tāpēc Konstantīns atcēla uz visiem laikiem šo lex Commissoria. Arī tagadējās tiesībās valda princips, ka parāda

nemaksas gadījumā kreditoram nav tiesības ņemt iekšlāto lietu savā īpašumā.

No otras puses senā Romā bija arī noteikums, kas aizliedza bez īpašas norunas - *pactum de vendendo* - parāda nemaksas gadījumā pārdot iekšlātu lietu. Šis noteikums bij nelietderīgs, jo kas gan ņems lietu kīlā, ja aizdevuma nemaksāšanas gadījumā to nevarēs pārdot. Tāpēc šo noteikumu vēlāk varēja neievērot, bet no otras puses izveidojās klauzula - *pactum de non vendendo* - pēc kuras, ja tādu ievēda kīlas līgumā, kreditors nekādā gadījumā nevarēja iekšlātu lietu pārdot. Arī šī klauzula nebija lietderīga. Tāpēc Justinians noteica, ka neatkarīgi no šīm klauzulām (*pactum de vendendo* vai *pactum de non vendendo*) kreditoram ir tiesība parāda nemaksas gadījumā pārdot iekšlātu lietu; tikai pirms iekšlātās lietas pārdošanas parādniekam trīs reizes jāatgādina, lai tas savu parādu nomaksā.

HYPEROCHA.

Hyperocha ir pārpalikums, kas radies, atskaitot kreditora prasību, no pārdotās kīlas vērtības-summas. Šis pārpalikums vienmēr pienākas parādniekam bez īpašas vienošanās.

PIESITUMA TIESĪBA (ius impetrandi dominii.)

Gadījumā, ja pēc atkārtota brīdinājuma kreditors iesāk lietas pārdošanu un neatrodas neviena persona, kas vēlētos šo lietu nopirkt, tad kreditors var griezties pie imperatora vai viņa vietnieka, vēlāk pie tiesas, ar lūgumu, piespriest viņam iekšlāto lietu. Šo tiesību sauc par ius impetrandi dominii.

Tomēr parādnieks patur tiesību divu gadu laikā izpirkt lietu, samaksājot par to parāda summu līdz ar pienākošām procentēm.

KREDITORA AIZTURĒJUMA TIESĪBAS. (Retentio Gordiana).

Tas ir īpatnējs un svarīgs iekšlātās lietas aizturējuma veids (*ius retentionis*), kuru ievēda Imperators Gordians. Sakarā ar šo, kreditoram ir tiesība aizturēt iekšlāto lietu, kas atrodas viņa valdījumā, neskatoties uz to, ka viņš saņēmis savu prasījumu no parādnieka, ja aizrāda, ka viņam ir kāda cita prasība pret to pašu parādnieku, kura ar šo kīlu nodrošināma. Ar vārdu sakot, kreditors iekšlāto lietu var izlietot tā paša parādnieka citu parādu nodrošināšanai. Šī juridiskā konstrukcija ir pretrunā ar kīlas tiesību, kā akcesoru tiesību (līdz ko atkrīt galvenā saistība, atkrīt arī kīlas tiesība). Tomēr šis noteikums atstājis pēdas arī modernās tiesībās.

ANTICHRESIS - KĪLAS LIETOŠANAS TIESĪBAS.

Kīlas tiesības mērķis, pretēji citām tiesībām uz svešu lietu, nav iekšlātās lietas lietošanas mērķis. Kīla principā nav lietojama. Bet to kreditors var darīt uz īpašas vienošanās pamatu, ko sauc par antichresis.

Tā tad antichresis ir uz īpašas vienošanās pamata kreditoram piešķirta tiesība lietot parādnieka iekšlāto lietu procentu samaksai. Būtiskais elements antichresis gadījumā ir, bez jau noslēgta lietas iekšlāšanas līguma, īpaša vienošanās par iekšlātās lietas lietošanu. Un ja kreditors iekšlāto lietu lietoja bez šī antichresis-vienošanās līguma, tad pēc R.T.-bām viņš izdarīja furtum usus.

KĪLAS TIESĪBAS AIZSARDZĪBA.

Tā kā ķīlas tiesība ir lietiskas tiesība, tad tās aizsardzībai, kreditors var izlietot:

- 1) lietišķas prasības (actio hypothecaria in rem un actio pignoratitia in rem) un
- 2) interdiktaro aizsardzību.

ACTIO HYPOTHECARIA IN REM UN ACTIO PIGNORATITIA IN REM.

Ķīlasņēmējs (kreditors) var vērst lietišķu prasību (actio) pret ikkuru personu, kuras rokās atrodas viņam iekļātā lieta, pie kam:

- 1) hypotheca's gadījumā šo prasību sauc par actio hypothecaria vai actio quasi Serviana, bet
- 2) pignus gadījumā par actio pignoratitia in rem.

PRASĪTĀJS (SŪDZĒTĀJS) UN ATBILDĒTĀJS.

Prasītājs pie actio hypothecaria (vai pignoratitia) in rem ir ķīlasņēmējs (kreditors), kas var celt prasību pret atbildētāju (lietas valdītāju), kas juridiski var būt:

- 1) possessor,
- 2) fictus possessor (ja kāds būdams valdītājs, ļaunprātīgi iziet no valdījuma, vai ja kāds fiktīvi uzņemas valdījumu) un
- 3) detentor.

PRASĪTĀJA (SŪDZĒTĀJA) ONUS PROBANDI.

Prasītājam, t.i. kreditoram jāpierāda, ka:

- 1) viņam ir ķīlas tiesības uz prasījuma lietu;
- 2) ka atbildētājs ir vai nu possessor, fictus possessor vai detentor;
- 3) hipotekariska parāda gadījumā jāpierāda, ka parāda sāmaksas termiņš ir pienācis.

PRASĪBAS MĒRKIS.

ir atzīt kreditora ķīlas tiesību uz attiecīgu lietu un nodot viņu tā valdījumā. Bez tam vajaga nodot visus fructus exstantes un fructus percepti un percipiendi, pēdējos tikai no litis contestatio momenta, pie kam tikai tad, ja iekļātās lietas vērtība nesēz visu prasījumu.

INTERDICTUM SALVIANUM.

Interdictum Salvianum ir interdiktārās aizsardzības veids, ar kuru iznomātājs var vērst savu prasību pret nomnieka lietām (invecta, illata), kuras tas ienesis nomas mājās, jo pēc R.T. iznomātājam ir ķīlas tiesības uz nomnieka invecta un illata. Šīs sūdzības pamatatzīrība no actio hypothecaria ir tā, ka pie Interdictum Salvianum kreditoram jāpierāda tikai iekļāšanas fakts, bet ne savas ķīlas tiesības. Jaunajos laikos šīs sūdzības veids zaudējis savu nozīmi.

ATBILDĒTĀJA IERUNAS.

Pats par sevi saprotams, ka parādnieks var arī celt ierunas pret kreditoru, un proti, ka

- 1) exceptio impensarum (ieruna par izdevumiem)
- 2) hipotekas gadījumā parādnieks var pierādīt, ka vēl nav iestājies termiņš;
- 3) personāla rakstura ierunas. Piem., exceptio excussionis personalis, uz kā pamata trešā persona, kuras valdījumā atrodas parādnieka lieta, var prasīt, lai kreditors vērs prasījumu vispirms pret pašu parādnieku. (Analogija ar rei vindicatio).

SLĒDZENS PAR R.T.-BU KĪLAS TIESĪBĀM.

Vispārīgi jāsaka, ka romiešu ķīlas tiesības nav izveidojušās tik tālu kā modernās ķīlas tiesības.

Raksturīgais R.T.-bās ir tas, ka te:

- 1) nepastāvēja zemes grāmatu sistema;
- 2) ^{pāgums} ķīlu un hipoteku varēja nodibināt kā uz kustamām, tā nekustamām lietām.

(Par hipotekas instituta izveidošanos skaties Doc. Kalniņa rakstu "Juristā", 1939.g. pirmajos numuros).

§ 25.

VAIRĀKI KREDITORI UN TO SAVSTARPEJAS ATTIECĪBAS.

Lieta var būt iekļilāta vairākiem kreditoriem jeb - ķīla būt nodrošinājums par vairākiem parādiem; piem., debitors savu skaisto ēku jūrmalā iekļilā vairāku kredītu nodrošināšanai. Šis ir parastākais gadījums, tomēr var būt arī gadījums, kad vienu lietu vairākas personas iekļilā vairākām personām - kreditoriem; tā vienu lietu var iekļilāt tās īpašnieks un labticīgais valdītājs. Tā ka šai gadījumā kreditoru starpā rodas kolizijas, tad paceļas jautājums kam piešķirt priekšrocības, citiem vārdiem - pēc kādiem noteikumiem piešķirama prioritāte uz šo ķīlu.

- 1) Ja vairākas personas iekļilā lietu vairākiem kreditoriem, piem., īpašnieks nodibina ķīlas tiesību par labu vienam kreditoram, bet labticīgs valdītājs otram, tad priekšrocība (prioritāte) parāda atmaksai dodama tam kreditoram, kura parādniekam ir augstākas (lielākas) tiesības uz iekļilāto lietu, neatkarīgi no ķīlas tiesības nodibināšanas laika (šīnī gadījumā lietas īpašniekam). Ja lietu iekļilā tiesībās līdzīgas personas, tad izšķirējs te ir vecums.
- 2) Ja viena persona iekļilā savu lietu vairākiem kreditoriem, tad te jāšķir divi gadījumi:
 - a) kad šīs ķīlas tiesības nodibinātas vienā laikā reizē (vienā momentā), tad priekšroka tam kreditoram, kas pirmais iegūst valdījumu par iekļilāto lietu,
 - b) bet ja dažādos laikos, kas ir parastais veids, tad R.T. izšķir kreditoru prioritāti pēc principa, qui prior tempore, potior iure, t.i. vecuma prioritātes princips.

Šis princips ir valdošais arī modernās tiesībās, un uz tā balstās

arī mūsu zemes grāmatu raksti.

PRIVILIGETAS KĪLAS TIESĪBAS.

Normalā vecuma prioritātes kārtībā atrodam arī dažus izņēmumus, proti:

- 1) imperators Leons noteica, ka kīlas tiesības, kuru pierādīšanai tiek uzdoti rakstiski dokumenti ar notaru parakstiem - pignora publica - vai trīs liecinieku parakstiem - quasi pignora publica, bauda prioritātes tiesības pret visām citām kīlas tiesībām, kaut arī tas būtu nodibināts agrāk.
- 2) Fiskam par nesamaksātiem nodokļiem bija visas citas izslēdzotās prioritātes tiesības. (Arī pie mums valsts, kā nodokļu piedzinējs, bauda priekšrocību visu pārējo kreditoru starpā).
- 3) Sievai uz vīra mantu ir priviligētas kīlas tiesības stāvoklis, sava pūra atdabūšanai.
- 4) Priekšrocības kīlas tiesība bauda in rem versio - kīlas tiesības, kas nodrošina saistības, kuras nāk lietā par labu, kaut šī lieta būtu iekīlāta jau agrāk citam kreditoram. Raksturīgs piemērs: ja iekīlāšana notiek kuga bojājumu izlabošanai. Šai gadījumā jaunākais kreditors bauda priekšrocību, jo iztrūkstot šiem labojumiem, iespējams, ka kugis būtu nogrimis.

AUGSTĀK STĀVOŠĀ UN ZEMĀK STĀVOŠĀ KĪLAS KREDITORA TIESĪBAS.

Vislabākā stāvoklī atrodas pirmais (augstāk stāvošais) kreditors, jo tikai viņam ir tiesība pārdot iekīlāto lietu. Šai ziņā viņam neierebežota kīlas tiesība uz iekīlāto lietu. Pārējiem kreditoriem ir tikai

- a) tiesība uz hyperocha - pārpalikumu, kas var rasties, pārdodot iekīlāto lietu, pēc pirmā kreditora prasījumu apmierināšanas.
- b) ius offerendi et succendi, t.i. zemāk stāvoša kreditora tiesība apmierināt augstāk stāvoša kreditora prasījumu un stāties viņa vietā. Zemāk stāvošais kreditors ar to iegūst bez savas arī augstāk stāvošā kīlas kreditora tiesības uz iekīlāto lietu un var mēģināt iekīlāto lietu pārdot par tādu cenu, kas segtu arī viņa prasījumu. Šo gadījumu sauc par ius offerendi et succendi.

SUCCESSIO HYPOTHECARIA.

Successio hypothecaria ir kādas personas iestāšanās kreditora kīlas tiesībās, pārņemot tādējādi uz sevi kreditora kīlas tiesības uz parādnieka iekīlāto lietu, neatkarīgi no galvenās saistības. Tādā kārtā pārņemta kīlas tiesība var būt par nodrošinājumu sumai, kas aizgāja apmierinot kīlas tiesības pārņēmēja (t.i. jaunā kreditora) priekšgājējo prasību.

Te var būt sekojoši gadījumi:

- a) kāda trešā persona parādnieka kreditora apmierināšanai samaksā parādu, pārņemot iepriekšējā kreditora kīlas tiesību uz parādnieka lietu.
- b) novācijas gadījumā veca kīlas tiesība tiek pārjauno-

ta ar jaunu ķīlas tiesību, bet uz to pašu lietu, un kuras tiesiskais spēks un būtība vienāda ar veco.

- c) Arī *ius offerendi et succedendi* ir *successio hypothecaria* veids.
- d) Tāpat runā par *successio hypothecaria* gadījumā, ja kāda trešā persona nopērk iekļāto lietu no parādnieka, apmierinot ar to iekļātās lietas kreditora prasījumu. Tādā gadījumā šī trešā persona paliek par kreditoru pret iekļātās lietas īpašnieku, t.i. parādnieku.

Ar šiem piemēriem mēģināts parādīt, ka *successio hypothecaria* gadījumā galvenai saistībai izbeidzoties ķīlas tiesības neizbeidzas. Raksturīgs te tas, ka tiek pārņemta pati ķīlas tiesība, bet ne kopā galveno prasījumu, t.i. galveno saistību.

ĶĪLAS TIESĪBAS IZBEIGŠANĀS.

Ķīlas tiesība var izbeigties vai nu pēc visu pāreju iura in reālietās izbeigšanās principiem vai arī ķīlas tiesībai speciāliem izbeigšanās iemesliem.

VISPĀRĒJIE ĶĪLAS TIESĪBAS IZBEIGŠANĀS VEIDI ir sekojoši:

- 1) Iekļātās lietas bojāeja, pārvēršanās *res extra commercium* u.c. (jo ir princips, ka ķīlas tiesība sēko lietai).
- 2) Confusio (sakrituma) - gadījumā, ja kreditors kļūst par viņam iekļātās lietas īpašnieku, jo R.T. ir principi sekojoši:

- a) *pignus suae rei consistere non potest* (nevar būt ķīlas tiesības uz savu lietu);

- b) ja īpašniekam, attiecībā uz viņa īpašumu, kāda atdalīta un citiem piešķirta tiesība atgriežas atpakaļ, tā saplūst kopējā īpašuma tiesībā. Modernās tiesībās atrodam pretējo principu, jo te īpašnieks var būt arī kreditors attiecībā uz savu mantu, piem., iztaisot obligācijas un turot tās portfeli.

Tomēr arī R.T.-ās bija izņēmums, un proti, gadījumā, ja lietu, kas apgrūtināta vairākiem parādiem, iegūst vecākais kreditors, tad tas, attiecībā pret agrākā parādnieka lietas jaunākiem kreditoriem, patur tās tiesības, kuras viņam piederēja kā vecākam kreditoram līdz tam laikam, kad viņš ieguva īpašuma tiesības uz tam iekļāto lietu. Citiem vārdiem sakot, jaunākiem kreditoriem pret vecāko kreditoru ir tikai tiesība uz *hyperocha* vai *ius offerendi*.

- 3) Atteikšana - remissio pignoris; atteikties no ķīlas tiesības var tikai tiesīga persona - kreditors, pie kam:

- a) noteikti izsakot savu gribu, vai

- b) klusējot.

Piem., konkursa gadījumā, nepieteikušies kreditori uzskatāmi par klusējot atteikušamies no savām ķīlas tiesībām uz kreditoru konkursam nolemto mantu.

- 4) Noilgums, katrs, kas ieguva iekļāto lietu *bona fide*, nezinādams, ka tā iekļāta, un tādā kārtā valdījis to 10 g. *inter praesentes* vai 20 g. *inter absentes*, iegūst viņu īpašumā un ķīlas tiesība uz šo lietu noilguma dēļ izbeidzas.

Speciālie kīlas tiesības izbeigšanās iemesli.

Kīla izbeidzas:

- 1) ja izbeidzas ar kīlu nodrošināta saistība. Kīla kā akcesora - tiesība izbeidzas, līdz ko izbeidzas galvenā saistība.
- 2) Ar kīlas pārdošanu no kreditora puses. Ja to pārdod parādnieks, tad kīlas tiesība neizbeidzas, jo kīlas tiesība seko lietai, neatkarīgi no tā, kura rokās iekīlātā lieta atrodas.

III. SAISTĪBU TIESĪBAS.

V i s p ā r ē j ā d a ļ a .

§ 26.

SAISTĪBAS JĒDZIENS.

Vārds saistība nāk no vārda "obligatio", kas savu kārt atvasināts no vārda obligare, kas tulkojumā nozīmē saistīt, siet (obligatus - saistīts un obligatio - saistība).

Šie vārdi norāda, ka te persona par kaut ko saistas, un, lai tiktu vaļā no šīs obligatio (saistības), viņai vajadzīgs no tās atraisīties un te attiecīgais vārds - solutio, kas nozīmē atraisīt (ies).

Saistību tiesību daļā runāsim par tiesībām ar kurām personas saistas un, izpildot šo saistību, atraisas no tās.

SAISTĪBAS DEFINICIJA C.J.C. (Institutiones).

Institucijās (pr.J.de oblig.3.13) formulēts, ka: "obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus solvendae rei secundum nostrae civitatis iura" - t.i. saistība ir tiesību saite ar kuru nepieciešami tiekam piespiesti kautko izpildīt, saskaņā ar mūsu valsts likumiem.

Raksturīgākais vārds šinī definīcijā ir - solvendae - (izpildīt) un ja attiecīga darbība ir izpildīta, tiesībās saistītā persona kļūst vaļā no saistības.

SAISTĪBAS MĒRKIS.

Digestās (1.3.D.pr.de Ob.et A.44.7) - Paulus formulē, ka "Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum, vel praestandum."

No šī formulējuma redzam, ka saistības izpildīšana izpaužas darbībā, kas var būt trejāda:

- 1) dare(dandum) - došana. Te tiesīgā persona ieinteresēta, lai saistītā persona tai kaut ko dotu.
- 2) facere (faciendum) - izdarīšana. Kaut ko izdarīt.

- 3) praestare (praestandum) - pārstāvēt. Šis ir specialis izdarīšanas veids, proti ar darīšanu kaut ko pārstāvēt, piem., evictio gadījumā jāatbild par lietas trūkumiem, (plašāki; atlīdzināt ar savu rīcību izdarītu zaudējumu).
Prof. A. Būmanis šo vārdu tulko kā: dot, aizpildīt, par kautko atbildēt.

Un šī darbība (dare, facere, praestare) var būt:

- a) pozitīva; kautko izdarīt, piem., locatio et conductio u.c. (izrakt grāvi, uzcelt māju, uzņemties nodot valdījumu),
b) negatīva; atturēties no kādas darbības. Šeit parādnieks uzņemas kaut ko nedarīt - non facere. Stingri loģiski domājot, te tomēr ir darbība. (t.i. ar savu darbību kaut ko nedarīt).

Saistības tiesībai nav īpašuma tiesības sagādāšanas mērķis, bet gan tiesība no saistītas personas pieprasīt kādu darbību. No šī viedokļa pamatatzīkirība starp lietu un saistību tiesībām ir tā, ka lietu tiesības ir tiešas varas tiesības par lietu, bet saistību tiesības ir netiešas varas tiesības par lietu, jo tās dod zināmas varas tiesības par lietu tikai ar otras personas starpniecību. Tā tad saistību tiesības nodibina tikai attiecības starp personām, dodot tiesību kreditoram prasīt izpildījumu no parādnieka puses, (pie lietu tiesībām varam vērst actio in rem - t.i. sūdzību pret ikkuru personu, kuras rokās atrodas tiesīgas personas lieta, bet pie saistību tiesības tikai - actio in personam).

SAISTĪBAS PRIEKŠMETS.

Vispārējs princips, ka saistības tiesības priekšmets ir darbība, kurai jābūt ar mantisku vērtību. (Ea enim in obligatione consistere, quae pecunia sui praestarique possunt). Jo pandektu doktrīna izteicās, ka privātas tiesības vispār ir mantisku attiecību tiesības.

Tomēr jau Gaius - avotos min izņēmumus, piem.,

- 1) verga brīvlaišana - saistības tiesības priekšmets, kura darbībā nav saskatāms mantiskais moments, jo, kā gan brīvlaišanu var novērtēt naudā.
2) Cilvēka ievainošana; ja kāds brīvam cilvēkam atstāj rētu ķermenī, rēta nav padota mantiskai novērtēšanai. (Modernās tiesībās gan vērojama atkāpšanās no šī principa, piem., aktieru skaistuma novērtēšana u.t.t.).

Tomēr princips, mazākais R.T-bās tāds, ka saistību tiesības priekšmetam jābūt ar mantisku vērtību.

SAISTĪBAS AKTIVĀ UN PASĪVĀ PUSE.

Saistības aktivā puse ir kreditors, bet pasīvā puse debitors. Katrā saistībā ir šīs divas personas.

Kreditors tic, ka debitors izpildīs un tādejēdi atraisīs savu saistību, un viņam ir tiesība no debitora to prasīt.

Jāievēro, ka kreditors šeit nav domāts tikai kā naudas aizdevējs (šaurākā nozīmē), bet gan plašāki: attiecas uz visam subordinācijam, piem., locatio et conductio gadījumā u.t.t. (Tāpat debitors).

Debitors ir tā persona no kuras var pieprasīt izpildījumu, kuru viņa bija uzņēmusies. Jo, ja debitors uzņemas kādu saistību, saskaņā ar mūsu valsts likumiem, viņš arī ar nepieciešamību tiek piespiests savu saistību izpildīt.

Kā vienā, tā otrā pusē var būt vairāki kreditori un debitori, bet tas saistības būtību nemaina.

SAISTĪBAS DEFINICIJA.

Saistība ir tāda tiesība uz kuras pamata vienai personai, (debitoram) ir jāizdara par labu otrai personai (kreditoram) noteikta darbība, kam ir mantiska vērtība.

SAISTĪBU TIESĪBU VĒSTURISKAIS RAKSTUROJUMS.

Tā kā Romas pirmsākumos tikai tādi līgumi (saistības) bija obligāti, kuri tika apzvērēti, tad pirmatnējām saistībām viscauri bija personiskais raksturs. Kreditoram nebija tiesības dot citam realizēt savu prasījumu pret parādnieku. Tomēr, apgrozībai palielinoties, kļuva nepieciešami pārnest prasījumu pret parādnieku no pirmēja kreditora uz kādu citu personu, un tādejādi izveidojas cessijas instituts.

R.klasiskās tiesības cessijas gadījumā atzina, ka pirmatnējais kreditors, (cedents) nodod citai personai (cessionaram) nevis savu tiesību (ius) pret parādnieku, bet gan šīs tiesības realizēšana iespēju (actio utilis suo nomine).

Tā tad cessijas gadījumā no cedenta uz cessionaru nepāriet vis ius (tiesība), bet gan actio (prasība). Zīmīgi, ka R.T.avotos nekur nav teikts, ka cessijas gadījumā pāriet ius - pāriet tikai actio. Te izpaužas saistību tiesību personiskais raksturs; saistību kā personisku tiesību nevar pārnest, bet tikai actio, t.i. saistības realizēšanas iespēju.

Pandektu doktrīna mazliet pārveidoja R.T klasisko principu, atzīstot, ka cessijas gadījumā, no cedenta uz cessionaru pāriet neviens cedenta (t.i.pirmatnēja kreditora) saistību tiesības prasījuma realizēšanas iespēja, bet pati prasījuma tiesība, ko P.T. nosauc par Forderungsrecht. Pandektisti formulējot prasījumu kā saistībā ietverto materialo vērtību, radīja neizdevīgu terminu.

Modernās tiesībās praktiskās izšķirības starp abiem iepriekšējiem uzskatiem nav.

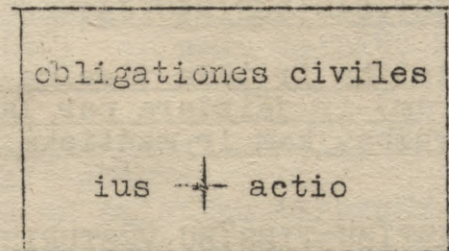
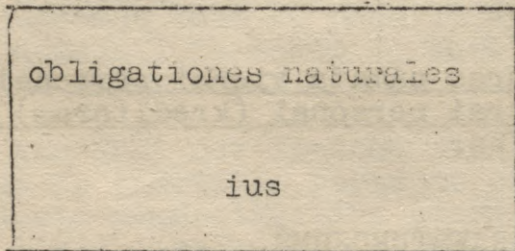
OBLIGATIONES NATURALES ET CIVILES.

Lai obligatio (saistība) būtu pilnīga, nepieciešami, lai tiesīgai personai būtu actio (prasības tiesība) gadījumā, ja saistību izpildīt uzņēmusies persona, atsakas savu saistību pildīt. Bet ir arī tādas saistības kur nav šis actio tiesības t.i., saistību tiesība ir bet tās nepildīšanas gadījumā kreditors sūdzēties nevar. Tāpēc izšķir:

§ 26.

- 1) obligationes naturales - kur ir tikai ius, bet nav actio; (dabiskās saistības). Piem., ja saistību noslēdz vergi, un viņi savu saistību vēlāk nepilda - nevar sūdzēties, jo vergi nevar civiliter saistīties; tāpat ir ar bērniem, nepieaugušiem, un izšķērdētājiem, bez aizbildņu vai aizgādņu līdzdalības.
- 2) obligationes civiles - kur ir ius un actio, (lielākā daļa no saistību gadījumiem).

Šematiski:

Paceļas jautājums vai naturalai saistībai nav nekādu juridisku seku? Tomēr ir, jo, ja debitors neskatoties uz dabisko saistību, samaksā parādu, tad atdabūt atpakaļ samaksu viņš vairs nevar.

SVARĪGĀKĀS OBLIGATIONES NATURALES.

ir sekojošas:

- 1) saistības, kuras noslēdz vergi,
- 2) to personu savstarpējās saistības, kuri atrodas zem viena paterfamilias (pēc senām R.T.)
- 3) bērnu, nepilngadīgo un izšķērdētāju, kuri atrodas aizbildnībā, vai aizgādībā noslēgtās saistības, ja viņi tās noslēdz bez pēdējo piekrišanas,
- 4) senatus consulto Macedoniano - aizņēmumi kurus izdara jaunekļi, kas atrodas zem tēva varas.
- 5) Saistības, kuram iestājies noilgums.

Arī modernās tiesībās uzglabājies obligationes naturales princips, it sevišķi saistībām, kuram iestājies noilgums.

SAISTĪBU TIESĪBU ATŠKIRĪBA NO LIETU TIESĪBĀM

jeb pandektu doktrīnas izstrādāta mācība par tiesiskām attiecībām.

- 1) Dernburgs u.c. saka ka lietu tiesībās tiesiskās attiecības var pastāvēt starp personu un lietu; bet saistību tiesībās tikai personu starpā; šematiski.

Šematiski.

Lietu tiesību tiesiskās attiecības.	Saistību ties. tiesiskās attiecības.
P ↔ L	P ↔ P

Attiecībā uz lietu tiesībām tūlīt paceļas jautājums, kā gan var būt tiesiskās attiecības starp personu un lietu? Tāpēc paši vēlāki pandektisti vairās no šīs pazīmes, un

- 2) Vindšeids u.c. tiesiskās attiecības sāk saprast savādāk un proti, ka tiesiskās attiecības var būt tikai personu starpā, šematiski:

L.t. ties.attiecības.	Saist.ties. ties. attiecības
$\frac{P \rightarrow P_1 P_2 P_3 \dots}{L}$	$\frac{P \leftrightarrow P}{D}$
<p>Lietu tiesībās tiesiskā attiecība izpaužas pret ikkatru personu, kuras rokās atrodas īpašnieka lieta, (bet šī attiecība ir tikai pret lietu).</p>	<p>Saistību tiesībās tiesiskās attiecības iespējamas tikai starp noteiktām personām par kādu darbību, kas ir attiecībā ar lietām. Galvenais moments te ir darbība.</p>

Vēlākā laikā termina "tiesiskā attiecība" vietā sāka lietot vārdu "stāvoklis", tāpēc, jāsaka, pandektu doktrīnas formulējums nav sevišķi izdevīgs.

- 3) Grimms atzīst savā formulējumā, ka atšķirība starp lietu un saistību tiesībām uztverama ne materialās, bet gan tikai procesualās tiesībās, t.i. procesā, šematiski:

Lietu tiesības dod aizsardzību pret ikkuru personu.	Saistību tiesības aizsargā tikai pret kontrahentu (pret noteiktu personu).
---	--

Tomēr Grimma uzskatam ir tāds defekts, ka viņš atšķirību redz tikai procesualās tiesībās, bet materialās tiesībās neredz nekādas izšķirības starp lietu un saistību tiesībām. Bet tā kā izšķirībai starp lietu un saistību tiesībām jāpastāv arī materialās tiesībās, tad

- 4) Sinaiskis u.c. noskaidrojot lietu tiesību atšķirību no saistību tiesībām materialā nozīmē, runā par lietu tiesību un saistību tiesību titūliem:

Lietu tiesību tituls	Saistību tiesību tituls
<p>a) Materialās tiesībās lietu tiesībām ir pastiprināta <u>publicitate</u>, (katrām jārespektē un jāzin ka īpašniekam pieder viņa īpašums) kas izpaužas, kā tieša vara par lietām.</p> <p>b) <u>Absolutas tiesības</u></p> <p>c) <u>Numerus clausus</u> (nevar kaut ko videji noligt starp likumā paredzētiem institūtiem, piem., starp īpašuma tiesību un servitutu kontrahentiem vienojoties, nevar neko jaunu radīt).</p>	<p>a) Saistību tiesībās <u>nav publiskā rakstura</u>.</p> <p>b) <u>Relatīvas tiesības</u> (saistības tiesības jāzin tikai kontrahentiem).</p> <p>c) <u>Dispozitīvais raksturs</u> saistību tiesībās var izpausties kontrahentu griba, ja tikai tā nerunā pretim likumiem.</p>

SAISTĪBU TIESĪBU ATŠKIRĪBA NO PERSONISKĀM TIESĪBĀM (no ģimenes un mantojumā tiesībām).

Saistību tiesības ir

- a) ar mantisku vērtību un
- b) ar laicīgu raksturu, t.i. saistība tiek slēgta, lai saistību izpildot, tā izbeigtos, bet

Personiskām tiesībām raksturīgais ir mūžības idejas moments piem., laulību, mazākais idejā slēdz uz visu mūžu; tāpat verga brīvlaišana (Romiešu personiskie statusi).

SAISTĪBU TIESĪBU VISPĀRĪGIE NOTEIKUMI.

Saistību tiesību darbībai jābūt,

- 1) ar mantisku raksturu
- 2) fiziski un juridiski iespējamai, jo neiespējamās saistības gadījumā, tiesiskais darījums nav spēkā. Jāatzīmē sekojoši saistību tiesību neiespējamie gadījumi:
 - a) facta natura impossibilia - fiziski neiespējama saistības darbība, piem., neviens nevar apsūtīt otram dot kādu neesošu lietu
 - b) facta iure impossibilia - juridiski neiespējama darbība, piem., piegādāt otram īpašumā brīvo cilvēku, (vergu gan var).
 - c) facta turpia - darbība, kas raksturojās kā nemoraliskā, (kas ir pretēji labiem tikumiem).

Tālāk šķiro

Objektivās un subjektivās neiespējamības.

- a) Objektīva neiespējamība ir tāda, kas nevienam nav iespējama, piem., absolūt izpildīt fiziski neiespējamu darbu u.t.t.
- b) Subjektīva neiespējamība ir tāda, kas ir neiespējama tikai kādai noteiktai, vai noteiktām personām, bet citiem atkal iespējama. Piem., vienam iespējams iztaisīt mākslās darbu, bet cits to nevar.
Bet jau R.T.noteikums tāds, ka, ja kāds uzņemies subjektīvi neiespējamu saistību, tad tā ir saistoša tam, un tās nepildīšanas gadījumā, jāatlīdzina zaudējums.

SAISTĪBU TIESĪBU PRIEKŠMETA NOTEIKTĪBA.

Saistību tiesību priekšmetam - darbībai - jābūt noteiktai. Nevar būt blakus saistība. Saistību noslēdzot jābūt paredzētam, kas parādniekam jādara, t.i. jābūt objektīvam kritērijam par darbību kādu parādniekam jāizpilda.

Tomēr saistību noslēdzot var būt paredzēts ka darbības apjomu noteiks trešās personas - arbitrium boni viri, pie kam, ja arbitrii boni viri izdara tomēr netaisnību, tad pēc R.T. iespējams vēl griezties augstākā tiesā.

SAISTĪBU TIESĪBU NOVIETOJUMS SISTEMĀ.

Institūcijas sistēmā saistību tiesības bija novietotas pie lietām, jo saistību tiesības pēc R.T. bij res incorporales. Tāda kārtība tādai lielai daļai, kā saistību tiesībām, nebija piemērota, tāpēc P.T. saistību tiesībām rādīja īpašu saistību tiesību nodaļu - Forderungsrecht, pie kam tā seko lietu tiesībām.

Pandektisti saistību tiesību daļu sadala vispārējā un specialā daļās. (Arī jaunlaiku civilkodeki izved tādu sadalījumu).

- a) Vispārējā saistību tiesību daļā apskata galvenos principus un jēdzienus, kas raksturīgi saistību tiesību institūtiem vispārīgi.
- b) Specialā daļā apskata saistību tiesību atsevišķus institūtus.

INDIVIDUALĀS UN ŠKIRAS LIETU (GENERISKĀS) SAISTĪBAS.

Saistības tiesību rezultāts ir darbība (kā saistības tiesības tiešais priekšmets). Bet šīs saistības darbības, kā saistību tiesības netiešais priekšmets ir kāda lieta, sakarā ar ko izšķir,

- 1) Individualu lietu saistības (species), piem., ja kāds uzņemas piegādāt vergu Stychiusu, tad tieši šis individuals vergs jāpiegādā, (quid, quale, quantum).
- 2) Generiskās (šķirnes) lietu saistības, kur saistību tiesības priekšmets ir šķirnes lietas. Te parādniekam nav jāpiegādā tieši kādu individualu lietu, bet gan ar noteiktu kvalitāti, īpašību, un noteiktā daudzuma (quale, quantum). Raksturīgi, ka generiskas saistības lietas bojā ejas gadījumā, parādnie-

kam tā tomēr jāpiegādā, jo pēc R.T. principa genus perire non videtur, (šķirnes lietas nevar iet bojā), bet individualās lietu saistības priekšmetam, t.i. piem., Stychiam ejot bojā, izbeidzas saistība priekš parādnieka.

ALTERNATIVAS SAISTĪBAS.

Alternatīvās jeb izvēles saistības ir tādas, kur parādniekam no vairākām darbībām jāizpilda viena, pie kam izpildot vienu atkrīt pienākums izpildīt pārējās, piem., ja kāds saskaņā ar alternatīvu saistību uzņēmis piegādāt vai nu vergu Stychiu vai vergu Pamfilu, tad piegādājot vienu no tiem, atkrīt pienākums piegādāt otru. Te ir divas lietas saistībā, bet izpildījumā viena.

FAKULTATĪVĀS SAISTĪBAS.

Fakultatīvā saistība ir tāda, pēc kuras kredītors var prasīt tikai vienu noteiktu darbību, bet parādnieks var atsvabināties no sava pienākuma izdarot kādu citu darbību.

Piem., parādniekam pēc noslēgtas fakultatīvas saistības jāpiegādā kredītoram vergs Stychius, bet tā vietā saskaņā ar fakultatīvās saistības noteikumiem, viņš var dot citu vergu, teiksim Pamfilu.

Fakultatīvu saistību īpašais veids, kas rodas no neatļautas darbības ir pie

actiones noxales.

Tā ja kāds dzīvnieks vai vergs kādai citai personai sabojāja kaut kādu mantu, tad verga vai dzīvnieka īpašniekam bija jāatlīdzina cietušam tās vērtība, bet varēja atsvabināties no zaudējumu atlīdzības, atdodot vergu vai dzīvnieku cietušam. Te ir fakultatīvā saistība, jo saistība kā tāda ir cietušam par labu maksāt zaudējumu atlīdzību, bet vainīgais var atsvabināties no tās, ja zaudējumu atlīdzības vietā atdod cietušam dzīvnieku vai vergu.

ATŠKIRĪBA STARP ALTERNATĪVĀM UN FAKULTATĪVĀM SAISTĪBĀM.

Pie alternatīvās saistības in obligatione (saistībā) - ir vairākas lietas, bet in solutione - (izpildījumā) - tikai viena lieta, bet pie fakultatīvās saistības kā in obligatione, tā in solutione ir tikai viena lieta, pie kam pie alternatīvām (jeb izvēles) saistībām, saistības izpildījumā lietas izvēles tiesība noteicama saskaņā ar norunu, un ja tās nav, tad izvēles tiesības piekrīt parādniekam, bet pie fakultatīvas saistības parādniekam ir tiesība saistības izpildījuma lietu atvietot ar citu lietu.

Praktiski liela starpība starp alternatīvām un fakultatīvām saistībām. Piem., kāds apņēmis citam piegādāt saskaņā ar alternatīvu saistību vai nu vergu Stychiu vai Pamfilu. Ja nu alternatīvi saistītai personai nosūtīt Stychiu kredītoram, vergs ceļā pazustu, tad kredītoram tiesība pieprasīt Pamfilu, jo alternatīvās saistības būtībā ir dot izpildījumā vienu no saistības priekšmeta lietām. Turpretī, ja pie fakultatīvās saistības, sūtītais vergs Stychius mirs, tad saistība izbeidzas, jo saistības pamatā ir viena lieta (kā in obligatione tā in solutione), un parādniekam, ir tikai tiesība, bet ne pienākums vienas lietas vietā dot iepriekš noteikto otru lietu.

DALAMAS UN NEDALAMAS SAISTĪBAS.

(Obligaciones dividuae un individuae). Arī šeit jārunā par saistības netiešo priekšmetu, t.i. darbības rezultātu un proti - par lietu.

Ja saistības netiešais priekšmets - lieta - dalams, tad dalama ir arī pati saistība, ja nedalams - nedalama arī saistība. Sevišķi dalami saistības priekšmeti ir naudas maksājumi, tāpat saistības, kuru priekšmets ir atvietošanas lietas, (piem., saistība piegādāt tik un tik daudz miltu). Tāpat par dalamu saistību uzskatams usus fructus. Dalamu saistību var izpildīt pa daļām.

Nedalāmas saistības ir tādas, kuru priekšmetu nevar izpildīt pa daļām. Piem., uzbūvēt māju, izrākt grāvi, u.t.t. Šeit pieskaitāmi arī visi personal un realservituti (izņemot usus fructus). Par nedalāmām saistībām uzskatāmas arī alternatīvas saistības, jo nevar dot pusi no viena un pusi no otra priekšmeta. Nedalāmas saistības ir arī kuru priekšmets ir kaut ko nedarīt, tāpat kuru priekšmets ir piegādāt kādu individuālu lietu.

JURIDISKA RAKSTURĪBA DALAMĀM UN NEDALAMĀM SAISTĪBĀM.

Tā kā dalāmas saistības var tikt izpildītas arī pa daļām, tad ja nomirst saistības kreditors vai parādnieks, tad saistība var sadalīties atsevišķās saistībās, atkarībā no tā, cik mantinieku bija no vienas vai otras puses.

Pie nedalāmām saistībām, turpretīm saistības priekšmets nevar tikt izpildīts pa daļām, tāpēc kreditora katrs atsevišķs mantinieks var prasīt no parādnieka saistības priekšmeta izpildījumu, un otrādi. Tomēr tādos gadījumos paceļas jautājums nevis par nedalāmas saistības izpildījumu, bet gan par atlīdzību, kas stāvsakarā ar saistības neizpildīšanu. Un tā kā katra nedalāma saistība, ja to neizpilda, kļūst par dalamu, jo tās vietā tad pienākums maksāt naudā, tad kreditora mantiniekiem ir tiesība prasīt nedalāmas saistības atlīdzību, saskaņā ar viņa mantojuma daļu, tāpat parādnieka mantiniekiem pienākums atbildēt tikai par uz viņiem krītošu zaudējuma daļu. (t.i. pēc "pro rata" principa).

SEVIŠKI SAISTĪBU PRIEKŠMETI ir sekojoši:

- 1) Naudas maksājumi, principā katrs saistības priekšmets var pārvērsties naudas prasībā, (Romā nauda tika vērtēta kvantitatīvi, ir ne kvalitatīvi).
- 2) Zaudējumu atlīdzība.
- 3) Procenti
- 4) Līguma sods.

ZAUDĒJUMU ATLĪDZĪBA.

Zaudējums ir tā starpība cietušā mantas stāvoklī, kas radusies pēc zaudējumu radoša fakta iestāšanās, salīdzinot ar agrākās mantas vērtību.

No šīs definīcijas redzams, ka zaudējumu jēdziens šeit ir plašs, kādēļ R.T. lieto šeit vārdu "interesse" - id quod interest. Zaudējumu juridiskā būtība ir kā, pie zināmiem apstākļiem, vienai personai ir pienākums dot otram atlīdzību saskaņā ar radušos zaudējumu. Zaudējumi var izcelties vai nu

- a) ex delicto, vai
- b) ja kāda saistība netika izpildīta, un tās vietā jānāk zaudējumu atlīdzībai.

Zaudējumu atlīdzības veidi ir sekojoši:

- 1) damnum emergens, kad iestājas cietušā tagadējās mantas samazinājums (Cietušais konstatē, ka viņa mantībā iestājies zaudējums - tā samazinājusies savā vērtībā).
- 2) lucrum cessans jeb sagaidamas peļņas atrāvums, kas iestājas tad, ja cietušais konstatē, ka radies iztrūkums nākotnē uz paredzamās peļņas rēķina. (Cietušam zūd iespēja gūt labumus, ko viņš varēja cerēt).
Bet uz lucrum cessans pamata cietušais var prasīt tikai to peļņas tiesu, kuru viņš varēja iegūt, pārdojot attiecīgu preci, bet par to piem., ka attiecīgās preces teiksim pārtikaslaikā nepieiegādāšanas dēļ, cietušam aiz bada miruši divi vergi, nevar prasīt zaudējumu atlīdzību. Tā tad zaudējumu atlīdzību lucrum cessans veidā var prasīt tikai zināmās robežās, bet pārspilējumus nevar pieprasīt.
- 3) Tiešo zaudējumu atlīdzība: ja zaudējums ir tiešas sekas no attiecīga nodarījuma, tad runā par tiešiem zaudējumiem. Te, par cik nodarīts zaudējums, par tik zaudējums jāatlīdzina.
- 4) Netiešo zaudējumu atlīdzība. Ja zaudējums, ir kā netiešās sekas no attiecīga nodarījuma, tad runā par netiešiem zaudējumiem.
Piem., ja nonāvē kādu no četrjūga zirgiem, kas pieraduši lieliski braukt kopā, tad četrjūga īpašniekam bez zaudēta zirga rodas netiešie zaudējumi tādejādi, ka viņš nevarēs tagad tik racionāli izmantot četrjūgu, jo jāiegādā jauns zirgs un jāapmāca to, kamēr tas varēs braukt kopā ar citiem. Tāpat ja nonāvē kādu aktieru trupas locekli, u.t.t.
- 5) Nejaušā zaudējumā, ko sauc par casus, gadījumā neviens nav vainojams, bet tomēr jau R.T. pielaida atsevišķos casus gadījumos, t.s. prezumejamo vainu (culpa levissima P.T.), bet
- 6) Vis major gadījumā (nepārvarama vara) nekad nevienam nav jāatlīdzina nekādi zaudējumi.

PROCENTI (usurae).

Procenti ir tāda atlīdzība, kas dodama par kādas naudas summas vai citu atvietojamu lietu (sors, caput), lietošanas atvēlējumu vai kavējumu, samērā ar viņu daudzumu un lietošanas ilgumu.

Tā tad pie procentu uzrēķināšanas nepieciešami sekojoši pamati:

- 1) kapitāls un ka šis
- 2) kapitāls ir atvēlēts vai kavēts.

Ja šie divi momenti pastāv, tad kapitalam kā galvenai saistībai var pievienoties procenti.

Par procentiem var būt nauda, bet Romieši arī labību un citas atvietojamās lietas pielaidabūt par procentiem.

Procenti izceļas:

- 1) uz tiesiskā darījuma pamata (līgums, legats testamenta u.c.). Tie ir tā saucamie līgumiskie procenti, jo šai gadījumā iepriekš nolīgst, ka par zināmu kapitālu maksās zināmus procentus.

2) Uz likuma pamata (usurae ex lege - likumiskie procenti), bet tos var prasīt tikai kopā ar kapitalu (galveno saistību), bet ne atsevišķi no galvenās saistības. Piem.,

a) ja nokavē parāda samaksu, pienākums maksāt likumiskus procentus,

b) ja kāds savā labā izlieto svešā naudu, kapitalu - un kaut arī nebij nekādas vienošanas - ex lege rodas pamats prasīt procentus.

Nav jāmaksā likumiskus procentus sekošos gadījumos:

1) fisks nekad nemaksā likumīgus % %,

2) dāvinātājs nemaksā nokavējuma % %, ja dāvinājumu laikā nenodod.

3) no soda naudām (poena) % % nav aprēķinamas.

PROCENTU MĒRS.

R.T. vairākkārtīgos gadījumos noteic robežas, cik tālu var iet ar procentu uzrēķināšanu un ņemšanu.

1) Augstākais procentu mērs ir sekojošais: (usurae legitima maxima),

a) naudas parādos nedrīkst pārsniegt 6 %. - (usurae semisses),

b) briesmu riskos (jūrniecībā) atļāva ņemt 12 %. (usurae centesima), piem., pie foenus nauticum.

c) fabrikantiem un tirgotājiem atļauts ņemt 8 %, jo tie nenes tik lielu risku,

d) ierēdņi u.c. personae illustres drīkst ņemt 4 %,

e) zemnieki drīkst ņemt $4\frac{1}{6}$ %.

2) Nesamaksāto procentu summa nedrīkst pārsniegt kapitāla summu, (non ultrum alterum tantum).

3) Anatocismus, t.i. procentu procenti visos gadījumos aizliegti pēc Justiniana likumdošanas (usurae usurarum).

Kanoniskās tiesības vispār aizliedz % % ņemšanu.

LĪGUMSODS (P.T. poena conventionalis, krieviski - neustoika).

Līgumsods ir tāds sods, kas noteikts uz savstarpējās vienošanas pamata, sakarā ar kādu saistību tam gadījumam, ja pēdējo neizpildītu, vai neizpildītu pienācīgi.

Tā tad līgumsods ir kā blakus saistība kādai galvenai saistībai. (Piem., ja nenodos laikā noteiktu lietu, jādod līgumsods Ls 10,-)

Līgumsodam sekojoši veidi:

1) Līgumsoda samaksas gadījumā saistītā persona neatsvabinas no saistības izpildīšanās. Galvenā saistība turpina pastāvēt, neatkarīgi no līgumsoda samaksas, jo šinī gadījumā tam ir vienīgi soda raksturs. Tas ir tā saucamais kumulatīvais līguma sods.

§ 26.

- 2) Līgumsoda samaksas gadījumā saistīta persona atsvabinas no saistības izpildīšanas. Jo iepriekš noteikts, ka saistību nepildot jāsamaksā summa, kurā bez līgumsoda ietilpst arī kreditora zaudējumi. Te līgumsodu samaksājot galvenā saistība izbeidzas. (Tas ir tā saucamais novērtējuma līgumsods).
- 3) Atkāpšanās nauda (otstupnoe), kā speciala līgumsoda veids, kur parādnieks var vai nu samaksāt atkāpšanās naudu, vai izpildīt galveno saistību.

Smaguma punkts šajos veidos ir, vai līgumsoda samaksas gadījumā galvenā saistība paliek spēkā, vai tā tiek ieskaitīta līgumsoda rēķinā.

LĪGUMSODA JURIDISKĀS FUNKCIJAS.

- 1) Ja daļamai saistībai pievieno līgumsodu, tad daļamā saistība pārvēršas par nedalamu.
- 2) Tā kā saistības priekšmetam jābūt ar mantisku raksturu, tad, pievienojot līgumsodu, var nodibināt saistību uz tādu darbību, kam nav mantiskās vērtības.

Piem., kaimiņos dzīvojošais muzikants ar savu čīkstēšanu neļauj strādāt rakstniekam. Bet nolīgt savā starpā par nemuzicēšanu viņi nevar, jo nav mantiska momenta, bet ja šim līgumam pievieno līgumsodu, tad var noslēgt līgumu par netraucēšanu, lai gan būtībā šī darbība nav naudā aprēķināma.

§ 27.

SAISTĪBAS SUBJEKTI.

Katrā saistībā vienmēr divas puses: kreditors un parādnieks. Parasti ir arī tikai divi personas, bet var būt arī, ka abās pusēs reprezentetas vairākas personas - vairāki kreditori un vairāki parādnieki.

VIENPUSEJĀS UN DIVPUSEJĀS SAISTĪBAS.

(Obligatio unilateralis un obligatio bilateralis).

- 1) Vienpusejās saistības ir tādas, kur tikai vienai pusei ir tiesības prasīt, un otrai pusei tikai pienākumi. Piem., aizdevums (mutuum): aizdevējam tiesība tikai atprasīt parādu, bet naudas saņēmējam tikai pienākums to atdot.
- 2) Divpusejās saistības, kur saistības abām pusēm ir tiesības un pienākumi. Piem., emptio et venditio: pārdevējam tiesība prasīt naudu un pienākums nodot pārdoto lietu, pircējam tiesība prasīt pirktu lietu un pienākums maksāt naudu. Divpusejās saistības var būt divejādas:
 - a) obligatio bilateralis aequalis, ja saistības tiesības un pienākumi abās pusēs ir līdzīgi (saucas arī par sinallagmatiskām jeb savstarpējām saistībām).

- b) obligatio bilateralis inaequalis. Ja parādnieks principā uzņemas tikai pienākumus, bet pie zināmiem apstākļiem, viņam var rasties arī tiesības, (t.i. pret prasījums) pret kreditoru. Piem., pie mandatum mandatāram sākumā nav nekādu tiesību pret uzdevuma devēju, bet ja sakarā ar uzdevuma izpildījumu radušies izdevumi, tiesība pieprasīt tos no uzdevuma devēja. (Šo saistības veidu sauc arī par nelīdzīgi divpusējo saistību).

VAIRĀKI KREDITORI VAI PARĀDNIKI.

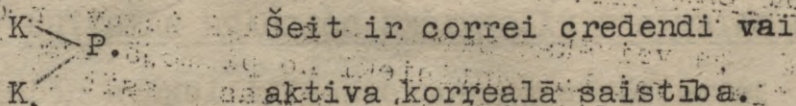
Parastais gadījums, kad ir dalīta saistība, kur katrs kreditors var prasīt tikai savas daļas izpildījumu, un parādniekam pienākums izpildīt tikai savu saistību, t.i. tikai par savu daļu. Bet ir arī tādas saistības, kur no katra parādnieka var prasīt visas saistības izpildīšanu, pie kam ja viņš saistību izpildījis, saistība izbeidzas.

Te jāapskata solidarās un korreālās saistības.

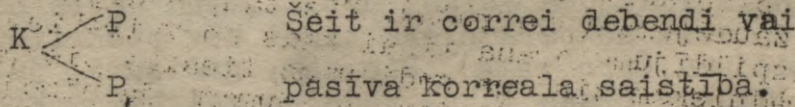
KORREALAS UN SOLIDARAS SAISTĪBAS (šaurākā nozīmē).

1) Senā Romā galvenā forma korreālu saistību nodibināšanai bija stipulācijas vai verbālie kontrakti (pie verbāliem kontraktiem jārunā, un tieši noteikti formālie vārdi). Korreālās saistības var rasties sekojošā kārtā:

- a) vairāki kreditori (teiksim divi) vienlaicīgi prasīja vienam parādniekam: "spondesne dare?", un parādnieks atbildēja "spondeo", t.i. katram no jums apsoli izpildīt saistību, pie kam izpildot saistību kādam no kop-kreditoriem, parādnieks izpildīja savu saistību.

- b) otrs gadījums, kad vairāki parādnieki un viens kreditors. Kreditors papriekš jautā pirmam parādniekam: "spondesne dare?", tas klusē, pēc tam prasa otram: "spondesne dare?", uz ko tad abi parādnieki atbild "spondeo".

- 2) Vēlāk korreālas saistības sāka nodibināt ar vienkāršo konsensuālo kontraktu, pie kam nevien uz tiesiskā akta pamata, bet arī no deliktiem, bet tādā gadījumā formulēja, ka uz delikta pamata saistītās personas nes atbildību in solidum, t.i., cietušais var prasīt pilnīgu atlīdzību no katra parādnieka atsevišķi. No tā radies nosaukums solidara saistība.

ATŠKIRĪBA STARP SOLIDARO UN KORREALO SAISTĪBĀM ir, ka

- 1) solidaras saistības sekas parādniekiem ir smagākas par korreālās saistības sekām, jo
- 2) ja pie korreālās saistības kreditors tikko pret vienu no kopparādniekiem cēlis sūdzību, pēc litiscontestatio

momenta iestāšanos, visi pārējie kopparādnieki atsvabinas no saistības, bet pie solidaras saistība izbeidzas tikai tad, kad saistība izpildīta.

3) Pēc R.T. korrealās saistības izceļas vairāk uz juridiska akta pamata, bet solidaras saistības izceļas uz likuma priekšraksta, t.i. vairāk uz deliktu pamata.

SOLIDARAS SAISTĪBAS PLAŠĀKĀ NOZĪMĒ.

Jaunlaikos, īpaši praktiski, nav izšķirības starp solidarū un korrealu saistībām, un abos gadījumos runā par solidarām saistībām - pie kam katrs no parādniekiem nes atbildību par visu parādu pilnīgi. Definējot jāsaka, ka:

Solidara saistība plašākā nozīmē ir saistība, kur no katra parādnieka var prasīt visas saistības izpildījumu resp. visu saistību var izpildīt ikkuram kreditoram un, ja viens parādnieks izpildījis visu saistību resp. viss saistības priekšmets izpildīts vienam kreditoram, tad saistība ar to izpildīta.

SAISTĪBAS AR NEDALAMU PRIEKŠMETU.

Saistība ar nedalamu priekšmetu, tomēr par sevi, kā saistība, izpildījumā dalama. Piem., saistības priekšmets zirgs nav dalams, bet ja zirga vietā maksās naudu, tad saistība pārvēršas par dalamu. Tā tad, kā jau agrāk noskaidrojam, kaut arī saistības priekšmets fiziski vai juridiski nedalams, bet izpildījumā var izrādīties dalams (nauda).

NEDALAMAS SAISTĪBAS KĀ SEVIŠKS SOLIDARU SAISTĪBU VEIDS.

Gadījumā, ja vairākas personas kopīgi ieguva nedalamu prasījumu vai nu tieši vai kā mantinieki no pirmējā kreditora, tad katram no viņiem kā kreditoriem ir tiesības prasīt visas saistības izpildījumu.

Bet, ciktālu attiecīgais prasījums dibinas ne uz pirmējās saistības izpildījumu, bet gan uz zaudējumu atlīdzības, kas cēlusies no saistības neizpildījuma laikā, u.t.t., tad katrs no kreditoriem tiesīgs pieprasīt no parādnieka tikai sev piekritošo atlīdzību no kopēja zaudējuma (pro rata). Pie tam, gadījumā, ja nedalamas saistības izpildījumu prasa tikai kāds no vairākiem kopkreditoriem, tad parādniekam zināmos gadījumos tiesība pieprasīt no kreditora nodrošinājumu (cautio), tam gadījumam, ja pārējie kreditori vērsīs atkārtotas prasības.

Ja vairākas personas saistītas izpildīt nedalamu saistību, tad katrs no viņiem atbild in solidum, pie kam katrs no viņiem atbild arī par visu zaudējumu, ja izpildījums kļūs neiespējams viena kopparādnieka vainas dēļ, bet pēc vispārējās kārtības ir tiesība uz beneficium divisionis un regresu pret pārējām.

SAISTĪBU IZCELŠANĀS.

Jau R.T. mēģina sagrupēt tos pamatus uz kuriem izceļas saistības un šīs grupējums ir pamatā vēl Ucl. saistību tiesību izcelšanas šķirojumam.

GAJUS UN JUSTINIANA SISTEMA.

Gaius saka, ka: "omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto," bet tā kā ir vēl saistību veidi, kuru izcelšanas pamati nav aptverami ar šiem diviem jēdzieniem, tad Gaius citā vietā pieved vēl trešo saistību kategoriju, - "obligatio ex variis causarum figuris," pie kam Justinians šo trešo grupu sadala ka "quasi ex contractu" un "quasi ex delicto."

- 1) obligationes ex contractu - emptio et venditio, locatio et conductio u.c.
- 2) obligationes ex delicto - piem., ja kāds sabojā otra lietu vai dzīvnieku - izceļas pienākums par zaudējumu atlīdzību uz lex Aquilia pamata.
- 3) obligationes ex variis causarum figuris: Te atkarībā no apstākļiem ja izceļas saistības ir tuvākas kontraktiem, tas sauc par quasi ex contractu (piem., negotiorum gestio), bet ja tās tuvāk delektiem - quasi ex delicto, piem., par izliešanu par logu uz ielu, jau Romā bija noteikums, ka iestājās delikts, par kuru jāatbild nāma saimniekam, neatkarīgi no tā, vai saimnieks, vai viņa vergs izlējis netikumus otram uz galvas (Ucl. 1402.p. "Saistību tiesības rodas vai nu no tiesiskā darījuma, vai no neatļautas darbības, vai pēc likuma." Tā tad Romiešu trešais (ad 3) šķirojums atbilst Ucl. - "vai pēc likuma").

SAISTĪBU IZCELŠANĀS NO TIESISKĀ DARĪJUMA.

Tiesiskie darījumi uz kuru pamata pēc R.T. izceļas saistības, bija:

- 1) contractus (obligationes ex contractu).
- 2) pactum
- 3) vienpusējs apsolījums (vienpusējs tiesiskais darījums).

OBLIGATIONES EX CONTRACTU.

Gaius saka, ka pavisam četri kontraktu veidi: "quattuor genera sunt: aut enim re contrahitur obligatio aut verbis aut litteris aut consensu."

I. re contrahitur obligatio - (Realie kontrakti P.T.), ir, kas noslēdzas ar lietas došanu. Piem., nevar noslēgt aizdevuma līgumu, ja nav klāt naudas, preces u.t.t., jo kā realām kontraktam, tā spēks rodas tikai ar lietas došanu.

Realie kontrakti sadalās:

Contractus nominati

- 1) mutuum (aizdevums)
- 2) commodatum (patapinājums)

Contractus innominati

- 1) do ut des
- 2) do ut facias

3) depositum (glabājums)
4) pignus (ķīlas līgums)

3) facias ut des
4) facio ut facias

II Consensu contrahitur obligatio (konsensualie kontrakti P.T.) pie kuru noslēgšanas pietiek ar vienošanos. Nav no svara vai līguma slēgšanas brīdī lieta atrodas pie kontrahentiem vai ne, jo ar konsensuālu kontraktu varam pirkt lietu, kura pirkšanas brīdī atrodas pat ārzemēs. Arī formas ieturēšana pie vienošanas nav no svara. K.k. var būt sekojoši:

- 1) emptio et venditio (pirkšanas un pārdošanas līgums)
- 2) locatio et conductio (īres līgums)
- 3) societas (sabiedrības līgums)
- 4) mandatum (uzdevuma līgums)

III Verbis contrahitur obligatio (verbalie kontrakti P.T.) - šeit raksturīgais, ka līgumu var noslēgt tikai ar noteiktiem vārdiem pēc sekojošām formulām:

- 1) Dari spondes? - Spondeo,
- 2) Dabis? - Dabo,
- 3) Promittis? - Promitto,
- 4) Fide promittis? - Fidepromitto,
- 5) Fidejubes? - Fidejubeo,
- 6) Facies? - Faciam,

Pie verbalu kontraktu saistībām, pretēji citiem kontraktiem ir abstrakts saistības noslēgšanas pamats. (Mūsdienu abstrakto saistību raksturīgs piemērs ir vekselis).

IV. Litteris contrahitur obligatio (litteralie kontrakti P.T.) - raksturīgais moments pie šo līgumu būtības ir parāda sumas ierakstīšana īpašās ienākumu izdevumu grāmatās - (codices accepti et expensi - grāmatas ar ienākumu un izdevumu lapusēm). Saskaņā ar šo literālo kontraktu, tad kontrahenti pēc zināma laika notecejuma izvedot saldo norēķinas. L.K. var būt sekojošas veidos:

a) Transcriptio a re in personam - kur parāds, kura pamatā agrāk bija pie pirkums (t.i. konsensuāls kontrakts) pēc ierakstījuma grāmatās pārvēršas par literālkontraktu (izdarot zināmā kārtā novacījumu). b) Transcriptio a personam - parāda pārvedums no agrākā parādnieka uz kādu citu.

PACTUM / personam - parāda pārvedums no agrākā parādnieka uz kādu citu. ^{la} rālkontrakti izzuda 3 g.s. beigās, tā ka Justiniana tiesības to var nepazīst.

Pactum ir katra neforma^{la} vienošanas, kas pēc Romiešu civilām tiesībām netiek uzskatīta par kontraktu. Pactum atšķiras no contractus ar to, ka contractus dod actio (lielākā drošība, jo var griezties pie tiesas), bet pactum ir neformāla vienošanās, kas pie tam nedod actio tiesības, (jāsaka, ka pie konsensuāliem kontraktiem gandrīz arī nav nekādas īstas formas - praktiski tuvojās pactum). Dzilāks izskaidrojums pactum atšķirībai no contractus jāmeklē vispārīgā seno tiesību principā par vienkārša vārda nesaistīgumu. Proti, senais cilvēks domāja, ka viņš būdams sava vārda kungs, var arī no tā atteikties, ja viņš vienkārši kaut kam piekritis. Tikai tad ja vārds bija dots svinīgi, piesaucot dievību un tādā kārtā vērsot to uz dievību, tikai tad viņš pēc sakrālām tiesībām bija saistīts ar savu vārdu un nevarēja vairs to grozīt. Līdz ar apgrozības attīstību romiešu jurisprudences un sevišķi pretora tiesības, centās piešķirt paktiem lielāku tiesisku nozīmi.

Tā radās daži pactum veidi, kuri saucas pacta vestitia, un kurām deva actio tīesību, pretēji pacta nuda, kuriem pretors nedeva aizsardzību.

PACTA VESTITA ATSEVIŠKI VEIDI . ir sekojoši:

1) Pacta adiecta - tās ir norunas, kas pievienotas kādam galvenam līgumam (t.s.papildu pakti). Piem., divas personas slēdz emptio et venditio līgumu, ar kuru notiek mājas pirkšana un pārdošana, bet vēlāk šim galvenam līgumam pievieno pactum adiecta, ka pārdevējam paliek tiesība personīgi dzīvot pārdotā mājā.

Pacta adiecta var būt divējādām dažādām sekām:

a) ja pactum adiectum bija noslēgts reizē ar galveno līgumu (in continenti), tad to aizsargāja galvenā līguma sūdzība, bet

b) ja pactum adiectum bija noslēgts pēc galvenā līguma izcelšanās (ex intervallo), tad tas ieguva tiesisku spēku tikai tad, ja viņa mērķis bija atvieglināt parādnieka stāvokli, piem, pagarinot termiņu. Bet, ja ar vēlāk pievienoto paktu pārgrozīja galvenā līguma saturu, vai palielināja parādnieka saistību, tad pretors tādu pactum neaizsargās.

2) Pacta praetoria. Pie pacta adiecta - cietušais sūdzību var celt kopā ar galveno saistības sūdzību, bet pie pacta praetoria, pretors dod atsevišķu actio in pactum. Sekojoši veidi:

a) constitutum debiti, kad parādnieks apstiprināja jau pastāvošu parādu,

b) dažāda veida recepta: receptum nautarum, receptum cautionum, receptum stabulariorum. Te pretors aizsargās pacta, kas ceļas no ceļotāju lietu pieņemšanas no kuģu viesnīcnieku un iebraucamo vietu saimniekiem, kas uzņemas atbildību par pieņemtām lietām.

3) Pacta legitima, kas ieguva sūdzības spēku tieši uz likuma pamata, bet šis veids radās vēlāk - imperijas laikmetā. Tā Justinians noteica, ka dāvinājumi zem 500 solidiem noslēdzami ar vienkāršo vienošanos, bet virs 500 solidiem nepieciešama rakstiska forma, (pirmā gadījumā pactum).

LĪGUMS.

Līgums ir divu vai vairāku personu saskanīgs gribas izteikums, kas viņu starpā nodibina saistību.

Paceļas jautājums ar ko atšķiras līgums no tiesiskā darījuma. Kā jau bij aizrādīts, tad tiesiskais darījums ir plašāks jēdziens par līgumu, jo līgums ir tikai tiesiskā darījuma viens veids.

Tiesiskais darījums ir atļauts gribas izteikums ar nolūku radīt tiesiskās sekas, t.i. subjektīvo tiesību izcelšanas, pārgrozīšanas vai izbeigšanas. Piem., testaments arī ir tiesiskais darījums (vienpusējs tiesiskais darījums), bet nav līgums.

Paceļas jautājums, vai visi līgumi ietilpināmi saistību tiesībās? Pēc definīcijas tā iznāk, bet piem., līgumus gīmenes tiesībās, kā laulību, neietilpināsim saistību tiesībās, bet gan

ģimenes tiesībās. Tapēc jāaizrāda ka līguma definīcijā runājam tikai par tādiem līgumiem, kas nodibina saistību tiesību. Saistību vien nevar teikt, jo katrs līgums, arī laulība, nodibina saistību. Tā tad līgums šī vārda nozīmē aptver kā contractus tā pactum vestitia. Tapēc jaunajos laikos var būt līgumi, kas agrāk bija kontrakti vai arī pakti (jāpiezīmē ka tagad saistošs katrs līgums neatkarīgi no formas).

DĪVPUSĒJIE UN VIENPUSĒJIE LĪGUMI.

Katrā līgumā figurē divas puses, pie kam,

- 1) ja līgumā viena puse tikai kautko apsola, bet otra puse pieņem - vienpusējs līgums (piem., aizdevums),
- 2) ja līgumā abās pusēs ir apsoliņjumi un pienākumi - divpusējs jeb savstarpējs (sinallagmatiskais līgums). Piem., pirkums.

LĪGUMA NOSLĒGŠANĀ.

Līgumu noslēdz ar piedāvājumu (oferti) no vienas un piedāvājuma pieņemumu (akceptu) no otras puses. Tas, kas kaut ko sola ir oferents - (piedāvātājs), bet tas, kam kaut kas solīts ir oblats, un ja gadījumā oblats priekšlikumu pieņem, tad viņš saucas par akceptantu. Priekšlikuma piedāvājumu sauc par oferti, bet pieņemšanas aktu par akceptu. No pieņemšanas jeb akceptēšanas brīža piedāvājums kļūst par līgumu.

Bet oferentam vajaga tā formulēt savu priekšlikumu, ka oblatam atliek pateikt tikai "jā" vārdu, bet ja oblats savā akceptā pieņem kaut kādu noteikumu klāt, tad akcepts savkārt pārvēršas par oferti, u.t.t., un tikai pēc tam kad kāda no pusēm pateic beznosacījuma "jā" akceptu, akcepts pārvēršas par līgumu.

VIENPUSĒJS APSOLIŅJUMS.

Tagad paceļas jautājums, vai vienas puses priekšlikums var kļūt par līguma iemeslu? R.T. jau senos laikos pazina gadījumus, kad vienpusējs solījums - priekšlikums, kļūst saistošs, un to sauc par

- 1) pollicitatio. Bet ne katrs, tikai sekojošos gadījumos, apsoliņjums top saistošs:
 - a) vienpusējs apsoliņjums par labu valstij vai sabiedrībai, pie kam, ja tā pamatā ir iusta causa; kura dēļ dots, šis vienpusējs apsoliņjums (kāds pamudinājošs iemesls), bet
 - b) ja kāds šo savu vienpusēju apsoliņjumu jau sācis izpildīt, tad neatkarīgi no iusta causa - apsoliņjums kļūst obligāts.
- 2) Apsoliņjums, kura priekšmets ir pūrs - saistošs.
- 3) Votum - apsoliņjums par labu dieviem - atšķirībā no parastā pollicitatio, izpildāms vienmēr apsoliņtā mantā, bet ne naudas pretvērtībā.
- 4) Atalgojuma izsolījums (P.T.), ja kāds publiski, piem., caur laikrakstu, izziņojis, ka par zināmas lietas atrašanu un atdošanu apsola atlīdzību. (Arī Ucl. 1540. " Kas ar sludinājumu izsolījis par kādas darbības izdarišanu zināmu atlīdzību, tas var, kamēr šī darbība nav vēl atbilstošā kārtā izdarīta, atsaukt savu izsolījumu,

bet tikai ar tādu pašu sludinājumu. Bet, ja kāds jau izdarījis sagatavojumus tā izpildīšanai, par ko atlīdzība bijusi izsolīta, tad izsolītājs paliek saistīts ar savu sludinājumu, tomēr pieņemot, ka norādīto darbību izdara pienācīgā kārtā. Ja izsolītājs nolīcis izpildīšanai zināmu termiņu un tas notiek, tad izsolījums zaudē spēku, bet pirms termiņa notecējumā to nevar prasīt").

LĪGUMA NOSLĒGŠANAS STADIJAS.

Līguma galīgai noslēgšanai pa priekšu iet sekojošas stadijas:

- 1) praepositium - tiek dots vienpusējs priekšlikums; pēc tam nāk
- 2) sarunas, tad
- 3) punktacija - līguma iepriekšējs uzmetums, kur precizē līguma būtiskās sastāvdaļas un beidzot:
- 4) perfekcija - moments, kad līgums skaitās noslēgts. Juridiski svarīgi, ka pirmās trīs stadijas (praepositium, sarunas un punktacija) kontrahentus nesaista.

PACTUM DE CONTRAHENDO.

No iepriekš apskatītām iepriekšējām līguma noslēgšanas trim stadijām (praepositium, sarunas un punktacija), kas nav saistošas jāatšķir: Pactum de contrahendo (priekšlīgums) ar ko kādam uzlikts pienākums noslēgt kādu citu līgumu nākotnē. Būtiskais ka priekšlīgumā jānotic nākošā līguma saturs. Un ja tāds priekšlīgums par vēlākā līguma slēgšanu ir noslēgts, tad pretkontrahents tiesas ceļā var prasīt tā noslēgšanu un izpildīšanu. Modernais piemērs būtu, kad tirgotājs slēdz ar fabrikantu līgumu, kā gada laikā no pēdējā saņems zināmas preces pa tirgus cenām u.t.t.

LĪGUMA NOSLĒGŠANA STARP KLĀTNEESOSIEM.

Līgums uzskatams par galīgi noslēgtu, kad līdzēji ir vienojušies par visām tā būtiskām sastāvdaļām, nolūkā savstarpēji saistīties. Līdz līguma perfekcijai abas puses var brīvi atkāpties. Tapēc perfekcijas brīdis ir svarīgs, sevišķi līgumā starp klātneesosiem. Piem., viens kontrahents dzīvo Romā, otrs kautkur Galijā. Vienīgā satiksme visu starpā iespējama ar vēstuli vai sūtņu palīdzību. Pieņemsim ka vienošanas tik tālu formulēta, ka atliek tikai pateikt "jā" vārdu. Te jautājumā par to, kad līgumu uzskatīt par noslēgtu zinātnieku domas dalas, un tiek uzstādītas dažādas teorijas.

TEORIJA PAR LĪGUMA NOSLĒGŠANAS MOMENTU STARP KLĀTNEESOSIEM.

Svarīgākās teorijas:

- 1) Gribas izteikuma teorija (Äusserungstheorie), pēc kuras līgums ir noslēgts no tā brīža, kad oblati izteicis savu piekrišanu līgumam. Mūsu piemērā, kad vēstule no viena kontrahenta pienākusi otram un pēdējais piekritīs tai, liekot piemēram vergiem rakstīt atbildi.

- 2) Sanemšanas teorija (Empfangstheorie), pēc kuras līgums noslēgts, kad oferents saņēmis no oblata atbildi, bet nemaz vēl nav iepazinies ar tās saturu.
- 3) Iepazīšanas teorija (Vernehmungstheorie), kas noteic, ka nepietiek ar to vien, ka atbilde no oblata saņemta, bet jāiepazīstas vēl ar to.
Modernās tiesībās ir dažādi principi, (Ucl. ja līgumu slēdz starp klātneesošiem, tad tas uzskatams par galīgi noslēgtu no tā brīža, kad tas, kam piedāvāts priekšlikums, paziņo priekšlikuma piedāvātājam par tā pieņemšanu, kaut arī priekšlikuma piedāvātājs vēl nebūtu paziņojumu saņēmis." Tā tad modificēta gribas izteikuma teorija).

LĪGUMA SATURS.

Līguma saturs atkarājas pilnīgi no līdzēju ieskata, izņemot likumā paredzētus sevišķus gadījumus.

1) Nedrīkst būt līgumā:

- a) kaut kas pretlikumīgs, nedabīgs (juridiski vai fiziski neiespējams) vai nemoralisks,
- b) nevar būt līgums, kura saturā nav nekādu interešu kreditoram (P.T.)
- c) nenoteikta darbība vai
- d) nemoraliska darbība nevar būt līguma saturā.

2) Jābūt līguma saturā:

- a) causa obligandi - t.i. līgumam jābūt noslēgtam par pamatu kādam darījumam. Piem., līgums uz causa credendi (līgums, kas noslēgts par pamatu aizdevumam) u.c.
- b) bet var būt arī līgumi kuru pamatā ir abstraktie darījumi. Piem., stipulācijas gadījumā kontrahenti apsolas viens otram kautko dot, nenorādot līgumā iemeslus. (Raksturīgs mūslaiku vekselis). Tomēr R.T. vairumā stāv uz causa obligandi pamatā.
- c) Līguma saturs var saistīt tikai kontrahentus. Pacēlas jautājums, vai var noslēgt līgumu, kas saistītu vai piešķirtu kādas tiesības trešām personām. R.T. principā noliedz, bet P.T. atzīst, ka var radīt līgumus trešai personai, tikai par labu. Piem., apdrošināšanas līgums trešai personai par labu.

LĪGUMA FORMAS.

Klasiskās R.T.-bās līgumiem ir ļoti formāla (formālisms) nozīme. Justiniana laikā jau vērojama atraisīšanās no formalisma. Arī mūslaiku tiesībās, izņemot specialos likumos paredzētiem tiesiskiem aktiem, paredzēta zināma formas brīvība, (piem., pie nekustamu īpašumu pirkšanas - pārdošanas, līgums formāli jāatzīmē zemes grāmatās).

SEVIŠKIE LĪGUMU VEIDI.

- 1) Pacta lucrativa - bezatlīdzības līgumi, piem., dāvinājumi, u.c.
- 2) Pacta onerosa - atlīdzināmie līgumi, piem., pirkums, īres

līgums, u.c.

- 3) Negotia claudicantia - klibojošie līgumi, kas ir saistoši tikai vienai pusei. Piem., ja nepilngadīgais slēdzis bez aizbildņu piekrišanas ar pilngadīgo, tad nepilngadīgais var līgumu arī nepildīt, lai gan pieaugušam līgums katrā ziņā jāpilda.
- 4) Emptio spei - cerības pirkums.
- 5) Emptio rei sperate - pērk lietu kas radīsies nākotnē, bet kas vēl neeksistē.
- 6) Pandektu doktrīna izveidoja vēl apdrošināšanas, izlozes, loterejas, spēļu un derību līgumus, pie kam noteica, ka spēles un derības nevar radīt saistības, bet ja uz to pamata kādam samaksāts, tad samaksāta naudas summa paliek kredītoram (Arī - Ucl. līdzīgs princips).

LĪGUMA PASTIPRINĀŠANA.

Līgumu var pastiprināt ar 1) zvērastu, 2) rokas naudu, 3) jaunu līgumu.

- 1) Zvērasts pēc R.T. līgumam nepiedeva lielāku spēku, bet pēc kanoniskām tiesībām, līgumu kam sākumā bija trūkumi, zvērasts to padarīja par saistošu.
- 2) Rokas nauda (arrha), kurai var būt divejādas funkcijas:
 - a) par pierādījumu noslēgtam līgumam - lai redzamāk varētu pierādīt, ka kontrahentu starpā notikusi attiecīgā vienošanās, (argumentum emptiois et venditionis contractae) un šo funkciju sauca par arrha confirmatoria. Zīmīgi, ka rokas nauda pēc R.T. vienmēr jānodibina ar tās nodošanu; nav rokas nauda ar solījumu vien to dot. Tā tad rokas naudas būtiskā pazīme tās nodošana kontrahentam.
 - b) par nodrošinājumu. Te ja līgumu izpilda, rokas naudu vai nu jāatdod atpakaļ, vai jāieskaita maksājumā, ja līgumu neizpilda, rokas naudas devējs zaudē to, bet, ja līgumu neizpilda rokas naudasņēmējs, tad tam jāatdod dubultā rokas nauda tās devējam (arrha poenalis).
- 3) Līgumu pastiprina ar jaunu līgumu,
 - a) poena conventionalis, ja nosaka līgumsodu, gadījumā ja neizpilda zināmu saistību (gaļveno līgumu).
 - b) constitutum debiti, ja parādnieks sava parāda nodrošināšanai dod vēl otru apsolvījumu izpildīt to pašu saistību.

LĪGUMA NOSLĒGŠANA CAUR VIETNIEKIEM jeb prasījuma iegūšana un pienākumu uzņemšanas caur trešām personām.

Kā jau bij teikts R.T. principā neatzina atklāto pārstāvību, bet tikai kluso (netiešu) juridiski ņemot kluso pārstāvniecību nevar saukt par pārstāvniecību. (Par šo jautājumu skatīties vispārējā daļā).

Bet jau R.T. vērojama pārstāvības izveidošana, sakarā ar paterfamilias institutu, jo izņēmuma gadījumos paterfamilias ir atbildīgs par savai varai padotu personu saistībām. Prasības šais izņēmuma gadījumos, kad trešās personas varēja celt pret paterfamilias, par viņam pakļauto ļaužu rīcību un saistībām

sauc par actiones adiecticiae qualitatis.

ACTIONES ADIECTICIAE QUALITATIS UN TO VEIDI.

Pēc senām Romiešu civilām tiesībām, pater familias nekad neatbildēja par sev padotu ļaužu noslēgtiem kontraktiem ar trešām personām. Tikai gadījumā, ja padotais izdara kādai trešai personai - deliktu, tad pater familias atbildēja uz actio noxalis pamata, pēc kuras viņš bija spiests vai nu samaksāt cietušam zaudējumus, vai izdot vainīgo (persona alieni iuris, vergu un tāpat kustoni) cietušam - noxae dare. Tomēr apgrozībai palielinoties, pretors atsevišķos gadījumos sāka atzīt pater familias atbildību, par saistībām, kuras noslēdza viņam padotas personas. Un tās prasības uz kuru pamata ģimenes galva (jeb uzņēmuma saimnieks) t.i. pater familias atbild blakus par savā varā pakļauto ļaužu vai veikalvežu noslēgtiem kontraktiem (tiesiskiem darījumiem) - sauc actiones adiecticiae qualitatis, un tās var būt sekojošas:

- 1) Actio quod iussu, kad ģimenes galva (pater familias) pavēlējis (iussu) sev padotam cilvēkam noslēgt tiesisku darījumu. Te kungs nosūta piem., savu vergu nopirkt kādu preci un lai pārdevējs būtu pārliecināts, kā sūtītā^{is} tiešam ir uz kunga pavēli atnācis, tad sūtītā^{is} jābūt legalizētam ar vēstuli, pavadrakstu, iepriekšēju paziņojumu u.t.t., un pater familias atbildīgs par padotā - šādā kārtā noslēgtiem darījumiem, uz actio quod iussu pamata.
- 2) Actio institoria, kad ģimenes galva savu dēlu vai vergu iecēlis par institoru (veikalvedi) - personu, kas kārtā veic la lietas. Arī šai gadījumā ģimenes tēvs atbild par sava institora rīcību un noslēgtiem darījumiem. Tā kā trešās personas ieinteresētas, vai veikalvedis ir patiešam pilnvarots no sava kunga, tad R.T. paredz, ka veikalvedim vajag būt ar pazīmēm, kas āreji, mazākais, liek izprast, ka tas patiešam tāds ir.
- 3) Actio exercitoria. Te kuga saimnieks, kas reizē ir kuga īpašnieks (exercitor navis) iecēļ sev padoto personu par kuga kapteini (magister navis), un kļūst līdzatbildīgs par pēdējā noslēgtiem tiesiskiem darījumiem ar trešām personām. R.T. paredz, ka magister navis jābūt āreji atbilstošam sava amata kompetencei.
- 4) Actio de peculio (peculium ir manta, kuru pater familias piešķir savam dēlam vai vergam un ar kuru pēdējie var ekonomiski rīkoties). Ja pater familias sev padotam izdalījis kādu atsevišķu mantu kā peculium, tad pater familias atbild par visām peculium saņēmēja saistībām, bet tikai peculium apmērā. Ulpians jautā, ja vergam piešķirts peculium vai vergs pats arī ietilpst tamī (jo vergs par sevi ir rēs)? Afrikanus uz to atbild negatīvi. Šeit vērojami jau dziļi - atzīt vergu ka personu.
- 5) Actio tributoria. Ja dēls vai vergs ar peculium līdzekļiem un ar pater familias atļauju atklāj veikalu, (merx peculium), un pēc tam vēl aizņem no pater familias kādu sumu (vērtību), tad pater familias paliek par kreditoru, un gadījumā ja peculium un aizdevuma saņēmējs bankrotē, tad pater familias jāfunkcionē tikai kā kreditoram līdzīgi citiem kreditoriem. (Nav nekādu citu izslēdzošu tiesību uz dēla vai verga peculium, bet jāpiedalās tanī kā konkursā, līdzīgi citiem kreditoriem).

Pie kam, ja bankrotētāja mantas sadalīšana nenotika pareizi, (varbūt pater familias ieguva priekšrocības pie mantas sadalīšanas), tad pārējie kreditori pret pater familias var celt actio tributoria.

- 6) Actio de in rem verso. Pater familias atbild par tādiem sava pakļauta darījumiem, kas nākuši pater familias pašam par labu. Piem., vergs aizņēmieš no kreditora naudu, lai nopirktu ģimenes pārtiku. Ja pater familias labprātīgi kreditoram nemaksā, pēdējais pret viņu var celt actio venditio de in rem verso, bet tikai quantum in rem patris versum est, t.i. par cik tēvam nācis par labu. Ar laiku no šīm prasībām bija vērojama tālāk attīstīšanās, jo pār veikalvedi, kapteini u.t.t., vārēja nozīmēt arī brīvas personas, un tādos gadījumos radušās saistības, kad pārstāvis nav padots pārstāvamam uz pater familias potestas pamata, tika aizsargātas trešām personām par labu ar actio quasi institoria vai utilis actio ad exemplum institoriae. P.T. nodibināja tiešo jeb atklāto pārstāvību.

SAISTĪBU IZCELŠANĀS NO DELIKTIEM (NEATĻAUTA DARBĪBA, KĀ SAISTĪBAS IZCELŠANĀS PAMATS).

Neatļautas darbības tiesiskās sekas ir saistības izcelšanās. Ja kāds citam sabojā, sasiit lietu, tūlīt rodas saistību tiesība. Un šādam prettiesiskam aktam, uz kura pamata rodas saistību tiesība, jāsaturs sekojoši 4-ri elementi:

- 1) objektīvo tiesību aizskarums,
 - 2) subjektīvo tiesību aizskarums,
 - 3) zaudējumu,
 - 4) vainu.
- ad1) objektīvo tiesību aizskarums nozīmē ka delikventa (delikta izdarītāja) darbība bija vērsta pret pastāvošām objektīvām normām (pretlikumīgi). Piem., ja kāds sabojā svešu lietu, rīkojas pretīm lex Aquilia.
- ad2) subjektīvo tiesību aizskarums nozīmē, ka ar prettiesisku rīcību bija aizskārta sveša persona, jo ja kāds sabojā res nullius (nevienam nepiederušu lietu) - nav delikta. Tā tad pie neatļautas darbības jābūt kādam subjektam, kas caur to būtu cietis.
- ad3) Jābūt zaudējumam, jo ja kāds piem., aizskarot svešo vērši, pēdējo tikai paglaudījis, nenodarot tam kaitējuma, nav zaudējuma - nav delikta.
- ad4) Personai, kas izdarījusi prettiesisku darbību jābūt vainīgai. R.T. vienmēr stāv uz vainas prezumcijas t.i. pie neatļautas darbības vienmēr jābūt vainai.

VAINAS VEIDI.

- a) Dolus - kad ar launu nolūku izdara otram zaudējumu
- b) culpa lata - kad persona neievēro tādu rūpību, kādu parasti visi ievēro.
- c) culpa levis in abstracto - ja neievēro čakla nama tēva (pater familias) rūpību, ko tas būtu ievērojis,

- d) culpa levis in concreto - vaina par tādas rūpības neievērošanu, kuru konkrēta persona pati ievērotu savās darbībās.
- e) culpa levissima - prezumejama vaina, visvieglākās vainas veids, tai izbeidzoties, iestājas.
- f) casus (gadījums) - arī citreiz prezumejama vaina, bet casus, kurā nevar prezumēt nekādu vainu, saucas par
- g) vis major - nepārvarama vara), kur neviena cilvēka vaina nav nedz saskatāma, nedz prezumejama.

IZŠKIRĪBA STARP ZAUDĒJUMA ATLĪDZĪBU UN ATBILDĪBU.

Jāizšķir zaudējuma atlīdzību no atbildības, jo atbildība pēc sava apjoma ir plašākā apjomā par citkārt iestājušajiem zaudējumiem. Jo atbildība varēja būt pēc R.T. citkārt divkārsa, trejkārša u.t.t. salīdzinot ar konstatēto zaudējumu.

Sakarā ar to izšķir:

- 1) Actiones rei persecutoriae - prasības kuru pamatā ir tikai zaudējuma, vai zaudētas lietas atlīdzinājums. Piem., condictio furtiva gadījumā kur kāds konstatē, ka pie cita atrodas zagta lieta, tās īpašnieks var prasīt no trešās personas prasību par atlīdzību.
- 2) Actiones poenales, kur bez prasības pēc atlīdzinājuma paredzēts arī sods cietušam par labu. Piem., actio furtiva gadījumā - atbildība ir lielāka par atlīdzinājumu, jo nāk klāt vēl arī sods.
- 3) Actiones mixtae - piem., Lex Aquilia noteica, ka vainīgam
 - a) par verga vai dzīvnieka sabojāšanu jāatbild ar augstāku vērtību, kādā pēdējo gada laikā pirms delikta bija vergam vai dzīvniekam,
 - b) par sabojātu lietu jāatbild ar augstāku vērtību, kādā šai lietai bija pēdējo 30 dienu laikā pirms sabojāšanas. Lex Aquilia rāda, ka ja sabojātai lietai, dzīvniekam vai vergam delikts iestājies pie kāpjošas konjunkturas, to īpašnieks iegūst mazāk un otrādi.

DELIKTA SAISTĪBU PERSONISKAIS RAKSTURS.

Tā kā vēsturiskā attīstībā delikts izveidojies no peccatum - grēcīgā nodarījumā, tad deliktam vienmēr bija personīgais raksturs, un cits nevarēja samaksāt delikventa parādu, un tādējādi atpestīt vainīgo.

Tapēc pret delikventu vērstas prasības izbeidzas ar viņa nāvi, jo mantinieki deliktus uz sevi nepārņem. Bet ja cietušais nomirst, tad cietušā mantinieki var prasīt no vainīgā atbildību pēc delikta. Tā tad prasības no deliktu saistībām pāriet tikai aktīvā pusē.

SAISTĪBU IZCELSĀNĀS NO DAŽĀDIEM PAMATIEM.

Te ietilpst:

- 1) obligationes quasi ex contractu - piem., negotiorum gestio (bezuzdevuma lietvedība) tutella (aizbildnība) u.t.t.
- 2) obligationes quasi ex delicto - piem., actio depositi derecta (deponenta prasība par lietas atgriešanu) u.t.t.

- 3) obligationes ne quasi ex contractu, ne quasi ex delicto, kas nav līdzīgas ne kontraktiem ne deliktiem, piem., alimenti, u.c. Kā raksturīgs piemērs te būtu "Tiesība prasīt lietas parādīšanu", kas uzņemta arī Ucl.2393.p. "Tas, kas nodomājis izlietot kādu tiesību uz zinamu kustamu lietu un tādēļ vēlas papriekš to redzēt, var prasīt no katra šīs lietas turētāja, lai to viņam parāda".
Modernās tiesības saistību izcelšanos no dažādiem pamatiem apzīmē par saistībām, kas izceļas uz likuma pamata.

§ 29.

SAISTĪBU PĀRGROZĪŠANAS iespējamās:

- 1) ar iepriekšējo vienošanos - pacta adiecta veidā
- 2) ar debitora vai kreditora nokavējumu
- 3) ar parādnieka liegšanos
- 4) gadījuma dēļ (casus)
- 5) ar cesiju.

VIENOŠANAS KĀ SAISTĪBU PĀRGROZĪŠANAS PAMATS.

Saistības attiecības ar laiku var pārgrozīties vispirms uz pušu savstarpējās vienošanas pamata, ko puses, noslēdzot savā starpā saistību, var specialī papildus paredzēt. Un šo papildus vienošanos, ar ko puses paredz pārgrozīt saistību saucas pactum adiectum.

SVARĪGĀKIE PACTA ADIECTA, ir,

- 1) Pactum displicentiae - vienošanās par atkāpšanas iespēju, ja darījumā sekas kādam no kontrahentiem nepatiksies, pie kam šo atkāpšanās iespēju jāizlieto zināmā laikā. Piem., kāds pērkot pielīgst tiesību, ja prece nepatiksies, tad 60 dienu laikā pārdevējam pienākums to ņemt atpakaļ (pret samaksas atmaksu).
- 2) Pactum in diem addictio - vienošanās par atkāpšanās iespēju, labākā piedāvājuma dēļ. Uz šī pactum pamata piem., pārdevējs var atkāpties no darījuma, bet otrais kontrahents tiesīgs, samaksājot labākā piedāvājuma starpību, atstāt pirktu lietu pie sevis.
- 3) Lex commissoria - atkāpšanās iespēja, ja pretējā puse termiņā neizpilda saistību. Piem., kāds pielīgst ar īpašu vienošanas tiesību atkāpties no līguma, ja pretējā puse termiņā nenodod lietu; - darījums var tikt uzskatīts par nenotikušu.

NOKAVĒJUMS KĀ SAISTĪBAS PĀRGROZĪŠANAS PAMATS.

Ucl. 1651.p. "Nokavējums ir saistības izpildīšanas vai izpildījuma pieņemšanas prettiesīgs novilcinājums. Pirmajā gadījumā ir parādnieka, bet otrajā - kreditora nokavējums."

Tā tad var būt, gan no:

- 1) parādnieka nokavējums - mora debitoris jeb mora solvendi, piem., parādnieks laikā nesamaksā, tas kļūst

par debitor morosus (mora - nokavējums), bet var būt arī

- 2) kreditora nokavējums - mora creditoris jeb mora accipiendi; kad piem., kreditors laikā netiesīgi nevar vai negrib pieņemt saistības izpildījumu no parādnieka puses, un parādniekam caur to var celties zaudējumi. Tādā gadījumā kreditors paliek par creditor morosus.

PARĀDNIKA NOKAVĒJUMS.

Parādnieka nokavējums ir saistības izpildīšanas prettiesīgais novilcinājums. Lai tas iestātos jābūt sekojošiem noteikumiem:

- 1) jāiestājas saistības izpildījuma termiņam
- 2) vajadzīgs, lai kreditors atgādinātu parādniekam (interpellatio) par viņa saistību. Glossatori viduslaikos terminētiem līgumiem piemēroja pretējo formulu; kas dies interpellat pro homine, pēc kuras terminētai saistībai nevajag atgādinājuma. Tikko iestājas termiņš, un parādnieks saistību neizpilda, iestājas mora debitoris.
- 3) Vajadzīgs, lai parādnieks būtu vainīgs pie nokavējuma, jo dibinātu likumīgu iemeslu dēļ parādnieks var attaisnoties. R.T. noteic, ka, ja kāds valsts darīšanās bija spiests kaut kur izbraukt un nespēja izpildīt saistību - un pie tam nevarēja nevienam uzdot savā vietā to izpildīt, nav kvalificējams kā debitor morosus. Bet parādnieka maksātspēja vai grūtais stāvoklis, nevar būt saistības laikā neizpildīšanas attaisnojošais iemesls.

KREDITORA NOKAVĒJUMS.

Kreditora nokavējums ir saistības izpildījuma pieņemšanas prettiesiskais novilcinājums.

Te kreditors bez kāda likumīga pamata liedzas pieņemt saistības izpildījumu, varbūt aizbraucis prom, vai kā citādi, un nav neviena, kas viņa vietā pieņemtu no parādnieka saistības izpildījumu.

Un reiz nu kreditors bez iusta causa nokavē saistības izpildījuma pieņemšanu, tas kļūst creditor morosus, un viņa pienākums:

- 1) atlīdzināt visus zaudējumus, kas cēlušies caur to parādniekam
- 2) parādnieks turpretim pēc kreditora nokavējuma atbild tikai dolus vai culpa lata gadījumos, t.i., parādnieka atbildība samazinas,
- 3) parādnieks kreditora nokavējuma gadījumā var nodot izpildījuma priekšmetu kādai oficialai (valsts) iestādei glabāšanā, bet dažos gadījumos pat pamest prom. Piem., R.T. ja izpildījuma priekšmets bija nodot vīnu, un ja kreditors laikā prettiesīgi nepieņem, tad parādnieks var vīnu izliet zemē.

NOKAVĒJUMA SEKAS.

Kā parādnieka, tā kreditora nokavējums pastiprina viņu atbildību. Ja parādnieks nokavējumā, viņam

- 1) jāatbild par nejaušu gadījumu (casus). Piem., pārdevējs laikā nenodeva pārdoto preci, un tā, nejauša gadījuma dēļ,

gājusi bojā, pārdevējam jāatbild par to. Vienīgais izņēmums, ja parādnieks pierāda, ka bojā gājusi lieta tā kā tā būtu gājusi bojā, kaut arī viņu nodotu kreditoram - tādā gadījumā parādnieks var atsvabināties no atbildības par casus.

- 2) No parādnieka var prasīt atlīdzināt objekta augstāko vērtību.
- 3) Jāmaksā nokavējuma procenti par labu kreditoram.
- 4) Jāatlīdzina visi zaudējumi, pēc principa - "id quod interest".

Tā tad juridiski varīgi konstatēt parādnieka nokavējumu, jo no tā momenta paaugstinas viņa atbildība. Jāpiezīmē, ka pēc R.T. zaglis vienmēr skaitas nokavējumā un tāpēc tam vienmēr paaugstināta atbildība.

Kreditora nokavējuma sekas, analogiskās kā pie parādnieka nokavējumiem, pie kam parādnieka pienākumi ar to atvieglojas.

NOKAVĒJUMA SEKU NOVĒRŠANA.

Likums paredz zināmus gadījumus, kad atlauts novērst nokavējuma sekas un tos sauc par purgatio morae (mora purgatur), un tas iespējams, ja

- 1) parādnieks apņemas izpildīt visu saistību un atlīdzināt visus zaudējumus (visas intereses). Tādā gadījumā parādnieks nav vairs morosus.
- 2) Pagarinājuma gadījumā, - ja vienošanās ar kreditoru panāk saistības izpildīšanas atlikšanu. Arī no kreditora puses iespējamās līdzīgas nokavējuma seku novēršanas iespējas.

SAISTĪBAS PĀRGROZĪŠANAS PARĀDIEKA PĀRĪŠANAS DĒĻ.

Zināmos gadījumos parādnieks, kas prettiesīgi noliedza saistības esamību vai kas labprātīgi atteicies to izpildīt, soda veidā tiek piespiests samaksāt saistības objekta vērtību divkārtējā, trīskārtējā un četrkārtējā apmērā. Tagadējās tiesībās šādi gadījumi vairs nepastāv.

SAISTĪBAS PĀRGROZĪŠANAS "CASUS" DĒĻ.

Casus (nejaušais notikums) var pārgrozīt, samazināt vai izbeigt saistību. Tā piem., lieta kura saistības dēļ ir izpildījuma priekšmets, var mainīties savā vērtībā vai kā citādi pārveidoties. Zaudējumi tādos gadījumos jānes tam, kas zaudējuma risku uzņemas.

CESIJA KĀ SAISTĪBAS PĀRGROZĪJUMA IEMESLS.

Cesija notiek, kad kreditors atdo savu prasījumu (pareizāk: prasību - actio) citai personai, bez parādnieka piekrišanas.

Tā kā pēc R.T. saistība ir tiesiskā attiecība starp 2 individuāli noteiktām personām, tad saistības prasījuma tiesības sākumā nevarēja nodot citai personai.

Kad ar laiku apgrozības interesēs izrādījās nepieciešami pielaist tālāk nodošanu, tad izlīdzējās tādā kārtā, ka līdzšinējais kreditors atdeva nevis pašu prasījuma tiesību, bet tās izlietošanu, pilnvarodams (mandare, cedere actionem) jauno kreditoru (cesionaru) kā savu vietnieku izsūdzēt prasījumu, un no parādnieka iekasēto paturēt, t.i. vietnieks cēla sūdzību agrākā kreditora vārdā, bet savās interesēs un uz sava rēķinā (procurator in rem suam). Kreditors, kas vēlējās citam atdot prasījuma realizēšanas iespēju deva augšminētam procurator in rem suam - mandatum agendi.

Vēlāk cesionaram piešķīra tiesību sūdzēt patstāvīgi savā vārdā un to sauca - utilis actio suo nomine. Tomēr pašas prasījuma tiesības pāreju romiešu tiesības arī vēlāk nepielaida, to sāka atzīt tikai pandektu tiesībās radot terminu Forderungsrecht. Stingri tāpēc jāievēro ka pie cesijas pēc R.T. nepāriet pats ius, bet tikai actio (prasība), jo pēc R.T. saistību tiesībām ir personisks raksturs.

CESIJA, DENUNCIACIJA un parādnieka tiesiskais stāvoklis.

Pēc R.T. cedents (vecākais kreditors) joprojām palika kreditors, un parādnieks varēja dot tam izpildījumu, kāpēc izveidojās denuntiatio instituts, kas noteica, ka līdz ko parādniekam pienācīgi paziņots par notikušo cesiju, saistība jāizpilda tikai cesionaram t.i., jaunam kreditoram. Tā pat arī Ucl.1804.p. noteic „Agrākais kreditors, neraugoties uz cesiju, vēl joprojām skaitās par tādu līdz tam laikam, kamēr cesionars nav dabūjis apmierinājumu no parādnieka, vai nav cēlis pret to prasību, vai vismaz nav tam pienācīgā kārtā par cesiju paziņojis. Līdz tam pašam laikam var arī parādu samaksāt cedentam, kā arī noslēgt ar viņu izlīgumu, un tāpat viņam paliek arī prasības tiesība.”

CESIJAS NOTEIKUMI.

Cesijas jēdziena noteikumi izveidojās Justiniana laikā, un tāpēc tas ir neformālais akts.

Cesijai ir līdzība ar traditio (lietu tiesībās), bet nedrīkst aizmirst, ka, cedēt var tikai saistību tiesībās, un nekad nevar cedēt īpašumus, lietas u.t.t., kā tādas, t.i., no lietu tiesību viedokļa, jo lietu tiesībām līdzīgiem gadījumiem pastāv traditio.

CAUSA CESSIONIS ir tas pamats, kādēļ cesija notiek, t.i., kāpēc kreditors K ieinteresēts cedēt kreditoram K₁. Causa cessionis var būt: dāvinājums, pirkums u.t.t.

CESIJAS VEIDI.

Izšķir:

- 1) cessio voluntaria jeb labprātīgā cesija notiek uz līguma, vienošanās pamata, kad kāds citam labprātīgi nolemj cedēt.
- 2) cessio necessaria jeb piespiedu cesija notiek uz tiesas sprieduma pamata, piem.,
 - a) kad piedzenot parādus tiesa piespriež parādnieka prasības pret saviem parādniekiem cedēt savam kreditoram,
 - b) kad tiesa sadala mantojumu u.t.t.
- 3) Cesija uz likuma pamata, piem., pie solidariem parādniekiem: ja kāds no kopparādniekiem izpilda saistību kreditoram, tad

tas var prasīt, lai kreditors cedē viņam prasījumu attiecībā pret pārējiem kopparādniekiem.

CESIJAS SEKAS.

Pēc P.T. 1) vecākais kreditors neraugoties uz cesiju, joprojām skaitas par kreditoru, kamēr nav dabūjis apmierinājumu no parādnieka, vai kamēr parādniekam nav pienācīgi paziņots par cesiju, tāpēc jaunais kreditors ieinteresēts izdarīt denuntiatio, jo no tā brīža parādniekam pienākums izpildīt saistību tikai jaunam kreditoram.

2) Cesijas gadījumā uz cessionaru prasījums pāriet uz visiem tā piederumiem, blakus tiesībām un priekšrocībām. Parādnieks var celt pret cessionaru nevien visas savas ierunas pret viņu pašu, bet arī tās ierunas, kādas viņam bijušas pirms cesijas un cesijas laikā pret cedentu: tāpat viņš var celt arī pret cessionaru savus prasījumus, kuri viņam bijuši pret cedentu, tai laikā, kad viņam paziņots par cesiju, jo cesijas princips tāds, ka ar cesiju nedrīkst pasliktināties parādnieka stāvoklis - zinamos gadījumos var tikai uzlaboties.

CEDENTA UN CESSIONARA SAVSTARPĒJS TIESISKAIS STĀVOKLIS.

Cedents - persona, kas nodod savu kreditora actio pret parādnieku jaunam kreditoram - cessionaram.

Cessionars - persona, kas saņem no vecā kreditora actio pret parādnieku.

Cesus - parādnieks.

1) Atlīdzināmos gadījumos (onerosa) cedents

a) atbild tikai par nomen verum debitorem esse - t.i., par to, ka parādnieks patiesi ir parādā viņam (cedentam), bet

b) neatbild par bonum nomen debitorem esse, t.i., par to vai parādniekam ir vai nav nauda, un vai vispār parādnieks samaksās parādu.

Tā tad atlīdzināmos gadījumos cedents atbild tikai par parāda esamību, bet ne par parāda samaksu.

2) Neatlīdzināmos gadījumos (luerativa) cedents neatbild par verum un bonum esse, bet tikai par dolum (ļauņu nolūku). Piem., cesija dāvinājuma veidā.

CESIJAS APROBEŽOJUMI.

Pēc vispārēja principa cedēt var visus no 1) saistībām, (bet tikai saistību tiesībās ne lietu tiesībās) izrietošus prasījumus uz izpildījumu, arī 2) saistības, kas cēlušās no neatļautas darbības. Tomēr pastāv sekojoši izņēmumi, jo

Nevar cedēt:

- 1) prasījumus, kuru saturs pārgrozītos, ja parādnieks tos izpildītu nevis cedentam, bet cessionaram, t.i. kādai citai personai un tādi ir locatio et conductio - (darba līgumi)
- 2) prasījums, kas nešķirami saistīti ar cedenta personu, piem.,

alimentu prasības, jo līdz ar tiesīgas personas nāvi (tiesīgā persona - kurai tiesība alimentus saņemt)imenti izbeidzas

- 3) fiskam un vispār tādām personām par labu, kas ar cedešanu kļūst daudz spēcīgākas savās tiesībās (R.T.), bet jaunlaiku doktrīna no šī principa atkāpjas,
- 4) aizbildnim prasījumu pret aizbilstamo. Bet par šo jautājumu strīdas pati pandektu doktrīna.
- 5) Lex Anastasiana gadījumā.

LEX ANASTASIANA.

Tā kā jau Romā nāca priekšā gadījumi, ka jaunais kreditors (cessionars) nopircis no kāda veca kreditora (cedenta) prasījumu par faktiski zemāko cenu nekā tās nomināla cena, vēlāk no parādnieka prasīja prasījuma izpildījumu tās nominālā vērtībā, tad Imperators Anastasijs (506 g.pr.Kr.) izdeva likumu (lex Anastasiana) kas noteica ka: cesionars, kas nopircis prasījumu no cedenta zemāk par tās nominālo vērtību, nevar prasīt no parādnieka vairāk nekā pats maksājis, izņemot tikai procentu pieskaitījumu klāt. Piem., K₁ (jaunais kreditors - cessionars) nopircis no K (kreditora - cedenta) prasību pret P, kuras nominālā vērtība 1000,- par 800,-, tad K₁ no P var prasīt tikai 800,- plus varbūtējus procentus). Tömēr šis ierobežojums tika attiecināts tikai uz naudas prasībām, pie kam modernās tirdzniecības tiesības atkāpjas no šī izņēmuma.

§ 30.

SAISTĪBU IZBEIGŠANAS - izpildījums.

Pēc vispārējo seno Romiešu tiesību principa saistība izbeidzas tikai uz actus contrarius pamata.

Līdzīgi tam, ka saistību nevarēja nodibināt neformāls, bet jāievēro zinamais attiecīgais formālais akts, tas pats bija jāievēro izbeidzot saistību, t.i. atbrīvojot parādnieku no saistības (liberatio - atbrīvot no saistības). Pie tam izbeigt saistību varēja ne citādi kā ar tāda paša veida aktu, bet tikai ar pretējo saturu - actus contrarius.

Tā Pomponius saka:

„Prout quidque contractum est, ita et solvi debet:”

- 1) realais kontrakts tiek noslēgts ar lietas došanu, izbeidzas arī ar lietas atdošanu - t.i., kur kontraktu noslēdz ar lietas došanu, ar lietu arī jāizbeidz.
- 2) Verbala kontrakta noslēgšanas gadījumā bija jārunā noteikti vārdi, tāpat to izbeidzot, bija jārunā noteikti vārdi, un nekāds cits saistības izbeigšanas veids nebija saistošs. Vajadzēja actus contrarius: parādnieks prasīja kreditoram „quod ego tibi debeo, habes ne acceptum?” uz ko tad kreditors atbildēja „habeo”.
- 3) Konsensualais kontrakts noslēdzas ar vienošanos, tāpēc tam bija jāizbeidzas arī tikai ar pretējo vienošanos (consensus - disensus).
- 4) Literalais (grāmatu saistība) kontrakts noslēdzas ar attie-

tāpat izbeidzas ar saistības izpildījuma ierakstīšanu „acceptum” pusē (acceptilatio litteris).

Tā tad redzam, ka materialais izpildījums pēc senām (pirmatnejām) R.T. nebija nedz izšķirošais, nedz nozīmīgs, jo valdīja noteikts formalisms. Vēlākās R.T. Justiniana laikā, turpretīm, sāka atzīt saistības materialu izpildījumu par saistošu, neatkarīgi no tās formālā izpildījuma

SAISTĪBU IZBEIGŠANAS VEIDI: sekojoši.

- 1) Izpildījums, un tā modifikācijas,
- 2) Ieskaits
- 3) Novacija
- 4) Izlīgums, (transactio)
- 5) Kompromiss
- 6) Kreditora atteikšanas
- 7) Tiesas spriedums
- 8) Nosacījuma un termiņa iestāšanās
- 9) Saistības subjekta atkrišana
- 10) Sakrišana (confusio)
- 11) Saistības satura atkrišana
- 12) Noilgums
- 13) Prasījuma tiesības atņemšana kreditoram.

IZPILDĪJUMA SUBJEKTI.

- 1) Pēc senām R.T. sakarā ar libertatio institutu saistību izpildīt varēja tikai paši kontrahenti.
- 2) Vēlākās R.T. mazinoties formalitatēm saistību izpildīt varēja arī likumīgie pārstāvji, bet vēl vēlāk,
- 3) Ja izpildījums noticis nepilnvarotajai personai, bet vēlāk tas nonācis pareizās rokās, saistība arī skaitījās kādzēsta (pareizi izpildīta).

Augšminētais attiecas kā uz kreditoru, tā parādnieku, pie kam vēlākās tiesībās izveidojies princips, ka parādnieka vietā, tam pat nezinot, viņa saistību var izpildīt kāds cits.

IZPILDĪJUMA PRIEKŠMETS UN KĀRTĪBA.

Izpildījuma priekšmetu noteic saistības prasījuma priekšmets, pie kam: kreditoram nevar uzspiest:

- 1) pieņemt citu izpildījuma priekšmetu tā vietā, kurš ir izpildījumā noteikts, tāpat viņš arī nevar no parādnieka citu prasīt.
- 2) pieņemt izpildījumu pa daļām.

DEPOZICIJA.

Depozicija ir kustamu lietu nodošana uzglabāšanai un vēlākai izdo-

šanai, sevišķi nodošana tiesas glabāšanā (depozitā) ar nolūku nodibināt zinamas tiesiskās sekas attiecībā uz trešām personām (depositio iudicialis). Šādai depozīcijai var būt divejāda nozīme:

- 1) Depozīcija kā saistības izpildījuma surogats. Piem., ja kreditors bez likumīga iemesla atteicas pieņemt parādnieka pienācīgā kārtā piedāvātu izpildījumu, vai ja tā pieņemšana nav iespējama tādēļ, ka nav zināma kreditora uzturēšanās vieta, u.t.t., tad saistību var dzest ar depozīciju. Ucl. 1837 pantā teikts... "tad parādu var dzēst nododot saistības priekšmetu tiesai glabāt."
- 2) Depozīcija kā nodrošinājums, g.k. civilprocesā (cautio), ko arī paredz civilprocesa attiecīgie panti.

IZPILDĪJUMA LAIKS.

Pēc vispārēja principa, tūlīt pēc prasības iestāšanās, kreditoram ir tiesība prasīt tās izpildīšanu. Tomēr var nākt priekšā gadījumi, kad izpildījuma laiks var būt noteikts par labu parādniekam - diei adiectio pro reo est - (reus - atbildētājs - parādnieks); tas nozīmē, ka parādniekam nav pienākuma, bet ja viņš to vēlēš var izpildīt prasību pirms nolikta termiņa

INTERUSURIUM.

Priekšlaicīgais saistības izpildījums no parādnieka puses var sagādāt kreditoram neparedzētu priekšrocību tanī ziņā, ka viņš iepriekš nekā tas bija paredzēts iegūst izpildījuma objektu. Īpaši ja parādnieks bezprocentīgu parādu izpilda pirms termiņa, tad kreditors iegūst, bet parādnieks zaudē procentus par starplaiku starp izpildījuma termiņu un faktiski izpildīšanas laiku - un šo starplaiku sauc par interusurium. Pie kam parādniekam nav tiesības šinī gadījumā no parāda sumas izdarīt attiecīgu atskaitījumu.

IZPILDĪJUMA VIETA.

Parasti saistība jāizpilda tur, kur tā norunāta, vai arī izpildījuma vieta izriet no pašas saistības rakstura (piem., saistība vērsta uz zināma nekustama īpašuma nodošanu -).

Vācu tiesības izšķir:

- 1) Bringschuld, ja saistība jāizpilda pēc kreditora dzīves vietas, piem., locatio et conductio gadījumā īres nauda jāpienes namsaimnieka dzīves vietā u.t.t.
- 2) Holschuld, ja kreditoram pašam jāmeklē parādnieks, piem., glabājums, tāpat jāveikalā nopirkuši kādu lietu un aizmirstam paņemt līdzi, pašiem arī jāaiziet otrreiz tai pakal, veikalnīkam nav pienākuma pircēju meklēt

IZPILDĪJUMA SUROGATI (modifikācijas) ir sekojošas:

- 1) Aestimatio
- 2) Datio in solutum
- 3) Moratorium
- 4) Cessio bonorum
- 5) Beneficium competentiae.

AESTIMATIO.

Ir gadījumi, kad kreditors spiests pieņemt ne īsto izpildījuma priekšmetu, bet tā vērtības ekvivalentu naudā t.i. aestimatio. Tas notiek, ja saistības objekts parādniekam kļūst subjektīvi neiespējams, jo, ja būtu objektīvā neiespējamība saistības izpildīšanai, parādnieks vispār kļūst brīvs no saistības.

DATIO IN SOLUTUM.

Datio in solutum ir:

- 1) ja izpildījuma priekšmeta vietā parādnieks dod kreditoram citu kādu priekšmetu, bet tikai ar kreditora piekrišanu. Piem., divu zirgu vietā dod 4-rus ēzeļus. Būtiskais elements te ir kreditora piekrišana.
- 2) Ja parādniekam iestājas naudas grūtības, bet tam ir kāds nekustams īpašums, tad pēdējo var dot naudas vietā un to sauc beneficium datio in solutum.

Abos šajos gadījumos no saistību izbeigšanas viedokļa īpatnējais, ka vecā saistība atjaunojas gadījumā ja datio in solutum parādnieks izdarīja ar svešo lietu, jo tādā gadījumā, svešas lietas īpašnieks uz rei vindicatio pamata var atprasīt savu lietu no kreditora atpakaļ, un lai kreditoram nerastos zaudējumi - atjaunojas parādnieka vecā saistība.

MORATORUM.

abnamiem
Pie zemākiem apstākļiem parādnieka saistības izpildījuma termiņš pret kreditora gribu tiek pagarināts uz zināmu laiku, un tas pēc R.T. notiek:

- 1) ja parādnieka mantas konkursa gadījumā (maksātnespējas gadījumā) kreditoru vairākums nolemj piešķirt parādu atmaksas pagarinājumu uz 5 gadiem (5 gadi parasti pēc R.T.). Kreditoru mazākumam tādā gadījumā arī jāpiekrīt.
- 2) Ja imperators izdod dekretu, kas pēc R.T. arī notika uz 5 gadiem. (Moratorija gadījumā īsti nevar runāt par saistības izbeigšanos, bet gan par saistības izpildījuma termiņa atlikšanu pret atsevišķa kreditora gribu.)

CESSIO BONORUM.

Ja parādnieks neatkarīgi no savas vainas kļūst maksātnespējīgs, viņš var atsvabināties no saviem parādiem (saistībām) nododot visu savu mantu (cessio bonorum) kreditoriem. Tomēr jā pie cessio bonorum palikusi kāda starpība no nesamaksātiem parādiem, tad parādnieka mantas stāvoklim uzlabojoties, kreditori var prasīt starpības samaksu.

BENEFICIUM COMPETENTIAE.

Pretoru tiesībās izveidojies princips, kā parādnieks zināmos gadījumos var prasīt, lai no viņa nepiedzen visu viņa mantu, bet tikai pēc principa - in id, quod facere potest, t.i., parādnieks varēja

maksāt tikai to ko viņš spēj. Ar laiku šis princips ieguva "uztura minimuma" nozīmi, t.i., piedzenot no parādnieka parādus, viņam jāatstāj tomēr tik daudz, lai tas varētu eksistēt. To piemēroja uz karavīriem, ierēdņiem u.c., jo vajadzēja taču kautko atstāt šīm personām, lai tās varētu saskaņā ar savu stāvokli turpināt kalpot valsts amatos. Bet, ja vēlāk parādnieku mantas stāvoklis uzlabojas, iztrūkumu var prasīt arī vēlākā laikā.

VAIRĀKU PAMATN PARĀDI.

Te ir, ja parādniekam pret kreditoru ir vairāku pamatu parādi. Piem., pirmais parāds par 400, otrais par 800, trešais par 500. u.t.t. Teiksim parādnieks maksā kreditoram 500, paceļas jautājums, kādi parādi un kādā vērtībā tiek dzēsti.

Pēc Romiešu tiesībām,

- 1) jābūt vienošanai, kuru no parādiem dzēš, kā pirmo, bet
- 2) ja vienošanas nav, tad kreditors prezumē sekojošu parādu dzēšanas kārtību:
 - a) vispirms dzēš procentus
 - b) tad - parādu, kam iestājies termiņš
 - c) kas vairāk apgrūtināti,
 - d) pārējie parādi.

IZPILDĪJUMA PIERĀDĪJUMI. (Samaksas pierādījumi).

Parādnieks var aizturēt saistības izpildījumu (parāda samaksu), kamēr kreditors neizdod kvīti (apocha). Kvītei ir tikai pierādījuma dokumeta nozīme, ka nauda samaksāta. Tāpēc kvīti jāatšķir no akceptilācijas, jo 1) akceptilācija izbeidz katru saistību, 2) kvīte pierāda tikai to, ka nauda saņemta (samaksāta).

Tomēr Justinians noteica, ka 30 dienu laikā kvīti var vēl apstrīdēt - querela non numeratae pecuniae - (žēlošanas, ka nauda vēl nav samaksāta). Sakarā ar kvīti izveidojas sekojošas divas prezumcijas.

- 1) Ja ir vairāk kārtējie maksājumi, un par pēdējiem trim izdotas kvītes, tad prezumē, ka arī iepriekšējie maksājumi ir samaksāti.
- 2) Ja parādniekam atdots atpakaļ viņa parādraksts, vai arī tas pārstrīpots vai saplēsts, prezumē, ka parāds ir samaksāts.

Tomēr abi šie prezumcijas veidi ir tikai praesumptio iure, jo to var apstrīdēt ar pretpierādījumiem.

IESKAITS - (compensatio).

Ieskaits ir prasījuma dzēšana ar pretprasījumu (Ucl.1846.p.) (Compensatio est debiti et crediti inter se contributio). Un tas nav atkarīgs no kreditora, bet uz likuma pamata.

IESKAITA NOTEIKUMI ir sekojoši:

- 1) jābūt pretprasījumam, kurš pie tam ir spēkā esošs. (citreiz pielaiž arī naturālas saistības prasījumu vai pretprasījumu),
- 2) pretprasījums var būt tikai paša parādnieka prasījums pret

kreditoru,

izņēmumi

- a) galvnieks var ieskaitīt galvenā parādnieka prasījumus pret kreditoru,
- b) ja kopparādnieki atrodas sabiedrībā, tad kreditora prasījumu var ieskaitīt ar parādnieka pretprasījumu,
- 3) prasījumam un pretprasījumam jābūt vienādas šķirnes priekšmetiem (in compensationem hoc solum vocatur, quod ejusdem generis et naturae est, veluti pecunia cum pecunia compensatur, triticum cum tritico, vinum cum vino).
- 4) Pretprasījumam jābūt iestājušamies termiņā.

IESKAITA TIESĪBAS APROBEŽOJUMI.

Jau R.T. noteica, ka nevar ieskaitīt pretprasījumu valsts nodokļu u.c. lietās. Arī Ucl.1850.p. ieskaits nav pielaižams:

- 1) pret valsts un pašvaldību nodokļu un klausu prasījumiem,
- 2) pret valsts pirkuma maksas prasījumu par pārdotām lietām."

§ 31.

NOVACIJAS JĒDZIENS UN NOTEIKUMI.

Novacija jeb pārjaunošana ir kādas saistības izbeigšana, pārvērtot to ar dalībnieku gribu jaunajā saistībā.

(Novatio est prioris debiti in aliam obligationem transfusio atque translatio).

Pārjaunot var arī naturalās saistības.

- 1) R.T.-bās piem., emptio et venditio līguma gadījumā, ja pircējs laikā nesamaksā, tad uz kontrahentu vienošanos pirkuma - pārdevumā vietā, varēja noslēgt stipulāciju. Un noslēdzot stipulāciju, vecā saistība, t.i. emptio et venditio līgums izbeidzas un tanī vietā iestājas jauns līgums - stipulācija. Pircējs tagad būs saistīts maksāt pārdevējam ne uz emptio et venditio pamata, bet gan uz stipulācijas kā pārjaunota līguma pamata.
- 2) Modernās tiesībās, ja piem. uzagrāk noslēgta pirkšanas-pārdošanas līguma pamata, termiņam iestājoties, pircējs nesamaksā naudu, viņš ar pārdevēju var vienoties par savu parādu izrakstīt pārdevējam vekseli, sedzot tādejādi ar izrakstīto vekseli savu parādu. Arī tie notiek novacija (pārjaunojums), vecā pirkšanas - pārdošanas līguma vietā stājas vekseltiesiskā saistība. Pārdevējs varēs no parādnieka prasīt naudas samaksu tikai uz vekseļa pamata.

Novācijas būtiskā pazīme ir animus novandi, (nodoms atcelt agrāko saistību, nodibinot jaunu), t.i. kontrahenti patiešām vēlas lai jauna saistība stātos vecāsvietā, jo citādi var pieņemt ka jaunnoslēgtais līgums ir patstāvīgs un neatkarīgs no vecā.

DIVI NOVACIJAS VEIDI.

Izšķir: novaciju starp tām pašām personām, un novaciju, kad mainās tās dalībnieki.

I. Novatio inter easdem personas

ex empto
Kr. ----- Deb.
ex stipulatione

Šinī gadījumā Novācijas dalībnieki, Kreditsors (Kr.) un Debitors (Deb.) līguma ex empto (pirkuma līguma saistības) vietā noslēdz līgumu ex stipulatione.

Juridiski izceļas jaunā saistība - stipulatio, pie kam šai gadījumā nepieciešams animus novandi.

Jāsaka, ka vecā saistība, dažos gadījumos, ja jaunā līgumā ir trūkumi var atgriezties spēkā, (jo citādi kreditors zaudētu) lai gan par to ir strīdus pandektu doktrinā.

II. Novatio inter alias personas.

Te iespējami divi apakšveidi:

- 1) kad mainās kreditors (delegatio nominis)
- 2) kad mainās debitors (delegatio debiti).

1) Delegatio nominis

(delegans)

Kr. ----- Deb. (delegatus)

Kr.

(delegatarius)

Te saistības (līguma) dalībnieki Kr. (kreditors) un Deb. (debitors) nolemj ka saistības kreditora Kr. vietā iestāsies kāda cita persona par kreditoru, teiksim Kr₁. Šo novācijas veidu sauc par delegāciju, jo vecais kreditors (delegans) Kr. delegē Debitoram Deb. (delegatus) maksāt parādu jaunam kreditoram Kr₁ (delegatarius). Un pēc R.T. tas notika, ka Kr₁ prasa Deb.: "Quod tu Ticio debes, spondesne michi dare?" un Debitors atbild "spondeo."

2) Delegatio debiti

(delegatarius)

(delegans)

Kr.

Deb.

Deb.₁

(delegatus)

Te debitors delegē debitoram Deb₁ (delegatus) izpildīt saistību Kreditoram Kr. kā delegatariusam par labu. Kr. jautā Deb₁: "Quod michi Ticius debet spondesne dare?" un Debitors Deb₁ atbild: "Spondeo."

CESIJAS ATŠKIRĪBA NO DELEGACIJAS.

- 1) Cesija ir prasījuma tālāk došana, neatkarīgi no parādnieka

gribas, bet delegācijas būtiskā atšķirība ka kreditora vai debitora maiņa notiek uz vecās saistības abu kontrahentu piekrišanu.

- 2) Cesijas gadījumā vecā saistība neizbeidzas, bet delegācijas (novācijas) gadījumā vecā saistība izbeidzas, un tās vietā rodas jauna.

IZLĪGUMS. (transactio).

Vāciski - Vergleich, krieviski - mirovaja sdelka.

Izlīgums ir tāds līgums ar kuru tā dalībnieki savstarpēji piekāpdamies, pārvērs kādu apšaubamu tiesisku attiecību savā starpā, par neapstrīdamu un neapšaubamu. Ucl.1881.p.

Būtiski izlīguma momenti:

- 1) strīdīgās attiecības pastāvēšana un
- 2) izlīgums par tās neapstrīdamību.

Izlīgumu, kā kuru citu tiesisku darījumu var apstrīdēt uz viltus, spaidu, u.t.t. pamata. Tā kā izlīgums bieži notiek starp tiesiski nevienādi stiprām personām, tad pandektisti attiecīgos gadījumos negrib atzīt to pielaižamību, piem., alimentu lietās u.c.

KOMPROMISS.

Kompromiss ir līgums ar kuru puses uztic izšķirt savu lietu viņu pašu izraudzītai privātai personai kā šķirējtiesnesim.

Parasti nolemj vienoties, ka viņu starpā esošo strīdīgo saistību izbeigs šķirējtiesnesis, un kā šķirējtiesnesis izlems, tādai būt arī saistībai.

Šķirējtiesas lēmums principā nav pārsūdzams. Modernās tiesībās ir atkāpšanās nianse un šis jautājums apskatīts civilprocesā.

KREDITORA ATTEIKŠANAS.

Tā kā pēc senām R.T. līgumu pamatā bija sacralais moments (ar zvērestu savienots), tad uz kreditora vienpusējās atteikšanās pamata līgumu nevarēja atcelt. (Parādnieks varēja būt aizskārts savās goda jūtās).

Tāpēc vēlāk R.T. noteica, ka kreditora atteikšanās no prasības pret parādnieka izpildījumu, iespējama sekojošos veidos:

- 1) acceptilatio - saistības dzēšana pēc šķietamas stipulācijas formulas: parādnieks prasīja kreditoram: "habeſne acceptum"? - un kreditors atbildēja - "habeo", - Tā tad kaut arī faktiski idejā bija kreditora vienpusējā atteikšanās, bet formāli vajadzēja abu pušu piedalīšanās.
- 2) pactum de non petendo - pēc kuras neformālās vienošanas ceļā, kreditors varēja atteikties no parāda; un parādniekam tādos gadījumos bija exceptio pacti de non petendo tiesība gadījumā, ja kreditors vēlāk atjauno savu prasību.

Arī Ucl.1862.p. noteic, ka "Katram kreditoram ir tiesība atteikties no sava prasījuma, ja viņš to nedara pēdējās gribas rīkojumā, tad šim nolūkam vajadzīga savstarpēja

vienošanās starp viņu ^{un} parādnieku, t.i., saistības atcēlēja līgums. Vienpusējs tiesīgās personas paziņojums par atteikšanos no sava prasījuma nesaista.

TIESAS SPRIEDUMS.

Ar tiesas spriedumu saistība nevarētu izbeigties, jo tā tikai konstatē vai prasījums pastāv vai nē. Bet sekas ir tās, ka ja tiesa prasījumu ataida, tad tas galīgi izbeidzas, nepaliek arī dabiskā prasība (Ucl.1892.p. „Prasījums, kas kreditoram atraidīts ar spēkā nākušu tiesas vai šķirējtiesas spriedumu, izbeidzas ar visiem tā blakus prasījumiem.”) Tā tad tiesas spriedums var ietekmēt materialās tiesības.

NOSACĪJUMA UN TERMIŅA IESTĀŠANĀS.

Arī ar nosacījumu, tāpat ar laika notecējumu (termiņa iestāšanos) saistība var izbeigties. Par šo jautājumu skaties vispārējā daļā.

SAISTĪBAS SUBJEKTA ATKRIŠANA.

Subjekti izbeidzas parasti ar nāvi, bet saistība ar subjekta nāvi neizbeidzas. Tā pāriet uz mantiniekiem, jo saistība ir mantiskā vērtība. Mantisko vērtību atbildība pāriet uz mantiniekiem. Iznēmumi ir saistībās ar stingri personiskiem momentiem, piem., alimentu gadījumā.

CONFUSIO ir kad vienā personā sakrīt prasījums un pienākums (kreditors un debitors sakrīt vienā personā). (Piem., parādnieka mantu manto tā kreditors: ar mantojuma pieņemšanas brīdi izbeidzas saistība).

SAISTĪBAS SATURA ATKRIŠANA.

- 1) Ja saistības priekšmets izpildījumam kļūst objektīvi neiespējams (piem., saistības priekšmets bija individuāls zirgs, kurš nobeidzies). Skaidrs, ka nevienam nebūs objektīvi iespējams to izpildīt. (Neizbeidzas saistība, ja tas priekšmets ir šķirnes lieta, jo pēc R.T. šķirnes lieta nevar iet bojā).
- 2) Alternatīvā saistība izbeidzas, ja, tas alternatīvi nosacīti priekšmeti atkrīt. Piem., nolīgst alternatīvi dot zirgus vai mūļus; ja zirgus objektīvi nevarēs piegādāt - (kara dēļ), jāpiegādā mūļi, bet ja arī mūļus nevarēs objektīvi piegādāt - izbeidzas alternatīva saistība.

CITI SAISTĪBAS SATURA ATKRIŠANAS GADĪJUMI.

- 1) Ja kreditoram zūd katra interese par parādnieka saistības izpildīšanu vai neizpildīšanu, tad saistība izbeidzas.
- 2) Ja uz bezatlīdzības pamata (ex causa lucrativa) nodibinātas saistības izpildījumu kreditors iegūst kaut kādā citā ceļā, neatkarīgi no saistītā parādnieka, tad atkrīt arī prasījums pret parādnieku (t.s. concursus duarum causarum lucrativarum)
„ Omnes debitores, qui speciem ex causa lucrativa debent,

liberantur, cum ea species ex causa lucrativa ad creditorem pervenisset." (R.T.)

- 3) Galvenās saistības izbeigšana, izbeidz arī galvinieka accessoro saistību.

NOILGUMS KĀ SAISTĪBAS IZBEIGŠANAS VEIDS.

Saistības tiesības izbeidzas, ja tiesīgā persona tās pienācīgi neizlietā likuma noteiktā noilguma termiņā.

Pie kam pēc R.T. saistība kā personiskā rakstura tiesība kā tāta ar noilgumu neizbeidzas, bet izbeidzās actio, t.i., pēc noteikta laika notecējuma izbeidzas iespēja prasības (sūdzības), ceļā realizēt savas tiesības, un saistība paliek kā dabiskā saistība.

NOILGUMS - (praescriptio) ir prasības (sūdzības) izbeigšanas veids laika notecējuma dēļ. (Saistība kā ius pēc R.T. laika notecējuma dēļ, neizbeidzas, bet izbeidzas actio, un saistība paliek kā dabiskā saistība).

Senās romiešu civiltiesībās nebija actio noilguma, jo bija actiones perpetuae. Actio noilgums izveidojās pretora tiesībās. (actiones temporales).

424.g. Teodosijs IV. ievada noilgumu visām prasībām (sūdzībām), pie kam:

- 1) 40 g. ilgs noilgums baznīcai un valstij (ja baznīca vai valsts 40 g. laikā neizlieto savas tiesības un nesūdz iestājas noilgums).
- 2) 30 g. visiem pārējiem.

NOILGUMA NOTEIKUMI.

Noilgumu stingri jāšķir no ieilguma. Noilgums ir saistību tiesību instituts, bet ieilgums ir lietu tiesībās esošais lietu tiesības iegūšanas veids.

Noilguma svarīgākie noteikumi ir tā sākums, apturējums un pārtraukums, bet bona fides (labā ticība) dzēšamā noilgumā nav vajadzīga.

NOILGUMA SĀKUMS.

Noilgums sākas no tā brīža, kad var celt prasību (actio):

- 1) beztermiņa prasībās, no prasības nodibināšanas brīža, bet
- 2) terminētās prasībās pēc termiņa iestāšanās.

NOILGUMA APTURĒJUMS (praescriptio dormit).

Noilguma apturējums aptur noilguma laikā tecējumu, bet pēc noilguma kavekļu atkrišanas, iepriekš uzkrātais laiks tiek pie-skaitīts.

Raksturīgi gadījumi R.T.:

- 1) kad tiesas nedarbojas (kara laikā),
- 2) moratorijs gadījums,

- 3) Aizbildnībā un aizgādnībā esošo personu prasījumiem noilgums apturēts, kamēr turpinās aizbildnība vai aizgādnība.

NOILGUMA PĀRTRAUKUMS (praescriptio interruptitur).

Noilguma pārtraukums pārtrauc noilguma laika tecējumu tādejādi, ka pēc noilguma kavēkļu atkrišanas, iepriekš uzkrātais laiks netiek pieskaitīts, un noilgumam jāsāk tecēt no jauna.

R.T. gadījumi:

- 1) prasības celšana
- 2) protestacija - darbība ar ko kāds apliecina, ka no savām tiesībām neattiecas (Ucl.1905. Atgādinājums parādniekam pārtrauc noilgumu),
- 3) atbildētāja atzīšanās

NOILGUMA SEKAS ir tās, ka atbildētājs (persona kam par labu iestājas noilgums) iegūst ierunu (exceptio temporis) savai aizsardzībai. Tiesa uz savu iniciatīvi nenoraida prasību, tas jādara parādniekam pašam.

Ja parādnieks aiz kaut kāda iemesla tomēr izpilda noilgušu prasījumu, tad viņam nav tiesības prasīt no kreditora atpakaļ to, ko viņš izpildījis (Ucl.1911.p.), kas norāda, ka neskatoties uz noilguma iestāšanos naturalā (dabiskā) saistība paliek.

PRASĪJUMA TIESĪBAS ATŅEMŠANA KREDITORAM.

Atsevišķos gadījumos kreditoram, soda veidā, tiek atņemta prasījuma tiesība (actio). Tā piem., neatļautas pašpalīdzības gadījumā, kreditors zaudē savu prasījumu parādniekam par labu.

B. S e v i š ķ a d a ļ a . (Specialā daļa).

§ 32.

LĪGUMS, VIENPUSĒJIE UN NEVIENLĪDZĪGI DIVPUSĒJIE LĪGUMI.

D Ā V I N Ā J U M S .

Dāvinājums ir līgums ar kuru kāds aiz devības, pamazinot savu mantu piešķir otram, bez atlīdzības kādu mantisku vērtību.

DĀVINĀJUMA JURIDISKAS PAZĪMES (noteikumi)

- 1) Kaut arī dāvinājuma pamatā ir tikai pactum, tomēr dāvinājuma līgumam ir divas puses, kas nozīmē, ka dāvinājums nav iespējams kā vienusējs tiesiskais darījums. Nepieciešams, ka dāvinājuma objektu pieņem otra puse. Tā tad dāvinājums ir
 - a) vienusējs līgums, bet
 - b) divpusējs tiesiskais darījums.
- 2) Otrā pazīme dāvinājumam ir tas, ka ar dāvinājumu vienai pusei ir mantas pamazinājums, bet otrai pusei - mantas pieaugums.

- 3) Animus donandi: attiecīgais tiesiskais darījums uzskatams tikai tādā gadījumā par dāvinājumu, ja tā pamatā ir no-doms dāvināt.
Dāvinājums var notikt sekojošos veidos:
- a) dando - ar došanu. Te dāvinātājs tieši nodod kādam kādu lietu vai nodibina kādu lietas tiesību apdāvinātam par labu, piem., ususfructus u.t.t.,
 - b) promittendo - ar apsolījumu. Te dāvinātājs apsola nākotnē nodot apdāvinātam kādu lietu vai nodibināt kādu tiesību u.t.t. Raksturīgais moments - apsolījums.
 - c) liberando - ar atsvabināšanu (atbrīvošanu). Te kāds kreditors, kā dāvinātājs atbrīvo savu parādnieku no parāda, vai arī atteicas no kādas savas tiesības parādniekam par labu u.t.t.
- 4) Revocatio donationis propter ingratitudinem. Tā kā dāvinājuma raksturs nebalstas vis uz ekonomiskiem, bet gan vairāk uz moraliskiem, etiskiem pamatiem, tad pēc R.T., gadījumā, ja apdāvinātais vēlāk paliek nepieklājīgs un nepateicīgs pret dāvinātāju, - dāvinātājs var dāvinājumu atcelt: propter ingratitudinem. Un šo tiesību var izlietot tikai dāvinātājs, bet ne viņa mantinieki. Tāpat arī šo tiesību dāvinātājs nevar izlietot pret apdāvinātā mantiniekiem.

DĀVINĀJUMA VEIDI.

Izšķir:

- 1) Donationes inter vivos - dāvinājumi dzīvo starpā.
- 2) Donatio mortis causa - dāvinājums nāves gadījumam. Uzdāvināts tiek dāvinātājam dzīvam esot, bet nāves gadījumam. Var teikt, ka donatio mortis causa ir testamentam līdzīgs surogats. Arī vecā civillikumā bija paredzēts īpašs instituts - donatio mortis causa -.
- 3) Donatio remuneratoria: te, piem., kā pateicību par sev izglābto dzīvību, kāds izdara savam glābejam dāvinājumu. Raksturīgais pie donatio remuneratoria tas, ka te nav piemērojama revocatio donationis propter ingratitudinem tiesība. Apdāvinātais glābējs var vēlāk palikt nepateicīgs,
- 4) Donatio sub modo: dāvinājums ar tanī ietvertu uzlikumu. Te dāvinātājs, apdāvinot kādu, uzliek pēdejam izpildīt kādu uzlikumu, pie kam, uzlikuma nepildīšanas gadījumā, dāvinājums paliek spēkā, bet ieinteresētā persona var prasīt tikai tiesas ceļā uzlikuma pildīšanu. Piem., dāvinu gleznu, ar uzlikumu, lai pielaistu to apskatīt publikai. Un dāvinātājs, uzlikuma nepildīšanas gadījumā, var tikai tiesas ceļā prasīt, lai uzlikumu pilda.
- 5) Donatio propter ante nuptias. Pēc vispārējā principa R.T.-bas aizliedz dāvinājumus laulāto starpā, bet šai gadījumā ir izņēmums no vispārējā principa, jo šis veids domāts kā līdzsvars pūram, no vīra puses.

DĀVINĀJUMA PRIEKŠMETS var būt jebkura lieta visplašākā nozīmē; - arī katra tiesība (promittendo) un atbrīvojums (liberando), kas apdāvinātam var sniegt kādu labumu.

DĀVINĀJUMA SEKAS.

- 1) Dāvinātāja stāvoklis ir labvēlīgāks nekā citu saistības līgumu parādnieku stāvoklis: viņam nav ne procenti jāmaksā par nokavējumu, ne jāizdod augļi, ko viņš no dāvinātās lietas saņēmis; par dāvinātās lietas bojā eju vai bojājumu, kā arī attiecīgajiem vai trūkumiem dāvinātājs atbild tikai tad, ja viņš to uzņēmies vai pielaidis launu nolūku (dolus) vai rupju neuzmanību (culpa lata).
- 2) Arī pie dāvinājumiem jāpiemēro beneficium competencium princips, t.i., ja ar dāvinājumu, dāvinātājs nonāk trūkumā, tad no dāvinājuma objekta viņam jāatstāj nepieciešamo dzīves iztikai.

DĀVINĀJUMA FORMAS.

Tā kā pēc R.T.-bām dāvinājums bija pactum un proti, pactum donationis, tad tam sevišķa forma, vārda, formalisma nozīmē, nevajadzēja. Justinians tomēr noteica, ka dāvinājumiem pāri 500 solidiem (solidus - zelta moneta, saturoša $\frac{1}{72}$ mārciņu zelta), nepieciešama rakstiskā forma.

Pēc jaunlaiku tiesībām, dāvinājuma forma ir brīva, izņemot nekustamu īpašumu, vai uz tiem attiecīgās tiesības: pie to dāvināšanas nepieciešams attiecīgais ieraksts zemes grāmatās.

DĀVINĀJUMA VIETA TIESĪBU SISTEMĀ.

- 1) Justinians revidējot R.T.-bas, dāvinājumu ievietoja pie īpašuma iegūšanas veidiem, t.i., lietu tiesībās.
- 2) D.Grimms ievieto vispārīgā daļā, bet ne saistību tiesību daļā.
- 3) Dernburgs novieto saistību tiesību daļā.
- 4) Windšeid - saistību tiesību sākumā.
- 5) Ucl. - saistību tiesību sevišķas daļas pašā sākumā.

Jāsaka, ka dāvinājumu varam ievietot saistību tiesību daļā tikai tāpēc, ka tanī saskatams līgums.

AIZDEVUMS (mutuum - cēlies no vārdiem ex meo tuum fit.)

Aizdevums ir līgums ar kuru viena persona nodod otrai īpašumā noteiktu daudzumu atvietojamu lietu ar pienākumu atdot saņemto tādā pašā daudzumā un tādās pašās šķirnes un labuma lietās.

Aizdevuma līguma būtiskās pazīmes:

- 1) reals kontrakts, jo līgums tiek noslēgts ar re contrahitur, t.i. ar lietas došanu. Nevar noslēgt aizdevuma līgumu, ja aizdodamas lietas nav klāt. (Arī Ucl. nosaka, ka aizdevuma līgumu var noslēgt tikai ar lietas došanu),
- 2) aizdevuma lietas pāriet aizņēmuma saņēmēja īpašumā,
- 3) individualās lietas nevar būt par aizdevuma priekšmetu. Nevar teikt "aizdodi man zirgu", bet gan: "patapini man zirgu",
- 4) vienošanas ka aizdevuma saņēmēja pienākums, aizņemtas lietas tādā pašā daudzumā, mērā, un kvalitātē (recepturum eiusdem generis et qualitatis), atdot aizdevuma devējam.

- 5) aizdevums ir vienpusīgs līgums. Aizdevuma devējs saucas mutuodans, aizdevumaņēmējs - mutuoacceptions.
- 6) Procenti pēc R.T. principa par aizdevumu nav jāmaksā, jo līgumu noslēdz ar re contrahitur. Bet, ja parādnieks nonāk nokavējumā, tad iestājas procentu maksāšanas pienākumi.
- 7) Aizdevumaņēmējam, atdodot aizdevumu atpakaļ, tiesība pieprasīt no aizdevuma devēja kvīti, jo var nākt gadījums, ka jāpierāda, ka ir samaksājis.

PACTUM DE MUTUO DANDO.

No aizdevuma vajag atšķirt pactum de mutuo dando, kas ir vienošanās par aizdevuma došanu, kas juridiski uzskatams par aizdevuma priekšlīgumu.

AIZDEVUMA APROBEŽOJUMI - senatus consultum Macedonianum.

Sakarā ar kāda jauneklā vārdā Macedonianus noziegumu, senatus consultum noteica, ka, zem pater familias stāvošo bērnu naudas aizņēmumi, nedod actio tiesības ne pret pašiem bērniem, ne viņu mantiniekiem, ne šo bērnu tēviem. Aizdevuma devējam pret tādiem bērniem paliek tikai obligatio naturalis.

FOENUS NAUTICUM jeb pecunia traiecticia.

Sevišķi jūrniecībā praktizējamais naudas aizdevuma veids, kas atšķiras no parastā aizdevuma ar to, ka risku par aizdevumu nes kreditors, t.i. aizdodot kugniekam naudu, kreditors tiesīgs pieprasīt aizdevumu atpakaļ tikai tad, ja kugis nogrimst, parādniekam nav jāatdod parāds. Tāpēc pie foenus nauticum, atļāva ņemt sākumā neierobežoti lielus procentus, bet vēlāk Justinians procentu mēru samazināja uz 12 %.

FOENUS QUASI NAUTICUM.

Arī šis aizdevuma veids, līdzīgi iepriekšējam, kad, līdzīgi kugnieku citos riskantos aizdevuma gadījumus, piemēroja foenus nauticum instituta principus.

COMMODATUM (patapinājums).

Patapinājums ir līgums ar kuru kāda persona nodod otrai kādu lietu, bez atlīdzības, noteiktai lietošanai ar nosacījumu atdot to pašu lietu.

Commodans - patapinājuma devējs

Commodatarius - patapinājumaņēmējs

Šī Commodatum līguma būtiskās pazīmes:

- 1) reālais kontrakts, jo līgums tiek noslēgts ar lietas nodošanu - re contrahitur - (līguma spēks sākas ar lietas

došanu). Ja nav patapināmās lietas klāt, nevar patapinājuma līgumu noslēgt,

- 2) pie patapinājuma principiāli tās priekšmetam jābūt nepaterējamai, bet gan individualai lietai; (piem., zirgs), bet var būt patapinājuma priekšmets arī paterējamas lietas: (piem., cukurs: tikai pie patapinājuma viņu nevar paterēt, bet tikai apskatīt un kaut kā citādi izlietot. R.T. avoti saka: paterējamas lietas var būt kā patapinājums tikai to apskatīšanai un parādīšanai). Tā tad var patapināt arī paterējamas lietas, pie nosacījuma, ja tās lieto nepatērējot,
- 3) patapinājuma līgums slēdzams, lai patapināto lietu varētu lietot tikai saskaņā ar norunu, vai, ja norunas nav, saskaņā ar lietas raksturu un apstākļiem. Piem., patapinot zirgu, var ar to braukt, jo tas utenda data est (dots lietošanai),
- 4) jāatdod to pašulietu, jo, ja atdod citu lietu, nav vairs patapinājums,
- 5) patapinājumam jābūt bez atlīdzības (gratuitum), bet ja ņem par to maksu, iestājas locatio et conductio (īres līgums).

LĪDZĒJU PIENĀKUMI.

Patapinājuma devējs,

- 1) nevar atprasīt patapinājumu kurā katrā laikā, bet tikai termiņā un ja termiņš nav noteikts, tad pēc patapinājuma rakstura mērķa izbeigšanas,
- 2) atbild par zaudējumiem, kurus nodara patapinājuma ņēmējam, bet tikai par dolus un culpa lata.

Patapinājuma ņēmējs,

- 1) atbild par omnis culpa (visām vainām), izņemot casus un vis maior,
- 2) jālieto patapināta lieta saskaņā ar norunu.

Prasības, kuras var izcelties vienam pret otru ir sekojošas:

- 1) actio commodati directa - prasība kuru var celt patapinājuma devējs pret patapinājuma ņēmēju (parastais gadījums),
- 2) actio commodati contraria - patapinājuma ņēmēja prasība pret patapinājuma devēju (retāk nāk priekšā).

ATVĒLĒJUMS - PRECARIUM.

Precarium est, quod precibus petendi utendum conceditur tandiu, quamdiu is qui concessit patitur.

Atvēlējums ir līgums, ar ko viena puse bez atlīdzības nodod lietu otras puses lietošanā, un neaprobežotā valdīšanā ar nosacījumu, atdot to katrā laikā uz pieprasījumu.

Vēsturiski precarium - senā Romā bija īpašs faktiskais līgums par lietas, sevišķi nekustamas mantas nodošanu bez atlīdzības lietošanā līdz atprasījumam. (Prekariju mēdza piešķirt patrons klientam, vai brīvlaistam).

Atvēlēt var arī tiesības, bet patapināt tikai ķermeniskās lietas. Atvēlējuma ņēmējs skaitas valdītājs, bet patapinājuma ņēmējs - turētājs.

DEPOSITUM - glabājuma līgums.

Glabājums ir līgums ar kuru nodod kādam kustamu lietu uzglabāt bez atlīdzības.

Romiešu tiesību vēsturiskais instituts, kas aizvietoja glabājuma līguma funkcijas, bija fiducia cum amico. Te glabājumā nodevējs nodeva lietu glabātāja īpašumā un, pēc zinama laika pārņemšanas, atprasīja atpakaļ. (Tas notika ar mancipatio un remanipatio aktiem). Fiducia cum amico bija glabājuma līguma pirmforma, un tai bija paredzēta īpaša sūdzība - actio cum amico, ko varēja vērst pret glabātāju, ja pēdējais lietu neatdeva. Vēlākās tiesībās nāca Depositum, kura būtiskās pazīmes (noteikumi) sekojoši:

- 1) reālais kontrakts, jo tas uzskatams par noslēgtu tikai no tā momenta, kad glabājuma devējs nodevis lietu glabātājam.
- 2) Glabājumā var nodot tikai kustamu lietu; tā tad, ja kāds glabā otra nekustamu mantu, nav vairs glabājuma līguma, bet gan vai nu darba, vai uzdevuma līgums.
- 3) Glabājumaņēmējs nedrīkst glabājumā nodotu lietu izlietot, un ja viņš to dara, viņa atbildība palielinās.
- 4) Glabājuma līgums ir bezatlīdzības līgums.
- 5) Ne tikai savas, bet arī svešas lietas var nodot glabājumā.

LĪDZĒJU PIENĀKUMI.

- 1) Pie glabājuma līguma sevišķi ieinteresēts glabājuma devējs (kreditors), tāpēc viņš var atprasīt glabājumā nodoto lietu jebkurā laikā uz actio depositi directa pamata.
- 2) Glabātājam glabājamā lieta, jāglabā ar tādu pašu rūpību, kā pašam sava, tā tad, jāatbild tikai par dolus un culpa lata (bet par culpa levis nē).
- 3) Tā kā glabātājam var rasties pie glabājumā nodotās lietas nepieciešami izdevumi, tad, tos viņš var atprasīt no glabājuma devēja uz actio depositi contraria pamata, (glabājumaņēmēja prasība pret glabājuma devēju), pie kam šai gadījumā actio var būt tikai kā actio in personam.

DEPOSITUM IRREGULARE jeb ārkārtējs glabājums.

Par glabāšanu parastā nozīmē, varam runāt tikai tad, kad glabātājs glabā un atdod glabājuma devējam to pašu lietu, ko no viņa saņēmis. Bet pie ārkārtēja glabājuma, glabājuma devējs nodod glabājumaņēmējam atvietojamās lietas, un glabātājs apsola nolikta laikā atdot ne to pašu lietu, bet tāda paša labuma šķirnes, un daudzuma lietas (tantundem eiusdem generis). Un parasti tas notiek ar naudas glabājumiem. Bet jāievēro, ka arī pie ārkārtēja glabājuma, glabātājam uz saņemtām lietām nav lietošanas tiesību, jo tādā gadījumā, rastos aizdevuma līgums.

SEKVESTRACIJA.

Ir strīdīgā priekšmeta nodošana glabāšanā, uz kuru pretendē vairākas personas.

Nodošana glabājumā (sekvestracijā), var būt -

- 1) jā pašas personas vienojas attiecīgu lietu deponēt,
- 2) ja tiesa nolemj deponēt.

Senā Romā sekvestracijā bij strīdus priekšmeta nodošana kādas trešas personas glabājumā, uzliekot viņai pienākumu izsniegt to prāvas uzvaretājam. Vai lietas glabātājs skaitījās par valdītāju, vai turētāju, tas atkarājas no apstākļiem. Un ja nu glabājumā (sekvestracijā) saņēmējs vēlāk liedzas atdot atpakaļ sekvestreto lietu, pret to varēja celt *actio depositi sequestraria*.

RECEPTUM NAUTARUM, CAUPONUM, STABULARIORUM - kugu, viesnicnieku un staļļu saimnieku (iebraucamo vietu) glabājums.

Visi šie trīs glabājuma veidi, kārtojami pēc viena principa. Visas augšminētās personas pēc sava amata, arodveidīgi uzņem ceļinieku lietas glabāšanā, un tāpēc, viņam stingrākā atbildība par glabājumā nodotām lietām.

Romā pretora edikts noteica, ka kuginieki, viesnicnieki un iebraucamo vietu saimnieki, kā personas, kas pieņem pie sevis arodveidīgi glabājumā ceļinieku lietas, atbild par glabājumā uzņemtām lietām, bez kādas īpašas norunas, ciktālu pēdējo zudums neiestājas aiz paša glabājumā nodevēja vainas, vai vis major, (nepārvaramas varas).

Piem. par kugi pārvedamo uzņemto mantu kuginieka atbildība izbeidzas, ja kugis grimst, tam uzbrūk pirats u.c., jo tad iestājas vis maior.

Un no šīs paaugstinātās atbildības saimnieki var atsvabināties tikai tad, ja iepriekš notikusi attiecīgā vienošanās (atbrīvošanas klauzulas).

CONTRACTUS PIGNERATICIUS - KĪLAS LĪGUMS, (ieķīlāšanas līgums).

Lietu tiesību daļā apskatījam kīlas tiesību kā lietu tiesību institutu. Bet lai nodibinātu rokas kīlu (kā lietu tiesību) vajadzīgs vēl ieķīlāšanas līgums (*contractus pigneraticius*) kā saistību tiesību instituts. Ieķīlāšanas līguma mērķis ir, rādīt lietu tiesības, bet tas notiek saistību tiesību plāksnē.

Ieķīlāšanas līguma būtiskās pazīmes:

- 1) reals līgums, jo tas noslēdzas ar lietas nodošanu kreditora rokās, pie kam *pignus* gadījumā, lieta tiek nodota kreditora valdījumā, bet ne lietošanā (izņemot pie *antichresis* gadījuma),
- 2) akcesorais (papildu) līgums, jo ieķīlāšanas līgums pastāv, cik ilgi tas nodrošina kādu galveno saistību. Tiklīdz izbeidzas galvenā saistība, izbeidzas arī ieķīlāšanas līgums. Gadījumā, jā parādnieks laikā nemaksā, kreditoram rodas rīcības tiesība par ieķīlāto lietu - pie kam kīlas lietas pārdošanas gadījumā, *hyperocha* jāatdod parādniekam. Ja parādnieks parādu laikā atmaksā, uz tā paša *contractus pigneraticius* pamata, kreditoram pienākums atdot ieķīlāto lietu.
- 3) Uz *contractus pigneraticius* pamata radušās kontrahentu savstarpējās saistības (prasības) tikai ar personisko raksturu, jo *contractus pigneraticius* ir saistību tiesību instituts.
- 4) Prasības, kas var izcelties vienam kontrahentam pret otru ir:
 - a) *actio pigneraticia in personam directa* - kīlas devēja prasība pret kīlas ņēmeju (kreditors atbild par *omnis culpa*).
 - b) *actio pigneraticia in personam contraria* - kīlas ņēmēja prasība pret kīlas devēju.

No iepriekšējām divām (a un b) actiones jāatšķir actio pignerati-
cia in rem, kas ir lietu tiesību instituts. Modernās tiesībās šis
ķīlas līgums (ieķīlāšanas līgums) kā sevišķs saistību tiesību lī-
gums mazāk sastopams un Ucl. tas nav uzņemts jo tas ir lieks.

KOMISIJAS LĪGUMS (CONTRACTUS AESTIMATORIUS).

Komisijas līgums, ir līgums, ar ko viena puse uztic otrai kādu
lietu pārdošanai par noteiktu cenu, ar nosacījumu, ka saņēmējs
vēlāk lietas īpašniekam vai nu samaksās minēto cenu, vai atdos
pašu lietu. (RT).

Būtiskais pie R.T. komisijas līguma tas, kā:

- 1) ja komisionārs (persona kurai uzticēta ar komisijas līgumu,
pārdot lietu) pārdod lietu par lielāku sumu, tad starpību
var paturēt sev,
- 2) ja nevarēs pārdot, tad tiesība un līdz ar to pienākums nodot
lietu atpakaļ komitentam (lietas īpašniekam).

Par šī līguma juridisku dabu, ir lielas pretrunas. Ulpians saka,
ka šī līguma juridiskā daba sarežģīta, jo no vienas puses tas itkā
būtu pirkums, vai īre, vai locatio et conductio operarum, vai manda-
tum, vai societas.

Prasība kas var cēties uz komisijas līguma pamata, sauças actio
aestimatoria praescriptis verbis.

Komisijas līgums pārgāja arī Ucl. pie kam tirdzniecības tiesībās tas
parādās citās niansēs.

§ 34.

UZDEVUMS - MANDATUM.

Mandatum (uzdevums) ir līgums ar ko viena persona - (mānda-
tarius) - uzņemas kādai otrai personai - (mandans) - izpildīt
kādu darbību bez atlīdzības. (RT).

Mandatum ir konsensuāls līgums; tā spēks stājas ar līdzēju vienoša-
nds momentu.

UZDEVUMA LĪGUMA PRIEKŠMETS.

Var būt visāda veida, bet tikai atļauta darbība un darījumi, pie
kam uzdevuma līgumu jāatšķir no darba, un darba uzņēmuma līguma,
kā arī no pilnvarojuma.

UZDEVUMA ATŠKIRĪBA NO LOCATIO ET CONDUCTIO.

Senās romiešu tiesībās mandatum attiecināja uz tādiem izpildīju-
šiem, kas izteicas ar cienījamu darbu un tā būtiskās pazīmes bija

- 1) mandatum priekšmets pēc R.T., bija opera liberalis - brīvo
profesiju pakalpojumi kā: ārstu, advokatu, profesoru un ze-
mes mērītāju darbi, kuri visi bija regulējami pēc mandatum
principiem,

- 2) mandatum - kā cienījamais darbs jādara bez atlīdzības jo "mandatum nisi gratuitum nullum est." Tiklīdz pie mandatum pievieno atlīdzības pienākumu, tā vietā iestājas locatio et conductio operarum.
- 3) Tomēr jau R.T. noteica, ja mandatum bija pienācīgi izpildīts, mandatariusam tika piešķirts atalgojums - honorarium veidā. Raksturīgais, tomēr, ka mandatariusam tiesas ceļā - actio veidā - nevar prasīt sev atlīdzību - honorarium - uz mandatum pamata. Tas atkarājas pilnīgi no uzdevuma devēja devības.
Modernās tiesībās, ar Ucl. honorars ir jau attiecīgā līguma būtiskā sastāvdaļa, kuru tiesas ceļā var prasīt.

UZDEVUMA ATŠKIRĪBA NO PILNVAROJUMA.

- 1) Mandatum ir divpusīgs tiesiskais darījums, bet pilnvarojums vienpusīgs. Piemērs ar advokatu: pilnvarot advokatu varam arī ārpus viņa ziņas - pietiek, ka pie kāda notara izgatavojam advokātam pilnvaru. Bet dot mandatum - uzdevumu vest kautkādu lietu advokātam, var ne citādi, kā stājoties ar pēdējo vienošanās.
- 2) Mandatum mērķis ir patstāvīgs: - izdarīt to un to, bet pilnvarojums ir līdzeklis šī mērķa sasniegšanai.
- 3) Mandatum savu tiesisku spēku un sekas izrāda tikai starp kontrahentiem, bet pilnvara ir efektīva arī pret trešām personām. Uzrādot pilnvaru, pilnvarnieks ar tās palīdzību var rīkoties pret trešām personām pilnvarota vārdā.

PILNVAROJUMA LĪGUMS.

Kā noskaidrojām, uzdevums un pilnvarojums juridiski divi patstāvīgi un dažādi jēdzieni. Arī Windšēids saka, ka pilnvarojums var tikt piešķirts kādai personai, bez uzdevuma (ohne mandatum) piešķiršanas. Bet pandektu doktrīna apvienoja mandatum ar pilnvarojumu vienā pilnvarojuma līgumā, uz kā nostājās arī Ucl. 2289.p. "Ar pilnvarojuma līgumu viena puse (pilnvarnieks, uzdevumaņēmējs) uzņemas izpildīt otrai (pilnvaras devējam, pilnvarotājam, uzdevuma devējam) - zināmu uzdevumu, bet pilnvaras devējs apņemas pilnvarnieka rīcību atzīt sev par saistošu."

UZDEVUMA NĒMĒJA (MANDATARIUSA) PIENĀKUMI ir:

- 1) jāizpilda uzdevums rūpīgi saskaņā ar uzdevuma devēja norādījumiem, atsevišķā gadījumā ņemot vērā pat uzdevuma devēja prezumejamo gribu,
- 2) jādod norēķins, un viss tas kas viņam nācis klāt, uz mandatum pamata,
- 3) atbildēt par omnis culpa, izņemot vis maior, par zaudējumiem, ko mandatorius nodarījis ar savu vainu.

UZDEVUMA DEVĒJA MANDANSAPIENĀKUMI ir:

- 1) atlīdzināt mandatariusam visus izdevumus, kas cēlušies sakarā ar mandatum,
- 2) atbildēt par omnis culpa - izņemot vis maior, par zaudējumiem, ko uzdevuma devējs nodarījis ar savu vainu uzdevumaņēmējam.

UZDEVUMA IZBEIGŠANAS.

Mandatum izbeidzas:

- 1) ar saistības (mandatum) izbeigšanas - t.i. kad mandatari-
us izpildījis savu uzdevumu. Ja mandatum uz laiku, tad
ar pēdējā notecējumu,
- 2) ar mandatum atsaukšanu no uzdevuma devēja puses, vai arī
ar atteikšanos no uzdevumaņēmēja puses, pie kam nevar
atteikties nelaikā vai ļaunā nolūkā,
- 3) ar mandatariusa vai mandansa nāvi.

SEVIŠKI UZDEVUMA VEIDI ir:

- 1) Mandatum qualificatum
- 2) Negotiorum gestio.
- 3) Svešu lietu vešana pēc publiskā uzdevuma.

MANDATUM QUALIFICATUM jeb mandatum pecuniae credendi:

Sevišķs mandatum veids ir t.s. kvalificēts mandatum - mandatum qualificatum - uzdevums piešķirt vai atvēlēt kādai trešai personai kreditu, (aizdevumu). Gadījumā, ja parādnieks parādn nesamaksā, atbild mandans (uzdevuma devējs); tā kā īstenībā te nodibinas galvojums. Citādi kvalificētam uzdevumam ir parasta mandatum principi.

NEGOTIORUM GESTIO jeb neuzdota lietvedība.

Negotiorum gestio pēc juridiskās dabas ir quasi contractus, jo neviens nebija uzdevumu devis, bet sekas te tādas pašas kā kad būtu noslēgts kontrakts. Jo tiklīdz gestor iesācis vest svešu lietu, viņa rīcībai ir tādas tiesiskās sekas, itkā uzdevums bija dots.

Pie romiešiem negotiorum gestio pamatā bija promesoša saimnieciskais labums. Tā, ja kāds romietis aizgāja karā, atstādams savu mantu bez kāda uzraudzītāja, tad kaimiņš vai kāds cits pilsonis varēja iestāties par šīs mantas lietvedi, kaut arī karā aizgājušais to viņam nemaz nebija uzdevis. Un negotiorum gestora-
bija tiesības, saimniekam atgriežoties atpakaļ, prasīt no pēdējā izdevuma atlīdzinājumu.

SVEŠU LIETU VEŠANA PĒC PUBLISKA NORĀDĪJUMA.

Dažreiz kādai personai uzdod svešas mantas lietvedību, pie kam šo lietvedību uzrauga vai kontrolē publiskā vara. Tādu lietvedi sauc par curator bonorum, un pašu lietvedību par cura bonorum.

Seit attiecas:

- 1) cura bonorum absentis - promesoša mantas lietvedība,
- 2) cura hereditatis iacentis - gulošas mantojuma masas lietvedība, līdz to saņem mantinieki, u.t.t.

Tādu mantu lietvedis, pēc vispārējā principa nedrīkst atsavināt viņam uzticēto mantu, bet viņa pienākums rūpēties par tās saglabāšanu.

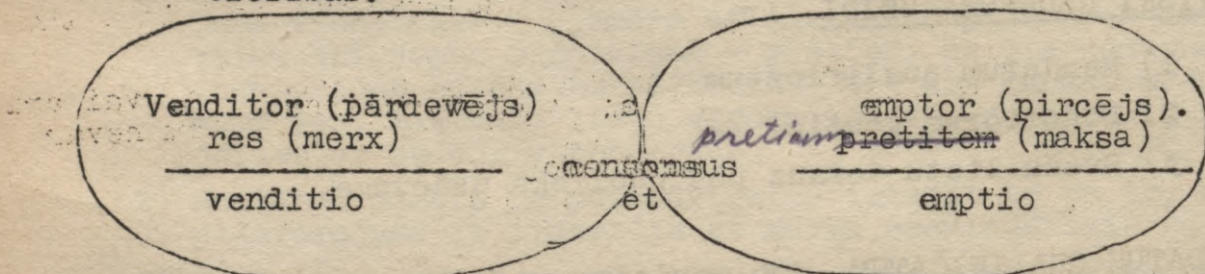
§ 35.

EMPTIO ET VENDITIO - PIRKUMS.

Emptio et venditio (pirkums), ir līgums ar ko viena puse (pārdevējs) apsola dot kādu mantas priekšmetu un otra puse (pircējs) kādu naudas sumu.

Juridiski emptio et venditio ir:

- 1) konsensuāls līgums,
- 2) divpusējs līgums (abās pusēs tiesības un pienākumi),
- 3) contractus bilateralis aequalis - jo abās pusēs līdzīgās tiesības.

EMPTIO ET VENDITIO KĀ KONSENSUĀLS KONTRAKTS.

Emptio et venditio līgums ir konsensuāls kontrakts, t.i. tā spēks atkarīgs no kontrahentu vienošanas brīža, par šī līguma noslēgšanu, bet nevis no pirktas lietas nodošanas brīža, kā tas ir pie realiem kontraktiem. No tā momenta, kad iestājas consensus (vienošanas) pirkuma līgums skaitas noslēgts. Pie realiem kontraktiem vajadzīgs pie līguma noslēgšanas lietas došana, bet pie pirkuma kontrahenti nevis dod, bet apsola dot lietu (preci), tāpēc pirkuma līgumu var noslēgt arī tad, kad preces nemaz nav pie rōkas. Pietiek, ka kontrahenti vienojas par 1) precī un 2) maksu. Tapēc arī nepareizi teikt, ka ar pirkumu pāriet īpašuma tiesība uz pirktu lietu; jo pirkums dod tikai tiesību prasīt pirktas lietas nodošanu pircējam.

Arī Ucl. 2002.p. "Pirkums ir līgums ar ko viena puse apsola otrai par norunātas naudas sumas samaksu atdot zināmu lietu vai tiesību." Arī šeit ir vārdi "apsola atdot", bet nevis "atdod", kas norāda, ka arī pēc Ucl. pirkums ir konsensuāls līgums, un kā tāds īpašuma tiesības uz pirktu lietu nepārnes.

Pēc angļu un franču tiesībām, pirkums pārnes tieši īpašuma tiesības uz lietu, bet šajās tiesībās pirkumam kā īpašuma iegūšanas veidam līdz ar to pavisam cits raksturs.

Lai nu uz emptio et venditio līguma pamata pirktā lieta pārietu otra kontrahenta īpašumā, nepieciešams blakus institūts - traditio, kas kā ārpus emptio et venditio stāvošais akts, kalpo lietas iegūšanai īpašumā. (Tomēr jāsaprot, ka ar traditio vien pēc senām R.T. lietu īpašumā iegūt arī nevarēja, jo vajadzēja vēl mancimācijas akts, tāpēc ar traditio lieta pārgāja tikai kā in bonis esse).

Mūsu modernās tiesības:

- 1) Nekustamas mantas pirkšanai bez pirkuma kā konsensuāla līguma, tāpat vajadzīga vēl mantas traditio, pie kam tā izpaužas nekustama īpašuma pārrakstīšanā zemes grāmatās uz pircēja vārdu. Tā tad, pircējs īpašuma tiesības uz nekustamu mantu iegūst no tās korroborācijas brīža. (R.T.-bās nebija zemes grāmatu).

- 2) Kustamas lietas pirkumam - pirkums iestājās, kad piem., veikalā vienojamies par lietas pirkšanu, bet pirktas lietas īpašnieki mēs kļūstam pēc tam, kad pārņemam savās rokās pirktu lietu (traditio).

EMPTIO ET VENDITIO TERMINOLOGIJA.

No pārdevēja viedokļa emptio et venditio ir pārdevums, bet no pircēja - pirkums.

Vēsturiska attīstības gaitā kā pārdevējs tā pircējs slēdzot šo līgumu, neatkarīgi viens no otra, apzvērēja dievības priekšā, ka pildīs savus apsoliņumus. Bet tā kā šie apsoliņumi notika vienlaikus, tad izpaudas zināma sinallagma un tapēc pēc

- 1) Tīrām R.T. šo līgumu terminē, kā "emptio et venditio," - liekot vārdu starpā vārdu "et". Arī R.T. avotos viscauri sastopam vārdu starpā vārdu "et".
- 2) P.T. liek vārdu starpā strīpiņu emptio - venditio.
- 3) Arī krievu terminologijā saka, kupļa-nrodaža.
- 4) Latvijā valodā emptio et venditio apzīmē turpretīm ar vienu vārdu - pirkums.

PIRKUMA NOSLĒGŠANAS MOMENTS UN FORMA.

Pirkums noslēdzas ar vienošanos par lietu un maksu, t.i.,

- 1) res (lieta)
- 2) pretium (maksa)
- 3) consensus (vienošanas).

Jau Justiniana laikā pirkumam nekādu noteiktu formu neprasija, lai gan, dažas lietas pārkot, bija nepieciešama rakstiskā forma. Modernās tiesībās nekustama īpašuma pirkšanas gadījumā nepieciešama rakstiskā forma, jo jāslēdz līgumu pie notāra u.t.t. Tāpat rokas naudai (Arra) var būt līguma noslēgšanas pierādījuma moments.

PIRKUMA PRIEKŠMETS.

Pirkuma priekšmets (objekts) var būt:

- 1) res corporales
- 2) res incorporales
- 3) lietu kopības, kā
 - a) universitas facti,
 - b) universitas iuris.
- 4) Nākošas lietas, par kurām nav zināms, vai tās vispār radīsies - t.s. emptio spei, un emptio rei speratae.
- 5) Svešas lietas arī var pārdot, tikai šai gadījumā pircējs nes risku, (piem., kīlas kreditors parāda nemaksas gadījumā var pārdot ķīlu).

Nevar pirkt - pārdot:

- 1) zagtas vai laupītas lietas
- 2) res extra commercium
- 3) brīvu cilvēku (vergu gan var).

PIRKUMA MAKSAS NOTEIKUMI.

Pirkuma maksai vienmēr jābūt izteiktai naudā - pecunia numerata, jo, ja naudas vietā dod lietu, iestājas maina. Jaunākās tiesības atkāpjas no šī principa, blakus naudai var dot arī ko citu, bet Pandektu doktrīna noteic, ka pirkuma maksai katrā gadījumā, vismaz daļai, jābūt maksātai naudā.

Pirkuma maksai jābūt kā:

- 1) precium certum (noteiktai)
- 2) precium verum (patiesai)
- 3) precium iustum (taisnai) (P.T.)

ad1) precium certum, t.i. pirkuma maksai jābūt noteiktai: cik lielai maksai jābūt. Konkrete - tik un tikdaudz latu, santīmu u.t.t.

Tomēr iespējamas šādas atkāpšanas.

a) maksāju tikdaudz, cik lādē (makā) vai

b) maksāju tikdaudz, cik noteiks boni viri arbitratus. Bet šp trešo personu noteiktai cenai jābūt taisnīgai,

c) maksāju tirgus cenu. Šinī gadījumā, precī pārē un pārdot pēc tirgus cenas, kas jau ir modernu tiesību moments.

ad2) precium verum nozīmē, ka pirkuma cenai jābūt patiesai, bet ne apslēptai vai fiktīvai. Pirkuma maksa nevar būt kā fiktīvais formālais ietērs dāvinājumam, u.t.t.

ad3) R.T. principā neprasiņa, lai cena atbilstu lietas taisnīgai vērtībai. (Labs pārdevējs, kas dārgi pārdod un pircējs, kas lēti pārē). Vidus laikos gan radies pretējs princips.

Diokleciana konstitūcija ar laesio enormis (pārmērīgais zaudējums) principu noteic, ka

pirkuma maksa nedrīkst būt mazāka par $\frac{1}{2}$ (pusi), kā arī divreiz lielāka par lietas faktisko vērtību. Arī Ucl. 2042.p. paredz - "pārmērīgo zaudējumu".

PIRKUMA LĪGUMA SEKAS.

No emptio et venditio līguma izceļas divpusēja saistība, un pie tam divpusēji līdzīga - contractus bilateralis aequalis. Katra no pusēm vienlaicīgi paliek par kreditoru un debitoru, un savas saistības, ja nav norunāts, jāpilda vienā laikā. (Pārdevējam pienākums dot lietu un tiesība saņemt maksu un pircējam pienākums dot naudu un tiesība saņemt precī, un ja laiks, kad tas jādara, nav noteikts, tad jādara vienā laikā.) Tāpat pircējam jāatlīdzina pārdevējam pēc līguma noslēgšanas lietai taisītie nepieciešamie un derīgie izdevumi. Emptio et venditio līguma divpusīgums izteicas arī prasību nosaukumos, kas rodas uz šī līguma pamata,

Pircējam pret pārdevēju - actio empti un

Pārdevējam pret pircēju - actio venditi.

PIRKUMA LĪGUMA SINALLAGMATISKĀ DABA.

Kā bija teikts pirkuma līgums satur sevī divi vārdu nosaukumu: emptio et venditio. Un šīs divas savstarpējas vienam pret otru esošas saistības (emptio no vienas puses, un venditio no otras

puses) atkarīgas viena no otras. Katra atsevišķa saistība ir kā nosacījums otrai. Šinī apstākļi parādas principāla raksturība katram divpusejam sinallagmatiskam līgumam.

RISKA PĀRĒJA UZ PIRCĒJU.

Paceļas jautājums, kas nes risku par pirkta lietas bojāšanas, trūkumiem u.t.t. pēc emptio et venditio līguma noslēgšanas (vienošanas) momenta.

Ja pie līguma noslēgšanas lieta ar traditio aktu nebija tūlīt nodota pircējam, tad tikmēr lietas īpašnieks ir pārdevējs un viņš nes risku par omnis culpa, kas var rasties viņa vainas dēļ, bet, caur vis maior radušies zaudējumi pēc līguma noslēgšanas momenta, pāriet uz pircēju.

Piem., A nopērk no B zirgu un noslēdz emptio et venditio. Zirgs, kas pirkuma momentā atrodies kādā svešā stallī, pēc līguma noslēgšanas momenta ugunsgrēka dēļ aizgāja bojā. Un te, lai gan pirktais zirgs, vēl nepārgājis pircēja īpašumā, tomēr pircējam jāmaksā par uz emptio et venditio pamata nolīgto maksu, jo pirkta zirga bojāejas iemesls ir vis maior.

Tā tad, pircējs nes pirkta lietas risku, cik tālu tās iemesls ir vis maior, un nav pārdevēja vaina. Šo principu sauc par: periculum est emptoris.

Tomēr ir izņēmumi:

- 1) ja pirkta lietas, kuras mērī, sver un skaita (piem., labību), tad kamēr šīs lietas vēl nav nomērītas, nosvērtas vai noskaitītas, pircējs vēl nenes risku. Piem., pirkta labība: pircējs nesīs risku par vis maior tikai no tā brīža, kad šī labība būs nosvērta, nomērīta u.t.t.
- 2) Par zem suspensiva (atliekoša) nosacījuma pirkām precēm, pircējs par preces nejaušu (vis maior) bojā eju nenes risku līdz nosacījuma iestāšanās, bet nes tikai risku par lietas pasliktināšanos.

PĀRDEVĒJA SPECIALI PIENĀKUMI ir,

- 1) atbildība par pirkta lietas attiesājumu (evictio)
- 2) atbildība par lietas trūkumiem.

ATBILDĪBA PAR LIETAS ATTIESĀJUMU.

Evikcija (attiesājums) ir nopirkta lietas atņemšana uz tiesas sprieduma pamata, kas stāties likumīgā spēkā.

Pārdevēja pienākums ne tikai nodot pārdoto lietu pircējam, bet viņš arī atbild ut emptori rem habere liceat, t.i. lai pircējs bez kavēkļiem un pretenzijām no trešo personu puses varētu paturēt īpašumā un rīkoties ar pirkto lietu. Jo var gadīties, ka neskatoties uz to, ka pircējs saņēmis no pārdevēja pirkto lietu, rodas kāda trešā persona, kas ceļ prasību pret pircēju uz rei vindicatio pamata, aizrādot, ka viņai ir lielākas tiesības uz pirkto lietu; aizrādot piem., ka lieta viņai kā no īpašnieka nozagta. Tā kā tādā gadījumā tiesa piespriedīs pircēja pirkto lietu tam, kam ir lielākas tiesības uz to, tad pircējam var rasties zaudējumi, un likumdevējs pircējam tādā gadījumā dod tiesības uz lietas attiesājumu pamata prasīt no pārdevēja zaudējumu atlīdzību, (ja trešā persona caur tiesu attiesāja pirkto lietu).

Tā tad atbildības par attiesājumu (evikcijas) mērķis ir pārdevēja atbildība par lietas juridiskiem trūkumiem, t.i. pārdevējam jābūt skaidrībā par to vai viņam ir tiesība lietu pārdot, jo viņa pienākums gādāt, lai pircējs lietu varētu turēt netraucēti un nevarētu rasties trešās personas, kas attiesātu to uz tiesas sprieduma pamata - rem habere licere praestare.

Parastais gadījums attiesājumam, kad pārdevējs, kā neīpašnieks, pārdevis svešu lietu. Bez tam pircējam pienākums laikā paziņot pārdevējam par sagaidāmo evikciju - lai dotu pārdevējam iespēju ņemt daļību tiesas procesā - litem denunciare.

Nevar prasīt atbildību uz evikcijas pamata,

- 1) ja pirkto lietu atņēmusi administratīvā vara, piem., konfiskācijas gadījumā u.c.
- 2) jā pircējs zināja, ka lietu varēs attiesāt no viņa
- 3) jā pircējs labprātīgi atdevis trešai personai pirkto lietu, (pierunāts no trešās personas),
- 4) ja bija noslēgts īpašs - pactum de non praestanda evictione - t.i., iepriekšējā vienošanās par evikcijas nepielaižamību.

PĀRDEVĒJA ATBILDĪBA PAR LIETAS TRŪKUMIEM.

Un proti par lietas fiziskiem trūkumiem.

- 1) Pārdevējam jāatbild par visu to, ko viņš teicis un apsoliņis pie pirkuma objekta - dicta et promissa.
- 2) Pārdevējs atbild par noklusētiem lietas fiziskiem trūkumiem, pie kam:
 - a) ja lietas trūkumi bija zināmi pārdevējam, tad viņš atbildīgs par pilno interešu zaudējumiem pircējam. Piem., ja caur pārdoto slimo lopu pircējam nosprāga citi lopi - pārdevēja atbildība sniedzas arī par pēdejiem,
 - b) ja lietas trūkumi nebija zināmi pārdevējam - atbildība sniedzas tikai par starpību starp cenu un faktiski izradījušos lietas vērtību.

Uz pirkta lietas trūkumu pamata kuruliskie aedilī ievada sekojošas actiones:

Actio redhibitoria - kuras mērķis bija nodibināt status quo ante pirkuma, t.i., pircējs prasības ceļā varēja prasīt atdot maksu (naudu) atpakaļ, atdodot no savas puses pārdevējam preci.

Actio quanti minoris - prasība pazemināt pirkuma cenu, par cik lieta mazvērtīgāka. Pircējs varēja pēc izvēles izvēlēties vienu no abām šīm prasībām.

PIRKUMA BLAKUS LĪGUMI (pacta adiecta).

Pirkuma līgumu slēdzot, kontrahenti var vienoties par kādiem blakus noteikumiem, kas pie zināmiem konkrētiem apstākļiem noteiks kontrahentu tiesības un pienākumus. Tādu pirkuma blakus līgumu ir daudz un tie ir dažādi, minēsim:

- 1) pactum displicencia - ar ko kontrahenti pielīgst tiesību noteiktā paredzētā dienu skaitā, vienpusēji atkāpties no emptio et venditio līguma. Un ja šis laiks līgumā nav paredzēts, tad likums to ierobežo uz 60 dienām.

- 2) pactum in diem addictio - blakus vienošanas uz kuras pamata, viena no pusēm atstāj sev tiesību vienpusēji atkāpties no līguma pildīšanas, gadījumā, ja tai būs piedāvāts izdevīgāks piedāvājums.
- 3) pactum reservati domini - vienošanas uz kura pamata pārdevējs atstāj pārdoto lietu savā īpašumā, līdz pilnas maksas samaksai.
- 4) pactum hypothecae - līdzīgs iepriekšējam; pārdevējs patur ķīlas tiesību uz pārdoto lietu (hipotekarisku) līdz pirkuma maksas samaksai.
Uz pactum reservati domini un hypothecae pamata izveidojās modernais nomaksas pirkums.
- 5) pactum de retrovendendo - uz kā pamata, pircējs apsolas pārdot lietu atpakaļ pārdevējam pēc pēdējā pieprasījuma, (pārdevums ar atpakaļ pirkšanas tiesībām).
- 6) pactum de retroemendo - pretējs iepriekšējam - atpakaļpirkums, uz kura pamata pircējs apsolas pirkto lietu pārdot atpakaļ pārdevējam pēc pēdējā pieprasījuma (Ucl.2054p).
- 7) Lex commissoria - vienošanās par vienpusējas atkāpšanās tiesības no pirkuma līguma, gadījumā, ja otra puse laikā neizpilda pirkuma līguma saistības.

PIRKUMA LĪGUMA ATCELŠANAS (IZBEIGŠANAS).

Kamēr pirkta lieta nav nodota ar traditio aktu pircējam, pirkuma līgumu var atcelt:

- 1) uz līdzēju pušu abpusējas vienošanas,
- 2) uz līdzēju pušu vienpusēja pieprasījuma pamata: sekojošos gadījumos:
 - a) actio redhibitoria - ja lietai bija kādi apslēpti trūkumi,
 - b) laesio enormis - pārmērīga zaudējuma dēļ, ko cieš viena vai otra puse,
 - c) kad viena puse bijusi piedabūta noslēgt līgumu, vai nu ar otras ļaunprātību, viltu vai spaidu kārtā
 - d) pamatojoties uz pirkuma blakus nolīgumiem, ar kuriem paturēta vienpusējā atkāpšanās tiesība.

MAINA - permutatio rerum.

Mainas līgums ir divu personu abpusēgs apsoliņjums dot vienu priekšmetu pret otru, izņemot naudu. (P.T.)

Pēc senām R.T-bām mainas līgums bija reals kontrakts, jo tā spēks stājas ar to momentu kad puses izpildīja savas saistības, t.i., apmainījās ar lietām, (re contrahitur - do ut des). Tomēr jau R.T-bās bija strīdi par mainas līguma juridisku dabu, jo daži juristi mainas līgumu pieskaitīja pirkumam. Arī klasiskā laikmeta juristi strīdējās, pie kam Paulus teica, ka maina ir reals kontrakts, un tam nav nekāda sakara ar pirkumu, bet Ulpianus teica, ka ja ņem lietu no otra mainas veidā - darījums ir līdzīgs pirkumam, t.i., līdzīgs konsensualam kontraktam. (Jāievēro ka tikai „līdzīgs“).

Arī 1) Sabīnīaņu skolā saka, ka maiņa pirkuma veids,
 2) Prokulīaņu skola, ka maiņa ir patstāvīgs īpatnējs līgums. Šis strīdus pārgāja arī P.T.-bās, tomēr ar atkāpšanās no maiņas pirmatnējās konstrukcijas - do ut des. Jo P.T. maiņu pielīdzina pirkumam ar to starpību, ka naudas vietā dod lietu. Tāpat pēc P.T. maiņa ir konsensuāls kontrakts, jo līgums stājas spēkā ar vienošanas momentu. Ucl. maiņa novietota blakus pirkumam.

§ 36.

LOCATIO ET CONDUCTIO.

Locatio et conductio ir R.T. nomas un īres līgums plašākā nozīmē, ietverot savā jēdzienā arī darba spēka īrēšanu un darba spēka īrēšanu noteiktā rezultāta sasniegšanai (darba uzņēmuma līgums). Arī pie locatio et conductio līguma, tā spēks iestāties ar līdzeju vienošanas momentu, kad puses vienojas par lietu (darbu) un maksu - merces. Tā tad, kā konsensuālam kontraktam tam nepieciešams

- 1) vienošanas par priekšmetu - lietu, darbu
- 2) " " " samaksu - merx.

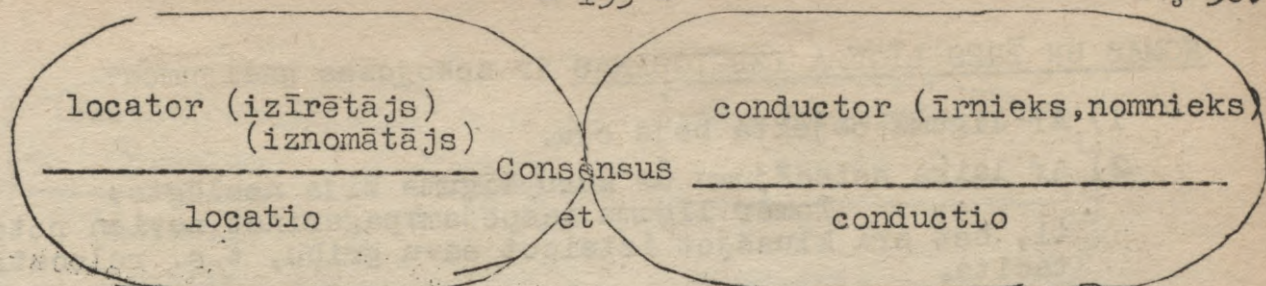
LOCATIO ET CONDUCTIO LĪGUMA VEIDI.

Tā kā pēc R.T.-ām locatio et conductio aptvera ne tikai lietu īri un nomu, bet arī darba un darba uzņēmuma līgumus, t.i. īrēja ne tikai lietas, bet arī cilvēku darbu, tad līdz ar to bija trīs dažādi locatio et conductio līguma veidi:

- 1) Locatio et conductio rei - lietu īre vai noma (instituta principi pie īres un nomas vienādi). Ja locatio conductio priekšmets ir augļu nesēja lieta, tad runā par nomu, bet ja augļu nenesēja lieta, tad īre. Piem., augļu dārza iznomāšana un dzīvokļa izīrēšana. Jāpiezīmē, ka Romiešiem nebija nomai un īrei atsevišķi jēdzieni - tos abus sauca par locatio et conductio; šķirojumu nomā un īrē izveida P.T. (colonus pie nomas - inkvirinus pie īres).
- 2) Locatio et conductio operarum - darba spēka īrēšanas līgums. Te cilvēks uzņemas izīrēt citam savu darba spēku. Līguma priekšmets ir cilvēka darbs.
- 3) Locatio et conductio operis - atsevišķa darba rezultāta līgums - jeb darba uzņēmuma līgums: meistars piem., par zināmu maksu uzņemas pagatavot no pasūtītāja zelta gabala gredzenu. Darba rezultāta jeb uzņēmuma līgums atšķiras no darba līguma ar to, ka te
 - a) līguma priekšmets ir nevis cilvēkā darbs kā tāds, bet tas rezultāts, kādu attiecīgais cilvēks uzņemas panākt - mūsu piemērā izgatavot gredzenu.
 - b) Līguma objekta materiāls pieder pasūtītājam.

LOCATIO ET CONDUCTIO REI (rerum).

Locatio et conductio rei (lietu īre vai noma) ir līgums ar ko viena puse (locator) apsola piešķirt otrai pusei (conductor) uz zināmu laiku, kādas lietas lietošanu resp. arī augļu iegūšanu, pret noteiktu atlīdzību.

Locator (izīrētājs, iznomātājs) apsola lietu, bet conductor (īrnieks, nomnieks) apsola maksu (merces). Un lai līgums stātos spēkā, vajadzīgs consensus; jo tikai ar consensus (vienošanas) momentu iestājas locatio et conductio rei līguma spēks. Locatio et conductio rei priekšmets var būt:

- 1) ķermeniskās lietas
- 2) bezķermeniskās lietas - tiesību iespēja izlietot lietu.
- 3) Arī usus fructus kā vienīgo servitutu var iznomāt.
- 4) Verga darbu var izīrēt, bet ja brīva cilvēka darbu izīre, iestājas locatio et conductio operarum.

SUBLOCATIO.

Raksturīgi, ka nomnieks var tālāk iznomāt nomas objektu, un tādā gadījumā tas saucas sublocator - bet līgums sublocatio. Princips šeit tāds, ka apakšnomnieks vai (apakšīrnieks) nevar traucēt iznomātāju (izīrētāju).

IZNOMĀTĀJA VAI IZĪRĒTĀJA PIENĀKUMI ir

- 1) dot lietošanas derīgu priekšmetu un tādā kārtībā kā norunāts,
- 2) jāuztur lieta lietošanai derīgā stāvoklī,
- 3) jāatlīdzina conductorā nepieciešami izdevumi, cik tālu nav norunāts pretējs,
- 4) jānes uz objektu gulošas nastas, ciktālu nav norunāts pretējs,
- 5) jāgādā lai conductoram citi netraucētu viņa īri vai nomu.

NOMNIEKA VAI ĪRNIKA PIENĀKUMI ir,

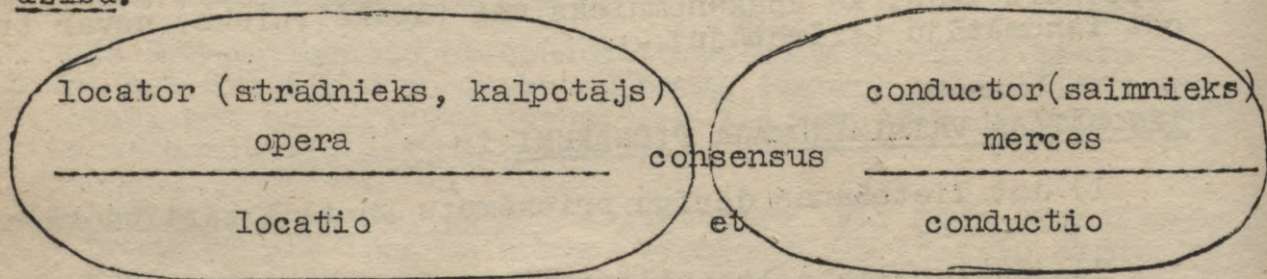
- 1) maksāt saskaņā ar līgumu locatoram nomu (īri), kaut arī viņš lietu nebūtu faktiski lietojis,
- 2) gadījumā, ja nomnieks (īrnieks) laikā nemaksā locatoram ir ķīlas tiesība uz illata un inducta, t.i. nomnieka ienestām lietām (inventaru) nomas objektā,
- 3) jāatlīdzina zaudējumi, jo viņa pienākums atbildēt par omnis culpa. Par casus un vis maior neatbild.
- 4) Pie nomas (colonus), gadījumā, ja nomniekam no nepārvaramas varas radušies lieli zaudējumi, nomniekam tiesība prasīt nomas maksas nolaidumu, ko sauc par - remissio mercedis. Īres gadījumā līdzīgu nolaidumu nevar prasīt.
- 5) Principā noteikums, ka noma un īre maksājama naudā, dažos gadījumos iespējams tomēr izņēmums, ka nomas maksu vismaz daļā var nodot augļos. To sauc par colonia partiaria.

NOMAS UN ĪRES LĪGUMA IZBEIGŠANAS ir sekojošos gadījumos:

- 1) Ar līguma objekta bojā eju.
- 2) Ar laikā notecējumu uz kuru līgums bija noslēgts;
Tomēr līgumu iespējams pagarināt nevien noteikti, bet arī klusējot izteicot savu gribu, t.s. *relocatio tacita*.
- 3) Ja nomas (īres) objektu conductor lieto pretēji noteikumiem.
- 4) Uz vienpusējās atkāpšanās no līguma pamata.
- 5) Ja līguma objektam izrādas kādi trūkumi.
- 6) Ja līguma objektu locator pārdod citai personai - līgums izbeidzas pēc principa: *Kauf bricht Miete*. Cēlušies zaudējumi jāvērs pret veco īpašnieku - pārdevēju.
Modernās tiesībās pretējs princips: *Kauf bricht nicht Miete*.
- 7) ar uzteikumu.

LOCATIO ET CONDUCTIO OPERARUM.

Locatio et conductio operarum ir līgums ar ko viena puse locator (strādnieks) apsola otrai pusei saimniekam (conductor) strādāt darbu uz zinamu laiku par norunātu atlīdzību.

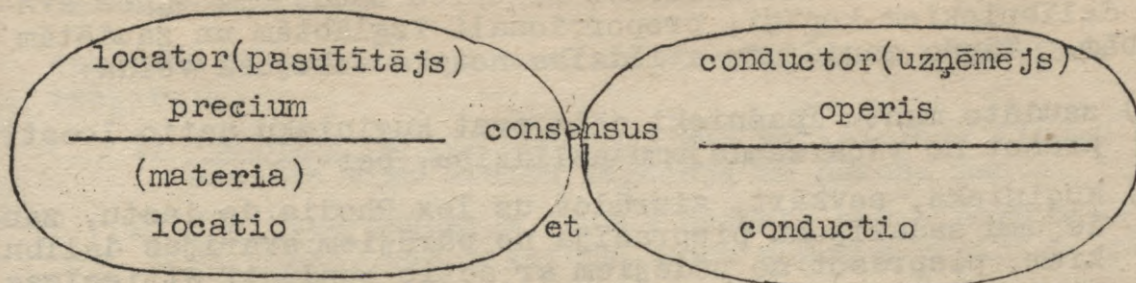
Pirmsākumā Romā fizisku darbu strādāja tikai vergi, un tāpēc zem *locatio et conductio* plašākā nozīmē romieši saprata arī vergu parastu melnstrādnieku darbu. Vēlāk nāca vajadzība arī pēc brīvo cilvēku fiziska darba un tāpēc pēc analogijas ar vergu fizisku darbu, tika konstruēts minētais darba īres (nomas) līgums - *locatio et conductio operarum*.

Un šis darbs nav patstāvīgs darbs, bet gan saimnieka uzraudzībā un norādījumā, ar ko tas atšķiras no *locatio et conductio* trešā paveida, proti *locatio et conductio operis*.

Modernās tiesības darba līgums arvien vairāk atraisās no romiešu konstrukcijas, jo tajā top vairāk ievērots līgumslēdzēja strādnieka (kalpotāja) personiskais moments. *Locatio et conductio operarum* izbeidzas ar strādnieka nāvi; bet saimnieka nāves gadījumā, līgums turpinājas, jo saimnieka nāves gadījumā viņa vietā stājas mantinieki. Latvijas vecajā civillikumā darba līgumam bija romiešu principi, kas ar Ucl. stāšanās spēkā tika pārveidoti, ņemot pamatā darba līgumam personisko momentu.

LOCATIO ET CONDUCTIO OPERIS - darba uzņēmuma līgums.

Locatio et conductio operis ir tāds līgums, ar ko viena puse (uzņēmējs - conductor) apņemas otrai pusei pasūtītājam (locator) izpildīt kādu pasūtījumu (darbu - opus), pret noteiktu atlīdzību.

Ar Locatio et conductio operis R.T-bas saprata dažādus gadījumus, kur līguma objekts ir nevis personīgais darbs, bet gan tas rezultāts, ko ar darbu jāsasniedz. Tanī starp citu ietilpst: uzņēmuma, pasūtījuma, transporta, uzņemšanas izmācīt skolniekam kaut kādu amatu u.t.t. līgumi.

Būtiskais moments pie locatio et conductio operis, ka materijs, t.i. viela no kā izgatavot līguma objektu ir pasūtītāja. Meistars paņemot no pasūtītāja materijs (jēlvielu), aiznes mājās un pret atlīdzību izgatavo pasūtījumu. Uzņēmējs atbild par omnis culpa, ko viņš var nodarīt pasūtītāja materijs, izņemot vis maior. Izšķirība starp:

locatio et conductio operis un	locatio et conductio operarum.
1) Jāpanāk zināms noteikts <u>darba rezultāts</u> .	1) Jādara to, un tā, kā saimnieks liek.
2) Darbs <u>patstāvīgs</u> , jo saimniekam nav jāmaisa un jādod aizrādījumus, kā meistaram jārikojas darba teknikā. Uzņēmējs-meistars izved darbu patstāvīgi.	2) - " -
3) Materijs no kā jāpanāk zināms darba rezultāts ir pasūtītāja, jo, ja materijs pieder uzņēmējam - līdzīgs darījums ir pirkums, kaut arī būtu pasūtījums.	3) Darba rīki un materijs pieder saimniekam, un strādnieks rīkojās ar tiem pēc saimnieka norādījumiem.

LEX RHODIA DE IACTU.

Ja vētras briesmās, lai glābtu kugi, daļa kravas jāmet jūrā, tad zaudējumi, kurus cietuši izmestas kravas īpašnieki, jāciet tiem kopīgi ar izglābto kravu īpašniekiem un kuga īpašnieku, samērā ar izmesto un izglābto kravu (lietu) vērtību.

(Vārds iactu - izmest). Tā kā pie Rodosas salas bieži notika avārijas, tad tika izdots attiecīgs likums, kas dabūja nosaukumu Rodosas likums par avārijām.

Tā kā kuginieks, pieņemot no kravas īpašniekiem kravu, bija atbildīgs par to, tad gadījumā ja vētrā, lai atvieglotu kugi, bija izmesta daļa kravas par bortu, kravas īpašnieki varēja prasīt no kuginieka zaudējumu atlīdzību. Bet, tā kā kravas izmešana (iactu) notika visu riska dalībnieku vispārējās interesēs, tad lex Rhodia

de iactu noteica, ka tādās reizēs cēlušies zaudējumi jānes avarijas dalībniekiem kopīgi, proporcionāli izglābtām un zaudētām vērtībām. Tāpēc zaudējumu atlīdzība notika sekojošā veidā:

- 1) zaudēto mantu īpašnieki cēla pret kuginieku actio locati, prasot no viņa zaudējumu atlīdzību, bet
- 2) kuginieks, savkārt, aizrādot uz lex Rhodia de iactu, zaudējumu sadalījumu pieprasīja no pārējiem avarijas dalībniekiem, pieprasot no pēdējiem ar actio conducti attiecīgas piemaksas, paturot pat aizturējuma tiesības (ius retentio-nis) uz izglābtām mantām. Modernās tirdzniecības tiesībās Lex Rhodia de iactu izveidojas par „likumu par lielo avariju.”

SOCIETAS - SABIEDRĪBAS LĪGUMS.

(Der Gesellschaftsvertrag - Dogovornoje tovareščestvo; - Ucl. sabiedrības līgums).

Sabiedrība (societas) ir divu vai vairāku personu apvienošanās uz īpaša līguma pamata kopīgā mērķa sasniegšanai ar kopīgiem līdzekļiem un spēkiem.

Sabiedrības biedri saucas - socii. Juridiski sabiedrības līgums ir konsensuals kontrakts. Tā spēks iestājas ar biedru vienošanas momenta brīža. Svarīgais pie sabiedrības tas, ka tā nav patstāvīgs tiesību subjekts; līdz ar to nav juridiskā persona.

SABIEDRĪBAS IZCEĻŠANĀS.

Sabiedrība izceļas uz neformāla vienošanas līguma pamata. Tas ir svarīgais moments (juridiskai personai tiek paredzēti statuti, bet sabiedrībai līgums), kaut arī kā konsensualam kontraktam, tam nevajadzīgs specialās formas.

Vēsturiski sabiedrības līgums izveidojas, gadījumā, ja brāļi nolēma turpināt kopīgi tēva atstātā mantojuma uzņēmumu u.t.t.. Šis raksturs uzglābāties vēl tagad.

SABIEDRĪBAS LĪGUMS UN TĀ SEKAS.

- 1) Saskaņā ar noslēgto sabiedrības līgumu, uz ārieni reprezentējas atsevišķi biedri, kā tādi, tapēc arī trešas personas nevar vērst prasību pret sabiedrību kā tādu (jo tā nav patstāvīgs tiesību subjekts), bet gan pret sabiedrības atsevišķiem biedriem.
- 2) Sabiedrības līguma mērķis ir kopīgiem spēkiem un līdzekļiem iegūt kopēju labumu. Mērķis var būt arī garīga rakstura.
- 3) Sabiedrības līgumā, sākumā nav ne kreditora ne debitora. Ar to te parādas kordinācijas princips (citos apskatītos līgumos bija subordinācijas princips, t.i. debitors pakļauts kreditoram). Vēlāk, kad biedriem savā starpā nāksies norēķināties, iespējams ka viņu starpā varēs rasties subordinācija, t.i., viens biedrs pret otru nostāties kreditora vai parādnieka lomā.
- 4) Socii (biedri) skaita ziņā nav ierobežoti.
- 5) Uz sabiedrības līguma pamata biedriem rodas tiesības un pienākumi, tikai savā starpā, t.i. vienam pret otru, bet ne pret sabiedrību, jo sabiedrība kā tāda nefigurē kā tiesību subjekts.

SABIEDRĪBU VEIDI.

Atkarība no mantas apjomas, uz ko attiecas sabiedrības līgums izšķir:

- 1) Societas omnium bonorum, kur sabiedrības līguma objekts sastāda visa biedru tagadēja un nākoša manta.
- 2) Societas quaestus, kuras objekts nav biedru visa tagadēja manta, bet tikai tā, kuru nākotnē kopīgiem spēkiem nopelnīs.
- 3) Societas unius rei, tikai vienam konkrētam gadījumam (pasākumam) dibināta sabiedrība, piem., lai iegūtu kādu īpašumu.
- 4) Societas unius negotiationis - sabiedrība, kuras objekts ir biedru kāds viens atsevišķs kopējs uzņēmums.

BIEDRU SAVSTARPĒJAS ATTIECĪBAS.

Biedru savstarpējas attiecības izpaužas:

- 1) savstarpējā uzticībā,
- 2) savstarpēji norēķinoties jāievēro „beneficium competentiae” princips, t.i. zaudējumus cietušam biedram jāatstāj vismaz tik daudz, cik vajadzīgs nepieciešamai dzīves iztikai.
- 3) Savstarpējā atbildība pēc „culpa levis in concreto” principa, t.i. attiecībā uz kopējām lietām jāievēro tādas pašas rūpības ievērošanu, kādu tas piekoptu savām lietām (*diligentia quam suis rebus adhibere solet*). No otras puses biedrs var prasīt atlīdzināt izdevumus, izdotus kopējo lietu interesēs.
- 4) Visiem biedriem jādod kāds ieguldījums, pie kam tas var būt, vai nu
 - a) mantās (mantisķās vērtībās) arī naudā, vai
 - b) darbā - (piedalīšanos ar darbu).
 Biedru ieguldījumiem nav jābūt vienlīdzīgiem. Atsevišķiem biedriem var piederēt dažādi ieguldījuma apmēri.
- 5) Aizliegta „societas leonina”, t.i. sabiedrība, kur viena biedru daļa piedalās tikai peļņa, bet otra tikai zaudējumos.
- 6) Prasības, kas var rasties biedru starpā, saucas par actio pro socii, pie kam tās ir ar famosu raksturu, t.i., ja kāds tiesāts uz actio pro socii pamata, kļūst necienīgs.

BIEDRU ATTIECĪBAS PRET TREŠĀM PERSONĀM.

Tā ka societas pretstatā korporācijām (universitas) collegium u. t. t., nav juridiska persona, bet tikai konsensuāls kontrakts, tad sabiedrības tiesību un pienākumu nesējs attiecībā pret trešām personām ir atsevišķi biedri.

SABIEDRĪBAS IZBEIGŠANAS.

Izbeidz sabiedrības līgumu:

- 1) atsevišķa biedra izstāšanās - renuntiatio - no sabiedrības. Kaut arī pārējie biedri paliek sabiedrībā, bet vienam biedram izstājoties sabiedrības līgums tiek izbeigts. Izstājušais biedrs līdz ar to atsvabina citus biedrus no atbildības par viņu, bet palikušie var celt prasības pret viņu,
- 2) visu biedru kopīgais lēmums - dissensus
- 3) biedra nāve: un ja mantinieks grib turpināt būt mirēja vietā par biedri, viņš to var darīt ne citādi, ka noslēdzot jaunu sabiedrības līgumu ar bijušiem biedriem,
- 4) laika notecējums uz kādu sabiedrības līgums bija noslēgts.
- 5) Egestas, t.i. sabiedrības atsevišķa biedra konkurss.
- 6) Atsevišķa biedra capitis deminutio: ja kāds biedrs zaudē tiesisku spēju un viņa mantas daļu konfiscē-sabiedrības līgums izbeidzas.

COMMUNIO INCIDENS - MANTAS KOPIĒBA ĀRPUS LĪGUMA.

Dažreiz faktiskie apstākļi, neatkarīgi no persunu gribas, noved personas sabiedrībai līdzīgā stāvoklī. Un communio incidens (mantas kopība ārpus līguma) ir tāda mantas kopība, ka neatkarīgi no tā vai tās pamatā ir vai nav līgums, nodibinassavstarpējas saistību attiecības starp ieinteresētām personām.

Tā ja ar testamentu vairākām personām piešķirts mantojums, legats u.c., uz kopējo mantojuma masu, tad kamēr to kā kopīpašumu uz actio communi dividendo pamata sadala starp mantiniekiem, pēdējiem sekojošās tiesības un pienākumi:

- 1) prasīt kopīpašuma sadalīšanu
- 2) - " - norēķināšanas
- 3) izdevumu atlīdzība, kuri izdoti kopējai mantai,
- 4) kopējās mantas dalībnieki, ciktālu viņi pārvalda kopēju lietu, atbild par culpa levis in concreto, jo viņu pienākums rūpēties par kopēju mantu saskaņā ar diligentiam, quam suis rebus adhibere solent.

ACTIO FINIUM REGUNDORUM.

Gadījumā ja kaimiņu starpā rodas strīdus par robežu līniju, kā arī sakarā ar to, neskaidrība par pierobežas joslu, tad ieinteresētas personas var iesniegt actio finium regundorum. Šis prasības mērķis ir noskaidrot robežu līniju, un ja tā grūti noteicama, tad prasība pieņem īpašuma dalīšanas raksturu, un pa procesa laiku, strīdus josla uzskatama kā kopēja un ar to kaimiņiem jārikojas līdzīgi ka ar societas mantu.

§ 37.

SAISTĪBAS NO TIESĪBU PĀRKĀPUMIEM - EX DELICTO - (deliktu saistība).

Romiešu tiesības deliktus formulēja tīri kazuistiski, tāpēc tādu pie romiešiem bija daudz. Jaunās tiesībās mēģināts izvest vispārinājumu - generalizāciju.

Senām Romiešu tiesībām bij vienalga, vai delikta cēlonis ir līguma nepildīšana, vai vienkārši kāda cita neatļauta darbība, jo se-

natnē līguma nepildīšana savā būtībā bija zvērasta laušana, jo līgumu nodibināja ar zvērastu. Turpretīm tagadējās tiesībās atbildībai par līguma neizpildīšanu nav piemērojami noteikumi par delikta atbildību.

Te saskatama būtiskā starpība starp romiešu un tagadējo civiltiesisko deliktu.

- 1) Pēc romiešu tiesībām - delikta nodarītājam nevien lika atlīdzināt mantiskos zaudējumus, bet arī to sodīja (delikts bija savienots ar sodu divkārsā, trīskārsā u.t.t. atbildībā), tā tad delikts bija iespējams neatkarīgi no kaitējuma (kvazidelikts).
- 2) Tagadējās tiesības uzliek atbildību tikai par mantisko kaitējumu tā ekvivalenta veidā un līdz ar to patiesībā izdala no delikta jēdziena soda elementu, kas bija pats galvenais senās tiesībās. Tagad jāatlīdzina tik daudz, par cik kaitējis. Sodus regulē kriminaltiesības.

Pie romiešiem kriminalais sods bija pievienots civiltiesiskai atbildībai, jaunos laikos turpretīm kriminalnodarījuma gadījumā civiltiesiskā atbildība paradas kā blakus prasība (civilprasība).

Tā tad modernās tiesības rādīja jēdzienu par civiltiesisku kā privātu deliktu atšķirībā no kriminaltiesiskā delikta - nozieguma; turpretīm senatnē abus šos delikta veidus nemaz neatšķīra.

SVARĪGĀKIE DELIKTU VEIDI R.T.-bās ir šādi:

- 1) Iniuria - apvainojums
- 2) Furtum - zādzība
- 3) Dammum iniuria datum - kaitējums, bojājums.
- 4) Metus - vardarbība un draudi.
- 5) Dolus - krāpšana
- 6) Rapina - laupīšana.

INIURIA.

Plašākā nozīmē visāda veida prettiesiskā darbība - quod non iure fit, bet

šaurākā nozīmē - goda aizskarums, apvainojums, piem., plauka. Gaius piezīmē, ka ne tikai ar dūri vai spieķi un pērienu, bet arī ja kādu izlamā, vai otram ceļ negodu, vai uzraksta apvainojošu vēstuli, - iestājas iniuria sekas. Un jau 12.t.l. par iniuria paredzēja sodus (atlīdzinājumu cietušam par labu), pie kam šis sods bija naudā izteikts. Tā kā iniuria gadījumos paredzētais sods bija nekustīgs, tad Gellius atstāsta, ka savā laikā Romā radušies bagātnieki, kas sev par prieku stādīja staigāt pa ielām un pretimnācējiem dot plaukas; jo aiz viņa ejošais ar naudas maisu vergs katram cietušam tūlīt uz vietas samaksāja 25 assu, kas bija šī nodarījuma atlīdzinājuma sods. Tāpēc pretors atcēla iniuria nekustīgas soda takses, ievedot īpašas „actio iniuriarum aestimatorium” pēc kā katrā konkrētā gadījumā, pretors pats izdarīja soda apmēra novērtējumu, (atlīdzinājumu), izņemot gadījumus, kad cietušais vainīgam piedeva, jo tādos gadījumos saistība uz iniuria pamatā nenodibinājās.

Modernās tiesībās ir tendence iniuria institutu pārnest kriminalās tiesībās.

FURTUM.

Pē R.T.-bām Furtum ir katra svešas lietas piesavināšanās, ar nolūku

gūt prettiesīgi no tās sev labumus. Tā tad pēc R.T. zem furtum jāizprot nevien zādzību vai laupīšanu, bet arī katru prettiesīgu svešas lietas izlietošanu.

FURTUM VEIDI ir sekojoši:

- 1) Furtum manifestum - atklāta zādzība
- 2) Furtum nec manifestum - slepena zādzība
- 3) Furtum usus - lietošanas zādzība.

Te redzam, ka R.T. zādzības jēdzienu paplašināja tā, ka par zādzību sāka uzskatīt nevien atklātu vai slepenu lietas paņemšanu, bet arī jeb kuru svešas lietas izlietošanu, pretēji tiesībām, un par ļaunu citiem. Piem., patapinājuma ņēmējs ir zaglis, ja viņš, piem., zirgu izlieto tālākām ceļam nekā bijis norunāts; ķīlas ņēmējs ir zaglis, ja viņš lieto iekļīlāto lietu, bez speciālās antichresis vienošanas,

- 4) Furtum possessionis - valdījuma zādzība. Vispār pōsesors (iuris possesor) bauda aizsardzību pret zādzību, lai gan viņš nav īpašnieks.
- 5) Zagt var arī savu lietu. Piem., debitors nodevis savu lietu kredītoram ķīlā, bet vēlāk šo ķīlu ievēl (nozog) sev atpakaļ - iestājas furtum no lietas īpašnieka puses.

SŪDZĪBAS SAKARĀ AR FURTUM - ACTIO FURTI.

Cietušai personai, kas varēja būt vai nu lietas īpašnieks, valdītājs, vai vispār persona, kas ieinteresēta lai attiecīgā lieta netiktu no viņas nozagta (piem., ķīlas kreditors, un tāpat visas tās personas, kas uzņēmušas lietas risku, jo tām vēlāk būs jāatbild par lietas zudumu, to personu priekšā, no kurām viņas lietu pieņēma), ir tiesība celt pret zagli vai tā palīgiem sūdzību - actio furti. Actio furti visraksturīgākā actio poenale veids. Un tā pēc R.T. furtum nodibināja sekojošas actiones poenales (sūdzība pēc soda maksas) veidus:

- 1) actio furti manifesti - in quadruplum; - kas tiek vērsta pret zagli, kas notverts uz karstām pēdām. Un no zagļa var prasīt atlīdzību (soda veidā) zagtas lietas četrkārtējā apmērā.
- 2) actio furti nec manifesti - in duplum; - vēršama pret zagli, kas nebija notverts uz karstām pēdām. Te atlīdzība, zagtas lietas divkārtējā apmērā.
- 3) actio furti concepti - in triplum; - vēršama pret to personu, pie kuras atradusies zagta lieta, kaut arī šī persona nebija to zagusi. Atbildība trīskārtējā apmērā.
- 4) actio furti oblati - in triplum; šo sūdzību varēja vērst persona pie kuras atrada zagto lietu pret to, kurš šo zagto lietu viņai slepeni pielicis. Atbildība trīskārtējā apmērā.

CONDICTIO FURTIVA.

Kā jau aizrādīts apskatītie četri actio furtum veidi bija tikai kā actiones poenales. Uz tō pamata cietušais varēja prasīt no zagļa atlīdzinājumu: četrkārtēja, trīskārtēja u.t.t.; soda veidā sev par labu. Bet neatkarīgi no tiem, cietušam vienmēr bija tiesība vēl no zagļa atprasīt savu lietu uz rei vindicatio pamata, bet ja no-

zagtas lietas pie zagļa vairs nebija, tad tās vērtību (bet tikai zagtas lietas vērtības apmērā), ko sauca par „*condictio furtiva*”. *Condictio furtiva* varēja izlietot tikai lietas īpašnieks, vai ķīlas kreditors. Jaunlaiku civillikumos *actiones poenales* izzuda.

DAMNUM INIURIA DATUM -- kaitējums, bojājums.

Šeit ietilpst saistības, kas izceļas no deliktiem, kuru pamatā ir miesīgi un svešu lietu bojājumi.

Jāizšķir:

- 1) Atbildība par bojājumiem „ex lege Aquilia”.
- (2) Atbildība par trešo personu un kustoņiem nodarītiem bojājumiem un zaudējumiem - kas ietilpina ma saistībās, kas izceļas „*quasi ex delicto*”, skaties § 38).

ATBILDĪBA PĒC LEX AQUILIA.

Atbildību par svešu lietu bojājumiem un iznīcināšanu regulēja ap 287 g.pr.Kr. tautas tribuna Akvilija, plebiscita kārtā izvests likums: „*lex Aquilia*”. Šis likums tad nu atcēla un apvienoja sevī attiecīgo agrāko likumu noteikumus.

Likums sastāvēja no 3 daļām:

I. Tas kas prettiesīgi nosit svešu vergu vai „*animalia quae pecudum numero sunt*” (t.i. lopu, kas pieder pie pecus kategorijas, t.i. zirgus, vēršus, govīs, aitas u.tml.) tiek piespiests to īpašniekam samaksāt augstāku cenu, kāda bij gada laikā pirms delikta.

(II. daļa nerunā par bojājumu atbildību).

III. Par citāda veida bojājumiem (piem., verga vai lopa ievainošanu, kā arī lietas sabojāšanu vai iznīcināšanu) jāatlīdzina augstākā vērtība, kas lietai bijusi pēdējās 30 dienās.

Prasība, kas izceļas ex lege Aquilia saucas „*actio legis Aquiliae*”. Prasītājs varēja būt kā lietas īpašnieks, tā arī valdītājs (piem., uzufruktuārijs, kreditors u.c.) *Actio Legis Aquiliae* raksturojas kā *actio mixta*, (jaukta prasība), jo bez zaudējuma atlīdzības uz tāspamata prasītājs var pieprasīt arī sodu, kas izteicās starpībā starp bojātas lietas atlīdzināmo vērtību (jo lietas īpašnieks var pieprasīt tādu atlīdzību, kāda lietai bija visaugstākas konjunkturas momentā gada laikā), un tagadējo vērtību.

Lai gan *Lex Aquilia* bija generalizēts likums, tomēr praksē izrādījās, ka tas ir šaurs, jo atbildības pienākumu tas paredzēja tikai par tādiem bojājumiem, kas ir prettiesiskās darbības tiešais rezultāts (*damnum corpore datum*). Piem., ja jūrmalā piesietai laivai delikvents pārgrieza tauvu, caur ko laiva aizgāja jūrā, tad pēc *lex Aquilia* vainīgais atbildēja tikai par pārgriezto tauvu, jo tas bija viņa prettiesiskās darbības tiešais rezultāts, bet par to, ka caur viņa netiešo rīcību, laiva aiz-

gāja diezin kur, vainīgais nenesa atbildību. Arī ja kāds piem., zāļu vietā iedevis vergam indi, un pēdejs uz tā pamata mira, nav atbildības uz lex Aquilia pamata. Sakarā ar to jurisprudencē radās problēma, ko darīt ar nodarījumiem kuri nav pakļaujami Lex Aquilia. Tāpēc Justiniana laikā visos tajos gadījumos, kur kādai lietai bija izdarīti bojājumi, neatkarīgi no tā vai bojājums bija kā tiešas vai netiešas sekas no kādas darbības, attiecīgām prettiesīgām nodarījumam, piemēro lex Aquilia, bet tajos gadījumos, kur lieta fiziski pālika nebojāta, bet tikai zudusi savam īpašniekam (piem., atraisīta laiva aizgāja jūrā), tad tādos gadījumos piemēroja actio in factum.

Actio legis Aquilia utilis.

Uz analogijas pamata R.T-bās lex Aquilia sāka piemērot arī uz brīvē cilvēku miesas bojājumu nodarīšanu no trešo personu puses - un tādos gadījumos runāja par "actio legis Aquilia utilis." Un uz šīs "actio legis Aquilia utilis pamata" varēja prasīt visus mantiskus zaudējumus, kā ārstēšanu, atrautu peļņu, bērnu izdevumus u.t.t., bet par rētām un kropļojumiem kā tādiem uz "actio legis Aquilia utilis pamata" nevarēja neko prasīt (nevarēja prasīt sāpju naudu), jo šie kropļojumi un rētas nav naudā novērtējami.

PRETORA TIESĪBU SAISTĪBAS UZ DELIKTU PAMATA.

Pārmērīga sabiedriskas kārtības vajība pēdējā gadu simtenī republikas laikmetā radīja no pretoru puses attiecīgu rīcību, kas izveidoja jaunus saistību veidus, kuri pamatojās uz deliktiem, un tie bij,

- 1) Metus - spēks un bailes
- 2) Dolus - krāpšana, viltus
- 3) Rapina - laupīšana.

METUS.

Tas, kas aiz draudiem no otras personas, tika spiests pārmainīt savu mantisku stāvokli, varēja pret izspiedēju celt "actio quod metus causa", un vainīgam bija pienākums atlīdzināt in quadruplum. Bet šiem draudiem - metus - jābūt nenovēršamam un svarīgam, un proti, vīra bailēm - tādām, kad visstiprākais vīrs krīt.

DOLUS.

Ja kādam ar viltu tika nodarīts mantiskais zaudējums, tad cietušais varēja celt pret vainīgo "actio doli." Bet šeit prezumejams, ka cietušais pats neatradās in dolo.

Šis sūdzības veids bija stipri vispārējs, un zināmā mērā bija kā subsidiāra prasība dažādām attiecībām.

RAPINA.

Pretora tiesības paplašināja "actio furti", (skaties furtum,) veidu apjomu tādejādi, ka izdalīja no vispārējā furtum jēdziena - jēdzienu "rapina", kas nozīmē laupīšana. Laupītājs uz "actio vi bonorum raptorum", atbildēja gada laikā "in quadruplum" (četrkārtēji).

§ 38.

OBLIGATIONES EX QUASI CONTRACTU ET EX QUASI DELICTO.

(Variae causarum figuris).

Te apskatīsim saistības kuras ir vai nu tuvāk kontraktiem vai tuvāk deliktiem, jaunlaiku tiesībās tās sauc par saistībām, kas pamatojas uz likuma (likumiskās saistības). No R.T. viedokļa tad nu jāšķiro:

- 1) obligationes ex quasi contractu
- 2) obligationes ex quasi delicto.

OBLIGATIONES EX QUASI CONTRACTU - (tuvākas kontraktiem):

- 1) Negotiorum gestio - neuzdota lietvedība
- 2) Conditiones - prasījumi no netaisnas iedzīvošanās.

NEGOTIORUM GESTIO.

Pie negotiorum gestio nekāds uzdevums netiek dots, bet sekas rodas tādas, kā kad uzdevums būtu bijis dots, jo pie zināmiem apstākļiem " negotiorum gestor " tiesīgs pieprasīt atlīdzinājumus par saimnieka (dominus) mantas labā izdarītiem izdevumiem, kādam nolūkam viņam pret pēdejo ir "actio negotiorum gestorum contraria".

Bet saimnieks (dominus) no savas puses var celt pret negotiorum gestor - "actio negotiorum gestorum directa", aizrādot ka negotiorum gestor viņa mantai izdarījis zaudējumus, u.t.t.

CONDICTIONES - prasības no netaisnas iedzīvošanas.

Kas netaisni, t.i. bez tiesiskā pamata, iedzīvojies uz otra rēķina, tam jāatdod tas, ar ko viņš iedzīvojies, kaut arī viņš būtu labā ticībā, t.i. nebūtu netaisnpretīgs. Šo principu atzina jau romiešu tiesības, un no tām tas pārņemts visos šā laika civilkodekos; tā pamatā ir izlīdzināšanas ideja, un tā mērķis ir aizsargāt tiesības pret to netaisnību ko rada pašas tiesības. Personai uz kuras rēķina kāds cits iedzīvojies, pieder atprasījuma sūdzība - condictio - ko nedrīkst sajaukt ar īpašuma (sk. atpakaļ § 20), atprasamo sūdzību - rei vindicatio. Šīs sūdzības pamats nav ne līgums, nedz arī neatļauta darbība, bet tikai vienas puses iedzīvošanās uz otras rēķina bez pietiekoša pamata, tā ka noteicēja loma pieder tai mantas attiecībai, kas sakarā ar vienu vai otru apstākli radusies starp partijām. Pandektu tiesības uzskata šo atprasījuma tiesību par "reālā līgumu" (saistību: quasi ex contractu), un Ucl. to ievieto saistību tiesībās: 2369-2392p. Atsevišķi atprasījuma tiesības gadījumi ir šādi:

- 1) condictio indebiti - neesoša parāda izpildījuma atprasījums,
- 2) condictio causa data non secuta - nākoša notikuma izredzē izpildītā atprasījums,
- 3) condictio ob turpem causam - atprasījums netikumīga pamata dēļ.

- 4) condictio ob iniustam causam - atprasījums pretlikumīga pamata dēļ,
- 5) condictio sine causa - atprasījums jeb kāda pamata trūkuma dēļ.

CONDICTIO INDEBITI.

Condictio indebiti (neesoša parāda atprasījums) ir spēkā nebijuša parāda izpildījuma atprasījums.

Pēc R.T-bām katru saistību vajadzēja izpildīt nevien faktiski, bet arī formāli, un ja nu pēdējais moments nebija ievērots, kreditors varēja nākt un otreiz pieprasīt savu parādu. Un ja nu aizšā iemesla parādnieks izpildīja otreiz savu saistību, tad dabīgi, ka pretoram vajadzēja iejaukties notikušā netaisnībā. Tāpēc netaisni izpildīto (samaksāto) varēja atprasīt uz "condictio indebiti" pamata.

Vēlāk šo jēdzienu paplašināja, attiecinot to arī uz tādiem gadījumiem, kur kāds aiz maldības domādams ka ir parādā kādam, samaksā pēdejam - arī tādos gadījumos netaisni samaksāto varēja atprasīt uz condictio indebiti pamata.

Tā tad "condictio indebiti" piemēroja visiem gadījumiem, kur kāds

- a) vai nu aiz formalitātes neievērošanas
- b) vai aiz maldības u.t.t., samaksāja otram parādu, un vēlāk atjēdzās, ka izpildījums no viņa bija netaisni ņemts.

Atbildētājs te ir tā persona, kas netaisni saņēmusi samaksu no otras.

CONDICTIO INDEBITI NOTEIKUMI.

Lai varētu vērst condictio indebiti pret netaisni iedzīvojošos, tad vajadzīgs,

- 1) lai atbildētājam ar neesoša parāda izpildījumu (solvendi causa) būtu sagādāta kāda manta, kurai ir naudas vērtība. Piem., atbildētājam par labu bija atdota kāda lieta, vai nodibināts kāds "ius in re aliena", vai cedets kādas saistības prasījums, u.t.t.,
- 2) lai saistības vispār nebūtu bijis, ja saistības pamatā, vismaz, ir naturala saistība - izpildīto nevar atprasīt uz condictio indebiti pamata,
- 3) lai izpildītājs būtu maldījies, un lai viņa maldība būtu atvainojama. Atvainojama ir error facti, neatvainojama error iuris.

CONDICTIO INDEBITI PRIEKŠMETS - var būt vai nu

- 1) izpildījuma priekšmeta atdošana, vai
- 2) ja izpildījuma priekšmeta vairs nav, tad tā vērtības atlīdzināšana vai
- 3) ja no cietušā dots tikai apsolījums, tad atbrīvojums no tā.

CONDICTIO CAUSA DATA NON SECUTA.

Ja kāds kaut ko devis, uz tieši izteikta vai no apstākļiem neapšaubami izrietoša pamata, pieņemdam, ka nākamībā jāiestājas zināmam

notikumam, tas var prasīt no saņēmēja, ja notikums neiestājas, lai viņam doto dod atpakaļ. Piem., pūra došanas gadījumā pirms laulībām, un ja laulība neiestājas, devējs doto lietu var atprasīt - causa data non secuta. Un tādā gadījumā pretors aizsargās devēju.

CONDICTIO OB TURPEM CAUSAM.

Ja kāds bijis nemoralisks, netikumisks, t.i. netikumiskam mērķim saņēmis kaut ko, tad tās devējs doto var atprasīt, bet tikai pie noteikuma, ka arī devējam nedrīkstēja šai gadījumā būt netikumiskam, jo pretējā gadījumā devējs nevarēs piemērot "condicto ob turpem causam". Piem., ja kāds dod citam naudu, lai pēdējais atturas no cilvēku nonāvēšanas, tad pēc R.T. te ir nemoraliska causa - jo cilvēku nonāvēšana par sevi ir nemoraliska rīcība, - un tāpēc naudas devējs nevarēs doto naudu uz condicto ob turpem causa pamata atprasīt.

CONDICTIO OB INIUSTAM CAUSAM.

Te ir uz pretlikumīga pamata dota atprasījums. Tas, no kura mantas, kāds cits pamatojoties uz pretlikumīgo rīcību, kaut ko saņēmis, var doto atprasīt atpakaļ.

CONDICTIO SINE CAUSA.

Te ir bez jebkāda pamata dotā atprasījums. Šis atprasījums ir vietā, kad došanai vai nu nekad nav bijis pamata, vai arī tas vēlāk ir atkritis, un plašākā nozīmē tas aptver visādus netaisnas iedzīvošanas gadījumus, pēc principa, ka nevienam nav tiesības netaisni iedzīvoties otram par ļaunu un uz tā rēķina.

OBLIGATIONES QUASI EX DELICTO ir

- 1) Actio de effusis et deiectis - prasība pēc atlīdzības, kas nodarīta ar izmešanu vai izliešanu,
- 2) Actio de positis et suspensis - prasība pēc atlīdzības par zaudējumiem, kas celusies no izkāрто vai izlikto priekšmetu nokrišanas u.t.t.
- 3) Actiones noxales - atlīdzība par kustoņu vai vergu nodarītiem zaudējumiem,
- 4) Actio de pauperiae.

ACTIO DE EFFUSIS ET DEIECTIS

Ja kāds izmetot vai izlejot no mājas uz ielu vai citu vietu, kur staigā cilvēki, nodarījis otram zaudējumu, tad cietušam ir tiesība uz atlīdzību, pie kam pēc R.T. par šo nodarījumu atbild mājas saimnieks, kaut gan, viņš varēja arī nebūt nodarījuma tiešais vainīgais, jo mājas saimniekam jānes atbildība par savā mājā dzīvojošiem ļaudīm.

Un pēc R.T. pret mājas saimnieku varēja celt actio de effusis et deiectis in duplum (divkārtējā apmērā).

Arī modernās tiesībās šis princips palicis Ucl. 2358 u.c.p.

ACTIO DE POSITIS ET SUSPENSIS.

Te pretors dod katram, actio popularis pret mājas saimnieku, ja pēdejs kaut ko pie savas mājas izkāris vai izlicis, ka tas var apdraudēt garamgājējiem. Piem., slikti piekārtā izkārtne u.t.t. Un „actio de positis et suspensis” apmērs ir 10 solidi. Tagad šī sūdzība kā tāda nepastāv, bet gan pārveidota veidā, un proti, kā atlīdzība par zaudējumu, kas nodarīts ar nokrišanu Ucl.2358p.

ACTIONES NOXALES.

Romiešu tiesības noteica, ka par kustoņu vai vergu nodarītiem zaudējumiem citām personām, atbildību nes vainīgo kustoņu vai vergu īpašnieks, pie kam kunga pienākums ir

- 1) vai nu atlīdzināt cietušam cēlušos zaudējumus - noxiam sarcire
- 2) vai izdot kustoņi vai vergu cietušam - noxae dedere.

Attiecīgas prasības saucas „actiones noxales” (Ucl.2363.p. Atlīdzība par kustoņu nodarītiem zaudējumiem).

ACTIO DE PAUPERIAE.

Ja kustonis mežonības izpausmes momentā, kas nav parasta attiecīgam kustonim (contra naturam sui generis), ievaino vai nonāvē brīvu cilvēku, tad cietušais var prasīt zaudējumu atlīdzību vai dzīvnieka izdošanu (noxae datio). Attiecīgo prasību sauc actio de pauperiae.

OBLIGATIONES NEC QUASI EX CONTRACTU NEC QUASI EX DELICTO.

Bez augšā minētām, vēl ir saistības, kuras izceļas vienkārši uz pozitīvas likumdošanas pamata, un tās ir:

- 1) Actio ad exhibendum - tiesība prasīt lietas parādīšanu.
- 2) Alimentu jeb uztura prasības.

ACTIO AD EXHIBENDUM.

Tas, kas nodomājis izlietot kādu tiesību uz zināmu kustamu lietu un tādēļ vēlas papriekš to redzēt, var prasīt no katra šās lietas turētāja, lai to viņam parāda. (Ucl. 2393.p.) Un ja lietas turētājs to liedz, tad ieinteresētai personai ir actio ad exhibendum, t.i., tiesas ceļā pieprasīt lai parāda. Šī prasība izceļas vienīgi uz likuma pamata.

ALIMENTU JEB UZTURA PRASĪBA.

Arī alimentu prasība izceļas vienīgi uz likuma pamata; un tā var izcelties starp augšupējiem un lejupējiem, (ascendentes - descendentes). Tā bērniem vispirms pienākums uzturēt vecākus, tad vecāku vecākus u.t.t.

Tāpat pienākums uzturēt bērnu, vispirms gulstas uz tēvu, tad uz māti, pēc uz vecāku vecākiem u.t.t. Starp brāļiem un māsām alimentu saistības nevar rasties.

Pēc R.T. starp tēvu un ārļaulības bērnu, kaut arī tēvu vēlāk uz- zināja, pēc likuma nepastāvēja alimentu saistības - - mātei gan.

Kanonisko tiesību ietekmē izveidojas alimentu pienākumi starp tēvu un ārļaulības bērniem.

Noteikumi: Lai izceltos alimentu saistība nepieciešams, lai

- 1) vienai pusei būtu trūkums un
- 2) otram pusei pietiekoši līdzekļi.

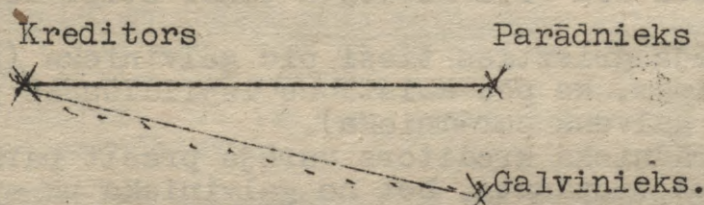
Pēc R.T. alimentu mērķis ir sagādāt tiesīgai personai miesīgo labklājību - ēdienu, drēbes un dzīvokli (cibaria, vestitus, habitatio), t.i. līdzekļus dzīves eksistencei.

Modernos laikos citādi: alimentu apmērus noteic tiesa pēc ieinteresēto personu materiālā un sabiedriskā stāvokļa.

§ 39.

GALVOJUMS.

Galvojums ir līgums ar ko kāda treša persona (galvnieks) uzņemas atbildību kādam kredītoram par viņa parādnieka saistības izpildīšanu.

GALVOJUMA JĒDZIENS UN ATŠKIRĪBA NO KĪLAS TIESĪBAS.

1) Galvojuma kopējās pazīmes ar kīlas tiesību.

Galvojuma nodibināšanas ideja ir nodrošinājuma sagādāšana kredītoram. Ar to galvojums tuvojas kīlas tiesības mērķim, pie kam kopējs abiem institūtiem tas: kā galvojums, tā arī kīlas tiesība ir kādas galvenas saistības blakus saistība - accessorium. Un galvojuma aksesorijska daba (efekts) izpaužas tā- dējādi, ka kredītoram pēc izpildījuma, papriekš jāgriežas pie galvenā parādnieka, un tikai pēc tam pie galvnieka. Tā tad, galvojums kalpo galvenās saistības nodrošinājumam.

2) Galvojuma atšķirība no kīlas tiesības.

Galvojums:	Kīlas tiesība:
1) Saistību tiesība.	1) Lietu tiesība.
2) Personiskais nodroši- nājums.	2) Reālais nodrošinājums.

GALVOJUMU VEIDI ROMIEŠU TIESĪBĀS.

Romiešu tiesībās galvojums vēsturiskā secībā bija pazīstams, sekojošos veidos:

- 1) Sponsio un fidepromissio (atšķirība tikai vārdu skaņās).
- 2) Fideiussio.
- 3) Constitutum debiti alieni.
- 4) Mandatum qualificatum.

Visvecākā galvojuma forma bija sponsio, pēc fidepromissio un beidzot fideiussio, kas visas tika slēgtas stipulācijas veidā. Vēlāk nāca klāt constitutum debiti alieni un mandatum qualificatum.

SPONSIO (FIDEPROMISSIO) PAZĪMES.

Sponsio un fidepromissio bija kārtojamas pēc vienādiem noteikumiem ar ko tika nostādītas vēlākai fideiussio formai. Galvojums sponsio (fidepromissio) formā nodibinājas tādējādi, ka pēc tam, kad kreditors jautājis un saņēmis atbildi no galvenā parādnieka, griezās ar jautājumu pie galvinieka „idem dare spondes?” (idem fide promittis?) un galvinieks atbildēja: „idem spondeo”, - („idem promitteo”).

Raksturīgā pazīme pie sponsio (fidepromissio) ka

- 1) tāda veida galvojumi varēja tikt noslēgti tikai tad, ja galvenā saistība arī bija noslēgta tikai stipulācijas veidā.
- 2) Kreditors varēja griezties tieši pie galvinieka (pretēji vēlākam principam, ka pēc saistības izpildīšanas papriekš jāgriežas pie galvenā parādnieka).
No galvenā parādnieka kreditors varēja prasīt parāda sumas samaksu uz darījuma pamata, bet no galvinieka uz sponsio (stipulācijas) pamata.

FIDEIUSSIO PAZĪMES.

Aiz norādīta iemesla, ka sponsio un fidepromissio nodrošināja tikai stipulācijas ceļā noslēgtas saistības, un pie tam tās bija jāslēdz nekavējoši pēc galvenās saistības nodibināšanas, bet no otras puses ar galvinieka nāvi izbeidzas sponsio (fidepromissio), tad klasiskā laikmeta juristi ievada jaunu galvojuma formu un proti - Fideiussio.

Fideiussio instituts ir formāli patstāvīga stipulācija, un tikai materiāli tā nodrošina galveno saistību; un pie tam nav svarīgi vai galvenā saistība ir stipulācijas, konsensualā, reālā u.t.t., veida saistība. Kreditors fideiussio ceļā galvojumu varēja saņemt no trešas personas (galvinieka) arī vēlāk. Norādīdams savā jautājumā to saistību kura ar galvojumu nodrošināma (piem.: „quod mihi Titius ex empto debet”), jautāja galviniekam: „id fide tua esse iubes?” un galvinieks uz to atbildēja „id fide mea iubeo”, - un fideiussio tika noslēgta.

Justinians ar t.s. „beneficium ex cussionis sive ordinis” ievada noteikumu, ka galvinieks ir tiesīgs prasīt, lai kreditors papriekš vērs savu prasību pret galveno parādnieku, un tikai pēdējam nemaksājot, prasīt parāda samaksu no galvinieka. Ar šo atvieglojumu parādniekam, galvojums parādas savā modernā nozīmē.

Tapēc Justiniana tiesībās sponsio un fidepromissio izgāja no apgro-

zības un tajā vietā stājas fideiussio.
(Jāpiezīmē, ka sponsio, fidepromissio un fideiussio ir stipulaciju veidi).

GALVOJUMA IZVEIDOŠANAS VĒLĀKĀS PANDEKTU TIESĪBĀS.

P.T. galvojumu šķiro kā

- 1) adpromissio - kur galvinieks atbild tikai papildus
- 2) expromissio - kur galvinieks uzņemas saistību (parādu) kā otrais parādnieks - solidari.

GALVOJUMA SEKAS. (P.T.)

Te jāapskata galvinieka 1) atbildība 2) sevišķas tiesības no kurām kā svarīgākā ir regresa tiesība pret galveno parādnieku.

GALVINIEKA ATBILDĪBA

Vispār ir tāda pati kā galvenā parādnieka atbildība un nevar būt lielāka vai grūtāka par to, vieglāka gan var būt, t.i. galvojumu var uzņemties arī tikai par parāda daļu.

GALVINIEKA SEVIŠKĀS TIESĪBAS ir:

- 1) Beneficium cedendarum actionem: galvinieks, kas apmierinājis kreditoru, var no tā prasīt, lai atdod viņam tiesību celt attiecīgu prasību pret galveno parādnieku un līdzgalviniekiem. Šī ir t.s. galvinieka regresa tiesība pret galveno parādnieku.
- 2) Beneficium divisionis: ja ir vairāk līdzgalvinieku, katrs var prasīt, lai kreditora prasījumu sadala pro rata (samērīgi ar atsevišķam galviniekam pienākošos daļu).
- 3) Beneficium excussionis: ko ieveda Justinians un ko jau apskatījām.

GALVINIEKA TIESĪBAS PRET GALVENO PARĀDNIEKU ir:

kaļ galvinieks parādu samaksājis, viņš var prasīt samaksāto no galvenā parādnieka.

CONSTITUTUM DEBITI ALIENI ir apsolījums izpildīt jau pastāvošu saistību. Pretēji sponsio, fidepromissio un fideiussio, kas tika nodibināti stipulācijas ceļā - constitutum debiti alieni tiek nodibināts ar pactum, un tāpēc te galvinieks, pretēji vispārējam galvojuma principam, var uzņemties smagāku atbildību (galvojumu) par pašu galveno parādnieku.

P.T. constitutum debiti alieni savā būtībā saplūda ar fideiussio.

MANDATUM QUALIFICATUM jeb mandatum pecuniae credendi, kur viena persona (uzdevuma devējs) uzdod otrai personai (uzdevumaņēmējam) atvērt kādai trešai personai par labu kreditu. Uzdevuma devējs attiecībā pret kreditoru (uzd.ņēmēja) nostājas galvinieka lomā, un atbild par parāda samaksu no trešas personas puses.

Tapēc mandatum qualificatum dogmatiski tuvojas fideiussio - galvojumam.

GALVOJUMA IZBEIGŠANĀS.

Galvojums kā akcesora saistība izbeidzas visos tais gadījumos, kad galvenais parādnieks tiek atsvabināts no sava pienākuma un proti:

- 1) ar galvenās saistības izbeigšanos
- 2) ar laika notecējumu, ja galvojums bij nodibināts uz laiku.
- 3) Ja kreditors bija nolaidīgs parāda piedziņā, jo galvinieks tādā gadījumā var vērst pret viņu exceptio doli.
- 4) Ar sakrītumu - confusio, ja
 - a) kreditors sakrīt ar galveno parādnieku
 - b) kreditors ar galvinieku
 - c) galvenais parādnieks ar galvinieku.

GALVOJUMA APROBEŽOJUMI UN Sc. VELLEIANUM.

Romiešu tiesībās bija personu kategorijas, kurām nebija tiesību uzstāties galvinieka lomās. Un tie bija karavīri, garīdznieki un sievietes.

Sievietēm saskaņā ar Senatusconsultum Velleianum vispār bija aizliegta intercessio, t.i. uzņemties saistības par trešo personu. Praktiski S.c. Velleianum nozīmēja to, ka sieviete lai gan galvot varēja, bet savas saistības nepildīšanas gadījumā, kreditors nevarēja pret viņu vērst actio (prāsību), jo tā varēja aizsargāties ar exceptio Senatusconsulti Velleiani.

IV ĢIMENES TIESĪBAS

§ 40.

ĢIMENES TIESĪBAS

Šinī nodaļā apskatīsim R.T. par romiešu īpatnējām ģimenes tiesībām, ņemot vērā, ka senā Romiešu ģimene (familia) bija agnatiskā: tā sastāvēja no personu aploka, kas bija padots kopēja tēva (paterfamilias) varai. Tāpēc par agnātiem saucas personas, kuras atradās zem kopējā tēva varas vai arī atrastos, gadījumā ja viņu paterfamilias vēl būtu dzīvs.

Ar laiku agnatiskas radniecības nozīme sāka mazināties, un arvien vairāk sāka nostiprināties asins radniecība t.i. (kognatiskā radniecība - cognatio). (Ucl.runā tikai par "radniekiem" pie kam tie jāsaprot kā „asinsradnieki”).

Ģimenes tiesībās jāapskata:

- 1) laulība
- 2) vecāku un bērnu attiecības (personiskās un mantiskās).
- 3) aizbildnība (tutela) un aizgādība (cura).

GIMENES TIESĪBU VIETA TIESĪBU SISTEMĀ

- 1) Institucijās ģimenes tiesības nav izdalītas īpaši atsevišķā nodaļā, bet gan ievietotas personu tiesībās, (ius quod ad personam pertinet). Arī Gaius, Marcianus u.c. R.T. juristi pieturas pie līdzīga novietojuma. Tas nozīmē ka ģimenes tiesībās Romieši saskata cilvēku personisko momentu.
- 2) Pandektu tiesībās ģimenes tiesības jau ir "pars separata" - atsevišķi izdalīta privāta tiesību nodaļa un nosaukta par "Familienrecht" (ģimenes tiesības).
Paceļas tikai jautājums, kāpēc ģimenes tiesībās jāievieto arī aizbildnības un aizgādības tiesības, jo daži no pandektistiem, kā piem., Puchta un citi, aizbildnību un aizgādību ievieto saistību tiesību nodaļā u.c.
Bet tā kā Windšeid, Grimms u.c. pandektistu vairākums tiesības, kas kārtro aizbildnību un aizgādību ievieto ģimenes tiesību nodaļā, tad arī mēs aizbildnību un aizgādību apskatīsim ģimenes tiesībās.
- 3) Ucl. ģimenes tiesības ievietotas sākumā (tūlīt aiz ievada).

GIMENES TIESĪBU JURIDISKAIS RAKSTURS

Ģimenes tiesības ir:

- 1) absolutas - ekskluzīvas: ģimenes tiesībās personu attiecības izpaužas noteiktos stāvokļos, ko var aizstāvēt pret visām trešām personām. Tā piem., vecāku un bērnu attiecībās vecāki var savus bērnus atprasīt no jebkura, kas nelikumīgā kārtā viņus aiztur.
- 2) Publiskais raksturs: sakrālais raksturs R.T. pirmatnējā sakrālā nozīmē.
- 3) Personiskais raksturs.

SADERINĀŠANĀS - SPONSALIA

R.T. senākā saderināšanas forma bija "Sponsalio", kas bija noruna slēgt laulību. R.T. jurists Florentins saka ka "Sponsalio sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum". (Saderināšanas ir priekšlikums un savstarpējs apsoliījums par nākošo laulību).

Un pēc R.T. saderināšana varēja notikt divējādā iespējā:

- 1) līgavaina un līgavas vecāki (tēvi) noslēdz saderināšanas aktu par saderināmiem. Un zīmīgi, kā līgava var nepiekrīst savu vecāku gribai, tikai tādā gadījumā, ja līgavainis ir nemoralisks cilvēks, bet dēlu pret viņa gribu tēvs vispār nevar piespiest saderināties ar sev nevēlamu līgavu.
- 2) Saderināšanās slēdz paši saderināmie.

Pati saderināšana varēja notikt:

- a) sākumā stipulācijas formā - "Sponsio" - (Spondes-spondeo).
No tā vārda tad arī cēlies vārds sponsalio

Tomēr saderināšanas nedeva tiesību prasīt, pieprasīt tās izpildījumu, t.i., laulāšanas spaidu kārtā (nedeva actio). Te izpaucas jau atziņa par personas brīvību. Un pat saderināšanai pievienots līgumsods skaitījis par nepievienotu. Ucl. 26.p.

"Saderināšanas ir savstarpējs solījums savienoties laulībā.

Saderināšanas nedod tiesību prasīt tiesas ceļā laulības noslēgšanu. Līgumsods, kas noteikts gadījumam, ja kāds atteicas iedoties laulībā, nav spēkā."

Tomēr R.T.-bās saderināšanas laušanai bija nepatīkamas sekas; un vispār moraliskas stingrības ievērošanai nākamiem laulātiem kā arī laulātiem pastāvēja attiecīgi noteikumi:

- 1) Ja kas saderinājies vienā laikā divas reizes, tas skaitas - persona turpis
- 2) saderināšanas morunas laulāšana radīja in familia stāvokli vainīgai pusei.
- 3) Lex Julia de adulteris 18.g. priekš Kristus paredzēja sodus par laulības pārkāpšanu: sodami bija netikai paši tiešie laulības pārkāpēji, bet arī sasedēji; pie kam par tādiem uzskatīti vainīgās sievas vīrs un tēvs, ja pēdējie, zinot ka sieva palaidnīga, neierosina vājāšanu pret notikušo.
- 4) Tā kā ar saderināšanos bieži bija saistīta savstarpēja apdāvināšana - "arra sponsalitia" - tad saderināšanās lauzejai pusei pēc R.T. nebija tiesības atprasīt uzdāvināto, bet cietušā pusei dāvinājumu varēja paturēt.

P.T. uzstāda domu, ka saderināšanās ir "pactum de contrahendo" - tomēr saderināšanās ir tik īpatnējs institūts, kā priekšlīgumu te grūti saskatīt.

LAULĪBA

R. jurists Modestinus definē:

"Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio".

(T.i. laulība ir vīta un sievas īpatnēja biedrība (likteņu savienojums) uz visu mūžu; visu dievišķo un cilvēku tiesību apvienojums tajā).

Pēc R.T. iestāties laulībā varēja tikai persona, kurai bija "ius connubii", un tad personu slēgtās "nuptiae" (laulība) - saucas par "ius tum matri monium". Turpretim personas, kam nebija "ius connubii", kā latīni, peregrīni, u.t.t. nevarēja slēgt "nuptiae" bet tikai "konkubinatu".

KONKUBINATS - concubinatus

Tā kā pēc R.T. formālas laulības - "nuptiae" nevarēja slēgt personas, kurām nebija "ius connubium", tāpat ja vienai pusei šīs tiesības trūka, piem., senatoru kārtas piederīgie nevarēja slēgt "nuptiae" ar brīvlaistam, bet kopdzīve šo personu starpā pastāvēja, tad imperators Augusts legalizeja šādu kopdzīves formu nosaucot to par "concubinatus". Concubinatus tad nu ir ne ārī laulības, bet no tiesībām atlauta sievietes kopdzīve ar vīrieti, ņemot vērā, ka šāis kopdzīves pamatā abas pusēs ir nodoms dzīvot kā laulībā. Ar to concubinatus atšķiras no visiem pārējiem gadījumiem, kad sieviete atdodas vīrietim. Bērni kas piedzimst no concubinatus, kaut arī neskaitas likumīgi, bet atšķiras arī no ārī laulības bērniem.

Ārlaulības bērni saucas spurii vai vulgo concepti; Concubinātā piedzimušie saucas - "liberi naturales".

Ar laiku no konkubinata dzimušie "liberi naturales" iegūst zināmas kaut arī aprobežotas, tiesības, tā ka uz "concubinatus" sāka skatīties kā uz laulības surogatu un Paulus savās "sententiae" pat saka ka "concubina ab uxore solo dilectu separatur" - lai gan tas tālu tā nebij.

CIVILLAULĪBA

Mūsu tiesības (Latvijas civiltiesībās) iespējama sievietes kopdzīve ar vīrieti vai nu kā

- 1) laulībā, vai
- 2) ārlaulībā.

Tāpēc termins civillaulība nav pareizs un neko neizteic. Jo ja sieviete ar vīrieti dzīvo kopdzīvē neprecējušies, tad viņu starpā pastāv ārlaulība, bet nekāda civillaulība.

Vārds civillaulība cēlies no franču tiesībām, kur ar vārdu civillaulība apzīmēja dzimtssarakstu nodaļā slēgtas laulības, lai atšķirtu tās no baznīcas laulībām.

Pēc mūsu (Latvijas) tiesībām vienalga kur slēdz laulību, vai nu

- 1) dzimtssarakstu nodaļā,
- 2) vai pie mācītāja baznīcā.

Jo baznīcā slēgtas laulības gadījumā, mācītājs piesūta laulības protokolu dzimtssarakstu nodaļā, tādejādi abos gadījumos rodas vienāds tiesiskais stāvoklis - laulība.

LAULĪBAS NOSLĒGŠANAS VEIDI

Laulības noslēgšana nav līgums. Šī vārda parastajā nozīmē, bet saistība ar garīgām ceremonijām, tāpēc tā nav saskatāma kā vienkārša civiltiesiskā saistība, bet gan sacralitate.

R.T. šķiroja

- 1) matrimonium cum manu
- 2) matrimonium sine manu

MATRIMONIUM CUM MANU

Var būt sekojošās trīs formās:

- 1) Confarreatio ir laulības forma, kas notiek garīdznieku (pontifex maximus un flamen Dialis) un 10 liecinieku klātbūtnē; pavadīta ar sacralām ceremonijām, runājot sacralus vārdus - "certis et solemnibus verbis". Laulātie ēda īpašu maizi - "panis farreus" - no kā tad arī šīs laulības forma ieguva nosaukumu - confarreatio.
- 2) Cemptio pirmatnējā nozīmē tā bija laulības nodibināšana ar sievas pirkšanu no viņas paterfamilias vai aizbildņa. Kā katra cita tā arī šī sievas pirkšana tika nodibināta mancipatio formā: 5 liecinieku un libripens ar svariem un naudas gabalu klātbūtnē.

- 3) per usum, šī laulības forma ir visvienkāršākā un noslēdzama bez jeb kādām ceremonijām. Te sieviete nodzīvojusī ar vīru gada laikā nepārtraukti katru nakti, bez kādām formalām ceremonijām uz ieilguma pamata kļūst vīram par sievu.

Līdzīgi tam ka 12.t.l. noteica, ka priekš nekustamas lietas iegūšanas savā īpašumā vajadzēja 2 g. ilgs nepārtraukts valdījums, bet priekš "ceterae res" viens gads, tad arī te viens nepārtrautā kopdzīve ar nākošu sievu nodzīvots gads deva vīram "manus" tiesības par sievu. Tā lai noslēgtos laulība "per usum" nepieciešams nepārtrauktam gada laikā tecejumam. Sievietes kopdzīvei ar vīrieti.

Šajos trīs gadījumos nodibinātā laulībā, sieva kļūst "materfamilias" un viņas juridiskais stāvoklis sākumā pielīdzināts lietai, bet vēlāk, kā Gaius saka - "filiae locum optinet" - ieņem meitas vietu vīra ģimenē un kļūst agnate attiecībā pret vīru un viņa radniekiem. Un tas kļūst saprotams, jo "matrimonium cum manu" nozīmē ka sieva pakļaujas vīra varai.

MATRIMONIUM SINE MANU

Klasiskā laikmetā apskatītie trīs "cum manu" - laulības veidi aiziet aizmirstībā, tie nav vairs lietošanā, jo, laulību sāk noslēgt vienkāršā vienošanas ceļā, un šo laulības formu sauc par "matrimonium sine manu". Pie tādas laulības, sieva pilnīgi brīva no vīra varas. Bet tā kā R.T. domineja agnatiskais radniecības princips, tad sievietei stājoties laulībā "sine manu", viņa palika zem sava tēva varas.

Šī ir ļoti raksturīga R.T. laulības forma, un jāsaprot, ka pēc šīs laulības sievietes stāvoklis bija diezgan labvēlīgs un brīvs. Arī saucas viņa nevis materfamilias bet gan "uxor".

Laulības "sine manu" izcelšanās izskaidro sekojoši. Tā kā pēc 12.t.l. laulība "usus" veidā nodibinājas, ja sieviete atradās gada laikā nepārtraukti katru nakti vīra mājās "cum manu", bet, ja viņa tuvojoties gada beigām, uz trim naktīm pazuda no vīra mājās un tā darija arī nākošos gadus, tad tādā gadījumā tāda kopdzīve izveidojušās attiecības sauca par laulību "sine manu" un sievu par "uxor".

Tomēr arī šai laikā "matrimonium sine manu" tika uzskatīta par "iustum matrimonium".

LAULĪBAS NOSLĒGŠANAS NOTEIKUMI

Lai noslēgtu laulību vajadzīga,

- 1) abpusēja vienošanās (pēc R.T. arī vecāku piekrišana - consensus parentes vai arī aizbildņu piekrišana, pēc Ucl. vecāku vai aizbildņu piekrišana nepieciešama tikai laulājamo nepilngadības gadījumā).
- 2) laulības spēja - jo par laulības nespējīgiem skaitami pēc R.T.
 - a) : mazgadīgie līdz 14 (12)g.
 - b) nevar iestāties jaunā laulībā jau laulībā esošie (t.t. R.T. stāv uz monogamiskās laulības principa).
 - c) nevar laulāties personas kas savā starpā atrodas radniecībā vai svainībā:

LAULĪBAS IZBEIGŠANAS iespējama:

- 1) ar vienas vai otras puses nāvi
- 2) ar šķiršanos
 - a) Tā kā laulības "cum manu" gadījumā sieva pāriet vīra varā, tad šķirt laulību var tikai vīrs pēc savas vēlšanās, neatkarīgi no sievas piekrišanas, tomēr šķiršanas gadījumā nepietika ar to vien, lai vīrs izdzen sievu no mājām, nepieciešams bija vēl "actus contrarius": ja laulība bija slēgta per confarreationem, tad šķirt laulību nepieciešami bija ar "diffareatio" aktu; ja laulība bij noslēgta per coemptionem vai usum - vajadzēja "remāncipatio" un "manumissio", t.i., sieva tika mancipēta trešai personai (jo coemptio notiek ar māncipatio).
 - b) "Matrimonium sine manu" gadījumā šķiršanai nepieciešama abpusēja vienošanās, ko sauc par "divortium" (7 liecinieku klātbūtne).
Tomēr pie laulības "sine manu" šķiršana iespējama arī uz vienusējās gribas pamata - "repudium" - (kā no vīra - tā no sievas puses). Un zīmīgi ka pēc R.T. nekādu likumīgi pamatojumu šķiršanas iemeslam neprasi-ja. Kristianisma laikmetā brīvas laulības šķiršanas formas no katoļu baznīcas puses tika ierobežotas, jo katoļu baznīca vispār nostājas radikāli pret laulības šķiršanu.

LAULĀTO PERSONISKAIS STĀVOKLIS (attiecības)

"Cum manu" laulībā - sieva atrodas vienmēr vīra varā - cum manu - un skaitas filiae loco: - sievai ka filiae loco nav nekādas tiesiskās patstāvības.

"Sine manu" laulībā - sievai jau liela patstāvība ģimenē, tomēr:

- 1) vīrs noteic dzīves vietu
- 2) sievai jāseko vīram; tāpēc vīrs var atprasīt sievu no jebkuras trešas personas uz "interdictum de uxore exhibenda ac ducenda" pamata
- 3) vīrs parasti skaitas sievas aizsargātājs un kā prezumējams pilnvarnieks procesa lietās, kur aizstāvas sievas intereses
- 4) laulāto starpā nav pielaižamas prasības ar famozu raksturu - "actiones famosae". Nevar viens otru apvainot "zādzībā u.t.t.
- 5) laulātiem vienam pret otru jāievēro "beneficium competentiae" princips.

LAULĀTO MANTISKAIS STĀVOKLIS (attiecības)

Cum manu laulības gadījumā - sieva mantiskā ziņā pakļauta vīra varai, - visu ko sieva iegūst, tā iegūst vīra labā.

Sine manu laulības gadījumā sievai tikpat liela patstāvība mantiskās tiesībās kā personiskās tiesībās, Jo kas

katram no laulātiem piederēja agrāk, tas viņiem arī uz priekšu skaitas atsevišķi, un ko katrs iegūst priekš sevis, tas arī paliek tikai ieguvejam.

PŪRS - DOS.

Tā kā ar laiku kā valdoša laulības forma RT-bās izveidojas laulība sine manu, pēc kuras

- 1) vīra pienākumus bija nest visas ģimenes nastas un izdevumus, kas pa laulības laiku varēja ģimenei rasties, bet
- 2) sieva - visu, ko tā ieguva - tas nācis tikai viņai par labu, tad

radās vajadzība radīt kādu līdzsvaru no sievas puses. vīra mantas stāvoklim par labu. Tāpēc sieva, vai kāda treša persona (tās vecāki, vai kāds labvēlis) piešķir zinamas mantas vīram, lai tas kalpotu kopēju ģimenes saimniecības izdevumu segšanai (ad onera matri monii sublevanda - lai atvieglotu ģimenes kopējus izdevumus). Un šo mantu sauca par "dos"- pūru.

PŪRA JURIDISKAIS STĀVOKLIS

Lai gan pēc RT., pūrs bija no sievas puses vīram laulību noslēdzot, īpašumā nodota manta ģimenes dzīves izdevumu segšanai, tad tomēr tiesiskais pienākums dot pūru kā tādu nav, tas ir tikai labprātīgā došana, kā ekvivalents par vīra laulības materialām nastām. Sakarā ar to paceļas jautājums par pūra juridisko raksturu. Vai pūrs nav vienkārši dāvinājums? Un tomēr kā dāvinājums pūrs nevar būt, jo tā pamatā nav "animus donandi" bet gan mērķis atvieglot laulības materialās nastas laulātiem, un pūra priekšnoteikums ir nākošās laulības, jo ja laulība nenotiek, tad pūra devējs var atprasīt pūru uz "condictio causa data non secuta" pamata.

PŪRA NODIBINĀŠANA

Pūrs nodibināms noteikti ar kādu noteiktu tiesisku aktu un proti: - "dos aut datur aut dicitur aut promittitur";

- 1) datur(dotis datio) - ar došanu: kad vīram nodod tieši pūrā nozīmētas lietas
- 2) dicitur - kad neformali apsola dot pūru; būtiskais ka neno-
dod tūlīt, bet neformali apsola nodot
- 3) promittitur (dotis promissio) - kad ar stipulaciju noslēdz
apsolījumu par pūra došanu.

PŪRA DEVEJS var būt:

- a) pati sieva
- b) sievas parādnieks
- c) sievas tēvs, vectēvs u.c. radnieki
- d) citas svešas personas.

Tāpēc atkarībā no pūra devēja, izšķir:

- 1) Dos profecticia - pūrs kuru nodibina sievas tēvs, vai vectēvs no tēva puses un
- 2) Dos adventicia - pūrs, kuru nodibina citas personas.

PŪRA PRIEKŠMETS var būt visādas

- 1) kermeniskās lietas
- 2) "iura in re aliena" - sevišķi usus fructus
- 3) prasījumi (neiekasēti parādi), bet lai līgavainis tos varētu piedzīt, vajadzīgs tos viņam cedēt
- 4) līgavaina parāds sievas tēvam - te pūru nodibina tādejādi, ka sievas tēvs atlaiž līgavainim parādu
- 5) aizņēmums u.t.t.

461226

PŪRA TIESISKAIS STĀVOKLIS (dotālās attiecības laulības laikā).

- 1) Pēc vissenakām RT. vīrs pūru saņēma mūžīgā īpašumā un sievai nebija nekādu tiesību to prasīt atpakaļ, pēc laulības izbeigšanas. Visi pieaugumi kas nāk pūram klāt skaitas vīra īpašums, un viņš ar to var rīkoties pēc patikas.
- 2) Vēlāk Augusta likumdošana aizliedz vīram atsavināt sievas pūrā ietilpstošos zemes gabalus (fundi dotales Italiciis), izņemot ja atsavināšanai bija sievas piekrišana, bet
- 3) Justinians noteica ka pat ar sievas piekrišanu zemi, t.i. nekustamu īpašumu kas ietilpst sievas pūrā, vīrs nevar atsavināt.
- 4) Ja sieva redz, ka vīrs pūru šķiež, vai tas krīt nabadzībā, tā var pieprasīt pūra nodrošināšanu.

Tomēr RT. juristu uzskats, ka izņemot minētos aprobežojumus, pūrs pāriet vienmēr vīra rīcībā un īpašumā.

PŪRA LIKTENIS PĒC LAULĪBAS IZBEIGŠANAS

- 1) Sievas nāves gadījumā
 - a) dos profecticia pāriet uz sievas augšupejiem, t.i. tēvu, vectēvu,
 - b) dos adventicia - vienmēr pāriet sievas mantiniekiem
- 2) Vīra nāves, vai šķiršanas gadījumā - pūrs vienmēr pāriet sievai; pie kam vīrs un viņa mantinieki atbild par pūru, kas viņu vainas dēļ aizgājis bojā pēc "culpa levis in concreto" principa, (t.i., tādas neuzmanības piemērošanu sievas pūram, kādu konkrēts vīrs piemērojis savās darīšanās, jo, ja ar pūru būtu apgājies kā ar savām lietām - atbildības nenestu).
- 3) Pie pūra atdabūšanas sievai ir priviliegētas ķīlas tiesības uz vīra mantu.

SIEVAS ATSEVIŠKA MANTA (BONA PARAPHERNA)

Sievas atsevišķa manta - bona parapherna - ir tā sievas atsevišķa manta, kura tai pieder atsevišķi no laulāto mantas kopības. Un par šo mantu vīra teikšana var būt, ciktālu sieva vīram deva

pilnvaru rīkoties ar šo mantu. Ja ja sieva aizliedz vīram rīkoties ar šo mantu, vīrs nedrīkst ar sievas atsevišķo mantu neko uzsākt. Bet sieva var savu atsevišķu mantu nodot vīra pārvaldībā, un ja vīrs ar šāda pārvaldībā nodoto mantu pielaiž kļūdas - viņa atbildība ir pēc "culpa levis in concreto" principa.

PRAESUMTIO MUCIANA

Ja laulības šķiršanas gadījumā bijušo laulāto starpā rodas strīdus, kurā manta pieder vīram un kura sievai, tad šādu gadījumā manta uzskatama par vīra mantu, saskaņā ar praesumtio Muciana. Bet tā ir tikai prezumcija par cik sieva nevar pierādīt pretējo ar pret pierādījumiem. Sliktākais stāvoklis sievai izpaužas te tanī apstākļi, ka sievai jānodod pret pierādījums, turpretīm vīram pierādījumi nav jānodod.

DĀVINĀJUMI LAULĀTO STARPĀ

"Donatio inter virum et uxorem" pēc RT. bija aizliegta, jo visi dāvinājumi laulāto starpā ir bez dāvinājuma tiesiskā spēka. Un tikai Karakalla noteica, ka, ja laulātais nomiris, neatsaucot dāvinājumu, tad "donatio conualescit" (spēkā neesošais tiesiskais darījums atveseļojas, t.i. iegūst savu spēku) - dāvinājums paliek spēkā.

DONATIO (ante) PROPTER NUPTIAS

Jau sen pie romiešiem bija paradums, ka līgavainis pirms laulības apdāvināja līgavu, kas saucas par "donatio ante nuptias", un tam, kā dāvinājumam, spēks bija tikai tad, ja dāvināšana notika pirms laulības, jo dāvinājumi laulāto starpā bija neiespējami (nullum est). Ar laiku tomēr nāca pārlicība, ka "donatio ante nuptias" mērķis ir cits nekā vienkāršai dāvināšanai, un proti: "donatio ante nuptias" mērķis būt kā nodrošinājumam, līdzsvaram sievas pūram no vīra puses, gadījumam ja iestāsies laulības šķiršana, vīra vainas dēļ u.t.t. Tāpēc ar laiku atļāva arī "donationes ante nuptias" ne tikai pirms laulības, bet arī laulības laikā. Galīgi šī instituta dabu legalizeja Justinians, kas starp citu pārmainīja arī pašu nosaukumu: donatio ante nuptias vietā apzīmējot kā "donatio propter nuptias".

"DONATIO PROPTER NUPTIAS" JURIDISKĀ DABA

Donatio propter nuptias pēc Justiniana likumdošanas tiek piešķirts no vīra puses, un līdzīgi pūram (dos) kalpo ģimenes saimniecības kopēju izdevumu segšanai, un pēc laulības šķiršanas tas piekrīt sievai, gadījumā, ja laulība tika šķirta vīra vainas dēļ, un tai sekojoši noteikumi:

- 1) to var dot kā pirms, tā pēc laulības
- 2) pēc sava apmēra jāatbilst pūram
- 3) vīra tēvam pienākums dot "donatio propter nuptias", līdzīgi tam, ka sievas tēvam jānodod sievai pūrs.

DOTĀLA MANTA

Apskatītais pūrs no sievas puses un "donatio propter nuptias" no vīra puses kalpo ģimenes dotālam funkcijām un saucas "dotāla manta".

LAULĪBAS ŠKIRŠANAS UN OTRAS LAULĪBAS MANTISKI TIESISKĀS SEKAS

- 1) "Parens binubus", t.i. persona kas iestājusies otrā laulībā zaudē īpašuma tiesības uz "lucra nuptialia" (izņemot usus fructus uz šo "lucra", t.i. uz visām tām mantām, kuras viņa ieguva no pirmās laulības laulātā, piemēru, dāvinājumu u.t.t. Redzam ka šeit mēģināts saglabāt vecāku bērnu mantiskās intereses, jo šī "lucra nuptialia" atiet bērniem no pirmās laulības.
- 2) Ja šķiršanas gadījumā laulība izbeidzas un bijušo laulāto starpā rodas strīdi par mantiskām attiecībām, tad "actio furti" viņu starpā nav pielaižamas (nevar būt laulāto starpā zādzības), bet tādos gadījumos piemēro "actio rerum amotarum", kuras mērķis ir nodibināt "status quo ante". Un kaut arī notiktu piesavināšanas laulāto starpā - "actio furti" nav piemērojams viņu starpā.

SĒRU LAIKA IEVĒROŠANA

Atraitne vienā gada laikā pēc laulības izbeigšanas nedrīkstēja stāties otrā laulībā, preteajā gadījumā tai draud:

- a) infamia un
- b) visu to mantu zaudējums, ko viņa ieguva no sava bijušā vīra.

§ 41.

VECĀKU UN BĒRNU TIESISKIE STĀVOKĻI

Senās RT-bās varēja runāt tikai par tēva (paterfamilias) un bērnu tiesiskām attiecībām, jo mēte, kā sieva atradas "filiae loco" (meitas vietā). Tapēc terminu "vecāku un bērnu tiesiskie stāvokļi" izveidoja P.T.; Runājot par "patria potestas" P.T. izprot šeit "vecāku varu".

PATRIA POTESTAS - (tēva vara P.T.).

Vecāku un bērnu attiecības RT-bās viscauri dibinās uz "patria potestas" principa; kaut gan visā savā asumā patria potestas princips izpaužas tikai pie agnatiskās radniecības, tomēr RT-bās sastopamies ar to viscauri. Un šī "patria potestas" pēc pašu romiešu juristu izteicieniem ir tik raksturīga, ka tai nav līdzīgas varas institutu pie citām tautām.

Tā Gaius saka: "Quod ius proprium civium romanorum est: fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus".

PATRIA POTESTAS NODIBINĀŠANA

Tēva vara (patria potestas) par bērnu^{var} nodibināties ar

- 1) bērnu piedzimšanu likumīgā laulībā
- 2) legitimāciju

- 3) adopciju
- 4) arrogaciju.

BĒRNU PIEDZIMŠANA LIKUMĪGĀ LAULĪBĀ

Par likumīgu bērnu skaitami tikai tādi, kas piedzimuši likumīgā laulībā. Pie kam ne agrāk ka pēc 181 dienām pēc laulības noslēgšanas, vai 10 mēnešus pēc tās izbeigšanas. Tas ir prezumcijas, kuras tomēr var apgāzt ar pretpierādījumiem.

LEGITIMACIJA

Legitimacija (lat legitimatio, no legitimus, likumīgs) ir laulībā dzimušu bērnu tiesību piešķiršana ārļaulības bērniem. Te tēvs savu ārļaulības bērnu tiesiski padara par savu likumīgu bērnu. Krievu valodā vārds uzakonenie - atšķirībā no usinovlenie - kas ir sveša bērna pieņemšana par savu. Parastais gadījums legitimacijai, ir kad pēc bērna piedzimšanas viņa vecāki savā starpā noslēdz laulību. Sakarā ar to izšķir:

- 1) legitimatio per subsequens matrimonium, kad bērna legitimacija iestājas ar laulības faktu, t.i. vēlāk vecākiem iestājoties laulībā.
Arī Ucl. 161.p. "Ārļaulībā dzimušie bērni iegūst ar savu vecāku sekojošo laulību visas laulībā dzimušo bērnu tiesības, skaitot no vecāku salaulāšanas dienas".
- 2) legitimatio per rescriptum principis - legitimacija, kas pamatojas uz speciāla keizara priekšraksta pamata, ko ierosināja ārļaulības bērna tēvs. Vēl vecais civillikums paredzēja legitimacijās iespēju "ar viņa augstību" bet Ucl. šis legitimācijas veids nav uzņemts.

ARROGATIO UN ADOPTIO

R.T. izšķir divus svešās personu pieņemšanas par savu veidus:

- 1) arrogatio jeb kādas "personae sui iuris" pieņemšanu par savu bērnu, un
- 2) adoptio jeb kādas "personae alieni iuris" pieņemšana par savu bērnu.

ad1) Vārds "arrogatio" nācis no vārda adrogatio kas savkārt no rogatio, kas nozīmē lūgt no tautas sapulces, - un šai gadījumā - lai tauta tādu un tādu "persona sui iuris" ieved citam paterfamilias "in patria potestate - un ar arrogaciju "persona sui iuris" pārvērsās par persona alieni iuris.

Vēlākās tiesībās arrogatio notika per rescriptum principis.

ad2) Adopcijas nodibināšanai par kādu sveša bērnu - vajadzēja izvest attiecīgu tiesisku aktu, kas pastāvēja no trīskārtīgas mancipācijas, remancipācijas un in iure cessio. Un tādā kārtā adoptētais nonākot adoptētāja "in patria potestate", sarauj visas agnatiskās radniecības saites ar saviem bijušiem vecākiem. Bet tā kā asinsradniecība (cognatio) šeit tomēr neizbeidzas, tad pēc vēlākām R. tiesībām adoptētā bija tiesības mantot no abām pusēm: ir no tiem vecākiem no kuriem viņš nācis, ir no tiem, kuriem "in patria potestate" viņš nodots.

Tomēr pēc striktam RT. arrogatio gadījumā uz agnatiskas radniecības pamata adoptētais pārrauj visas saites ar saviem agrākiem vecākiem.

"Adoptio noteikumi:

- 1) Adoptētājam jābūt "persona sui iuris" (tas pats pie arrogatio).
- 2) Adoptētājam jābūt vismaz 18.g. vecākam par adoptējamo R.T. (Ucl. 163 p. "Adoptētājam jābūt vismaz trīsdesmit gadu vecam un vismaz astoņpadsmit gadus vecākam par adoptējamo").

PATRIA POTESTĀS IZBEIGŠANAS

Patria potestas izbeidzas:

- 1) ar tēva vai dēla nāvi: agnatiskā ģimenē līdz ko mirst paterfamilias, tām padotie dēli kļūst "personae sui iuris".
- 2) capitis deminutio gadījumā
- 3) atņemot "patria potestas" no paterfamilias kā sodu.
Un pēc P.T. tāds sods paredzēts par
 - a) bērna izlikšanu
 - b) meitas savešanu - asinsgrēku u. t. t.
- 4) ja kāda "persona alieni iuris" iegūst augstāku amatu, tad uz tā pamata izbeidzas patria potestas par viņu, un persona alieni iuris pārvēršas par persona sui iuris.
- 5) Kad pašu "paterfamilias" kāds pieņem par dēlu ar arrogaciju. Tādā gadījumā izbeidzas patria potestas par līdz tam laikam viņam padotiem.
- 6) ar emancipatio
Emancipācija ir dēla vai citu bērnu atsvabināšana no tēva varas. Dēlu emancipēja tā, ka viņu trīsreiz mancipēja, parasti kādam draugam. Pēdējais nopirkto (mancipeto) tūlīt trīs reizes remancipeja tēvam (paterfamilias) atpakaļ un pēdējais atlaida dēlu brīvā ar manumissio aktu (meitas emancipācijas pietika ar vienreizējo mancipatio un remancipatio). Vēlākās R.T. kad "mancipatio" aizgāja aizmirstībā izveidojas divas jaunas "emancipatio" formas:
 - a) emancipatio Anastasiana, pēc kuras emancipāciju izdarīja "per rescriptum principis" saskaņā ar paterfamilias ierosinājumu un
 - b) emancipatio Justiniana, pēc kuras pietika ja attiecīgā emancipāciju, bērna klātbūtnē, tēvs paziņoja tiesā,
- 7) ar emancipatio Germanica sive Saxonica. Vēlāk Germanu tiesībās izveidojies princips, ka
 - a) dēls, kas sasniedzis pilngadību, varēja aiziet no ģimenes un ierīkot pats savu patstāvīgu saimniecību, ar ko tad arī izbeidzas tēva vara (patria potestas) par viņu. (Turpretīm pēc RT. tēvs paturēja varu par dēlu līdz savai vai dēla nāvei, vai emancipācijas),
 - b) meita - apcoties - kļūst brīva no sava tēva "patria potestas".

TĒVA VARAS SATURS, personiskās attiecības pret bērniem

Paterfamilias attiecībā pret saviem bērniem personiskās attiecībās patur šādas tiesības:

- 1) ius vitae ac necis - tiesība lemt par bērnu dzīvību un nāvi. Vēlākos laikos, tomēr šis princips tika mīkstināts un galīgi atcelts Konstantīna laikā, kas noteica, ka ja tēvs nonāvē bērnu - darījums līdzīgs slepkavībai.
- 2) ius exponendi - tiesība izlikt (izsviest) bērnus. Sākumā varēja izlikt tikai tādus, kas bija ķēma izskatā (monstrum), bet vēlāk arī tāda tiesība bija noliegta,
- 3) ius vendendi - tiesība savu bērnu pārdot, trūcīgu apstākļu dēļ. Vēlāk šī tiesība arī izzuda,
- 4) ius coercendi - disciplināra vara par bērniem jeb mājas pārmācība bērniem. Ucl. runā par "nepieciešamiem labošanas līdzekļiem" - kas ir vēl atliekas no RT. "ius coercendi".
Bet jau RT. noteica: ja tēvs "ius coercendi" izlieto ļaunprātīgi, viņam tiesa var piespriest bērnu emancipēt, t.i. bērnu atbrīvot no tēva varas,
- 5) interdictum de liberis exhibendis et ducendis - ar kura palīdzību tēvam bija tiesība no katras trešas personas pieprasīt parādīt bērnu par kuru domā ka tas viņa, un pēdējā gadījumā savu bērnu atprasīt un vest mājā.

PATRIA POTESTAS MANTISKĀS ATTIECĪBĀS

Pirmsākuma paterfamilias padotam nevarēja būt patstāvīgas mantas. Vēlākās tiesībās izveidojas "peculium" veidi:

- 1) "peculium", kas bija R.T. paterfamilias pieaugušiem dēliem (arī vergiem) piešķirta manta patstāvīgai saimniekošanai. Tomēr pirmatnēja peculium instituta tiesiskā būtība bija tāda, ka peculium lai gan bija dēla apsaimniekošanā, bet paterfamilias īpašumā. Tāpēc trešām personām, slēdzot līgumus ar peculium apsaimniekotājiem (paterfamilias dēliem vai vergiem) vajadzēja kādas garantijas, - aiz kā iemesla pretors tādos gadījumos piešķīra trešām personām sūdzību tieši pret kungu "peculium" apmērā, kas saucas - actio de peculio (skaties: actiones adventiciae).
- 2) peculium profecticiūm - ar laiku, lai atšķirtu tādu peculium veidu, ko paterfamilias tieši piešķīra zem savas varas atrodošam dēlam, sauca par "peculium profecticiūm": tās juridiski atrodas tēva īpašumā, bet dēla faktiskā pārvaldībā.
Ar laiku nāca sekojoši peculium veidi:
- 3) peculium castrense, kas bija zem paterfamilias atrodoša dēla, karavīra kara laukā iegūta manta, vai, kas bija nopelnīta sakarā ar kara dienestu. Un tāda "peculium castrense" ir dēla pilnīgs īpašums. Viņš var ar to rīkoties pēc patikas, atsavināt, novēlēt testamentā u.t.t., bez kādām ierobežojošām tiesībām no tēva puses. (Šis peculium veids izveidojies Cezara laikā). Vēlāk tās pašas tiesības piekrita dēlam arī uz
- 4) peculium quasi castrense, kas bija tā manta, kuru dēls personīgi nopelnīja ar civilu darbu,

5) bona adventicia. Beidzot izveidojas noteikums, ka visa tā manta, kuru ieguva zem paterfamilias atrodošais dēls vai meita ne no tēva puses, bet no mātes vai trešo personu puses, paliek par dēla vai meitas īpašumu, pie kam atkarībā no apstākļiem tā vareja būt divejāda rakstura un proti:

a) bona adventicia regularia, kas bija tāda dēla iegūta manta, kas nāca no mātes vai trešo personu puses, pie kam nebija noteikts, ka tēvam nav liegtas ususfructus un pārvaldīšanas tiesības par šo bona adventicia. Tā tad pie "bona adventicia regularia" - tēvam uz šo dēla mantu palika mantas pārvaldības un ususfructus tiesības.

b) bona adventicia irregularia - kas bija tāda manta, kuru dēlam piešķīra trešas personas, pie kam bija tieši nosacīts, ka tēvam nepiederēs (netiek piešķirta) ususfructus un mantas pārvaldības tiesība uz šo bona adventicia.

Tā tad:

bona adventicia irregularia
peculium castrense un
peculium quasi castrense

} ir no tēva varas brīva bērnu patstāvīgā manta.

RADNIECĪBA

Radniecība iespējama kā

- 1) Agnatiskā radniecība (agnatio R.T.) - radniecībā kuras pamatā kopējais paterfamilias. Agnatiski radnieki tā tad ir personas, kas atrodas zem kopējā paterfamilias varas, kā arī personas, kuras atrastos zem šī kopējo paterfamilias varas, gadījumā ja viņu kopējais gīmenes tēvs - paterfamilias vēl atrastos dzīvs (agnati šaurākā nozīmē).
- 2) Kognatiskā radniecība (cognatio) jeb asinsradniecība ir asiņu un dabiskā saite, kas vieno personas, kuras cēlušās viena no otras ar dzimšanu vai no vienas kopējās trešās personas. (Ucl. runā tikai par radniecību, pie kam tā jāsaprot kā asinsradniecība).

R.T-bās dominēja agnatiskais radniecības princips, pēc kura tiesiski nozīmīgā bija tikai agnatiskā radniecība: tā, emancipētais dēls, pārrāva visas saites ar savu tēvu, tam nebija nekas kopējs ar savu tēvu, viņš nevarēja mantot no agrākās gīmenes. Vēlāk šie principi pārveidojušies, piešķirot emancipētam bērnam tiesības mantot no saviem vecākiem.

Cognatio gadījumā atšķir

- 1) taisnas līnijas radniecību
- 2) sānu līnijas radniecību.

ad.1) Radnieki taisnā līnijā (linea recta) ir tie, kas cēlušies viens no otra. Šo līniju iedala vēl augšupejā un lejupejā un līdž ar to atšķir:

- a) augšupejos - ascendentes
- b) lejupejos - descendentes.

Atkarībā no tā, vai radniecības līniju jeb radniekus skaita no vecākiem uz bērniem vai otrādi, runā par lejupejiem vai augšupejiem.

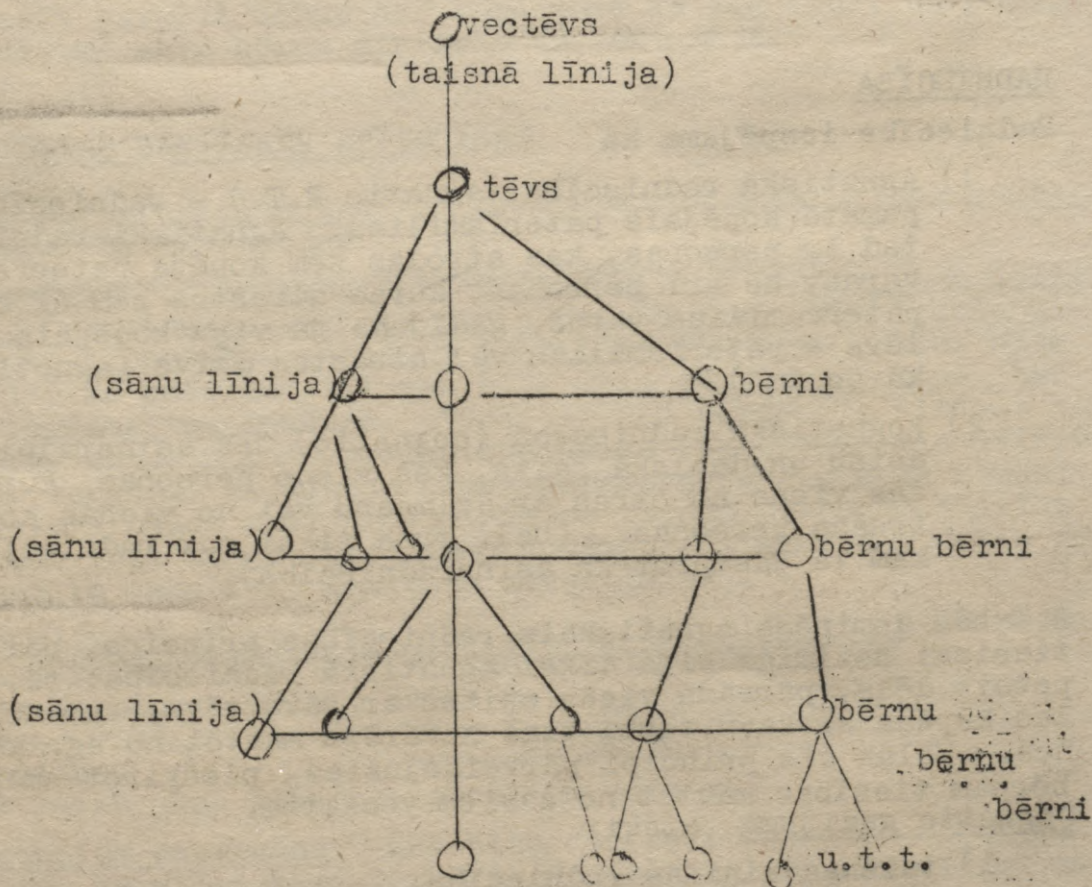
Augšupeji radnieki būs vecāki, vecāku vecāki, u.t.t.

Lejupejie - bērni, bērnu bērni u.t.t.

ad.2) Radnieki sānu līnijā ir tādi, kas nav dzimuši viens no otra, bet cēlušies no kopējās trešās personas, piem., brāļi, māšas, viņu bērni, tēva brāļi u.t.t.
Šo radniecību nevar parādīt taisnā līnijā, bet jāvelk vēl otra - sānu līnija (linea transversa).

RADNIECĪBAS PAKĀPES

Radnieki iedalīti pakāpēs, kas nosaka radniecības tuvumu. Lai noteiktu pakāpi, jāievēro dzimšanu skaits. Dēls attiecībā pret tēvu ir pirmā radniecības pakāpē, dēla dēls pret vectēvu, otrā pakāpē. Sānu līnija jāskaita augšup taisnā līnijā uz kopējo trešo personu un no šīs personas lejup līdz attiecīgam radniekam. Tādā veidā brāļi un māšas atrodas otrā radniecības pakāpē, tēva brālis, māšas meita - trešā, brāleni ceturta u.t.t. Lai šīs radniecības pakāpes izprastu un noteiktu, jāorientējas pēc sekošas šēmas:

Arī Ucl. 211.p. "Radniecības tuvumu noteikšanai sānu līnijā starp divām personām ievēro tikai pakāpju jeb dzimšanu skaitsu, un no vienas no šīm personām, neieskaitot viņu pašu, skaita augšup taisnā līnijā uz viņu kopēju trešo personu un no šās pēdējās lejup uz otru no šīm personām. Īsti brāļi un māšas atrodas otrā radniecības pakāpē, tēva vai mātes brālis ar brāļa vai māšas meitu un tēva vai mātes māsa ar brāļa vai māšas dēlu trešā, brāleni un māšicas ceturta u.t.t.

- 1) Istos brāļus sauc par - patris genui - fratres
- 2) pusbrāļus - consanguinei
- 3) pusbrāļi un pusbēdas, kuriem māte kopēja - uterini.

RADNIECĪBAS PREZUMCIJA

Tā kā R.T-ās noteica, ka:

- 1) pater est quem nuptiam demonstrant, bet
- 2) mater semper certa est, tad

Ulpjans atzīmē ka jau Grieķu ārsts HIPOKRATS noteic šādu radniecības prezumciju:

bērns skaitas laulībā dzimis vai nu

- 1) ja viņš dzimis ne agrāk par 181 dienu notecēšanas no laulības noslēgšanas dienas, vai
- 2) ja viņš dzimis ne vēlāk pēc 10 mēnešiem no laulības izbeigšanas.

Tās tomēr ir prezumcijas, kuras var apgāzt ar pretpierādījumiem.

SVAINĪBA - ADFINITAS

Ucl. 215 p. "Viena laulāta attiecību ar otra radniekiem sauc par svainību.

Ar laulību nodibinātā svainība paliek spēkā arī pēc laulības izbeigšanās

Svainības pakāpe ar vienu no laulātiem ir tāda pati kā radniecības pakāpe ar otru" (tāds pats princips arī RT-ās).

Saderināšanas vien nevar būt par pamatu svainības nodibināšanai.

§ 42.

AIZBILDNĪBAS UN AIZGĀDNĪBAS TIESĪBAS

Katrā sabiedrībā var atrasties personas, kurām lai gan ir tiesības (tiesībspējīgas), bet kurām nav pietiekošas garīgas spējas, lai tas varētu patstāvīgi tiesiski izteikt savu gribu. Un tām personām, kuras nevar rūpēties par sevi vai savu mantu par viņu mantu, kā arī par viņam pašam no valsts varas organu puses tiek iecelta aizbildnība vai aizgādnība.

Attiecībā uz RT. "personae alieni iuris" jāsaka ka par tām vienmēr rūpējies viņu pater familias kas ir persona sui iuris, citāds kļūst stāvoklis, ja pater familias (persona sui iuris) vēl ir nepilngadīgs, jo kā nepilngadīgam viņam nav pilnīgas rīcības spējas par sevi un savu mantu. Un tādos gadījumos viņa aizsardzībai ieceļ aizbildni (tutor)

Var būt arī gadījums, kad "persona sui iuris" ir pilngadīga, bet viņai trūkst rīcības spējas aiz kādiem fiziskiem vai garīgiem defektiem, piem., kurls, mēms, garīgi nenormāls. Arī tādos gadījumos viņai ieceļams aizsargātājs, bet tādā gadījumā runā par aizgādni (curator). Tā tad te ir runa par diviem dažādiem institūtiem, kas vēsturiski izcēlušies neatkarīgi viens no otra, bet dogmatiski kārtojami pēc vienādiem principiem.

Aizbildnība saucas tutela, bet

Aizgādība - cura.

IZŠKIRĪBAS STARP TUTELA (AIZBILDNĪBU) UN CURA (AIZGĀDNĪBU).

<p>1) Aizbildnība attiecas uz rūpēšanos, aizsardzību par personu kā tādu un tā var būt kā</p> <p>a) tutela impuberum - aizbildnība par nepilngadīgiem,</p> <p>b) tutela mulierum - aizbildnība par sievietēm (absol.mon.laikmeta un P.T. šīs aizbildnības veids atkrita)</p>	<p>1) Aizgādība attiecas uz personas mantiskā stāvokļa aizsardzību un rūpēšanos, pie kam būt tā var</p> <p>a) par garā slimiem</p> <p>b) izšķērdētājiem</p> <p>c) promesošu un bezvēsts nozudušu personu mantu (cura honorum)</p> <p>d) par mantojuma masu (hereditas iacens)</p> <p>c) par konkursa masu.</p>
<p>2) Slēdzot tiesisku darījumu ar zem aizbildnības - (tutela) - atrodošos personu, nepieciešama aizbildņa piekrišana - "<u>auctoritas interpositio</u>" formā, t.i. nepieciešama aizbildņa klātbūtne pie darījuma noslēgšanas ar aizbilstamo t.i. nepilngadīgo . Tā tad aizbildnim "<u>auctoritas interpositio</u>" jādod darījuma slēgšanas brīdī ar aizbilstamo</p>	<p>2) Aizgādības gadījumā pietiek - tikai aizgādņa piekrišana - t.i. - "<u>consensus curatoris</u>" "<u>Consensus curetoris</u>" nozīmē to, ka aizgādnis savu piekrišanu var dot agrāk vai arī vēlāk pēc tiesiskā darījuma noslēgšanas ar aizgādājamo.</p>
<p>3) Runājot par aizbildņa rūpēšanos par nepilngadīgo personu - Dermburgs nosauc to par "<u>patria potestas</u>" surogatū, t.i. aizbildnim jā rūpējas ne vien par aizbilstamo mantas stāvokli, bet it sevišķi arī par tā audzināšanu, izglītošanu u.t.t., līdzīgi ka tēvs rūpējas par savu bērnu.</p>	<p>3) Aizgādņim galvenās rūpes ir par aizgādājamo mantisko stāvokli - tam nav jā rūpējas par vājprātīga, izšķērdētāju, prombūtnes esošā u.t.t. personisko audzināšanu, izglītošanu u.t.t. Tomēr jā saka ka piem., par gara slimu izveseļošanu un ārstēšanu, kuratoram arī jā rūpējas tā kā šīs trešās izšķirības moments nav konsekventi izveidams pie aizgādības.</p>

Galvenā izšķirība starp aizbildnību un aizgādību ir tā, ka

1) aizbildnība nodibinama par nepilngadīgiem, bet

2) aizgādība par visiem citiem likumā paredzētiem gadījumiem.

AIZGĀDNĪBAS UN AIZBILDNĪBAS PUBLISKAIS RAKSTURS

Pirmsākumos R.T-ās aizbildnības un aizgādības instituti bija privattiesiskā rakstura: tie izpaudas vairāk kā tiesība, bet ne kā pienākums.

Vēlāk aizbildnības un aizgādības privattiesiskais raksturs mazinājies un tā vietā aizbildnība un aizgādība tika uzskatīta vairāk par pienākumu. Un Justiniana Institucijās aizbildnība un aizgādība jau tiek uzskatīta par "munus publicum" - (publiskās klaušas pēc kura attiecīgai personai ir pienākums - onus -, neatkarīgi no savas gribas, nest aizbildņa vai aizgādņa pienākumus.

AIZBILDNĪBAS UN AIZGĀDNĪBAS NOVIETOJUMS TIESĪBU SISTEMĀ

Ja nu aizbildnība un aizgādība ir "munus publicum" - (publisku klaušu - raksturs), tad paceļas jautājums, kur novietot šos institutus.

Citi juristi tāpēc aizrāda, ka augšminētā iemesla dēļ aizbildnība un aizgādība kā publisko tiesību piesātināti instituti pavisam neiederas privattiesībās. Tomēr juristu vairākums atstāj aizbildnību un aizgādību privattiesībās, kuram atzinumam pieturēsimies arī mēs.

Attiecībā uz novietojumu privattiesību sistemā

- 1) PUCHTA u.c. aizbildnību un aizgādību ievieto saistību tiesību nodaļā blakus negotiorum gestio; jo pie aizbildnības un aizgādības būtu savā veidā tāda kā "uzdotā lietvedība".
- 2) WINDŠEIDS u.c. - aizbildnību un aizgādību apskata pa daļai ģimenes tiesībās pa daļai saistību tiesībās.
- 3) DERNBURGS u.c. runājot par aizbildnību kā par "patria potestas" surogatu - mākslīgi radīto "patria potestas" institutu - apskata to sakarā ar ģimenes tiesībām. Pie aizgādības grūti saskatīt "patria potestas" ideju, bet tā kā "patria potestas" rūpējot^{ies} par personas mantisko stāvokli rūpējas līdz ar to par pašu personu, tad šo institutu arī ievieto ģimenes tiesību nodaļā.
Tā tad redzam kā arī P.T. atzinumi par aizbildnības un aizgādības novietojumu ir ar trūkumiem, bet tā kā pagaidam nav labākas sistēmas, tad jāapmierinas ar esošo
- 4) Ucl. aizbildnību un aizgādību apskata ģimenes tiesību nodaļā.

AIZBILDNĪBA - tutela

Sākumā RT-bās aizbildnība pastāvēja

- 1) par mazgadīgiem un nepilngadīgiem, pie kam aizbildnību
 - a) par mazgadīgiem līdz 14(12)g. sauca par - tutela imuberum, bet
 - b) par nepilngadīgiem t.i., no 14(12)g. - 25 g. - sauca par cura minorum,
- 2) par sievietēm (pie kam aizbildnību par sievietēm pamatoja ar viņu pavieglas dabas raksturu, kā arī tirgus lietu nepārziņāšanu).

Justiniana laikā

- 1) aizbildnība par sievietēm jau zaudēja savu nozīmi un P.T. to vairs nepiemin.
- 2) Attiecībā uz 1) tutela impuberum (t - 15(12)g.) un 2) cura minorum (14(12)-25g.), tad Justiniana laika tiesībās arī šie abi institūti savā būtībā tuvojas tākā Justians runā tikai par aizbildnību (saprotot to kā par mazgadīgiem tā nepilngadīgiem).
"Tutela est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem sua sponte se defendere nequit, iure civili data ac permissa".

AIZBILDNĪBAS NODIBINĀŠANAS PAMATI var būt sekojoši:

- 1) tutela testamentaria; te mirušais testamentā noteic, ka viņa nāves gadījumā, attiecīgā persona nozīmējama par aizbilstama aizbildni, kas saucas tutor testamentarius. Un kā testamentā noteikts - tādai jābūt tiesībai
- 2) tutela legitima, gadījumā, ja kāds romietis nomira nenorādot testamentā aizbildni par saviem aizbilstamiem bērniem, tad par aizbilstamo aizbildni iestājas tuvākais agnats, bet pēc Justiniana tiesībām - tuvākie likumīgie mantinieki pēc 118. novelas. Tāds aizbildnis saucas tutor legitimus.
- 3) tutela dativa: Dažādu iemeslu dēļ aizbilstamam aizbildni var iecelt tiesa. Un pēc RT. tādu aizbildni, kas šai gadījumā saucas tutor dativus pilsētā iecel pretors, bet provincē - provinces pārvaldnieks. Iecelšana par tutor dativus parasti notiek uz radnieku un tuvinieku lūguma pamata.

PERSONAS KURAS VAR IECELT PAR AIZBILDNI

Principā par aizbildni pēc RT. var būt tikai

- 1) vīrieši; - (sievietes nevar būt par aizbildni, jo viņas pēc senām RT. pašas lūk atrodas aizbildnībā. Un ka pamatojumu tam Romiešu juristi pieved argumentu ka, "ari senči ir gribējuši, lai sievietes atrastos aizbildnībā")
- 2) māte un vecā māte - kā izņēmums var būt par aizbildni saviem bērniem un bērnu bērniem, bet pie tam arī tikai līdz tam laikam, kamēr viņas pašas, t.i., mēte vai vecā māte neiestājas jaunā laulībā.

NEVAR BŪT PAR AIZBILDNI (RT):

Absolūti:

- 1) nepilngadīgie
- 2) kara vīri
- 3) garīdznieki
- 4) vārgi slimīgas personas
- 5) sievietes (izņemot māti par bērniem un veco māti par bērnu bērniem).

Relatīvi iemesli, kad kāda persona nevar būt par aizbildni

- 1) kad tēvs vai māte norādīja, lai tādas un tādas personas neiecel par aizbildni,

- 2) ja kāds bijis naidā ar vecākiem, un šis naidis nav izlīgts - tādat personai nav iecelamac par aizbildni.

ATTEIKŠANAS NO AIZBILDNĪBAS

Tā kā aizbildnība ir publiskā kļauša - "munus publicum" - tad principā no tās nevar pēc RT. atteikties. Tomēr iespējami gadījumi, kad pie zināmiem apstākļiem pielaiž personai atteikties no aizbildņa pienākuma. Un par iemeslu atteikties no aizbildņa pienākuma var būt:

- 1) 70 g. vecums
- 2) prombūtne valsts darīšanās
- 3) valsts vai pašvaldības amats var būt par iemeslu, lai šī amatpersona atteiktos no aizbildņa pienākumiem
- 4) ja pašam ir lielāks skaits laulības bērnu, pie kam šim bērnu skaitam jābūt:
 - a) Romas pilsētā 3 bērni
 - b) Itālijā 4 bērni
 - c) provincēs 5 bērni
- 5) ja jau uzņēmies trīs aizbildnības, tad no ceturtās aizbildnības var atteikties
- 6) nabadzība: aizrādot uz savu nabadzību var atteikties no aizbildņa pienākumiem
- 7) dzīves vietu liela dažādība, t.i. aizbildņa dzīves vieta atrodas tālu no aizbilstamā
- 8) objektīvas nespējas būt par aizbildni, piem., lasīt, vai rakstīt nepratējs u.t.t.

AIZBILDŅA IECEĻŠANAS KĀRTĪBA

Kā jau noskaidrots, aizbildnība ir publiska klausība (munus publicum), no kuras var atteikties tikai likumā paredzētos gadījumos. Par atteikšanos jāpaziņo pretoram 50 dienu laikā. Ja nav atteicies tad

- 1) tiesa iecel aizbildni par tādu (modernā nozīmē - bāriņtiesa).
- 2) aizbildnim jādoz zvērasts
- 3) nodrošinājums par to, ka kārtīgi pildīs savus aizbildņa pienākumus
- 4) jā sastāda aizbilstama mantas saraksts - t.i. jāuzņem inventars.

AIZBILDŅA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI

- 1) aizbildnim jā rūpējas par aizbilstama personību, t.i. par audzināšanu. Tomēr ja aizbilstamam vēl ir dzīva māte, tad māte ir tā, kas nosaka aizbilstamā audzināšanu, un aizbildnim jāņem vērā mātes norādījumi attiecībā uz bērna audzināšanu
- 2) Visiem darījumiem kurus slēdz aizbilstamais, nepieciešama aizbildņa piekrišana - "auctoritatis interpositio" veidā. Tāpēc ar aizbilstamo noslēgts tiesiskais darījums ir sais-

tošs tikai tad, ja tas ir noslēgts ar aizbildņa klātbūtni un piekrišanu

- 3) aizbildņa pienākums rūpēties par aizbilstama mantas stāvokli, kā arī par iespējamo tās palielināšanos. Nav tiesības spekulēt ar aizbilstama mantu. Ja rodas liekas naudas sumas, tad ar to jānopērk zemes gabals (nekustams īpašums) noteiktā laikā, un ja tas nav darīts, jāmaksā soda % % u.t.t.
- 4) Aizbildnim jāpārvalda aizbilstamā manta ar tādu pašu rūpību un apzīnību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas. Atbildība pēc culpa levis in concreto principa. (diligentia, quam suis rebus adhibere solet).
- 5) Aizbildnis nedrīkst dāvināt citām personām no aizbilstama mantas.
- 6) Sākumā RT. aizliedza aizbildnim atsavināt aizbilstama mantu bez iepriekšējas pretora piekrišanas. Arī vēlāk šis princips tika paturēts, pēc kura aizbildnis aizbilstama mantu var atsavināt tikai, ciktālu tas nav nelietderīgi un nāk par labu aizbilstamam.

(Uzskaitītie seši aizbildņa tiesību un pienākumu momenti attiecināmi arī uz aizgādību).

VAIRĀKI AIZBILDŅI - AIZGĀDŅI (CONTUTORES - CONCURATORES)

Parasti tiek iecelts tikai viens aizbildnis. Bet ir iespējams, ka tie ir vairāki. Tādā gadījumā iespējamās dažādas kombinācijas

- 1) Vienam no vairākiem aizbildņiem nodots vest visas aizbilstama lietas, bet pārējie aizbildņi ir kā tutores honorarii, kuri tikai seko par galvenā aizbildņa rīcību. Var būt arī tāds stāvoklis ka
- 2) visi contutores ..., aktīvi piedalās aizbilstama lietu vešana, pie kam aizbildņi var sadalīt savus pienākumus pēc rajoniem: viens provincē otrs pilsētā; vai atkal viens par lauksaimniecību otrs par pilsētas fabrikas pārvaldību u.t.t.

Visos šajos gadījumos katrs no contutores funkcionē ka patstāvīgs aizbildnis, un citu aizbildņu piekrišana nav vajadzīga, izņemot, ka pārējiem aizbildņiem ir "ius intercessionis" (iejaukties un apturēt atsevišķa aizbildņa rīcību).

Sacītais attiecinams arī uz - concuratores.

AIZBILDŅĪBAS IZBEIGŠANAS

Izbeidzas aizbildnība par aizbilstamo

- 1) kad nav vairs vajadzības pēc aizbildnības: un tas notiek,
 - a) ja aizbilstamais sasniedzis pilngadību
 - b) ja aizbilstamais ar adopciju nonācis citā "pater familias" varā
 - c) ja aizbilstamais miris. Bet gadījumā, ja mirst aizbildnis, tad tā vietā ieceļams cits aizbildnis
- 2) kad aizbildni atceļ no amata tiesa, gadījumā ja tas paliek aizdomīgs vai negodprātīgs, u.t.t.
- 3) kad māte vai vecā māte iestājas jaunā laulībā, jo tā pati tādā gadījumā kļūst par aizbilstamo.

SŪDZĪBAS (ACTIO) KAS IZCELAS UZ AIZBILDNĪBAS PAMATA

Pēc tam, kad aizbildnība izbeigusies:

- 1) aizbildnim jānorēķinas ar bijušo aizbilstamo. Un bijušam aizbilstamam ir tiesība pieprasīt no bijušā aizbildņa norēķinus par aizbildnības laikā vestām lietām. Tas ir normas kārtības gadījums un ir bez deliktiska rakstura - saucas: actio tutelae directa.

Aizbildnim savkārt ar "actio tutelae contraria" ir tiesība pieprasīt no bijušā aizbilstama izdevumus u.c. ko viņš izlicis pa aizbildnības laiku.

Attiecībā uz honoraru aizbildnim par labu, RT. noteica, ka principā nekāda atlīdzība aizbildnim nepienākas, jo kā "munus publicus" (publiskā kluša) tā bija bezatlīdzības pienākums. Tomēr izņēmuma kārtā aizbildnim bija iespējams saņemt honoraru, un tieši tādos gadījumos, kad testamentā bija noteikts, ka aizbildnim par viņa darbu jānodod honorars. Un tādā gadījumā honorars bija jānodod.

- 2) Ja aizbildnis pa savu pienākumu pildīšanas laiku bija izšķērdīgs pret aizbilstamā mantu, tad bijušais aizbilstamais var vērst pret viņu "actio de rationibus distrahentis". Šī sūdzība jau bija ar delikta rakstura, un bija vēsta atlīdzināt izšķiesto mantu - in duplum (divkārtējā apmērā).

PROTUTELA ir persona, kas līdzīgi aizbildnim pārvalda aizbilstamo mantu pa aizbildnības laiku, bet nav aizbildnis (funkcionē tutora vietā. Bet tā kā protutors rīkojas kā aizbildnis, tad viņš arī nes aizbildnim līdzīgu atbildību pret aizbilstamo, un pret viņu var vērst "actio protutela".

Protutela atšķiras no tutela ar to ka: protutors nevar dot

- 1) auctoritas interpositio
- 2) consensus.

Tā tad tādas tiesības kā parastam aizbildnim - protuter-am nav.

AIZGĀDNĪBA - c u r a .

Dogmatiski aizgādņībai daudz līdzīgu principu kā aizbildnībai attiecībā uz tās nodibināšanu, izbeigšanos un aizgādņa tiesībām un pienākumiem.

Raksturīgākie cura (aizgādņības) veidi - sekojoši:

- 1) cura minorum: ir aizgādņība, kas tiek nodibināta par personām no 14(12)-25 g. vecumā, t.i., par nepilngadīgiem, atšķirībā no "tutela impuberum", kas nodibinama par mazgadīgiem, t.i., bērniem līdz 14(12)g. vecumā.

Raksturīgais moments "cura minorum" gadījumā tas, ka slēdzot darījumu ar zem "cura minorum" atrodošos nepilngadīgo personu, pietiek ka aizgādņis dod consensus (pirms var pēc tiesiskā darījumā). "Auctoritas interpositio" "cura minorum" gadījumā nav vajadzīga.

Kā jau bija teikts, Justiniana laikā "cura minorum" saplūda savā būtībā ar "tutela impuberum" tāpēc arī P.T. šķirojumu: "cura minorum un tutela impuberum" vairs nepiemin, bet runā tikai par "aizbildnību" par personām, kas nenasniedza pilngadību.

- 2) Cura furiosi - ir aizgādība par garīgi slimiem, ārprātīgiem u.t.t., (furiosi, dementes, mente capti). Aizgādnim šai gadījumā jā rūpējas nevien par aizgādājama mantas stāvokli, bet arī par slimas personas ārstēšanu u.t.t. Furiosus nevar slēgt tiesiskus darījumus ar citām personām, izņemot "lucida intervala" (gaišajos starplaikos) laikā Ucl. 1362 p.
- 3) Cura prodigi - ir aizgādība par izšķērdētājiem, kas bija pazīstama jau 12.t.l. "Cura prodigi" atšķiras no "cura furiosi" ar to, ka aizgādnim nav jā rūpējas par izšķērdētāju personu (jo izšķērdētājs pēc RT. neuzskatams par slimu personu), bet tikai par izšķērdētāja mantas stāvokli, jo aizgādība par izšķērdētāju pēc RT. tika nodibināta izšķērdētāja tuvinieku mantisku interešu labā: lai izšķērdētājs ar savu rīcību nenovestū savus tuviniekus un bērnus trūkumā. Arī jaunlaiku tiesībās šis princips plaši pārņemts.
- 4) Cura debilium personarum. Debiles ir personas, kas ir ar kādiem miesīgiem trūkumiem, piem., - kurls, mēms, kurlmēms, akls. Tie atšķiras no "furiosi" ar to, ka pēdējie ir plānprātīgi, garīgi slimi, bet "debiles" ir tikai ar miesīgiem trūkumiem.

Tā kā "debiles" nav pilnīgi darbības nespējīgi, tad aizgādņa iecelšana par viņiem var notikt ne citādi, ka ar viņu pašu vēlēšanos, un piekrišanu, jo, ja "debiles" nelūdz tiesai iecelt sev aizgādni - tad nav arī iecelams Ucl.1307 p.

5) Cura bonorum

Šinī gadījumā tiek iecelts aizgādnis dažādu mantu pārvaldīšanai un proti kā:

- a) cura bonorum absentis - prombūtnē esoša mantas aizgādība,
- b) cura hereditatis iacentis - mantojuma masas aizgādnis
- c) konkursa masas aizgādnis u.t.t.

V. MANTOJUMA TIESĪBAS

§ 43.

Mantojuma tiesības aptver to normu kopumu, kas regulē mīrušas personas mantas likteni.

Nodaļa par mantojuma tiesībām R-T-bās bija labi izstrādāta, bet ņemot vērā jaunā laika gara ietekmi, jaunlaiku tiesības pilnīgi vairs nepārņem RT. uzskatus par mantojuma tiesībām.

Pēc RT. mantojuma tiesības pamatojas uz universālo sukcesiju t.i., mantinieks kļūst mantojuma atstājēja universālais mantinieks, t.i., uz mantinieku pāriet ar vienu aktu visi mantojuma atstājēja aktīvi un pasīvi: mantinieks itkā pieņem sevī visu mantojuma atstājēja

personību.

MANTOŠANAS INSTITUTA VĒSTURISKĀ IZVEIDOŠANĀS

- 1) Pēc senām - pirmatņējām - RT. mantošanas tiesības nepastāvēja. Katra lieta ar mantisku vērtību piederēja kviritu kopai. Ja arī vēlāk kviritu kopa atsevišķam kviritam piešķīra ar "privatio" aktu (ar "ius" - ex iure Quiritium) kādu lietu (res), tad šim kviritam nomirstot, viņam personīgā lietošanā piešķirtā lieta atgriežas atpakaļ kviritu kopai.
- 2) Ar laiku, dzīves procesam izveidojoties, uz dažām lietām kvirīts varēja dabūt tiesību iegūt tās savā īpašumā, kā arī novēlēt to mantiniekiem, bet tikai saviem bērniem (sui heredibus). Pie kam raksturīgs šeit tas, ka ja kāds no bērniem nesauņēma mantojumu, tad neviens cits no tālākiem agnātiem nevarēja mantojumu dabūt, jo personas jēdziens nesniedzās tālāk par tiešiem pēcnācējiem; citiem vārdiem mantojums tādā gadījumā atgriezās kviritu kopai. Tādā kārtā personiska īpašuma ideja attiecībā uz mantošanu aprobežojas ar mantojuma atstājēja tiešiem pēcnācējiem: kā personas turpinājumu bērnos.

Un šīs personiskās lietas īpašnieks saucas herus - ja viņš nomirst - tad viņš ir defunctus - (defunctus - tāds kas beidzis eksistēt); bet tā kā šim defunctus tomēr pēc RT. ir "ius" uz atsevišķām lietām, kuras viņam piederēja kā herus-am., tad visas šīs lietas, kuras kopā saucas par heredium pārgāja uz mantinieku - kas saucas heres. Tā tad herus - am bija "ius" uz "heredium", un šis ius pārgāja arī uz heres t.i., tikai uz tiešiem pēcnācējiem - bērniem, bet ne tālāk.

Šai gadījumā pēc RT. nav vis mantojamas mantas kā tādās pārņemšana no heres puses, bet gan "ius" turpinājums no herus uz heres.

Šematiski:

Herus (defunctus) ius heres (sui heredibus).

Jo gadījumā, ja šie sui heredes nav, vai tie kādu apstākļu pēc nevar pieņemt "ius" uz heredium - heredium pāriet atpakaļ kviritu kopai. Te redzam, ka pēc senām civilām RT. pastāvēja pilnīga identitāte starp nomireju un viņa tiešiem mantiniekiem.

- 3) Arī vēlākos laikos, kad mantošana notika plašākā apmērā un mantošanu apzīmēja kā universalo sukcesiju, arī tādā gadījumā runāja par "ius" pāreju no mantojuma atstājēja uz mantiniekiem, (gadījumā ja grib apzīmēt vairāku atsevišķu tiesību pāreju - lieto vārdu "iura").

Tapēc JUSTINIANS saka, ka "hereditas nihil aliud est, quam successio in univsum ius quod defunctus habuerit".

Pomponius - "heres in omne ius mortui succedit".

MANTINIEKA NEAPROBEŽOTĀ ATBILDĪBA PAR MANTOJUMA ATSTĀJĒJA SAISTĪBĀM RT.

Ja nu pēc RT. bija tik liela identitāte starp "herus" (mantojuma atstājēju) un "heres" mantojuma pieņēmēju - mantinieku), tad iznāk, ka mantinieks nes neaprobežotu atbildību par nomireja saistībām, pie kam mantinieki sākumā bija nevien kā "sui heredes", bet pat "necessarii". Tāpat līdz JUSTINIANA laikam bija vispārējs noteikums, ka mantojuma pieņēmējs (mantinieks) atbild par visām mantojuma atstājēja saistībām, pat par tādām, kuras viņš mantojuma atklāšanas un pieņemšanas laikā vēl nav zinājis.

Šis princips saucas "ultra vires hereditatis - pāri mantojuma spēkiem (neaprobežotā atbildība par mantojuma atstājēja saistībām).

JUSTINIANS atviegloja šo pastiprinātu mantinieku atbildību, nosākot, ka mantinieks atbild tikai - "intra vires hereditatis" (mantojuma spēka apmērā), - saskaņā ar "beneficium inventarii" (sk. § 47)

MANTOJUMA JURIDISKAIS MOMENTS, NO TĀ ATKLĀŠANAS BRĪŽA

Jau klasiskās tiesībās izveidojas "heredium voluntarii" princips t.i. mantiniekam vairs nav nepieciešami jāsaņem mantojums, ka tas ir pie "heredium necessarii" principa, bet mantiniekiem pašiem jāpieteicas pēc mantojuma, un ja viņi atzīst mantojuma pieņemšanu sev par nevēlamu, viņi var no tās pieņemšanas atsacīties, - nepieņemot mantojumu.

No mantojuma atklāšanās līdz pieņemšanai no mantinieka puses atzīmējami sekoši momenti:

- 1) delatio - mantojuma atklāšanās moments
- 2) hereditas iacet (hereditas iacens P.T.) - jau atklāta mantojuma "gulēšana" līdz kamēr to saņem mantinieks
- 3) aditio - jeb acquisitio hereditatis - mantojuma pieņemšana no mantinieka puses.

MANTOJUMA JURIDISKĀ KONSTRUKCIJA ROMIEŠU JURISTU UZTVERĒ

Tā kā mantojuma juridiskā daba no tā atklāšanas brīža līdz to pieņem mantinieki juridiski nestabilā, tad jau klasiskā laikmeta R. juristi sāka debatēt par "hereditas iacet" juridisko konstrukciju un tā:

- 1) POMPONIJS saka: "hereditas personam hereditatis sustinet", t.i. mantojums reprezentē (izteic) mantinieku.
- 2) ULPIANS : "hereditas enim non heredis personam, sed defuncti sustinet", t.i. mantojums reprezentē (izteic) nomireja personu.
- 3) FLORENTINUS : "hereditas personae vice fungitur, sicut municipium et decuriaet societas" - t.i. mantojums funkcionē personas vietā līdzīgi dekurijai, municipalitātei, sabiedrībai u.t.t.
- 4) JUSTINIANA novelē: "unam quodammodo esse personam" t.i. mantojuma atstājējs un mantinieks ir viena un tā pati persona.

Kā redzam ir pretrunas, un šīs pretrunas par mantojuma juridisko konstrukciju pārgāja arī Pandektu doktrinā.

P:T. UZSKATI PAR MANTOJUMA JURIDISKU BŪTĪBU

Minēto pretrunu dēļ, P.T., pieslienoties vienam vai otram RT. avotu uzskatam, dibina dažādas teorijas un atzinumus par mantojuma juridisko būtību.

Atzīmējami sekojoši trīs novirzieni:

- 1) Spirituala uzskata piekritēji, kas saka, ka mantošanas gadījumu-

mā notiek nomireja personības mantošana. Te MITTEIS aizrāda, ka "transcendentaļ uzskats par individa nemirstību viņa pēc-
nācējos, bija izejas punkts Romiešu mantojuma tiesībās".

- 2) REĀLĀ UZSKATA PIEKRITĒJI, kas neapmierinas ar "personības man-
tošanas" atzinumu, nostājas uz reālā viedokļa izsākas, ka
mantošanas gadījumā notiek mantojuma atstājēja mantiski tie-
sisku attiecību pāreja uz mantojuma saņēmēja personu.
- 3) FIKCIJAS uzskats: Ka mantošanas tiesībās ir darīšana ar prezu-
mejamiem (reāli neesošiem) priekšstatiem.

MANTOJUMS KĀ MANTISKO TIESĪBU KOPIĒBA

R.T. runājot par atsevišķām lietām un lietu kopībām izšķir:

- 1) res singulares (unitae res) piem., cilvēks, lops
u.t.t. un
- 2) universitas rerum (lietu kopības), kas savkārt
sadalījās
 - a) universitas rerum coherentium, lietas, kas atradās zinamā
fiziskā kopsakarībā (saistība) piem., ēka, kugis u.c. un
 - b) universitas rerum distantium, lietas kas sastāvēja no atse-
viskām fiziskām lietām, piem., ganampulks, biblioteka.

P.T. universitas rerum distantium nosauc par

- 1) Universitas factum, t.i. faktisko lietu kopība, bet kā pret-
statu tam rada
- 2) universitas iuris - tiesību kopība, kur pielaiž kā fizisko tā
arī tiesisko jēdzienu kopas, t.i. kas satur sevī ir res cor-
porales, ir res incorporales un kā piem., šeit ir - hereditas
(mantojums).

Tā tad mantojums pēc P.T. ir Universitas iuris, t.i. tiesību kopī-
ba. Tomēr apzīmējot mantojumu kā tiesību kopība jāuzsver tās man-
tisko momentu, proti, kā mantisko tiesību kopību, jo mantojumā ne-
ietilpst sekošas personiskās tiesības:

- 1) laulība
- 2) aizbildnība
- 3) patria potestas
- 4) personiskie servituti
- 5) valdījums
- 6) dienesta stāvoklis
- 7) personiskās privileģijas.

SAISTĪBU MANTOŠANA

Līdzīgi tam, ka cesijas gadījumā (t.i. saistības realizēšanas ie-
spējas pārņemšanas no vienas personas uz otru - dzīvo starpā) uz ce-
sionaru pēc RT. nepāriet vis "ius", bet "actio", tā mantošanas ga-
dījumā uz mantinieku pāriet tikai "actio" pret mantojuma atstājēja
parādniekiem, bet ne "obligatio" kā tāda.

Tā tad kreditora vai parādnieka (prasītāja vai atbildētāja) nāve
neved pie actio izbeigšanās viņu mantinieku starpā. Pie tam attie-
cībā uz mantiskām saistību prasībām RT.principis: "actiones heredi
et in heredem competunt".

No principa ir divejādi izņēmumi:

- 1) ar prasītāja (kreditora) nāvi pārtraucas prasības, kuru mērķis bija sagādāt prasītājam - kreditoram materialu atlīdzību par viņam izdarīto personīgo apvainojumu, t.s. actiones vindictam spirantes, pie kurām pieskaitama: actio iniuriarum, querella inofficiosi testamenti, actio revocatio donationis propter ingratitudinem u.c. Tā tad kreditora mantinieks t.s. actiones vindictam spirantes nemanto.
- 2) Ar atbildētāja (parādnieka) nāvi izbeidzas actiones poenales ex delicto prasības ar soda raksturu, jo "heres in poenam non succedit".

Tomēr ar laiku, sevišķi P.T. sakarā ar "condictio furtiva" principu izveidošanos bija atzīts kā mantinieks atbild par obligationes ex delicto, saskaņā ar "iuxta facultates hereditatis", t.i. tikai mantojuma masas apmērā, par cik tā palika bagātāka.

UCL.NOTEIKUMI PAR MANTOJUMA TIESĪBĀM

Ucl. 382p. "Mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātām plederējušas viņa patiesā vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Šajā ziņā mirušo vai par mirušo izsludināto sauc par mantojuma atstājēju".

Ucl. 383p. - "Mantojums ir juridiski persona. Mantojums var iegūt tiesības un uzņemties saistības".

Tā tad redzam ka Ucl. mantojuma jēdziens neatbilst RT., bet gan P.T. konstrukcijai.

MANTOJUMA TIESĪBU NOVIETOJUMS SISTEMĀ

- 1) R.T. - t.i. pēc INSTITUCIJAS sistēmas, mantojuma tiesības novieto otrā daļā pie - "res" (persona res actiones), jo runājot par lietām - "res" - romiešu juristi šķiroja tās kā res corporales un res incorporales, bet "Incorporales res hae sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iura consistunt, sicut hereditas, usufructus, obligationes quoque modo contractae".
- 2) P.T. - t.i. PANDEKTU sistēma mantojuma tiesības kā plašāku nodaļu izdala atsevišķā nodaļā apskatot tās sistēmas beigās, (vispārējā daļa, lietu tiesības, saistību tiesības, ģimenes tiesības, mantojuma tiesības).
- 3) Ucl. mantojuma tiesības apskata otrā vietā. (Ievads ģimenes ties., mantojuma ties., lietu ties., saistību ties.).

IZŠKIRĪBA STARP HEREDITAS UN BONORUM POSSESSIO

RT. izveidoja divas mantojuma tiesību sistēmas:

- 1) mantošana pēc ius civilium jeb "hereditas" šaurākā nozīmē un
- 2) mantošana saskaņā ar pretora ediktu, jeb bonorum possessio (t.i. attiecās uz "ius praetorium").

Abu šo sistēmu pamatā ir vieni un tie paši pamatprincipi: kā civilais mantinieks (heres), tā arī pretoriskais mantinieks (bonorum possessor) ir mantojuma atstājēja universalie pēcnācēji.

Tomēr ir arī kardinālas atšķirības šo divu institutu starpā:

- ad.1. Tā kā civila mantošana - hereditas - gadījumā pilnīgi pamatojas uz agnatisko radniecību, tad tā tika kārtota pēc principa: "legitimus hereditatibus successio non est", t.ī., ja tuvākais agnatiskais radnieks atkrit no mantojuma, tad pārējie mantinieki vairs netika aicināti un nevarēja pieņemt mantojumu, (tādā gadījumā mantojums pāriet kviritu kopai)
- ad.2. pie "bonorum possessio" pretors līdzās agnatiskiem radniekiem sāka aicināt pie mantojuma pieņemšanas arī kognatiskus radniekus, pie kam ievēda successiorum edictum, t.ī., ja tuvākie likumīgie mantinieki nevēlējās vai nevarēja pieņemt mantojumu, tad tika aicināti nākošie - (tālākie).

Tālāk:

- ad.1. hereditas gadījumā mantošanā tiesīgā persona aizsargājas ar "actio hereditatis petitio", bet
- ad.2. pie bonorum possessio - mantošanā tiesīgā persona aizsargājas ar "interdictum quorum bonorum" - t.ī., pretors zināmām personām (asinsradniekiem) dod tiesību iestāties mantojuma valdījumā. Interdictum quorum bonorum ir "interdictum adipiscendae possessionis" veids.

Vēlākās imperatoru tiesībās izšķirība starp civilo un pretorisko mantošanas sistemu arvien mazinājusies, tā kā JUSTINIANA laikā tā paguva gandrīz saplūst savā būtībā, un bonorumpossessio zaudēja katru patstāvīgu nozīmi, kā vienā tā otrā gadījumā runāja par mantojumu - h e r e d i t a s.

MANTOŠANAS NOTEIKUMI - te jāapskata:

- 1) mantojuma atstājēja nāve
- 2) mantojuma atklāšana
- 3) mantnieka aicinājums
- 4) mantotspējīgs mantnieks
- 5) mantojuma iegūšanu.

MANTOJUMA ATSTĀJĒJA NĀVE

- 1) Lai iestātos mantošana, nepieciešama mantojuma atstājējas personas nāve. Kamēr mantojuma atstājējs ir dzīvs, nevar būt runas par mantojuma tiesības uz viņa īpašumu: "hereditas viventis non datur". Tikai iestājoties nāvei, iespējama mantošana.
- 2) Dažreiz nāves moments tiek prezumēts. Tā pēc RT.persona, krisdama gūstā, skaitas līdzīgi kā mirusi, bet tā ir "presumptio iuris", (var apgāzt), jo jā gūstā kritusi persona zināmā laika sprīdī atgriežas atpakaļ, viņas tiesības atjaunojas.

MANTOJUMA ATKLĀŠANA- (delatio) UN AICINĀJUMS MANTOT

Ar nāves brīdi tiesību subjekts no dzīvo saraksta izkrīt un šis moments ir mantojuma atklāšanas moments - d e l a t i o , bet ar to vien nepietiek, vajadzīgs vēl aicinājums mantot. Te paceļas jautājums uz kādiem pamatiem pēc R.T. varēja atklāties mantojums un mantnieku aicināšana. --

R.T. pazīst divus mantojuma atklāšanas veidus:

- 1) vel ex testamento - vai nu ar testamentu
- 2) vel ab intestato - vai uz likuma pamata.

Mantojuma atstājējam nomirstot, vispirms meklē pēc testamenta, t.i., vai nav atstāts testaments. Bet, ja testaments nav atstāts, tad mantinieku aicināšana saņemt mantojumu, notiek uz likuma pamata. Tāpat gadījumā ja atstātais testaments ir ar trūkumiem, iestājas likumiskā mantošana.

Pandektu tiesības radīja vēl trešo mantošanas veidu - "mantojums uz līguma pamata" (jeb līgumiskā mantošana), pie kam tai ir priekšroka pret diviem pirmiem veidiem.

NEMO PRO PARTE TESTATUS, PRO PARTE INTESTATUS DECEDERE POTEST

Lai gan R.T. pazina divus mantošanas pamatus, vai nu pēc testamenta, vai uz likuma pamata, tomēr reizē divi mantošanas pamati nevarēja būt - "nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest" - nevar reizē mantot ir pēc testamenta ir uz likuma pamata.

Savā būtībā tā ir īpatnēja konstrukcija, kuras izskaidrojums meklējams ROMAS senatnes tautas sapulcēs,

Šis princips pārgāja arī jaunlaiku tiesībās, tāpat vietējo civillikumu kopojumā, bet Ucl. atkāpjas no šī principa, nosakot, ka (Ucl.389 p.) Aicinājums mantot iestājas mantojumam atklājoties. (Ucl.655 p.) Aicinājuma pamati ir mantojuma atstājēja tiesīgi izteikta griba vai likums.

Mantojuma atstājējs savu gribu var izteikt testamentā vai mantojuma līgumā.

Līgumiskai mantojuma tiesībai ir priekšroka pret testamentaro, un kā pirmā, tā otrā ir priekšroka pret likumisko; visi trīs mantojuma tiesību veidi var pastāvēt kopīgi.

(P.T. "mantojuma līgumu" sauc par "Erbvertrag").

MANTOTSPĒJĪGS MANTINIEKS (MANTOTSPĒJA)

Princips, ka mantiniekam jābūt pārdzīvojušam mantojuma atstājēju, pie kam R.T. mantotspēju no vienas puses

- 1) paplašina, jo mantotspējīgie ir nevien pilntiesīgie tiesību subjekti, bet arī "nasciturus" var mantot, kas, lai gan neskaitas par tiesību subjektu. (Jo princips ir tāds, ka "nasciturus" skaitas par dzimušu, ja iet runa par tiesībām, kas nāk viņam par labu), no otras puses R.T. mantotspēju
- 2) sašaurina, jo mantotnespējīgie ir
 - a) vergi,
 - b) peregreni
 - c) valsts nodevēji
 - d) atkritēji (kristianisma laikā)
 - e) atraitne, ja tā neievēro sēru laiku,

bez tam vēl ir

- 3) ierobežojumi mantiniekiem un proti
 - a) Sievieteī pēc senām R.T. nepienākās mantot pēc testamentā,

bet dzimstības paaugstināšanas nolūkā, imperatoru laikmetā sievietei, kurai ir trīs bērni, saskaņā ar - ius trium liberorum - deva tiesību mantot pēc testamenta.

- b) Caelibes - neprecētie neko nevarēja mantot pēc testamenta.
- c) Orbi - precētie bet bez bērniem var saņemt "ex testamento" ne vairāk par pusi no tā, kas viņiem bija novēlēts no mantojuma atstājēja mantas.

JUSTINIANA laikā šie ierobežojumi sievietēm caelibes un orbi mantošanas ziņā atkrita.

MANTOJUMA IEGŪŠANA (PIENEMŠANA) - acquisitio hereditatis

Vēsturiskās izveidošanas ceļā, kā jau bija teikts jāšķir divējāda veida mantojuma iegūšana:

- 1) Originārais (pirmatnēja) mantošanas veids: tā bija pirmatnējā universālsukcesija, pēc kuras no mantojuma atstājēja uz mantinieku pāriet personiskais ius, pie kam mantojuma atstājēja mantinieki skaitas - sui heredes t.i. viņiem bija nepieciešami jāsaņem nomireja "ius" uz mantojumu - heres necessarii.
- 2) derivatīvais mantošanas veids, pēc kura mantiniekus aicina un viņiem ir tiesība vai nu pieņemt vai nepieņemt mantojumu.

Derivatīvais mantošanas veids pārgāja arī mūsu tiesībās, pēc kura persona kurai tiesība saņemt mantojumu var brīvī izšķirties vai nu pieņemt vai nepieņemt mantojumu.

Tomēr jau R.T. noteica, ka

gadījumā, ja kāds pienēmis mantojumu, tad viņš par mantinieku paliek uz visiem laikiem; semel heres, semper heres (ja nu reiz iestājies par mantinieku, tad par mantinieku arī jāpaliek).

HEREDITAS IACENS

No mantojuma atklāšanas līdz mantojuma saņemšanas (iegūšanas) brīdim pie derivatīvas mantošanas var paiet dažreiz lielāks vai mazāks starplaiks (piem., prezumējamais mantinieks atrodas prombūtnē vai šaubās: pieņemt vai nepieņemt mantojumu). Tāpēc tāda pārējošā laikā bezsaimieka mantojums saucas "hereditas iacens", t.i. Gulošais mantojums, kas gaida savu mantinieku. Un jau R.T. noteica ka "hereditas iacens personae vice fungitur" - t.i., funkcionē personas vietā kā tiesību subjekts (P.T.)

Tā tad pie origināras mantošanas vērojama - ius nepārtrauktība starp mantojuma atstājēju un pieņemēju, bet vēlākais derivatīvais mantošanas princips starp mantojuma atklāšanas un pieņemšanas brīdi konstruē mantojumu kā "hereditas iacens", t.i., mantojums pa šo starplaiku kļūst tiesību subjekts (P.T.)

§ 44.

TESTAMENTARĀ MANTOŠANA

Testaments ir vienpusējs pēdējās gribas izteikums ar ko kāda persona iecel sev mantinieku.

Un tieši mantinieka iecelšana, sastāda būtisku testamenta sastāvdaļu - pazīmi. Un kā GAIUS saka, tad mantinieka iecelšana ir "caput et fundamentum testamenti" vai atkal JUSTINIANS saka, ka testamenta spēks iestājas tikai ar mantinieka iecelšanu.

MANTINIEKA IECELŠANAS KĀRTĪBA TESTAMENTĀ

- 1) Pirmatnēja testamentāra mantinieka iecelšanas forma bija "Titius heres mihi esto". Tikai tādiem formāliem vārdiem varēja iecelt testamentā sev mantinieku, katra cita formula bija nepietiekoša, jo pretējā gadījumā testaments kā tāds nebija testaments. (Vārds "esto" norāda atliekas no seno tautas sapulču izteikuma, mantinieku iecelšanas gadījumos).
- 2) GAIJA laikā (klasiskā laikmetā) sāka atļaut lietot testamentā arī "Titium heredem esse iubeo" formulu, bet visas citas formas tomēr nepieļāva.
- 3) JUSTINIANA laikā jau neprasija formalitātes ievērošanu: vienālgā ar kādiem vārdiem izteica mantinieka iecelšanu - nepieciešama bija tikai mantinieka iecelšana kā tāda.

KODICILLS UN TĀ ATŠKIRĪBA NO TESTAMENTA

Gadījumā ja sastādīts tāds pēdējās gribas rīkojums (mortis causa) kurā nav nozīmēts mantinieks, tad tas nav vairs testaments bet kodicills. Tāpat nebija testamenta spēka tādām pēdējām gribas izteikumam kurā nav ievēroti citi testamentā noteikumi, piem., nebija izteikts saskaņā ar formalitāti, t.i. pēdējās gribas izteikumu izteica citiem vārdiem nekā tas bija paredzēts (senās RT.) - Tādā gadījumā pēdējās gribas izteikums pārvērtas par kodicillu.

Un zīmīgi, ka RT. pēdējās gribas izteikumā bieži mantojuma atstājējs pievienoja "kodicilla klauzulu", t.i. gadījumā, ja šo dokumentu nevarēs uzskatīt par testamentu, lai uzskata to par kodicillu un tās noteikumi:

- 1) "Clausula codicilaris" nav prezumejama, bet tā noteikti jānorāda pēdējā gribas izteikumā.
- 2) Kodicilam pietiek ar pamazinātu liecinieku skaitu pie tā izgatavošanas. Taisot testamentu nepieciešami 7 liecinieki pēc RT., bet pie kodicila tikai 5.

Tā tad kodicills ir līdzīgi testamentam vienpusīgs pēdējās gribas rīkojums ("mortis causa"), bet tikai nesaturošs sevī mantinieka iecelšanu, bet gan aizliegšanu mantot zināmām personām, legātu iecelšanu u.t.t.

Tā tad R.T. kodicila mērķis bija pie zināmiem apstākļiem saglabāt mantinieku intereses.

TESTAMENTA ATŠKIRĪBA NO MANTOJUMA LĪGUMA

- 1) Testaments ir vienpusīgs pēdējās gribas izteikums, t.i., vienpusējs tiesiskais darījums.
- 2) Mantojuma līgums ir divpusējs tiesiskais darījums, un proti, līgums ar visām tā, kā līguma, būtiskām pazīmēm.

TESTAMENTA SATURS

Tā tad pēc R.T.

- 1) pirmā vietā testamentā paredzēta mantinieka iecelšana - "heredes institutio" (pie kam vēl mūsu vietējo civillikumu kopojumā - testamenta pirmā vietā bija paredzēts "mantinieks" - bet Ucl. šo prasību vairs neuztur).
- 2) Otrā vietā pēc R.T. testamentā nāk mantojuma atstājēja pēdējās gribas izteikums, t.i. tas ko persona gribējusi attiecībā uz savu atstāto mantojumu.

TESTAMENTI FACTIO ACTIVA UN PASIVA

(iespēja taisīt testamentu kā arī iespēja saņemt mantojumu uz testamentam pamata).

1. TESTAMENTUM FACTIO ACTIVA

Pēc RT. taisīt testamentu - testamenti factio activa (tiesību atstāt pēc sevis testamentu) varēja tikai "cives Romani sui iuris". "Testamenti factio activa" tiesība jābūt personai tani laikā, kad viņa taisa testamentu.

Nevar taisīt testamentus:

- a) vergi; peregrini; personas ar "capitis de minutio"; "personae alieni iuris" - izņemot gadījumos, kur dēls attiecībā uz savu "peculium castrense" un "peculium quasi castrense" varēja atstāt testamentu; impuberes; izšķērdētājs; garā slimie;
- b) tad nāk tādas personas, kas principā var taisīt testamentus, bet kas savu fizisku trūkumu dēļ navar līdzīgi citiem pilntiesīgiem pilsoņiem izteikt savu pēdējo gribu, un tie ir: kurlie, mēmie, kurlmēmie un akli. Tiem paredzēta īpaša kārtība pie testamentu taisīšanas. (Skaties tālāk: testamentā ārkārtējās formas).

2. TESTAMENTUM FACTIO PASIVA

Te ietilpst tādas personas kuras dažu iemeslu dēļ ierobežotas būt par mantiniekiem. Un tādas personas pēc senām R.T. bija sievietes, neprecētie (caelibes) un precētie, bet bez bērniem (orbi) skaties augšā (§ 43.)

TESTAMENTU FORMAS

Kā jau aizrādīts testamentā būtiska pazīme ir tā noteiktā forma, vārda formalisma nozīmē. Kā formāls akts - testaments nav spēkā, ja pie tā sastādīšanas nav ievērotas testamentā formas būtiskās pazīmes.

Atkarībā no laikmetiem izšķir trīs R.T. testamentu formas.

- 1) Vissenākās testamentu formas - kā publiskie akti.
- 2) Testamentum per aes et libram - privata rakstura testamenti.
- 3) Tabulae testamenti septem signis testium obsignatae -
- 4) Justiniana laika testamenti.

VISSENĀKI - PUBLISKI - TESTAMENTI

Vissenākie pēdējās gribas izteikumi testamenta formā bija:

- 1) testamentum in comitiis calatis - testaments, kas sastādīts - tautas sapulcēs (divi reizes gadā notika) un
- 2) testamentum in procinctu - testaments, kas sastādīts armijas frontes priekšā.

Abas šīs testamentu formas, ka redzams - publiskā rakstura.

TESTAMENTUM PER AES ET LIBRAM

Ar laiku izveidojas jauna testamentu forma, un proti "testamentum per aes et libram". Šī testamenta sastādīšanas forma notika 5 liecinieku (testes), libripens un "familiae emptor" (šķietams pircējs) klātbūtnē. Tā tad bez testatora te piedalījās 7 personas. Pats testamenta sastādīšanas akts bija šķietama (fiktīva) mantas pārdošanas rakstura. Un proti manta (t.i. kura pēc mantojuma atstājēja nāves bija domāta atklāšanai mantojumā), tika mancipeta tā saucamam "familiae emptor", kas skaitījās "heredis loco", (familiae emptor bija testatora uzticības persona, kas uzņemas uz sevi pienākumu izpildīt testatora pēdējās gribas rīkojumus (izteikumus), kurus testator tāpat pie šī testamenta sastādīšanas akta izteica).

Piecu liecinieku libripensa un testatora klātbūtnē - familiae emptor turot rokās vara gabaliņu skaitīja attiecīgu nuncupatio formulu. ("Familiam pecuniamque tuam endo mandatela tua custodelaque mea esse aio et ea quo tu iure testamentum facere possis secundum legem publicam hoc aere aeneaque libra esto mihi empta").

Noskaitot "nuncupatio" formulu "familiae emptor" uzlīta ar vara gabaliņu pa svariem (jo sākumā notika reāla, bet vēlāk tikai irrealā mantas pārdošana), nodeva vara gabaliņu testatoram, kas savukārt izteica savus rīkojumus (izteikumus) attiecībā uz savas mantas likteni mortis causa, nobeidzot tās ar tādu pašu norādījumu uz lieciniekiem, ar kādiem testatori parasti griezās pie tautas, pie testamenta sastādīšanas tautas sapulcē: " ita do, ita lego, ita testor, ita quae vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote "

Ar laiku mancipācijas rakstura testaments tika radikāli pārveidots.

P i r m k ā r t "familiae emptor" nozīme kā "heredis loco" izbeidzas, un viņa vietā jau par tiešām mantiniekam tika iecelti s attiecīgi mantinieki. Sakarā ar to "familiae emptor" nozīme kļuva tīri formāla, viņš faktiski tika pielīdzināts pārējiem lieciniekiem.

O t r k ā r t - izveidojies paradums sastādīt rakstisku testamentu, kuru bez testatora parakstīja 5 liecinieki, libripens un familiae emptor, līdz ar ko agrākā atsevišķu rīkojumu uzskaitījumu nuncupatio formula bija nomainīta ar vispārēju formulu, testators pēc "mancipatio" akta ņēma rokās rakstisku un liecinieku parakstītu testamentu, un rādot to klātesošiem runāja vārdus: ita do, ita lega u.t.t.

TABULAE TESTAMENTI SEPTEM SIGNIS TESTIUM OBSIGNATAE

Tā kā ar laiku testamenta sastādīšanas akta smaguma punkts tika pārnests uz rakstisku dokumentu, tad pretors noteica ka dos "bonorum possessio" katram, kas uzrādīs "tabulae testamenti septem signis testium obsignatae", t.i. ka testamentu varēja sastādīt neievērojot mancipatio un nuncupatio aktu formalitātes, bet apmierinoties ar septiņu liecinieku parakstiem, kas apstiprināti ar zīmīgiem.

TESTAMENTU FORMAS JUSTINIANA TIESĪBĀS

JUSTINIANA tiesībās izveidojas sekojošas testamentu formas:

- 1) Parastas privatas formas testamenti
- 2) Publiskās formas testamenti
- 3) Ārkārtēju formu testamenti

PARASTAS PRIVATAS FORMAS TESTAMENTI

Pie parasto privato testamentu sastādīšanas JUSTINIANS noteica sekošas prasības:

- 1) Testaments jātaisa 7 spējīgo liecinieku klātbūtnē. (Mancipatio akts nevajadzīgs). Spējīgie liecinieki - testes idonei - nozīmē to, ka par lieciniekiem var būt tikai tādi, kam pēc likuma atļauts būt par lieciniekiem pie testamenta sastādīšanas.

Nevar būt par testamentu lieciniekiem: sievietes, nepieaugušie, vergi, mēmi, kurli, akli, furiosus, izšķērdētāji, un bez tam vēl "intestabiles" t.i. personas, kas zaudēja liecinieku spējas.

- 2) Lieciniekiem jābūt "rogati" - specialī aicinātiem būt par lieciniekiem pie testamentu sastādīšanas. Nevar būt par testamentu lieciniekiem personas, kas pašas bez uzaicināšanas uzmācas būt par lieciniekiem.
- 3) Lieciniekiem jābūt - "voluntarii", t.i. tādiem, kas nav piespiesti būt par lieciniekiem, bet brīvā gribā liecina.
- 4) Taisot testamentu nedrīkst būt pārtrauktības tā taisīšanā t.i. nepieciešams "unitas actus": - laika un vietas ziņā; nevar taisot testamentu vienai daļai lieciniekiem dot to parakstīt šodien, bet pārējiem rītu, u.t.t.

Tālāk JUSTINIANS šķiro:

- 1) mutiskos testamentus un
- 2) rakstiskos.

1. MUTISKAIS TESTAMENTS

Mutiskā testamentu gadījumā testators izklāsta 7 liecinieku klātbūtnē savu gribu - un lieciniekiem, noklausoties, jāatceras testatora izteiktais, jo pēc testatora nāves lieciniekiem būs jāiet pie tiesas un jāapliecina testatora pēdejās gribas izteikums.

Bet bieži gadas ka liecinieki, kaut ko aizmirst, tāpēc jau RT. noteic, ka šo mutiskā testamentu (testamentum nuncupativum) saturu liecinieki var vēlāk arī pierakstīt, t.i. "testamentum nuncupativum in scripturum redactum", bet arī tādā gadījumā tāds dokuments nav rakstiskais testaments, bet joprojām skaitas mutiskais testaments; jo kā rakstiskais dokuments tas palīdz tikai lieciniekiem atcerēties testatora mutisko izteikumu.

2. RAKSTISKIE TESTAMENTI

Pie rakstiskiem testamentiem pats rakstītais dokuments ir testaments, un tas saucas:

- 1) testamentum holographum, ja to uzrakstījis pats testators, vai arī
- 2) testamentum allographum - gadījumā, ja testators licis kādam citam piem. vergam - vispār kalpotājam - uzrakstīt savu testamentu.

Kā vienā tā otrā gadījumā testatoram septiņu liecinieku klātbūtnē jāizteic testamenta saturs, un savu izteikto jāatzīst par saistošo. Pēc tam testators un liecinieki paraksta dokumentu un apstiprina ar zīmogu.

Tā kā var nākt gadījumi, kad testators, citkārt negrib izpaust lieciniekiem savu pēdējo gribu testamentā, tad vēlāk tiesības pielaiž, kad testators liecinieku klātbūtnē tikai paraksta savu parakstu, lieciniekiem redzot. Pēc testatora parakstas vēl liecinieki un pievienojotiem zīmogus, tagad dokuments ir testaments.

PUBLISKĀS FORMAS TESTAMENTI

Lai gan pie romiešiem pārsvarā bija privata rakstura testamenti, tomēr bija iespējami arī šādi publiskā rakstura testamenti:

- 1) testamentum principi oblatum: te testators mājās taisīto (uzrakstīto) testamentu aiznesis valdniekam glabāšanā - līdz ar to testaments kļūst - publiska rakstura,
- 2) testamentum apud acta conditum: te testators testamentu izteic tiesā un tā viņa izteikto gribu ieraksta protokolā - testaments publiskā rakstura.

TESTAMENTU ĀRKĀRTĒJAS FORMAS

Testamentu ārkārtējas formas var parādīties pie

- 1) kvalificētiem testamentiem un
- 2) priviligētiem testamentiem.

KVALIFICĒTIEM TESTAMENTIEM, tos taisot, jāievēro kautkādi sevišķi vēl noteikumi nekā pie parastiem testamentiem, te iespējami sekojoši veidi:

- a) aklo testaments; te bez septiņiem lieciniekiem nepieciešams vēl notars, vai ja tas nav, tad jāpieaicina vēl astotais liecinieks, pie kam testatora griba katrā ziņā jāizteic mutiski visu liecinieku klātbūtnē, pēc kam visiem astoņiem lieciniekiem jāparakstas, u.t.t.
- b) analfabetu testaments; arī te līdzīgi iepriekšējam gadījumam testatoram mutiski jāizteic sava griba, un testatora analfabeta vietā parakstas astotais liecinieks.

PRIVILIGĒTIE TESTAMENTI ir tādi, kur pie to taisīšanas paredzēti zināmi atvieglojumi no parasto testamentu nepieciešamiem noteikumiem. Te var būt sekojoši veidi:

- a) testamentum militare - militaris jeb karavīru testaments, kas taisīts karalaukā. Taisot tādu testamentu karavīrs var neievērot nekādas formalitātes: nepieciešams tikai gribas īstums. Un tāds kara laukā testamentum militare ir spēkā viena gada laikā pēc tā taisīšanas, bet ja karavīrs šķīries ar negodu no ierindas, testaments tūlīt zaudē savu spēku.

- b) testamentum pestio tempore conditum - ir testaments, kas taisīts epidemijas (līpīgas sērgas) laikā: tādos gadījumos var atkāpties no "unitas actus" principa, t.i. katrs no 7 lieciniekiem testamentu var apliecināt atsevišķi.
- c) testamentum ruri conditum - te ir testaments, kas taisīts uz laukiem t.s. zemnieku testaments, un tādām pietiek pieci liecinieki, pie kam ja pats testators neprot rakstīt, viņa vietā var parakstīties liecinieks.
- d) Testamentum parentis inter liberos - ja testators ar testamentu grib savu mantu sadalīt tikai saviem bērniem (arī bērnu bērniem), tad tādu "testamentum parentis inter liberos" testators var taisīt ja tas ir rakstiskais testaments, bez lieciniekiem, bet, mutiska testamenta gadījumā pietiek ar diviem lieciniekiem.

MANTINIEKA IECĒLUMA

Svarīgākais testamentā satura noteikums ir mantinieka iecelšana. Pie kam pēc R.T. ieceltam mantiniekam jābūt noteiktam. Nevar testamentā iecelt mantinieku ar šādu formulu: "Mantinieks būs tas, kas pirmais atnāks uz manām bērēm. Tā tad par mantinieku nevar būt "persona incerta"".

Tāpat mantiniekam jābūt ar "testamenti factio pasiva" tiesībām, t.i. mantiniekam jābūt mantojuma pieņemšanas spējīgam, (jo pēc R.T. mantošanas tiesības bija ierobežotas: sievietēm, caelibes, orbi.)

1. INSTITUTIO MISTICA

Vēlāk R.T. atļāva testamentā iecelt mantinieku ar norādījumu uz kodicillu. Piem., "To ko es kodicillā nosaukšu, tas ir mantinieks". Stingri juridiski ņemot te testamenta mantinieks ir "persona incerta", kāpēc te ir atkāpšanas no vispārēja principa, ka mantiniekam jābūt "persona certa". Tādā veidā mantinieka iecelšanu testamentā sauc par - "institutio mistica".

2. HEREDES CONJUNCTI

Pie mantinieku iecelšanas, princips tāds, ka iecelot par mantiniekiem vairākas personas, katrs no mantiniekiem saņem mantinieku skaitam proporcionālu mantojuma daļu. Nevar, iecelot vairākus mantiniekus, vienam mantiniekam paredzēt no atstātā mantojuma visu zemi, pārējiem kustamas lietas u.t.t. Tādos gadījumos, kur atstātā mantojumā atsevišķai konkrētai personai paredz konkrētu mantu nav runa par mantiniekiem, bet par legātiem (skaties § 49.).

Tas tāpēc ka mantojuma tiesībās nozīmīgs universalsukcesijas princips: mantinieks vienmēr parādas ka universal sukcesors, un ja mantinieku ir vairāk, tad katrs no viņiem ir mantinieku skaitam proporcionāls universalsukcesors.

Tomēr te var būt sekojošā modifikācija. Iecelot mantiniekus ar šādu formulu: "Ticius cum filiis suis et Aulus heredes michi sunt" - (Ticijs ar saviem dēliem un Aulus ir mani mantinieki). Šai gadījumā mantojums jādala tikai divās daļās, jo ār divi universal mantinieki, ko vienas puses TICIJS ar saviem dēliem, bet no otras puses AULUS. Un mantiniekus "Ticius cum filiis suis" sauc par "heredes".

conjuncti".

Bet ja testamentā rakstītu; "Ticius, filii, Aulus heredes michi sunt" - tad ir trīs universalmantinieki. Pirmkārt: TICIJS, otrkārt: filii un treškārt: AULUS - un tādā gadījumā mantojums jādaļa trīs daļās. Tā tad atkarībā no terminoloģijas (vārda cum vai komata) atkarīgas mantinieku līdzdalības apmērs pie mantojuma saņemšanas.

BLAKUS NOTEIKUMI TESTAMENTĀ

- 1) Nevar iecelt mantinieku ar atceļošo nosacījumu, jo mantošanas tiesībās dominē princips: "semel heres, semper heres" t.i., ja kāds iestāties par mantinieku, tad par tādu viņš paliek uz visiem laikiem.
- 2) Pretrunīgi, neiespējami un neatļauti nosacījumi "pro non scripta habetur" (skaitās par neierakstītām).
- 3) Atliekošie nosacījumi iespējami testamentos, jo pie atliekošiem nosacījumiem tiesiskā darījuma efektīvais spēks ir suspendēts (atlikts) līdz zināma nosacījuma iestāšanās vai neiestāšanās. Ieceļot testamentā mantinieku zem atliekoša nosacījuma, mantinieks par tādu iestājas pēc nosacījuma iestāšanās.
- 4) C a u t i o M u c i a n a - uz atliekošo nosacījumu pamata citkārt rodas nenoteikts un alogisks stāvoklis attiecībā uz mantojuma pieņemšanu no nosacīti tiesīgā mantinieka, piem., testamenta mantinieks nozīmēts ar sekošu atliekošu nosacījumu: "Ticijs mans mantinieks, bet ar nosacījumu, ja viņš nebrauks uz SIRIJU". Tā kā ar atliekošu nosacījumu saistīts testaments atklājas tā mantiniekam ar nosacījuma iestāšanos, tad iznāk, ka kamēr mantinieks dzīvo - nevar notikt mantošanas, jo kas gan var apgalvot, ka pēc mantojuma saņemšanas mantinieks neiedomāsies braukt uz Siriju. Tāpēc jau R.T. šai gadījumā izlīdzas tādejādi, ka mantinieks dod nodrošinājumu, ka nebrauks uz Siriju t.s. "cautio Muciana" pēc kam viņam nekavējoši atļauj saņemt mantojumu.
- 5) M o d u s - (uzlikums) - var būt ietvērts testamentā, jo uzlikums pielaižams pie neatlīdzināmiem darījumiem. Pie kam uzlikuma pildīšana vai nepildīšana neietekmē tiesiskā darījuma tiesisko spēku, izņemot ja uzlikumu nepilda gada laikā pēc mantojuma pieņemšanas, jo tādā gadījumā var pacelties jautājums par mantojuma atņemšanu.

SUBSTITUTIO - tās veidi:1) S u b s t i t u t i o v u l g a r i s

Testamentā ieceltam mantiniekam, ja tas negribētu vai kautkāda iemesla dēļ nevarētu mantojumu pieņemt, testators var iecelt atvītotāju, kuru sauc par s u b s t i t u t u, un pašu atvītotāja iecelšanu par "s u b s t i t u t i o".

Piem., "Titius heres esto, si Titius heres non erit, GALUS heres esto". Šai gadījumā stingri ņemot ir otra mantinieka nosacīta iecelšana, tāpēc to sauc par "substitutio vulgaris". Dogmatiski te tā tad nosacījums.

2) SUBSTITUTIO PUPILLARIS

Līdzas parastai vulgarai substitucijai izveidojas īpašs instituts - "substitutio pupillaris". Tās būtībā, kad tēvs atstājot

savu mazgadīgo (resp. nepilngadīgo) bērnu var iecelt tam mantinieku tam gadījumam, ja bērns kaut arī pārdzīvos tēvu, bet mirš pirms "pubertas" sasniegšanas.

Šīs substitūcijas būtība, ka tēvs iecel mantinieku nevis sev, bet gan bērnam. Tāda substitūcio pupillaris zaudēja savu nozīmi, ja bērns, tēva miršanas brīdī bija jau izgājis no tēva varas, vai ja bērns mira pēc pubertas sasniegšanas.

3) SUBSTITUTIO QUASI PUPILLARIS

Justinians noteica, ka katrs augšupejais (ascendens) var iecelt mantinieku saviem garā slimiem lejupejiem (descendentem) ja tie mirs kā garā slimi, gadījumā ja viņš saviem lejupejiem atstāj mantojumu. Tomēr ja lejupejais izveseļojas vai atstāj likumīgus bērnus, tad tāda "substitutio quasi pupillaris" zaudē savu spēku.

TESTAMENTUM RECIPROCA UN TESTAMENTUM CORRESPECTIVA

- 1) Testamentu, kurā viena kopīga akta veidā divas vai vairāk personas savstarpēj iecel viena otra sev par mantinieku, sauc par savstarpēju testamentu - testamentum reciprocum.
- 2) Bet ja šādā testamentum reciprocum vienas personas iecēlums par mantinieku noticis ar nosacījumu, ka jāpastāv un jābūt spēkā otras personas iecēlumam, tā kā viens iecēlums var būt vai nebūt spēkā tikai kopā ar otru, tad tādu testamentu sauc par korrespektīvu testamentu - "testamentum correspectivum".

Piem., pie "testamentum reciprocum" divi testatori iecel viens otru sev par mantinieku. Piem. TICIJS un AULUS: Ticijs raksta testamentā: Aulus ir mans mantinieks. Aulus savkārt raksta: Ticijs ir mans mantinieks. Tē tā tad katrs no abiem mantiniekiem spējīgs mantot saskaņā ar testamentu neatkarīgi viens no otra.

Citādi būs ar "testamentum correspectivum", kur abi no testatoriem viens otra iecēlumu stāda zem savstarpēja nosacījuma, un proti šai gadījumā testamentā viņi formulē: "Ja AULUS būs par mantinieku, tad TICIJS būs par mantinieku". - Jo var būt gadījumi, ja kādam no korrespektīviem mantiniekiem nav "testamentum factio passiva" tiesība, tad pēc "testamentum reciproca" otrai pusei nav ierobežotas mantošanas tiesības, bet pēc "testamentum correspectiva" - tādā gadījumā abas puses nevar mantot.

Tā tad

- 1) pie "testamentum reciprocum", ja viens iecēlums var kautkāda iemesla dēļ atkrist, tad otrs tomēr paliek spēkā, bet
- 2) pie "testamentum correspectivum" ja viens iecēlums nav spēkā, nav spēkā arī otrs (korrespektojošais) iecēlums.

Šo divu testamentu veidus paredz Ucl. 604.p.

TESTAMENTA ATCELŠANA var notikt:

- 1) ar testatora paša gribu
- 2) neatkarīgi no testatora gribas.

TESTAMENTA ATCELŠANA UZ TESTATORA PAŠA GRIBAS PAMATA

Testaments iegūst savu tiesisku efektu ar testatora nāves brīdi. Tāpēc līdz nāves brīdim tas var to vēl atsaukt vai atcelt, pie

kam sekojošos veidos:

- 1) iznīcinot testamentu,
- 2) uztaisot jaunu testamentu: - testators līdz ar to atceļ iepriekš taisīto testamentu. Jo pie testamentiem nozīmīgs vispārējs princips ka, nāves brīdī jaunākais testaments bauda izslēdzošas tiesības pret visiem iepriekšējiem testamentiem: ar katru jauntaisītu testamentu, iepriekšējais testaments skaitas atcelts.
- 3) ar atcelšanas aktu: šai gadījumā testators testamentu atceļ tieši deklarejot to ar atcelšanas aktu,
- 4) ar testamentu pazušānu. Tādā gadījumā testatoram sakarā ar notikušo
 - a) vai nu jāgriežas tiesā,
 - b) vai pazaudēšana jālegalizē trīs liecinieku klātbūtnē, pie kam abos gadījumos testaments skaitas par atceltu ar tā pazušānas pēc 10 gadu notecēšanas no testamenta uztaisīšanas.

TESTAMENTA ATCELŠANA NEATKARĪGI NO TESTATORA GRIBAS

- 1) TESTAMENTUM NULLUM EST - ja tam trūkst kāda no sekošām testamentā būtiskās pazīmes:
 - a) trūkst institutio heredes, t.i. iztrūkst mantinieku iecēlums,
 - b) ja liecinieku mazāk par 7 (izņemot testamentu ārkārtējās formas - privilīgētos testamentos)
 - c) ja liecinieks ir "intestabilis",
 - d) ja pierāda ka pie testamentā taisīšanas nebija ievērots "unitus actus" (izņemot ārkārtējās testamentu formas - privilīgētos testamentos).
- 2) TESTAMENTA APSTRĪDĒŠANA - testamentum irritum
Ja testators testamentā taisīšanas brīdī bija ar "testamenti factio activa" tiesībām, bet vēlāk un miršanas brīdī testatoram nebija "testamenti factio activa" tiesības, tad ieinteresētas personas var apstrīdēt testamentu, panākot tā atcelšanu. Piem: "persona sui iuris" uztaisot testamentu iestājas ar arrogāciju citai personai par "personae alieni iuris" - un pēc tam kā "persona alieni iuris" nomirst. Tādā gadījumā ieinteresētas personas var apstrīdēt testamentu, un testaments skaitīsies nederīgs. Tāds nederīgs testaments saucas - "testamentum irritum".
Tomēr pēc R.T. ja miršanas brīdī persona, kurai agrāk nebija "testamenti factio activa" tiesības, atgūst atpakaļ "testamenti factio activa" tiesības, tad testamentu apstrīdēt vairs nevar, jo personai šai gadījumā "testamenti factio activa" tiesības bija zaudētas tikai uz laiku.
- 3) TESTAMENTUM DESTITUTUM (pamests)
Ja visi testamentā mantinieki atkrīt - atkrīt (tiek atcelts) arī testaments - neatkarīgi no testatora griba.

RŪPĒŠANAS TESTAMENTA ATTAISĪŠANĀ UN IZPILDĪŠANĀ

Pēc nomirēja nāves, ja tas atstājis testamentu, tad rūpēšanai par testamentā izpildīšanu var iecelt testamentā izpildītājus - "exe -

cutores testamentarii". Un tādus testamentu izpildītājus atkarībā no apstākļiem var iecelt, vai nu

- a) pats testators testamentā, vai ja tas nav darīts, tad to izdara
- b) tiesa,
- c) arī mantinieki paši var vienoties par testamenta izpildīšanu.

Šo jautājumu nāksies apskatīt civiltiesībās sakarā ar "testamenta izpildītāju juridisko konstrukciju".

§ 45.

LIKUMISKĀ MANTOŠANA

Mantojuma atstājējam mirstot pēc R.T. vispirms jāskatās, vai nav atstāts testaments, ja testaments nav atstāts vai, ja tas ir ar trūkumiem, tad iestājas likumiskā mantošana, t.i., mantošana uz likuma pamata, kura pēc R.T. bija trejāda

- 1) civilo tiesību "hereditas ab intestato" (pēc ius civile t.i., pēc 12.t.l.)
- 2) pretora tiesību "bonorum possessio ab intestato" (pēc ius pretorium).
- 3) likumiskā mantošana pēc Nov. 118 un 127. t.s. Justiniana likumdošana par likumisko mantošanu.

CIVILO TIESĪBU "HEREDITAS AB INTESTATO"

Senās Romiešu civilās tiesības (12.t.l.) izšķīra trīs likumīgo mantinieku grupas:

s u i, a g n a t i p r o x i m i u n g e n t i l e s .

- 1) S u i. Pirmā vietā stāvēja - "sui" - t.i. zem patria potestas atrodošies mantojuma atstājēja bērns (filiisfilive), ka arī to pēcnācēji, sieva "cum manu", un bez tam arī adoptētie.
- 2) Agnati proximi. Ja nu nav neviens no uzskaitītiem "sui" tad pie mantojuma saņemšanas piesauc tuvāko agnātu - agnatus proximus. ("Agnati" atšķiras no "sui" ar to, ka "sui" ir tās personas, kuras mantojuma atstājēja miršanas brīdī atradās zem viņa "patria potestas", bet agnati proximi ir personas kas kādreiz ar mantojuma atstājēju atradās kopejā "in patria potestate", un tādi varēja būt mantojuma atstājēja brāļi, māsa, brāļeni, māsiņas, pusbrāļi, u.t.t.
- 3) Gentiles. Ja nu nav arī neviena no agnati proximi, tad mantojums pāriet - ciltij, pie kuras piederēja mirušais. Šai gadījumā īsti nevar runāt par mantojuma mantiniekiem, jo te mantojums kā bezmantnieka manta atgriežas atpakaļ kviritu kopai.

Tādejādi, ka redzam kognatiski radnieki bija pilnīgi atstumti no mantošanas uz likuma pamata.

Kā otra raksturīga pazīme šai "hereditas ab intestato" pēc civilam tiesībām, bija ka: in legitimis hereditatibus successio non est. t.i., likumīgie mantinieki tika piesaukti tikai vienreiz.

Tapēc ja viens no mantiniekiem atteicas vai mantojuma saņemšanas laikā miris, tad pārējās grupas mantinieki vairs netika piesaukti. (Ja mantojuma atklāšanas brīdī mantinieks mirst, tad sekojošās pakāpes atkrīt).

PRETORA TIESĪBU "BONORUM POSSESSIO"

Pretora tiesības jūtami modificēja stingras un zinama mēra netaisnas civilas mantošanas normas. Vispirms pretors, līdzas agnātiem radiniekiem, sāka piesaukt pie mantojuma saņemšanas kā likumīgus mantiniekus arī kognatiskus radniekus. Šiem mērķiem pretoriskā sistema radīja 4 jaunas mantinieku grupas:

1) Unde liberi. Šai grupā līdzas "in patria potestate" atrodošamies bērniem (sui) - tika piesaukti pie mantojuma saņemšanas arī emancipētie bērni.

2) Unde legitimi. Ja nu mantojuma atstājējam bērnu nav, tad priekšroka dodama "hereditas ab intestato" pēc civilo tiesību (t.i.pēc 12.t.l.)kārtības t.i.,

- a) sui,
- b) agnati proximi
- c) gentiles.

Tā tad pretors priekšroku dod mantojuma atstājēja bērniem, bet ja tie nav, citiem asinsradiniekiem nedod priekšroku, bet iestājas likumiskā mantošana pēc 12.t.l.

3) Unde cognati. Ja nu arī otras grupas mantinieki nav, tad pie mantojuma saņemšanas piesauc kognatiskus radniekus līdz 6-7. pakāpei ieskaitot - unde cognati.

4) Unde vir aut uxor. Ja nu arī trešās grupas mantinieki nav, mantojuma saņemšanai piesauc pārdzīvojošo laulāto. (Redzam, kā pēc R. pretora tiesībām laulātais mantojuma saņemšanā atrodas pēdējā vietā; pēc Ucl. tas a. l. pirmā vietā).

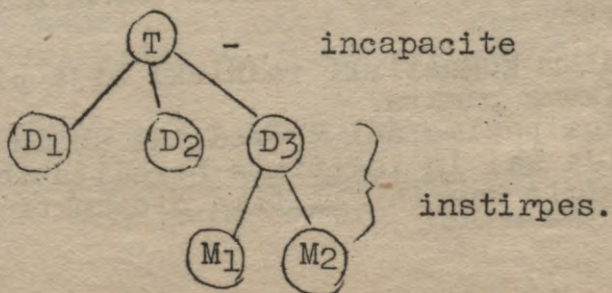
Bez tam pretors ievēda "successio ordinum" kārtību, t.i., ja tuvākais likumīgais mantinieks atsakas no mantojuma saņemšanas, tad mantojumu var mantot sekojošas mantinieku grupas. Tāpat pretors personam kuras bija "sui et necessarii heredes" deva "beneficium obstinendi", t.i., tiesību atteikties no mantojuma saņemšanas.

LIKUMISKĀ MANTOŠANA PĒC NOV. 118 un 127.

Imperatoru laika tiesības arvien vairāk sāka piedot lielāku nozīmi kognatiskām radniecības principam. Un JUSTINIANS likumisko mantošanu jau pilnīgi pamato uz asinsradniecības principa, nosakot 4 grupas likumisku mantinieku; kas apskatītas 118 un 127 novelēs.

1) Pirmā likumisko mantinieku grupa aptver visus lejupejos radniekus (descendentes) visās pakāpēs. Tālākie lejupejie piesaucami līdzas tuvākam lejupējam, gadījumā ja izkrita viņu vecākais. Un šie tālākie lejupejie iegūst tik daudz, cik iegūtu viņa vecākais (piem., tēvs), gadījumā, ja viņš atrastos dzīvs. Vienas pakāpes lejupejie iegūst mantojumu proporcionāli šīs vienas pakāpes lejupeju locekļu skaitam.

Piem.:

Piem., tēvam T. nomirstot par mantiniekiem paliek viņa divi dzīvi palikušies dēli D₁ un D₂ - (pavisam bija trīs dēli) un divi mazbērni M₁ un M₂.

Atstātais mantojums tādā gadījumā dalāms trīs daļās: abi dēli iegūst pa 1/3, bet abi mazbērni pa 1/6, no visa kopējā mantojuma. Mantojums sadalāms trīs daļās, bet vienas 1/3 daļas pārstāvji iestājas mazdēli - instirpes.

Par lejupejiem var būt īstie dēli un meitas un to īstie bērni, un kamēr priekšā kāda mantinieku pakāpe, nevar mantot nākošā pakāpe.

2) Otrā grupa mantinieku aptver visus -

- a) augšupejus (ascendentes)
 - b) īstos brāļus un māsas un īsto brāļu un māsu bērnus.
- } pie kam 1/2 augšupejiem un 1/2 sānu līnijai

3) Trešā grupa aptver

- a) pusbrāļus un pusemāsas (ja pusbrāļi un pusemāsas ir no viena tēva - tie saucas concanguīnei, ja kopējā māte - uterīni).
- b) pusbrāļu un pusemasu bērni.

4) Ceturtā grupa sastādas no visiem pārējiem radiniekiem, bez pakāpju ierobežojumiem, pie kam tuvākās pakāpes radiniekiem ir izslēdzošas tiesības pret tālākiem pakāpes locekļiem. Tā kā šīs grupas mantinieki ļoti nenoteikti, tad P.T. nosauc tos par "l a c h e n d e E r b e n" - (heredes gaudendes).

Pie tam pēc JUSTINIANA likumdošanas iespējama visāda veida successio ordinum et graduum.

Tā kā 118 un 127. novelēs šie JUSTINIANA noteikumi par likumisko mantinieku grupām ir izkaisīti apskatītas (nav apskatītas koncentrēti vienkopus), tad viduslaikos kāds nezināms autors HEKSAMETROS sacerēja sekošas rindkopas, Justiniana likumisko mantinieku labākai atcerēšanai:

- 1) DESCENDENS omnis succedit in ordine primo
- 2) ASCENDENS prior, germanus, filius eius
- 3) TUNC latere ex uno frater quoque filius eius
- 4) Dēnique proximior reliquorum quisque superstes.

LAULĀTO MANTOŠANA

Apskatot JUSTINIANA likumisko mantošanas sistemu, paceļas jautājums, kā paliek ar pārdzīvojošo laulāto, vai tam arī ir kāda tiesība uz mantojumu.

Jāsaka, ka JUSTINIANS šim jautājumam nav pievērsies, tāpēc attiecībā uz laulāto mantošanu palika spēkā "pretora tiesību bonorum possessio" sistēmas ceturtās grupas mantinieku kategorija: bonorum possessio unde vir aut uxor., t.i. ja nebija citu radinieku vai ja tie atsacījušies no mantojuma saņemšanas, tad piesauca mantojuma saņemšanai pārdzīvojošo laulāto.

JUSTINIANA LIKUMISKAS MANTOŠANAS SISTEMAS PĀRNEMŠANA MODERNOS CIVILKODEKOS UN ARĪ MUSU UCL.

Līdzīgi citu valstu kodekiem arī Ucl. pilnīgi pārņem Justiniana laiku - mantošanas sistemu, paredzot to 404 p. Mantošanas

kārtības ziņā izšķir četras likumisko mantinieku šķiras:

- 1) pirmā šķirā manto, bez pakāpju tuvuma izšķirības, visi tie mantojuma atstājēja lejupejie, starp kuriem, no vienas puses, un mantojuma atstājēju, no otras puses, nav citu lejupejo, kam būtu tiesība mantot
- 2) otrā šķirā manto mantojuma atstājēja pēc pakāpes tuvākie augšupejie, kā arī mantojuma atstājēja īstie brāļi un māsas un pirms viņa mirušo īsto brāļu un māsu bērni,
- 3) trešā šķirā manto mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusbērnus un pirms viņa mirušo pusbrāļu un pusbērnu bērni
- 4) ceturtnā šķirā manto pārējie pēc pakāpes tuvākie sānu radnieki, neskirot pilnīgo radniecību no nepilnīgās.

"Ucl.392 p. pārdzīvojušais laulātais manto no mirušā neatkarīgi no tam, kāds mantisko attiecību veids pastāvējis starp laulātiem laulības laikā".

ĀRKĀRTĒJAS MANTOŠANAS TIESĪBAS JUSTINIANA LIKUMDOŠANĀ

- 1) UXOR INDOTATA varēja likumīgi mantot 1/4 daļu sava mirušā pārtikušā vīra. Lai gan, ka redzējam sievai pēc Justiniana tiesībām nebija likumisku mantošanas tiesību uz mantojuma atstājēja mantu, tad tomēr JUSTINIANS noteica, ka gadījumā ja sieva pati trūcīga un tai nebija ne pūra ne "bona parapherna", tad viņa varēja mantot no sava pārtikušā mirušā vīra 1/4 daļu, pie kam vairāk par 100 mārciņu zelta sieva mantot nevar.
- 2) LIBERI NATURALES (no konkubināta dzimušie bērni) no tēva puses principā nevar mantot. Bet gadījumā, ja viņu tēvs atzina, ka šie liberi naturales ir dzimuši no viņa no konkubināta, un ja pie tam nav palikuši likumīgi bērni vai sieva, tad "liberi naturales" var mantot 1/6 no mantojuma atstājēja mantas.
- 3) im/puberes arrogatus; ja kāds pieņēmis ar arrogāciju bērnu, bet vēlāk bez dibināta iemesla emancipēja, tad emancipētais var saņemt no arrogatora mantojuma 1/4 daļu (quarta divi Pii).

FISKA UN JURIDISKO PERSONU TIESĪBAS UZ BEZMANTINIEKU MANTU

Tagad paceļas jautājums, kas notiek ar mantojumu, ja pēc mantojuma atstājēja nāves nav neviena kas varētu būt par mantinieku?

Tādā gadījumā jau senās R.T. noteica, ka mantojums skaitas - "bonum vacans" - latviešu terminoloģijā būtu: bez-mantnieka manta. Un

- 1) pirmatnējās R.T. noteica, ka "bonum vacans" ir res nullius, tā tad tā piekrīt pirmam okupantam - piegūvējam (res nullius cedit primo occupandi), bet
- 2) vēlākās, R.T. saskaņā ar "lex julia et Papia Pappia" noteica ka bonum vacans - (bez-mantnieka manta) piekrīt tautai t.i., valstij (Fiskam).

Pandektu tiesības sakarā ar bezmantnieka mantas piekrišanu valstij kā fiskam, paceļ problēmu, vai, pārņemot bezmantnieku mantu valsts uzstājas kā mantinieks vai okupants (piegūvējs), jo

- 1) ja valsts uzstājas, kā mantinieks, pieņemot bezmantnieka mantu, tai līdzīgi citiem privātiem mantiniekiem jāuzņemas arī

visi pienākumi, kas saistīts ar šo mantojumu, bet

2) ja valsts uzstājas kā okupants - tā neuzņemas pienākumus.

Tā tad nostājoties uz viena vai otra viedokļa, dogmatiski rodas dažādas sekas.

§ 46.

NEATRAIDAMA MANTOŠANA

Romiešu tiesībās bija izstrādāta vesela sistēma testamentā brīvības aprobežojumiem, kas savā kopībā izveidoja t.s. neatraidamo mantošanas tiesību. Un tāda tiesība piederēja mantojuma atstājēja tuvākiem radniekiem.

Testamenta brīvības ierobežojumi par labu neatraidamiem mantiniekiem var parādīties divi veidos, kā:

- 1) formālas dabas aprobežojumi
- 2) materialie aprobežojumi.

FORMALIE TESTAMENTA BRĪVĪBAS APROBEŽOJUMI PAR LABU NEATRAIDAMIEM MANTINIEKIEM

Senās R.T. civilās tiesībās dominēja formālie ierobežojumi testamentā brīvībai. Un to būtība pastāvēja iekš tam, ka testatoram savi tuvākie likumīgie mantinieki t.i., pēc civilām tiesībām "sui heredes",

- 1) vai nu tieši jāieceļ par mantiniekiem (instituerē).
- 2) vai tieši jāatstumj no mantojuma saņemšanas - (exheredare),
- 3) bet vienkārši apiet (praeterire-) savus tuvākus likumīgus mantiniekus nevar, jo tādā gadījumā var rasties testamentā pilnīga vai daļēja apstrīdamība.

Gadījumā, ja neviens no sui heredes nebija, tad exheredatio varēja arī testamentā neminēt. Pie kam saskaņā ar civilām tiesībām dēlu jāatstumj no mantojuma: "nominatim", t.i., tieši nosaucot dēlu vārdā, pie., "Titius filius meus exheres esto". Gadījumā ja dēls nebija atstums no mantojuma "nominatim", tad testaments kā tāds bija bez tiesiskā spēka, un bij piesaucami likumīgi mantinieki. Kas attiecas uz pārējiem zem "patria potestas" atrodošajiem personām (meitām, dēla dēliem u.t.t.) tad to atraidīšana no mantošanas varēja notikt ar vienkāršu aizrādījumu "inter ceteros", bez specialas katra konkrēta atraidama vārda minējuma. Piem: "Titius filius meus, itaque filiae meae nepotes neptesque exheredes sunto". Bet ja šīs pārējās personas (sui heredes izņemot dēlus) testators testamentā apgājis neminētos (praeteritio), tad testaments skaitījās derīgs, tikai šīs neminētās personas nostājās kā mantinieki blakus testamentā ieceltiem mantiniekiem.

Paceļas jautājums, kāpēc pastāvēja tāda konstrukcijas formalitāte? Kā atbildi jānorāda uz romiešu senām tautas sapulcēm, kur testaments bija sastādāms tautas sapulcē, pie kam par mantiniekiem varēja iecelt citas personas, bet ne "sui heredes" tikai tai gadījumā ja "sui heredes" atkrita, bet ja bija "sui heredes", bet tos tomēr gribēja atcelt, tad bija jānorāda kāpēc to dara, proti, bija

jāpasak, ka piem., "dēlu atstumju no mantošanas, jo tas ir furiosus, meitu, jo tā ir netikle u.t.t." Vēlākās tiesībās šie materiāli pamatojumi atkrita, paliekot pāri tikai formalitātei.

PRETORA TIESĪBAS paturēja civilās sistēmas pamatprincipus, t.i. arī pretoriskā neatraidamo mantinieku sistēma raksturojas ar tās tīro formālo raksturu, tikai ar to atšķirību, ka pretora tiesības paplašināja neatraidamo mantinieku aploku, kā arī ienesa dažas modifikācijas attiecībā uz "praeteritio" juridiskām sekām.

Pēc pretora tiesībām

- 1) neatraidāmie mantinieki ir nevien sui, bet vispār "liberi", t.i. arī emancipētie bērni. Un tāpat kā civilās tiesībās "sui heredes", tāpat pretora tiesības "liberi" vai nu jāieceļ vai jāatstumj no mantošanas, bet nekādā gadījumā tos nevar apiet neminot. Pie tam
- 2) attiecībā uz visiem vīriešu kārtas "liberi" vajadzēja "exhereditio nominatum", bet priekš sievietēm pietiek ar "exhereditio inter ceteros".

MATERIALIE TESTAMENTA BRĪVĪBAS IEROBEŽOJUMI

Tomēr formālie testamenta brīvības ierobežojumi nedeļa reālas garantijas to labā, kam tie bij domāti, jo pietika vienkāršās "exhereditio", lai testators bez kāda pamata varētu atstāt savus tuvākus mantiniekus, t.i. bērnus no mantojuma saņemšanas. Tāpēc pāceļas jautājums par materialas dabas ierobežojumiem testatora brīvībai attiecībā uz testamentu taisīšanu. Materialu ierobežojumu būtība pastāv iekš tam, ka zināma grupa tuvāko mantinieku var pieprasīt, lai testators atstāj viņiem zināmu daļu no mantojuma, kuru daļu viņi varētu iegūt kā likumīgie mantinieki, gadījumā ja testaments vispār nebūtu atstāts.

Un tāpēc centumvirata tiesa (tiesa kas kārtoja mantojuma lietas) ar laiku izveidoja praksi ka gadījumā, ja testators, "sine causa iusta", tieši ar "exhereditio" atstuma savus tuvākus radniekus no mantojuma saņemšanas (nebija izpildīta dabīga "officium pietatis") - tad testators skaitījās par ārprātīgo (furiosus). Jo kā gan var bez pietiekoša pamata atstāt savus tuvākus radniekus no sava mantojuma?

Bet reiz nu tādā gadījumā testators skaitījās par ārprātīgo, tad dabīgi, ka apvainotie tuvākie radnieki varēja apstrīdēt testamentu spēku, jo ārprātīgais taču nevar taisīt testamentu. Tāpēc ieinteresētie tuvākie mantinieki varēja celt "querella inofficiosi testamenti", (ja viņi testamentā bija apieti).

Sakarā ar to pāceļas jautājums par neatraidamo mantinieku aploka paplašināšanu un tiesu prakse noteica, ka bez lejupejiem par neatraidāmiem mantiniekiem skaitāmi arī mantojuma atstājēja māsa un brāļi. Tāpat noteica neatraidamas mantojuma daļas apmēru, un proti: neatraidamai mantojuma daļai (portio debita) jāastādas no vienas ceturdaļas ($1/4$) no likumīgas daļas (portio ab intestato), t.i. $1/4$ daļa no tās mantojuma daļas uz kuru attiecīga persona varētu pretendēt, gadījumā, ja testaments vispār nebūtu atstāts.

NEATRAIDAMA MANTOŠANA JUSTINIANA TIESĪBĀS

Tā kā līdz JUSTINIANAM noteikumi par neatraidāmiem mantiniekiem atradās tomēr haotiskā stāvoklī, tad Justinians reorganizējas neat-

raidamas mantošanas tiesības, kas arī bija izdaīts viņa 118 un 115 novelēs, apvienojot tajās formalās un materialās daļas ierobežojumus testatora brīvības izpauzumam.

N O V. 118 un 115.

JUSTINIANS 115 novelē noteica, ka neatraidamiem mantiniekiem nevien ir tiesība uz portio debita, bet arī uz attiecīgā honor institutionis - parādīšanu testamentā, t.i. neatraidamus mantiniekus kā tādus jāieceļ testamentā, vismazākais viņiem pienākoša "portio debita" apmērā.

Tāpat JUSTINIANS 118 un 115 novelēs noteica

- 1) neatraidamo mantinieku aploku
- 2) neatraidamas mantojuma daļas apmēru
- 3) neatraidamās daļas nepiešķiršanas sekas
- 4) neatraidamas daļas nepiešķiramas iespējas gadījumus un to iemeslus.

1. NEATRAIDAMO MANTINIEKU APLOKS

attiecas uz

- 1) visiem lejupejiem
- 2) visiem augšupejiem
- 3) bet uz māsām un brāļiem (kā uterini tā consanguinei) tikai tad, ja testamentā viņu vietā dota priekšroka "persona turpis".

2. NEATRAIDAMAS DAĻAS APMĒRU

JUSTINIANS noteica sekošu:

- 1) ja likumiskā daļa, kura pienākas neatraidamam mantiniekam, sastāda ne mazāk par $\frac{1}{4}$ no visa mantojuma, tad "portio debita" jābūt $\frac{1}{3}$ no likumīgas daļas (piem., tēvam trīs dēli, tādā gadījumā: likumīgas daļas apmērs katram ir $\frac{1}{3}$ no mantojuma, bet neatraidama daļa (portio debita) $\frac{1}{3} : 3 = \frac{1}{9}$ no visa mantojuma).
- 2) Ja likumīga daļa sastāda mazāk par $\frac{1}{4}$ no visa mantojuma, tad neatraidama daļa sastāda $\frac{1}{2}$ no likumīgās daļas, (piem., tēvam 6 dēli - tādā gadījumā likumīga daļa katram = $\frac{1}{6}$, bet neatraidama (portio debita) $\frac{1}{6} : 2 = \frac{1}{12}$ no visa mantojuma).

3. NEATRAIDAMAS DAĻAS NEPIEŠKIRŠANAS SEKAS

- 1) gadījumā, ja testators bez "iusta causa" atstuma neatraidamo mantinieku no mantojuma, tad pēdējais var vērst pret tiem mantiniekiem, kas saņēma testatora mantojumu "querella inofficiosi testamenti", bet
- 2) daļējas neatraidamās daļas atstumšanas gadījumā, neatraidamais mantinieks var tikai prasīt neatraidamas daļas papildināšanu līdz tas "portio debita" apmēra, ar speciało "actio ad supplemādam legitimam".

GADIJUMI, KAD VAR ATSTUMT NEATRAIDAMOS MANTINIEKUS

JUSTINIANS noteica ka ex hereditio un atstumšana no "portia debita" var notikt tikai attiecīgos "iusta causa" gadījumos, kurus likumdevējs tieši uzskaita. Un šie gadījumi

1) priekš ascendentiem (augšupejiem) 14)	} (Nav jānācas no galvas!)
2) priekš descendentiem - 8.	

IEMESLI, AIZ KURIEM AUGŠUPEJIE VAR ATSTUMT NO MANTOJUMA SAVUS LEJUPEJOS ir

- 1) ja dēls pacelis roku pret vecākiem
- 2) citādi smagi un negodīgi apvainojumi pret vecākiem
- 3) iepriekš nodomāta augšupejo saukšana pie kriminaltiesas, izņemot valsts noziegumu gadījumus
- 4) biedrošanas ar nozāļotājiem un noziedzniekiem
- 5) mēģinājums nonāvēt augšupejo
- 6) neatļauti dzimumu sakari starp padēlu un pamāti
- 7) lejupejā izdarīts nepatiess nosūdzējums pret augšupejo, ja pēdējam ar to ievērojami kaitēts
- 8) dēla atteikšanās uz tēva lūgumu dot galvojumu viņa atsvabināšanai no gūstā
- 9) mēģinājums kavēt augšupejos testamenta taisīšanā
- 10) lejupejā iestāšanas akrobatu, zvēru cīkstoņu, mākslas jātnieku, vai ceļojošu aktieru trupā, ja vien vecāki paši nav nodarbojušies ar to vai devuši dēlam piekrišanu tādai nodarbībai
- 11) meitas vai dēla - vai meitas meitas netikla dzīve
- 12) negādība par garā slimiem augšupejiem
- 13) attiecīgu soļu nesēršana no lejupejā puses, lai izpirktu mantojuma atstājēju, kuru ienaidnieks saņēmis gūstā
- 14) atkrišana no kristīgas (katoļu) ticības.

LEJUPEJIE VAR ATSTUMT NO MANTOJUMA SAVUS AUGŠUPEJOS AMZ SEKOŠIEM IEMESLIEM:

- 1) ja augšupejie ar iepriekšēju nodomu sauc viņus pie kriminaltiesas, izņemot valsts noziegumu gadījumos
- 2) ja tie mēģina nozāļot savus bērnus vai kā citādi viņus nonāvēt
- 3) ja tēvs stājas miesīgos sakaros ar vedekli
- 4) ja vecāki kavē bērnus taisīt testamentu
- 5) ja augšupejais mēģina nozāļojot, laupīt savām laulātam dzīvību vai prātu, vai kā citādi apdraud viņa dzīvību
- 6) ja vecāki atstāj neapgādātus savus ārprātīgos bērnus
- 7) ja tie necenšas izpirkt savus bērnus no ienaidnieka, un
- 8) ja tie atkrīt no kristīgas ticības.

NEATRAIDAMAS MANTOŠANAS NOTEIKUMI JAUNLAIKU TIESĪBĀS

Visi šie uzskaitītie noteikumi (14 un 8) gandrīz burtiski pārgāja arī mūsu vietējo civillikumu kopojumā (1864 g.), un apskatīti 2015. un 2016. p. (tos nav jāmacas no galvas), bet Ucl. mēģina šos iemeslus vispārināt, kā arī novecojušās normas atņemt. (sk. Ucl. 428 un 429 p.).

Ucl. 425 p. nosaka, ka "Neatņemama mantojuma daļa ir puse no tās mantojuma daļas vērtības, kādu mantinieks manto pēc likuma. Šo daļu noteic pēc tā - mantas sastāva un vērtības, kāds bijis testatora nāves dienā. Neatņemamā daļā ieskaita tiklab to, ko testators atstājis mantiniekiem kā mantojumu vai legatu, kā arī to, kas ieņemts testatora dzīves laikā, ja uz saņemto attiecas pievienojuma pienākums. Neatņemamo daļu aprēķina no testatora skaidras mantas, atskaitīt visus viņa parādus".

Tā tad modernās tiesības neuztur neatraidamas mantošanas formālo pusi, noteicot ka neatraidamam mantiniekam jāsaņem "portio debita" neatkarīgi no tās saņemšanas veidā, t.i. kā mantinieks legats u.t.t.

QUERELLA INOFFICIOSAE DONATIONIS UN DOTIS

Tā kā neatraidamo mantinieku tiesības, ka arī prasījums, lai viņiem vismaz būtu atstāta "portio debita", varēja tikt apieta no mantojuma atstājēja puses tādejādi, ka viņš varēja citām personām vēl pa savu dzīves laiku nodibināt kādu dāvinājumu, pūru u.t.t., tad uz analogijas ar querella inofficiosi testamenti pamata, izveidojas

- 1) querella inofficiosi donationis (dāvinājuma gadījumā)
- 2) querella inofficiosi dotis, (pūra gadījumā) u.t.t.

Tomēr praktiski šo principu grūti izturēt, jo dāvinājumi, pūra nodibināšana u.t.t. dzīvo starpā nevar tikt ierobežoti.

§ 47.

MANTOJUMA ATKLĀŠANAS UN MANTOJUMA IEGŪŠANA

Delatio hereditatis (mantojuma atklāšanas)

- 1) Mantojuma atstājēja miršanas brīdī mantojums tikai atklājas, kapēc šis moments sastāda mantošanas pirmo stādīju un saucas d e l a t i o h e r e d i t a t i s.

- 2) Bet ar delatio hereditatis vien nepietiek, jo vēl vajadzēja mantiniekiem pieņemt, šo atklājušos mantojumu, un to sauc par a c q u i s i t i o h e r e d i t a t i s - mantojuma pieņemšana (jeb iegūšana).

R.T. attiecībā uz mantojuma iegūšanu

- 1) pēc senām civilām tiesībām šķiroja divas mantinieku kategorijas:

- a) heredes necessarii
- b) heredes voluntarii sive extranei.

2) Pēc pretora tiesībām mantinieks varēja iegūt mantojumu ne citādi ka griezdamies pie pretora un iegūstot no viņa "bonorum possessio".

HEREDES NECESSARII ET VOLUNTARII

- 1) Heredes necessarii t.i. sui heredes (sui et necessarii heredes) ieguva mantojumu "ipso iure", neatkarīgi no viņu gribas.
- 2) Heredes voluntarii sive extranei, t.i. visas pārējas, kas pirmā punktā neminētas, personas ieguva mantojuma uz pašas vēlēšanās, pieņemot mantojumu, pamata. Un tikai tādā gadījumā īsti jārunā par mantojuma pieņemšanu, jo te no attiecīgas personas atkarājas pieņemt vai nepieņemt mantojumu.

Tā kā P.T. pārņēma R.T. heredes voluntarii sive extranei principu, tad arī P.T. viscauri runā par mantojuma pieņemšanu.

MANTOJUMA PĀRŅEMŠANAS JURIDISKĀ DABA

Par mantojuma pārņemšanas juridisko dabu paceļas jautājums, un proti: vai uzskatīt mantojuma pārņemšanu kā tādu par tiesisku aktu, jo modernās R.T. nekāda forma tai netiek prasīta, jo pieņemot mantojumu mantinieks var vai nu

- 1) noteikti izsakot savu gribu pie mantojuma pārņemšanas: t.s. "aditio hereditatio", šaurākā nozīmē, vau arī
- 2) klusējot izteicot savu gribu, iestāties mantojuma pārņemšanā - "pro herede gestio" -: piem., mantinieks sāk izmaksāt mantojuma atstājēja parādus, no savas puses atkal sāk pieprasīt mantojuma atstājēja parādniķu parādus u.t.t.

MANTOJUMA PIENĒMŠANAS LAIKS

R. CIVILĀS TIESĪBAS nenoteica terminu, t.i., cik ilgā laikā mantiniekam - jāizšķiras pieņemt vai nepieņemt mantojumu

Tomēr

- 1) testators var paredzēt testamentā cik ilgā laikā jānotiek mantojuma pieņemšana, tāpat
- 2) mantojuma masas kreditori varēja pieprasīt pretoram, lai pēdējais nozīmētu laiku t.s. "spatium deliberandi" - kurā mantiniekam jāizšķiras pieņemt vai nepieņemt mantojumu. Šis apdomāšanās laiks bij paredzēts 9 mēnešus, bet atsevišķos gadījumos uz valdnieka atļaujas 1 g. ilgā laikā

PRETORISKĀ MANTOJUMA pieņemšanai bija paredzēts likumīgais laiks līdz 1. gadam.

TRANSMISSIO

Pēc vispārēja R.T principa zināmas personas piesaukšana pie mantojuma saņemšanas, deva tai stingri personīgās tiesības uz mantojuma pieņemšanu. Citiem vārdiem tikai par mantinieku piesauktais varēja izšķirties pieņemt vai nepieņemt mantojumu; un ja gadījumā piesauk-

tais mantinieks neizteica savu gribu, tad viņa mantinieki jau zaudēja katru tiesību uz tādu mantojumu. (Piem., ja A iecēlis sev par mantinieku B, tad tikai B, bet ne viņa t.i. B mantinieki var izšķirt pieņemt vai nepieņemt A mantojumu).

Tomēr praksē tas noveda citreiz pie netaisnības, un ar laiku tika atļauta rinda gadījumu, kuros atļāva t.s.

transmisiju, kas ir mantojuma pieņemšanas tiesības pārēja no agrāk aicināta mantinieka mantiniekiem.

Praktiski te tā tad gadījums, kad ar mantojuma atklāšanos (delatio) piesauktam (aicinātam) mantiniekam bija jāizšķiras pieņemt vai nepieņemt mantojumu, bet ja par to laiku viņš miris, nepieņemt vēl mantojumu - tādā gadījumā šo tiesību var izlietot mantinieka mantinieki.

ATSEVIŠKI TRANSMISIJAS GADIJUMI

- 1) Transmissio ex capite in integrum restitutionis. Pretors noteica, ka gadījumā ja aicinātais mantinieks, bez katras vainas no savas puses, nepaspēja pieņemt mantojumu un mirst, tad pēc lietas caurskatīšanas, tiesība uz mantojuma pieņemšanu var tikt piešķirta mantinieka mantiniekiem uz "restitutio in integrum" pamata - un to sauc: "transmissio ex capite in integrum restitutionis".
- 2) Transmissio THEODOSIANA. Theodosijs II noteica, ka, ja testamentā par mantinieku iecelts lejupejais, tad, ja arī lejupejais mirtu pirms testamenta atklāšanas (mantojuma atklāšanas) - tiesībai uz mantojuma saņemšanu jāpāriet uz lejupēja lejupejiem, - lai pēdejie netiktu atstumti no sava vec-tēva mantojuma.
- 3) TRANSMISSIO JUSTINIANEA. Justinians vispār noteica, ka gadījumā, ja pie mantojuma saņemšanas aicinātais miris agrāk kā pēc viena gada notecējuma no tā laika, kad viņš uzzināja par viņa labā atklājušos mantojumu, tad viņa mantinieki, var atlikušo neizlietoto laiku izlietot savā labā, un iegūt mantojumu. (Piem., A iecēla B sev par mantinieku, bet B - pēc 6 mēnešu notecējuma mirst -, pēc tam kad dabūjis zināt par mantojuma atklāšanos: tādā gadījumā B mantinieki atlikušo 6 mēnešu laikā var izšķirties pieņemt vai nepieņemt A mantojumu).
- 4) Transmissio ex capite infantiae jeb ex iure patrio. Gadījumā ja par mantinieku iecelts infans (t.i. bērns līdz 7 g.), un tas vēl mirst kā infans (t.i. līdz 7 g. sasniegšanas), tad bērna tēvam ir tiesības būt par sava bērna mantinieka mantinieku.

MANTOJUMA PIENĒMŠANAS APMĒRS

Pēc R.T mantojuma pieņemšanas gadījumā, mantinieks var vai nu pieņemt mantojumu pilnā apmērā, vai nepieņemt nemaz, jo R.T. princips:

- 1) ja kāds pieņem atstātā mantojuma daļu - skaitas, ka pieņēmis visu mantojumu, bet
- 2) ja kāds atteicies no daļas mantojuma, skaitas kā atteicies no visa mantojuma.

PIEAUGUMA TIESĪBA - IUS ACCRESCENDI

Gaijumā ja testamentā iecelti vairāki mantinieki un kāds no viņiem atteicas vai kā citādi atkrīt no sev pienākošās daļas, tad pārējo mantinieku daļa attiecīgā apmērā palielinās - un to sauc par ius accrescendi jo no šīs pieauguma tiesības saskaņā ar universalsucsesijas principu pārpalikušos mantiniekus nevar izslēgt.

MANTOJUMA ATRAUŠANA NECIENĪGĀM PERSONĀM (mantojuma iegūšanas atteikšana).

R.T. daudzos gadījumos mantinieks (tāpat legatarius) tika atstumts no mantojuma (legata) saņemšanas, gadījumā, ja viņš izrādījies indignus (negodīgs, nekrietns). Un no tāda indignus atņemtais mantojums saucas ereptorium vai erepticium; un tas parasti pāriet vai nu fiskam vai citiem mantiniekiem.

R.T. paredzēja sekošus gadījumus, pie kuriem mantinieks vai legatarijs skaitījas indignus:

- 1) ja nogalinājis mantojuma atstājēju
- 2) ja ļaunprātīgi attur testatoru no testamenta taisīšanas
- 3) ja ļaunprātīgi nogādā pie malas testamentu - lai cits nesāņemtu mantojumu
- 4) ja mantojuma atstājējam vēl dzīvam esot, slēdzis ar trešām personām līgumus uz sava nākošā mantojuma rēķina
- 5) ja kas apstrīd testamentu un pēc tam prāvu zaudē, kaut arī nāktos mantot - nevar vairs mantot - no apstrīdētā testamentā testatora mantojuma
- 6) ja atteicies no testamentā noteiktā pienākuma būt par aizbildni vai aizgādni
- 7) ja nav izpildījis testamentā ietvertu modusu - (uzlikumu), pie kam par uzlikuma nepildīšanu mantinieku var atstumt no mantojuma tikai gada laikā. (Vispārējs princips, ka tiesiskā darbībā ietverts uzlikums nestāda atkarībā no sevis, tiesiskā darbības spēka sekas, bet te ir izņēmums, kurš paredzēts gada laikā no mantojuma piešķiršanas).
- 8) ja nerūpējies par bērēm
- 9) ja nav kopis ārprātīgo mantojuma atstājēju.

Kā audzinoši momenti daži no šiem noteikumiem paredzēti vēl Ucl. 1824 p.

MANTINIEKA TIESISKAIS STĀVOKLIS PĒC MANTOJUMA SAŅEMŠANAS

Pēc P.T. ar mantojuma pieņemšanu uz mantinieku pāriet no mantojuma atstājēja tikai mantiski tiesiskās attiecības, kas bija nomirejam miršanas brīdī. Ar mantojuma pieņemšanas aktu, mantojums ir jau mantinieka mantas sastāvdaļa.

Gadījumā, ja mantinieks kā kreditors manto no sava parādnieka tad tādā gadījumā notiek "confusio" un subordinācijas saistība kā tāda tiek dzēsta.

BENEFICIUM INVENTARII

Pēc vispārējā noteikuma senās R.T. mantinieks atbildēja par manto-

juma atstājēja parādiem "in solidum", t.i. ja mantojuma mantas nepietiek, tie jāsamaksā no savas pašas mantas. Bet JUSTINIANS noteica, ka gadījumā ja mantinieks savlaicīgi, t.i. 30 dienu laikā pēc tam, kad viņš dabūjis zināt par viņa labā atklājušos mantojumu, iestāties pie mantojuma masas inventara (aktīva un pasīva) saraksta sastādīšanas, un to pabeidzis turpmākās 60 dienās, tad mantinieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai aktīvas mantojuma masas apmērā - intra vires hereditatis. Un šo privilēģiju sauc par "beneficium inventarii".

Arī Ucl. 707. un 708.p.

"Mantojuma atstājēja kreditoriem jāgriežas ar saviem prasījumiem pie mantnieka, kuram, ja no mantojuma nepietiek, jāsamaksā parādi no savas pašas mantas", bet no "pienākuma, atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem ar savu pašu mantu, mantinieks var atsvabināties, ja viņš izlieto inventara tiesību, t.i. sastāda likumā noteiktā laikā visa mantojuma inventaru".

BENEFICIUM SEPARATIONIS

Var nākt gadījumi, kad mantinieks pats pārmērīgi apgrūtināts parādiem, viņš ir maksātnespējīgs u.t.t. Tādā gadījumā pēc mantojuma pieņemšanas no mantnieka puses varētu ciest mantojuma masas kreditori, jo mantnieka kreditori pēc mantojuma pieņemšanas varēs vērst savas prasības arī pret mantojuma mantu. Tādā gadījumā RT. noteic, ka mantojuma masas kreditori var prasīt, lai atdala mantojumu no mantnieka paša mantas un apmierina viņus no mantojuma pirms mantnieka kreditoriem, un šo tiesību sauc par "beneficium separationis bonorum".

Pieprasīt mantojuma masas atšķiršanu savu prasību priekšrocībai, kreditoriem jāpieprasa caur tiesu, pie kam - tiesa vār to nepiešķirt,

- 1) ja pagājis vairāk par 5 g. no mantojuma pieņemšanas
- 2) ja atšķiršana faktiski iemeslu dēļ nav iespējama, (t.i. mantojums sāpludis ar mantnieka mantu).

Arī Ucl. 712. p.

"Ja mantinieks ir maksātnespējīgs, mantojuma atstājēja kreditori, kā arī legatāri var prasīt, lai atdala mantojumu no mantnieka paša mantas, apmierinot viņus no mantojuma pirms mantnieka kreditoriem.

Tādu atdalīšanu var prasīt arī no mantnieka pēcnācējiem, ka arī no tiem, kas kā kreditori saņēmuši no mantnieka pie mantojuma piederīgu lietu valdījumu".

§ 48.

LĪZMANTINIEKU TIESISKAIS STĀVOKLIS

- 1) Ja mantojuma atstājēja mantojumu saņem vairāki līdzmantnieki, tad, kā universalmentnieki, atsevišķus mantojuma objektus viņi iegūst "pro partibus indivisis". (Katram mantniekam pieder viņam proporcionāla mantojuma ideāla daļa). Tā tad šai gadījumā mantnieku starpā iestājas mantas (īpašuma) kopība. - communio incidens.
- 2) Attiecībā uz parādiem, un prasībām pret mantojuma masu, tad

princips, ka "nomina ipso iure divisa sunt" (parādi ir dalami), ja tikai tie paši par sevi ir dalami, p̄etējā gadījumā (ja ir nedalāma saistība, iestājas līdzmantinieku solidāra saistība un līz ar to solidāra atbildība).

MANTOJUMA DALĪŠANA

Mantinieku iegūtas mantojuma masas, kā "communio incidens" sadalījums ja kāds no viņiem to pieprasa, var notikt

- 1) vai nu pēc savstarpējas vienošanas,
- 2) ja vienošanas nav iespējams panākt, tad tiesas ceļā.

Šiem mērķiem kalpo "actio familiae erciscundae", pie kam tiesa šai gadījumā var pielietot "adiudicationes" t.i., vienam no līdzmantiniekiem var piespriest zemes gabalu, otram naudu u.t.t. (ja mantojumu reāli nevar sadalīt līdzīgās dabiskās daļās).

IEPRIEKŠĒJĀ PIEŠKIRUMA PIEVIENOJUMS - COLLATIO

Kollācijas būtība, ir, ka visiem mantiniekiem viss tas, ko viņi dabujuši no mantojuma atstājēja, tam dzīvam esot, pirms mantojuma masas dalīšanas jāpievieno vai arī jāieskaita savās mantojuma daļās.

Piem., tēvs vēl dzīvs būdams devis meitai kautko pūram; pēc tēva miršanas un mantojuma atklāšanas iznāk ka meita dabujusi vairāk no tēva nekā citi mantinieki, tāpēc pirms mantojuma dalīšanas un piešķiršanas atsevišķiem mantiniekiem tiek prasīts, lai pūrs tiktu ieskaitīts meitas mantojuma daļā.

Un pēc vēlākām R.T. "collatio" objekts varēja būt

- 1) "dos" - pūrs
- 2) "donatio propter nuptias"
- 3) "donatio inter vivos", bet tikai tādā gadījumā, ja mantojuma atstājējs tieši noteikti paredzējs ieskaitīt - collatio - veidā. (Nebūs vietas "collatio" institutam, ja dēls aizņēmies no vēl dzīva esoša tēva naudu, un vēlāk tēvs nomirst).

P.T. par collatio objektu uzskata arī

- 4) dēlam nodota manta patstāvīgās saimniecības nodibināšanai (separata oeconomia).

HEREDITATIS PETITIO - mantojuma sūdzība (prasība).

(vāc. Erbschafts/klage, kr. isk o nasledstve).

Hereditatis petitio (mantojuma sūdzība) ir līdzeklis mantojuma tiesības aizsardzībai, ar ko mantinieks atprasa savu mantojumu kā mantinieks no citām personām, citiem vārdiem "hereditatis petitio" ir mantojuma vindikācija no mantinieka puses. Šai gadījumā notiek mantinieka universālsūdzība, pretstatā mantinieka singulārsūdzībai, kad mantinieks piem., uz "rei vindicatio" pamata atprasa atsevišķu mantojuma lietu.

Hereditatis petitio mērķis ir atzīt sūdzētāju par mantinieku un izdot viņam mantojumu.

SŪDZĒTĀJS

Par sūdzētāju var būt

- 1) mantinieks neatkarīgi no tā vai viņš aicināts mantot pēc likuma, testamenta vai līguma, (pēc pretora tiesībām "hereditatio petitio possessoria")
- 2) tas kas ienem mantinieka vietu, piem., fiscus attiecībā uz "bona vacans"
- 1) ja universāls mantinieks ir viens uz visu mantojumu runā par: "hereditatis petitio universalis".
- 2) Ja mantinieks prasa pēc daļas (līdzmantineku gadījumā) -- "hereditatis petitio parciaria".

ATBILDĒTĀJS ir katrs, kas prettiesīgi aiztur mantojuma masu no mantinieka un tas var būt

- 1) possessor pro herede - persona, kas iedomājas, ka viņa ir mantinieks, un valda mantojuma objektus,
- 2) pro possessor - persona, kam labticis, sargāt savā valdījumā mantojuma masu, lai gan kā mantiniekam viņai nav tiesības uz to: te persona skaidri zin, ka nav mantinieks, bet aiztur mantojumu no īstā mantinieka (pēc RT. tāds pro possessor ir laupītājs).
- 3) fictus possessor
 - a) quilit se obtulit (kas ļaunprātīgi iestājas prāvā kā mantinieks)
 - b) qui dolo malo desit possidere (kas ļaunprātīgi atteicies no mantojuma valdījuma).

SŪDZĒTĀJA ONUS PROBANDI

Sūdzētājam jāpierāda

- 1) mantojuma atstājēja nāve vai izsludināšanu par mirušo, (jo kamēr mantojuma atstājējs nav miris nevar būt hereditatis petitio)
- 2) ka viņš (t.i. sūdzētājs) aicināts saņemt mantojumu (uz līguma, testamenta vai likuma pamata),
- 3) ka atbildētājs valda vai nu
 - a) pro herede, vai
 - b) pro possessore vai
 - c) notiek "ficta possessio".

SŪDZĪBAS PRIEKŠMETS ir mantojums vai tā daļa (hereditatis petitio parciaria - gadījumā);

Ar mantojuma sūdzību var atprasīt arī to mantojuma lietu vērtību, kuras atbildētājs atsavinājis, kā arī par mantojuma naudu iegūtas lietas rentes, iegūta nauda par atsevišķo mantojuma objektu pārdošanu u. t. t. Atbildības apmēra ziņā jāizšķir labticīgs un ļaunticīgs mantojuma valdītājs.

LAUNTICĪGA UN LABTICĪGA MANTOJUMA VALDĪTĀJA ATBILDĪBA

- 1) ļaunticīgais mantojuma valdītājs atbild nevien par savu vainu, bet arī par gadījumu (casus), ja nevar pierādīt, ka

48. bilētes beigas atrodas 233.lp.

§ 49.

NOVĒLES

Novēle (vāc. Vermächtnis, kr. tskaz), pēdejās gribas rīkojums, ar ko mantojuma atstājējs kādai personai tieši vai netieši piešķir kādu mantisku labumu no savas mantas, tā pamazinot mantojumu. (pašu atstāto mantisko labumu sauc par novēli):

Novēles objekts var būt nevien atsevišķas mantas, bet arī visa mantojuma masa vai tās daļa, Sakarā ar to izšķir:

- 1) Singulāras novēles, pēc senām R.T.sadalijas:
 - a) legātos un
 - b) fideikomisos (apzīmēsim to kā "singularfideikomis" atšķirība no universālfideikomisa)
- 2) Universālie fideikomisi (sk. § 50.)

Novēles var nodibināt ties tikai saskaņā ar mantojuma atstājēja gribu; nevar nodibināt novēli uz likuma pamata.

SINGULĀRA NOVĒLE, pati par sevi var sastāvēt tikai no mantojuma aktīvas mantas; bet ne rīkojuma samaksāt parādus, t.i., neapgrūtinot noveles ieguvēju ar saistībām. Tomēr iespējami arī izņēmumi, piem., pēc zināma laika notecējuma nodot novēles objektu citai personai u. t.t.

Ar laiku R.T. izveidojas divi singulārnoveles veidi:

- 1) legāts un vēlāk
- 2) fideikomiss

(Galvenās izšķirība, ka legātu var nodibināt tikai testamentā ar "verbis imperativis", bet fideikomiss - vienkāršiem neformāliem "verbis precativis" - testamentā, kodicilā un orālfideikomisa formā).

JUSTINIANA laika tiesībās legāts pielīdzināts fideikomisam. Arī Ucl. atzīst tikai vienu novēles veidu - legātu.

LEGĀTS

Legāts ir vienpusējas gribas rīkojums "mortis causa" ar ko kādai trešai personai piešķirta kāda mantiskā vērtība uz mantojuma masas samazinājuma rēķina, pie kam tas iespējams tikai pie testamentaras mantošanas.

Tāds rīkojums nodibina singulārsukcesiju, ar ko legāts atšķiras no mantojuma, jo mantojumam ir universālsukcesijas princips. Personu kas saņem kautkādu mantisku labumu uz legāta pamata sauc - l e g ā t a r ī u s ; latviski legatārs.

Citi juristi izsaka domu, ka legāts ir īpaša veida dāvinājums, kur uzliek mantiniekiem par pienākumu izdot citai personai zināmu priekšmetu, vai tiesību (bet tikai kā aktīvu).

LEGĀTA VĒSTURISKĀ IZVEIDOŠANĀS

Jau "ius civile" pazina "legāta" institutu. Tā 12.t.l. noteica: "uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto". Tas rāda, ka legāts, vispirms, bija īpaša veidā privats ģimenes tēva (pater familias) likums: vārds "legassit" norāda uz lex, pie kam sākumā par legātu varēja būt "pecunia" (t.i., sīki lōpi, kas toreiz bija naudas vieta) un "aizbildnība", t.i., gādība par saimniecību un tās inventāru (sua res). - Vēlāk "legāta" objektu aploks paplašinājās.

LEGĀTA NOVIETOJUMS SISTEMĀ

Tā kā "legāts" ir singulārsukcesijas instituts, tad, liekas, ka tas īsti neiederētos mantošanas tiesībās, bet gan saistību tiesībās. Novietojot legātu mantošanas tiesību nodaļā, R.T. pamato to aizlietderības un vēsturiskas attīstības pamatiem: legāts saistās ar mantošanu, kā arī tas izveidojies sakarā ar mantošanu.

SINGULĀRFIDEIKOMISS

Līdztekus "legātam" imperijas laikmetā izveidojās jauna novēles forma - f i d e i k o m i s s a. Tie bija neformāli rīkojumi, labāk teikt lūgumi no mantojuma atstājēja puses mantiniekam, lai pēdējais noteiktai citai personai izdod noteiktu lietu vai piešķir kādu tiesību.

Šie neformālie rīkojumi, kurus izteica "verbis precativis" (lūdzošiem vārdiem) varēja nodibināt nevien testamentā, kā tas nepieciešams legātam, bet arī kodicilā un "oralfideikomisa" formā, pie kam sākumā tās izpildījums mantiniekam nebija saistošs, izņemot "fides" zaudēšanu un sakarā ar to "infamia" stāvokļa iestāšanās.

Augusts jau noteica "fideicomissa" par saistošiem to izpildīšanas ziņā, tomēr, pretēji legātam, "fideikomissa" varēja radīt tikai "actio in personam".

JUSTINIANA laikā "fideicomissa savā būtībā, tuvojās legātam, tādējādi radot tikai vienu singularas novēles veidu: nosaucot to par legātu.

LEGĀTU VEIDI R.T.

Izšķir sekošus 4-rus legātu nodibināšanas veidus:

- 1) Legatum per vindicationem: Vārds "per vindicationem" norāda, ka te sakars ar vīndikāciju, t.i. piešķirot kādam legātu, legātārs kļūst par piešķirtas lietas īpašnieku.

Legatum per vindicationem nodibināms ar vārdiem: "do lego", piem., "Lucio Titio hominem Stichum do lego". Tādā veidā, tikko testaments atklājas un Lucijs Ticijs dabū zināt, ka viņam piešķirts legāts (šai gadījumā vergs Stichus), viņš tūlīt var iet pie mantnieka un pieprasīt, lai pēdējais uz legāta pamata izdod viņam vergus, pretējā gadījumā var celt "rei vindicatio" pret mantnieku, (t.t. no mantojuma atklāšanas brīža legātārs kļūst par legāta objekta īpašnieku).

Tāpat legātu var nodibināt uz servituta tiesību, piem., "Lucio Ticio usumfructum do lego" - - un legātārs, ja mantnieks neizdod viņam "ususfructus" var pret pēdējo celt "actio confessoria".

- 2) Legatum per damnationem; šai gadījumā lieto formulu "heres meus Lucio Ticio centum dare damnas esto". Te mantinieks herus saistīts Lucijam Ticijam kā legātāram piešķirt 100,- vārds "damnas" nozīmē ka mantinieks saistīts piešķirt legātāram 100,- uz saistības pamata. Heres te kļuvis par parādnieku, bet legatārs (Lucijs Ticijs) par kreditoru, pie kam uz "legatum per damnationem" pamata.
- Ja "legatum per vindicationem" ir īpašuma tiesības (arī servituta) nodibināšana, tad "legatum per damnationem" saistības tiesības nodibināšana.
- 3) Legatum sinendi modo.- Piem., "Heres meus damnas esto sine re (pielaist) Lucium Titium hominem Stichum Sumere sibi que habere". Te mantinieks tiek saistīts ne piešķirt, bet atļaut paņemt, pielaist (sinere) legātāram legāta norādītu lietu. Pēc būtības te ir "legatum per damnationem" modifikācija.
- 4) Legatum per praeceptionem. Piem., "Lucius Titius hominem Stichum praecipito" - (paņemt iepriekš) - "Legatum per praeceptionem", atgādina "legatum per vindicationem".

Tā tad

- 1) "legatum per vindicationem" un "legatum per praeceptionem" legātāram sagādā lietu tiesību uz novēlētu objektu, bet
- 2) "legatum per damnationem" un "legatum sinendi modo" tikai prasījuma tiesību pret mantinieku, t.i. saistību tiesību.

PRAELEGATUM (prelegāts).

Prelegāts ir legāts, kas piešķirts kādam no līdzmantiniekiem virs viņa mantinieka mantojuma daļas.

Tā tad legātu var novēlēt arī mantiniekam par labu, un tādu legātu, ja tas piešķirts mantojuma vienam no vairākiem līdzmantiniekiem virs viņam pienācīgās mantojuma daļas, sauc par prelegātu (Ucl.515p.)

Piem., A ieceļ sev par mantiniekiem A un B, pie kam B virs viņa mantinieka mantojuma daļas novēlē vēl māju. Un māja šai gadījumā būs prelegāta objekts.

LEGĀTA SUBJEKTI - parasti ir trīs:

- 1) Defunctus, mantojuma atstājējs, kas pie tam ieceļ legātu. Viņam jābūt ar "testamenti ractio activa" tiesībām.
- 2) o n e r a t u s - t.i., persona, kurai uzlikts pienākums izdot legātu legātāram. Par "oneratus" var būt katra persona, kura kaut ko saņēma no mantojuma atstājēja "mortis causa". Pa lielākai daļai tas ir mantinieks; legatārs; personas, kas apdāvinātas "mortis causa"; visi iepriekšējo mantinieki, un fiscus.

Legātāram var uzlikt pienākumu dot kaut ko trešai personai, bet tikai nepārsniedzot paša legātāra saņemtā legāta vērtību; pretējā gadījumā legātāram ir tiesība neizdot un neizpildīt to, kas pārsniedz legāta vērtību (Ucl. 504.p.)

- 3) l e g a t a r i u s = legātārs (honoratus), t.i. persona, kas saņem kādu labumu uz legāta pamata, (par legātāru var būt arī kāds no līdzmantiniekiem - "prelegāta" gadījumā). Legāts var būt novēlēts arī vairākiem legātāriem reizē, Piem. legāts, kura objekts ir māja piešķirta A un B. Tādus legātārus sauc par c o l l e g a t a r i i.

LEGĀTU NODIBINĀŠANA

JUSTINIANA un vēlākās tiesībās, katru legātu varēja nodibināt

- 1) t e s t a m e n t ā;
- 2) k o d i c i l l ā; Justiniana tiesībās par kodicillu sauc katru rīkojumu nāves gadījumam, kas sastādīts 5 liecinieku klātbūtnē, kuru parakstiem nevajag apzīmogojuma, (pie testamenta vajadzīgs 7) un atšķiras no testamentum tikai ar to, ka nesatur sevī "institutio heredis", bet citus rīkojumus, piem., legātus u.t.t.

Bieži testamentā testators iesprauda "clausula codicillaris", (jo testamenti prasīja lielā formalisma ievērošanu), t.i. lūgumu, dokumenta kā testamentum nederības gadījumā, uzskatīt to par kodicillu, vērstu par labu likumiskiem mantiniekiem. (Zināms, nederīgais testaments varēja pārvērsties par kodicillu, ciktālu tas saglabā sevī kodicilla būtiskās pazīmes).

Ar "clausula codicillaris" pievienots testaments saucas "codicili testamentarii".

Vēl izšķir: codicili nuncupativi - ~~mutiski kodicilli~~
codicili scripti - rakstiskie kodicilli

- 3) o r ā l f i d e i k o m i s s - "fideicomissum orale"
Šai gadījumā mantojuma atstājējs tieši bet neformāli uzdevis mantiniekam vai vispār "oneratus" t.i. personai kurai uzlikts novēles izpildījuma pienākums, ka viņš vēlas kādai noteiktai personai atstāt zināmu novēli. (Šai gadījumā redzam fideikomissa un legata sapludumu, tāpēc jālieto plašāks jēdziens - "novēle").
Bet tā ka tā bija neformāla novēles nodibināšana, tad ieinteresēta persona (labuma saņēmējs) tādu novēli varēja pierādīt tikai vienā ceļā, un proti:
 - a) tādai ieinteresētai personai vajag dot zvērestu, ka viņas prasība ir pamatota saskaņā ar mantojuma atstājēja norādījumiem, un
 - b) ja atbildētājs neatbild ar pretējo zvērestu, ka viņš nav saņēmis rīkojumu par novēli ieinteresētai personai par labu no mantojuma atstājēja.

LEGĀTA SATURS - objekts.

Legata objekts var būt katra mantiska vērtība: ķermeniskās, bezķermeniskās lietas, prasījumi, iura in re aliena u.c. Starp citu par legata priekšmetu, var būt:

- 1) mantinieka paša lietas. Šai gadījumā testators uzliek mantiniekam izsniegt legātāram piem., mantinieka paša skaistu zirgu: mantinieks var izšķirties, vai nu izdot zirgu, vai nepieņemt mantojumu.

- 2) Svešas lietas. Testators mantiniekam uzliek dot citam kā legātu kādas svešas personas individuālu lietu, ja nu gadījumā nevar tieši iegādāties šo lietu, atļauts dot naudas pretvērtību (aestimatio).
- 3) Par legātu var būt arī saistības: piem., "Novēlu tev parku, bet ar pienākumu uzturēt atraitni".

Vispār jāsaprot, ka par legāta objektu nevar būt novēles, kas vērstas uz kaut ko:

- 1) nemoralisko vai neatļauto (piem. res extra commercum), ka arī
- 2) neiespējamo.

SUBSTITUCIJA LEGATOS iespējama līdzīgi tam, kā tas notiek pie mantinieku substitūcijas (sk. § 44.)

REGULA COTONIANA noteic, ka

ja testamenta taisīšanas brīdī bija kādi kavekļi, kuru dēļ tiesiski nebija iespējams piešķirt legātu (piem., attiecīgā lieta bija "res extra commercium", vai atkāļ: testatoram nebija "testamenti factio activa" u. t. t.) un ja vēlāk šie kavekļi atkristu, tad tomēr piešķirtais legāts arī vēlāk nav spēkā. Šeit tā tad dominē princips: "Quod ab initio vicius est non potest tractu temporis convalescere".

LEGATA ATKRIŠANAS GADIJUMI (legāta spēka neesamība).

Legāts atkrīt:

- 1) kad testaments atkrīt vai atcelts
- 2) kad kodicills atkrīt vai atcelts. (Ja testamentā bija ietvērtā "clausula codicillaris" uz kā pamata testaments varēja pārvērsties par kodicilu, tad legatārs varēja saņemt legātu uz kodicilla pamata, bet ja arī kodicills ar trūkumiem un atkrīt - atkrīt arī legāts).
- 3) Ja legatārs nomirst pirms mantojuma atstājēja
- 4) ja legāta priekšmets iet bojā, u. t. t.

LEGĀTA IEGŪŠANA

No mantojuma atstājēja t. i. testatora nāves līdz mantojuma pieņemšanas brīdim no mantinieka puses var dažreiz paiet ilgs laiks (hereditas iacens gadījumā),

Tāpēc pie legāta iegūšanas jāizšķir šādi 2-vi momenti:

- 1) dies cedens (diens legati cedens), kas principā sakrīt vienmēr ar mantojuma atstājēja nāvi, izņemot legātu ar nosacījumu, jo tādā gadījumā nepieciešams, lai legatārs nodzīvotu līdz nosacījuma iestāšanās.

No "dies cedens" momenta iestāšanās legatāram iestājas cerība saņemt legāta labumus, jo tikai mantinieks pieņems mantojumu. No legatāra tiek prasīts, lai viņš nodzīvotu līdz "dies cedens" momenta, jo no šī momenta eventuāla tiesība saņemt legātu pāriet uz legatāra mantiniekiem.

2) dies venit (dies legati venit). Šis otrais nozīmīgais moments sakarā ar legata iegūšanu, sakrīt ar mantojuma pieņemšanas momentu no mantinieka puses. No šī momenta cerība uz legata iegūšanu kļūst reāla, jo, ja mantinieks pieņēmis mantojumu saskaņā ar legātu, tad atkarībā no legata veida iestājas attiecīgās sekas:

- a) "legatum per vindicationem" gadījumā legators kļūst legata objekta īpašnieks
- b) "legatum per damnationem" gadījumā - legatars nonāk kreditora stāvoklī attiecībā pret mantinieku u.t.t.

VAI VAJADZĪGA LEGĀTĀRA PIEKRIŠANA PIE LEGĀTA IEGŪŠANAS?

Paceļas jautājums vai legātārs iegūst legātu no mantojuma pieņemšanas brīža no mantinieka puses ipso iure, vai arī vēl vajadzīgs īpašs paziņojums jeb piekrišana, ka viņš t.i. legātārs pieņem legātu? Sabinianu skola nostājas uz pirmā, bet Prokulianu skola uz otrā viedokļa. JUSTINIANS nostājas uz SABINIANU viedokļa, proti: legātārs legatu iegūst ipso iure līdz ar mantojuma pieņemšanas brīdi no mantinieka puses.

Tomēr legātāram ir īpaša tiesība - ius repudiationis, t.i. tiesība atteikties no legata pieņemšanas, pirms viņš to vēl nav pieņēmis, tādā gadījumā uzskata, ka kad legāts nekad nebūtu piešķirts.

QUARTA FALCIDIA

Gadījumā ja mantojuma atstājējs tik lielā mērā ar legatu nodibināšanu samazinājis mantojumu, ka mantiniekam kā legata izpildītājam (oneratus) nav iespējams vēlāk norēķināties ar legatāriem, tad mantiniekam citreiz nav nozīmes pieņemt mantojumu, un tādā gadījumā attiecībā uz legatāru nekad neiestājas "dies cedens". Lai nu šādus gadījumus korigētu, tad R.T. ar "lex Falcidia" (40g.priekš Kr. dz.), noteica ka mantinieks ir tiesīgs katrā gadījumā paturēt sev $\frac{1}{4}$ daļu (t.s. Quarta Falcidia) - sev piekritošas mantojuma daļas (t.i. $\frac{1}{4}$ daļa no testamentaras mantojuma daļas), brīvu no legātiem. Un cik tālu legāti pārsniedz šo normu, tie skaitas par neesošiem.

Jāpiezīmē, ka legāti savu tiesisku spēku patur, tiktālu, ciktālu mantojuma aktīvs pārsniedz prasību.

LEGĀTA IZPILDĪTĀJA TIESISKAIS STĀVOKLIS

Legata izpildītājam jāievēro visa rūpība un jāatbild legātāram:

- 1) par omnis culpa (t.i. arī par culpa levis), t.i. par katru savu neuzmanību, kuras dēļ legata priekšmetam būtu noticis kaitējums, gadījumā ja pats legata izpildītājs arī saņem kādus labumus no mantojuma atstājēja, bet
- 2) tikai par dolus un culpa lata (t.i. kaitējumiem, ko viņš nodarījis ļaunā nolūkā, vai aiz citas neuzmanības) - gadījumā, ja viņam uzlikts pienākums visu, kas viņam piešķirts nodot kādam citam.

LEGĀTĀRA TIESISKAIS STĀVOKLIS

- 1) Līdz JUSTINIANAM, atkarībā no legata veida (legatum per vin-

dicationem; per praeceptionem; per damnationem; vai sinendi modo) legātars ieguva vai nu lietu tiesību uz legata objektu vai personīgu prasījumu (saistību tiesība) pret legāta izpildītāju: JUSTINIANS noteica ka legatārs visos gadījumos iegūst lietu un personiskas prasības tiesību uz legata izpildītāja objektu, ciktālu legata objekts nav mantojuma atstāja: saistības tiesība, ius in re aliena vai sveša lieta, jo pēdējos trīs gadījumos legatārs nevar iegūt lietu tiesības uz legāta objektu.

- 2) Ius accrescendi - t.i. pieauguma tiesība, līdzīgi ^{līdz} mantiniekiem, piekrīt arī kolegatariem (collegatarii).

Tā, ja legats piešķirts 2 kolegatariem, tad, ja viens no viņiem mirst, vai atkrīt, otrais iegūst tā visu daļu.

- 3) Legatara indignitas gadījumā, līdzīgi mantojuma atraušānai no necienīga mantiniekā, iespējama arī legata atraušana no legatara. (Iemesli ir līdzīgi kā pie mantiniekiem) jo šai gadījumā legatārs "indignus".
- 4) Jus repudiationis - tiesība atteikties no legata pieņemšanas (apskatījām augstāk).

ATSEVIŠĶU LEGATU VEIDI būtu minami:

- 1) noteikti apzīmētu lietu legāts;
- 2) lietu kopības legāts;
- 3) atvietojamu lietu legāts;
- 4) termiņu devumu legāts;
- 5) uztura jeb alimentu legāts;
- 6) šķirnes lietu legāts;
- 7) "iura in re aliena" legāts;
- 8) prasījumu legāts; (legatum nominis) - saistības tiesības gadījums;
- 9) izvēles legāts (legatum alternativum),

UNIVERSĀLFIDEIKOMISS

Universālfideikomiss ir tāda novēle, kuras objekts ir visa mantojuma atstājēja manta, vai tās daļa (tās universālā nozīmē).

UNIVERSĀLFIDEIKOMISSA SUBJEKTI ir

- 1) defunctus = fideikomitents = mantojuma atstājējs = nomirējs
- 2) heres fiduciarius = fiduciars = mantinieks ar uzdevumu
- 3) fideicomissarius = fideikomisars = labuma saņēmējs.

(Vietējo Civillikumu kopojumā 2317 p. "Testamentaru rīkojumu, kas uzliek tiešam mantiniekam pienākumu izdot visu mantojumu vai tā daļu kādam citam, sauc par mantojuma vai universālo fideikomisu. Mantojuma atstājēju šajā attiecībā sauc par fideikomitentu, mantinieku, kam uzlikts izdot mantojumu - par fiduciaru, bet to personu, kurai tas jāsaņem - par fideikomisaru). Kā redzam, heres fiduciarius (mantinieks ar uzdevumu) ir tikai kā starpnieks starp mantojuma

atstājēju un fideikomisarū, tā persona, kurai jāsaņem universalfideikomisa labumi.)

Šai gadījumā tā tad tiek laužts princips, kas dominējošs parastam mantiniekam - "semel heres, semper heres" - jo te mantinieks iecelts uz laiku.

Vajadzība nodibināt universalfideikomisu ir līdzīga kā pie singularfideikomisiem, kad īstam labuma saņēmējam (netiešam mantiniekam) testamenta taisīšanas brīdī nav "testamentarum factio pasiva", bet vēlāk tā var rasties - tapēc nepieciešams starpnieks - heres fiduciarius.

UNIVERSALFIDEIKOMISA OBJEKTS ir viss mantojums vai tā daļa.

UNIVERSALFIDEIKOMISA NODIBINĀŠANA

Nodibina universalfideikomisu tādā kārtā, ka mantojuma atstājējs uzdod mantiniekam izdot visu mantojumu vai tās daļu (tūlīt vai pēc zināma laika notecējuma, vai nosacījuma iestāšanās) kādai trešai personai.

Pirmsākumā tāds universalfideikomiss tika kārtots līdzīgām normām, kā katrs cits fideikomissum.

tika nodibināts vienkāršiem lūdzošiem neformāliem vārdiem. Parastā forma bija: "Lucius Titius heres esto. Rogo te, Lucii Ticii, petoque (lūdzu) a te ut cum primum possis hereditatem meam adire, Gaio eam reddas restituas", - ja vārda "hereditatem" vietā būtu: "fundus", "res" u.t.t., tad būtu singularfideikomiss, ko apskatījām, kas pēc būtības ir legāts.

Tādā kārtā saņemto mantojumu mantiniekam bija jānodod universalam fideikomisarām. Bet tā kā vienkārša nodošana nebija saistoša, - jo fiduciars varēja nodoto atprasīt - tad fiduciars izdarīja šķietamu pārdošanu (venditio hereditatis) fideikomisarām, nododot pēc tam katru lietu un tiesību vēl ar speciālu aktu u.t.t., bet fideikomisars savkārt noslēdza stipulāciju ar fiduciaru, ka uzņemas uz sevi apmierināt mantojuma masas kreditoru prasības, (t.s. stipulatio emptae et venditae hereditatis).

Tādas formalitātes bija apgrūtinošas, kadēļ 56.g. NERONS izdeva:

SENATUS CONSULTUM TREBELLIANUM, kas noteica, ka reiz mantinieks (heres fiduciarius) nodeva mantojumu fideikomisarām, tad viņš no šā brīža jau neatbild par mantojuma masas kreditoru parādiem, kā arī nevar prasīt parādu samaksu no mantojuma masas parādniekiem. Tā tad tiklīdz uz fideikomisarū pāriet mantojums, viņš uzņemas tiesības un pienākumus pret to, pie kam "restitutio hereditatis" notiek ar vienkāršu paziņojumu fideikomisarām no fiduciārā puses, bez kādiem šķietamiem pārdevumiem.

SENATUS CONSULTUM PEGASIANUM

Saskaņā ar Senatusconsultum Trebellianum fideikomisars skaitijas tikai "heredis loco", kapēc ja fiduciars atteicas pieņemt mantojumu, tad fideikomisars nevar pie tā tikt. Tāpēc (ap. 70 g. pēc Kr. dz.)

izdeva senatus consultum Pegasianum, kas noteica

- 1) ja fiduciars (tiešais mantinieks) labprātīgi pieņem mantojumu, tad viņam ir tiesība uz $\frac{1}{4}$ daļu no mantojuma (quarta Falcida), bet
- 2) ja fiduciars labprātīgi negrib pieņemt mantojumu, tad viņš tiek piespiests pieņemt, pie kam tādā gadījumā viņš zaudē tiesību saņemt minēto $\frac{1}{4}$ daļu, un visas mantinieka tiesības un pienākumi pāriet uz fideikomisarū.

TIESISKĀS ATTIECĪBAS PIRMS RESTITUCIJAS

Pirms restitūcijas uz universālfideikomisu attiecināmi tie paši noteikumi, kas uz singulār novēlēm, t.i. legātiem un singulār fideikomisiem.

- 1) universālfideikomisarū, tāpat kā pie singulār novēlēm, arī attiecas dies cedens un dies veniens, jeb citiem vārdiem no universālfideikomisara nepieciešami, lai tas nodzīvotu līdz mantojuma atstājēja nāves vai līdz nosacījuma iestāšanās - no šī momenta tiesība uz universālfideikomisa iegūšanu pāriet viņa mantiniekiem
- 2) fiduciara tiesiskais stāvoklis pirms restitūcijas ir tāds pats kāds parastam mantiniekam, izņemot ka viņš nedrīkst atsavināt mantojuma objektus, ciktālu mantojuma atstājējs nav noteicis citādi. Pret fideikomisarū viņš atbild tikai par "diligentia, quam suis rebus adhibere solet".

TIESISKĀS ATTIECĪBAS PĒC RESTITUCIJAS

Līdz ko fiduciars izdeva universālfideikomisaram mantojumu, pedējais iegūst visas tiesības un pienākumus, attiecībā uz mantojumu, palikdams par "heres fideicomissarius" un ^{var} izlietot mantinieka prasību "hereditatis petitio fideicomissario veidā.

Līdztekus, fiduciars attiecīgā mantojuma daļā izbeidz būt par mantinieku.

Ja fiduciars labprātīgi pieņēma mantojumu, tad pie tās restitūcijas viņš var paturēt $\frac{1}{4}$ mantojuma daļas (t.s. quarte Falcida), pretēja gadījumā, viss mantojums pāriet universālfideikomisaram. Bez tam universālfideikomisaram jāizpilda legāti, kas līdz tam bija uzlikti fiduciaram.

FIDEICOMISSUM MODERNĀS TIESĪBĀS

zaudēja savu nozīmi. 1864.g. vietējo civillikuma kopojumā, tas bija paredzēts, bet Ucl. to neuzņema.

MORTIS CAUSA CAPIONES

Zem "mortis causa capiones" saprot tādus rīkojumus "mortis causa", kas nesatur sevī ne mantinieka iecēlumu, ne novēli, tās galvenie veidi:

- 1) Implendae conditionis causa datum,
- 2) Donatio mortis causa.

IMPLENDAE CONDITIONIS CAUSA DATUM

Te ir gadījums, kad kāds netiešā kārtā dabon kautko no mantojuma. Tā piem., mantojuma atstājējs testamentā ieceļ mantinieku, bet ar nosacījumu, ja viņš zinamai personai izdos zinamu sumu:

"Maevius heres michi esto, si Titio centum dederit". Tāda rīkojuma juridiskā nozīme ir tāda, ka testamentā nozīmētais mantinieks kļūst par tādu tikai pēc tam, kad viņš izpilda nosacījumu.

Būtiskā atšķirība no novēlēm, ka pie "implendae conditionis causa data" nosacīti tiesīga persona (šai gadījumā Ticius) nevar prasīt no mantinieka testatora rīkojuma izpildījumu, jo tā izpildījums atkarīgs pilnīgi no mantinieka gribas; zināms, kamēr mantinieks neizpilda nosacījumu - viņš nevar iegūt mantojumu.

Tā tad - šai gadījumā vidējs stāvoklis starp mantojumu un novēlēm.

DONATIO MORTIS CAUSA ir dāvinājums

kuru izdara tam gadījumam, kad apdāvināta persona pārdzīvos dāvinātāju.

Līdz tam laikam tāds dāvinājums var būt vienmēr atsaukts no dāvinātāja puses. Kā citi dāvinājumi, tā arī Donatio mortis causa noslēdzama uz ieinteresēto personu vienošanas līguma pamata (divpusējs tiesiskais darījums; pie kam tai ir daudz noteikumu līdzīgu novēlēm).

Donatio mortis causa, ja to objekts pārsniedz 500 solidu, ierakstams tiesas protokolā.

Tā kā donatio mortis causa slēdzams "inter vivos", tad no dāvinātāja neprasa "testamenti factio activa", pie tam tā kā pie donatio mortis causa nav mantinieka kam būtu kaut kas uzdots, tad lai tāds dāvinājums stātos spēkā, neprasa, lai mantinieks pieņemtu mantojumu.

48. biļetes beigas:

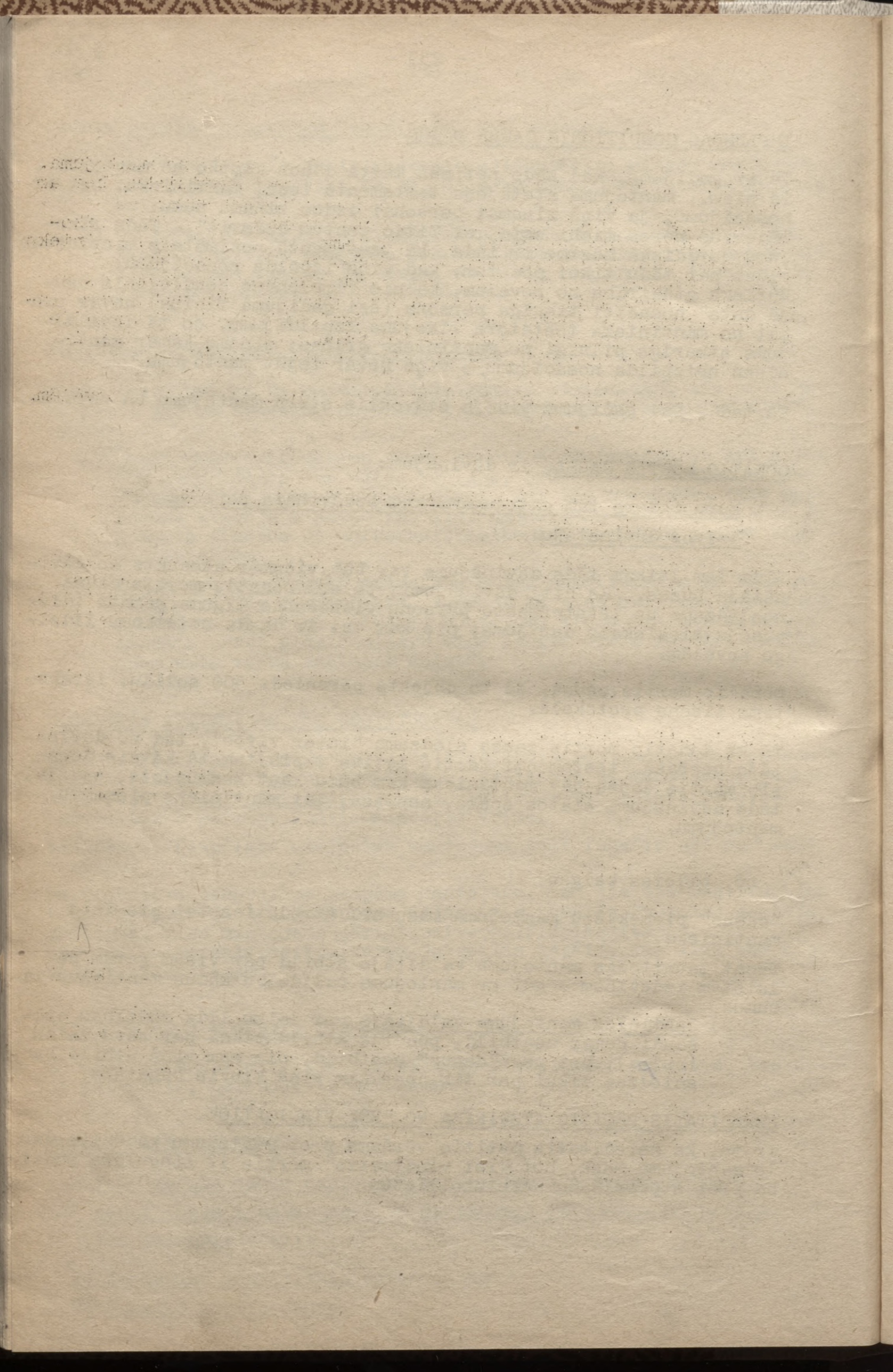
"casus" piemeklētu mantojuma masu arī atrodies tai pie īstā mantinieka.

Tāpat ļaunticīgs mantojuma valdītājs atbild par visām garām palaistām izdevībām - gūt ar mantojuma palīdzību kādus mantiskus labumus

- 2) labticīgs mantojuma valdītājs par laiku līdz sūdzības celšanai nemaz neatbild, pēc tās atbild tikai par savu vainu (culpa), bet par "casus" neatbild, pie kam viņa atbildība sniedzas tikai par tik, par cik viņš kļuvis bagātāks.

HEREDITATIS PETITIO ATŠKIRĪBA NO "REI VINDICATIO"

ir tā, ka hereditatis petitio vēršama pret mantojumu kā universālo mantojuma masu, bet "rei vindicatio" mērķis ir singulāra sūdzība pret atprasīšanu noteikto lietas.

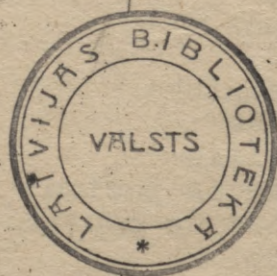
KĻŪDU LABOJUMS

Lpp.	Rinda	Nepareizi	Pareizi
48.	2.n.apakš.	ari ari	caur
49.	8.n.ap.	Justiciju	Institucijas
49.	8.n.augš.	ekslusiyas	eksklusivas
50.	23.n.ap.	kvirita,	kviriti
53.	12.n.au.	kā savs	ar nodomu kā savu
53.	17.n.au.	ja	Un tā
54.	6.n.au.	ar agrākā valdī- tāja gribu, bet valdījumu var ie- gūt caur vietn.	tieši ar valdījuma ieguvēja gribu, bet valdījumu var iegūt vēl arī caur vietnieku
55.	5.n.au.	tā	tā kā tāds
57.	14.n.ap.	sapulces	sapulces formalitatu
58.	10.n.au.	atsavināts	atvasināts
59.	17.n.ap.	varas	varas tiesības
59.	16.n.ap.	"	"
59.	13.n.ap.	"	"
59.	3.n.ap.	"	"
60.	18.n.au.	ierobežojošie	paša ierobežojošie
65.	21.n.au. u.c.	thesaurus	thensaurus
70.	5.n.ap.	lieta	īpašuma tiesība
79.	13.n.au.	vergu	svešu vergu
79.	29.n.au.	servitutus	realservitutus
81.	18.n.ap.	stipulato	stipulatio
84.	22.n.ap.	- tiesiskiem da- rijumiem	t.i. ar tiesisku darījumu, tie- sas spriedumu, ieilgumu un uz likuma pamata
86.	11.n.au.	iekīlāto (saistī- bu)	iekīlāta (saistība)
87.	20.n.ap.	atsavināts	atvasināts
88.	7.n.au.	un ķīlu	un pignus
89.	20.n.ap.	saprast	saprast šai gadījumā
91.	6.n.au.	šie	šeit
94.	17.n.au.	ķīlu	pignus
94.	11.n.ap.	vecums	vecums, t.i. kas pirmais ie- kīlājis
110.	3.n.ap.	parādnieka	kopparādnieka
112.	1.n.au.	facias	facio
113.	1.n.au.	vestitia	vestita
113.	24.n.au.	actio in pactum	actio in factum
115.	21.n.au.	Poctum de contra- hendo	Pactum de contrahendo
117.	25.n.au.	conficmatoria	confirmatoria
120.	24.n.ap.	Actiones	Actiones mixtae
125.	10.n.au.	pāriet uz visiem	pāriet ar visiem
125.	11.n.au.	Parādnieks	Bet parādnieks
129.	22.n.ap.	Pie zemākiem	Pie zinamiem
146.	11.n.au.	pretitem	pretium
163.	9.n.ap.	"it kā līgumu"	"līdzīgi kā līgumu"
163.	6.n.ap.	confectio	condictio
168.	2.n.ap.	parādniekam	galviniekam
191.	13.n.au.	(publiskā kluša)	(publiskā klauša)

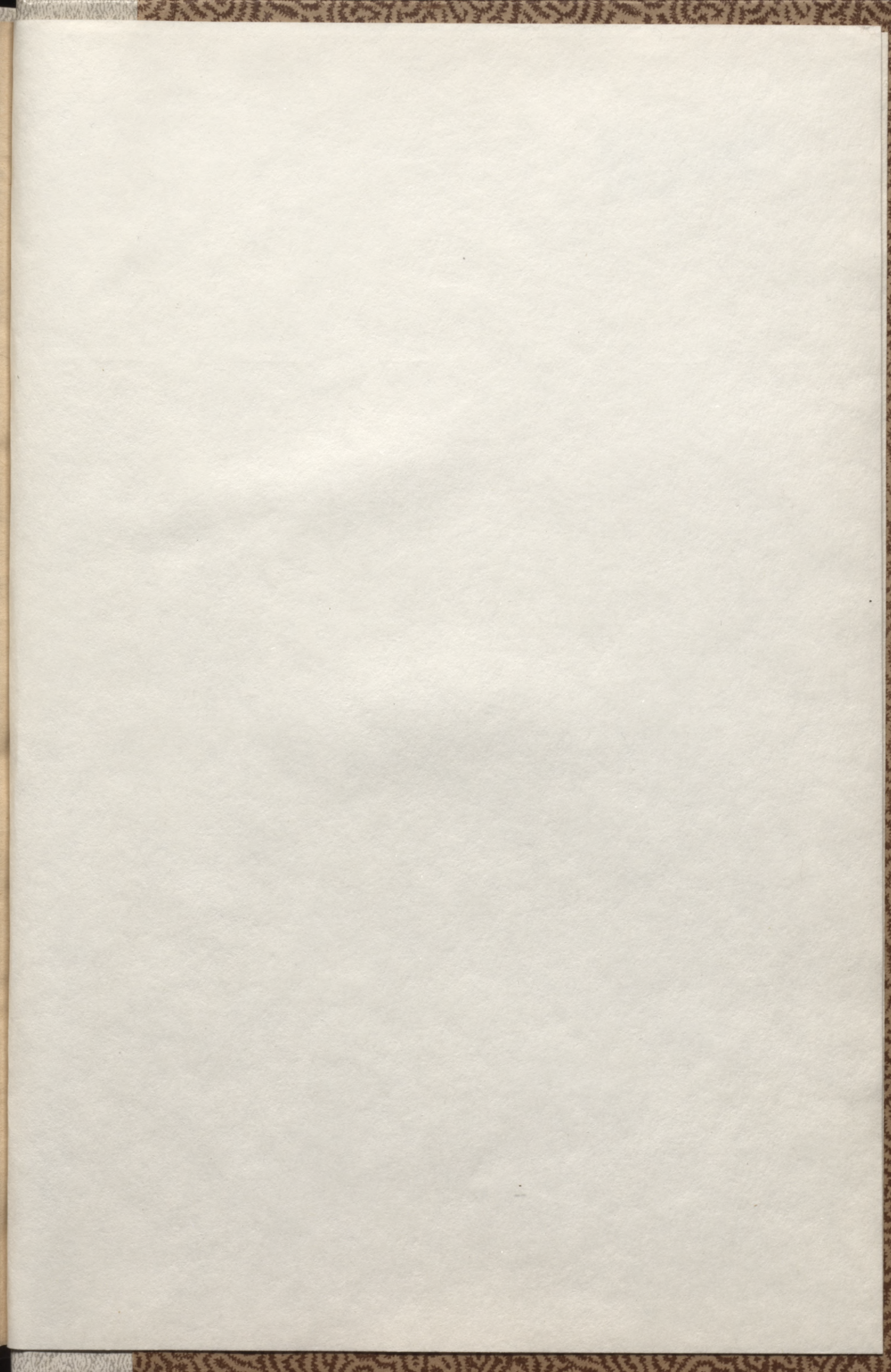
Lpp.	Rinda	Nepareizi	Pareizi
195.	17.n.au.	(saistība)	(kopsaistība)
195.	20.n.au.	disdantium	distancium
202.	16.n.ap.	tiešiem mantiniekiem	tiešo mantinieku
215.	2.n.au.	daļas	dabas
221.	4.n.au.	nav	kad
222.	18.n.ap.	viros	vivos
222.	10.no.ap.	Erbschaftsklage	Erbschaftsklage
223.	25.n.ap.	quiliti se abtulit	quilite se obtulit
228.	4.n.ap.	jo tikai	ja tikai
228.	2.n.ap.	saņems	saņemt
230.	10.n.au.	mantiniekiem	līdzmantiniekiem
231.	18.n.au.	fideikomissum	fideikomissum un
233.	6.n.ap.	culoa	culpa

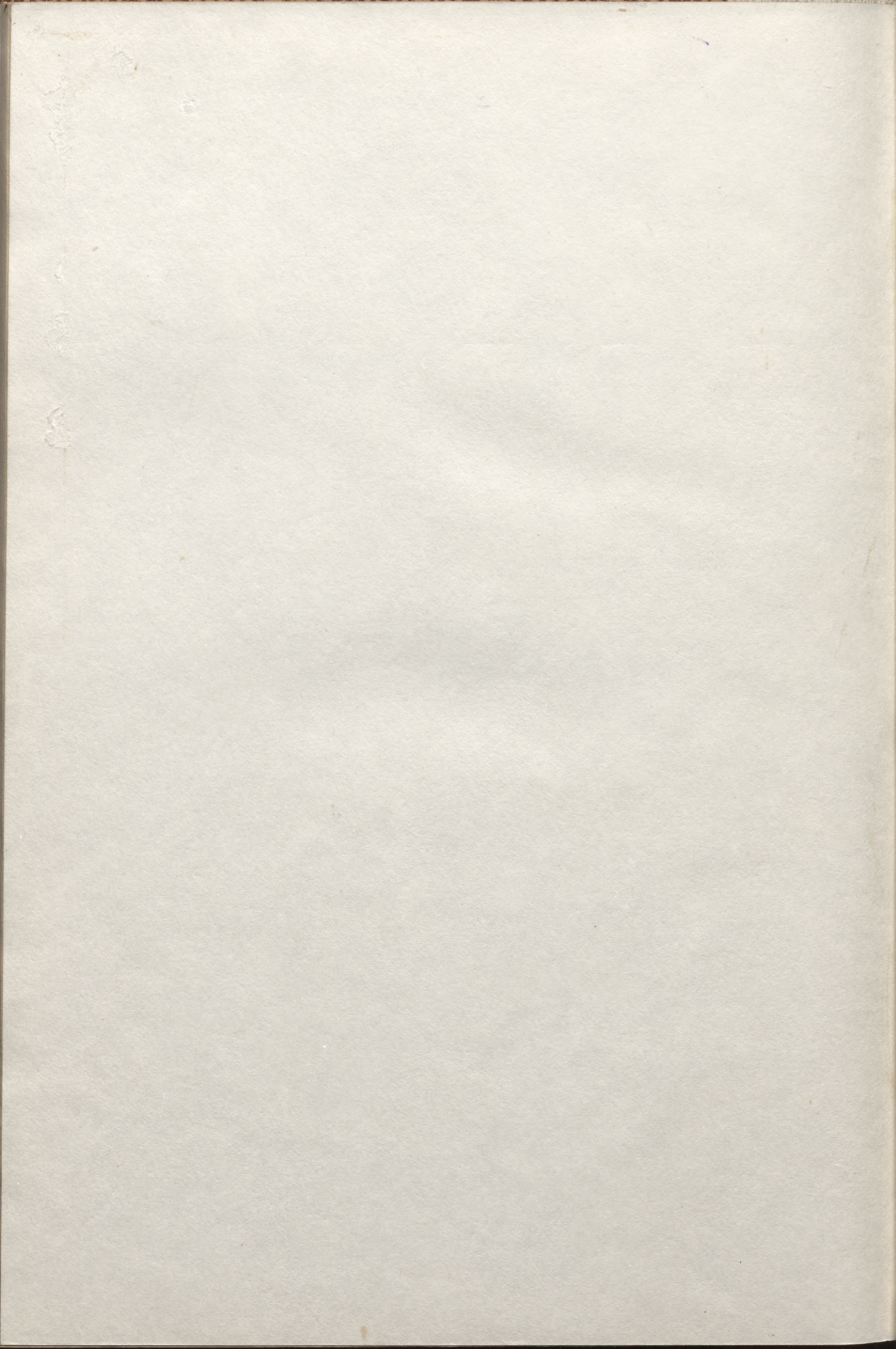
P a p i l d i n ā j u m s pie 142.lpp. pie
"receptum nautarum, cauponum, stabulariorum" :

Tā tad atbildības apjoms šām personām paplašināts: jāatbild ne- vien par pašu "personīgu" vainu un gadījumu (casus), bet arī par sev padoto darbinieku un kalpotāju vainu, t.i. darba devējs atbild par darbinieku nodarītiem zaudējumiem, jo uzskata, ka darba devējs nav ievērojis pietiekošu uzmanību (culpa in eligendo = vaina izvēlē) darbinieku izvēloties, vai nav darbi- nieku pietiekoši uzraudzījis (culpa in custodiendo).

La 4138

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305034114